

**T.C**  
**NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ**  
**SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**  
**FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI**  
**DİN EĞİTİMİ BİLİM DALI**

**DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ DERSLERİNİN**  
**DİN OKURYAZARLIK BECERİSİNE ETKİSİ**  
**(ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİ ÜZERİNE**  
**BİR ARAŞTIRMA)**

**SÜMEYRA BİLECİK**  
**DOKTORA TEZİ**  
**DANIŞMAN:**  
**PROF. DR. MUHİTTİN OKUMUŞLAR**


**KONYA 2015**

**T.C**  
**NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ**  
**SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**  
**FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI**  
**DİN EĞİTİMİ BİLİM DALI**

**DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ DERSLERİNİN**  
**DİN OKURYAZARLIK BECERİSİNE ETKİSİ**  
**(ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİ ÜZERİNE**  
**BİR ARAŞTIRMA)**

**SÜMEYRA BİLECİK**  
**DOKTORA TEZİ**  
**DANIŞMAN:**  
**PROF. DR. MUHİTTİN OKUMUŞLAR**

**KONYA 2015**


|  |   |  |
|--|---|--|
| <br>KONYA | T.C.<br>NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ<br>Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü | <br>NECMETTİN ERBAKAN<br>ÜNİVERSİTESİ<br>SOSYAL BİLİMLER<br>ENSTİTÜSÜ |
|--|---|--|

**DOKTORA TEZİ KABUL FORMU**

|            |                        |   |
|------------|------------------------|---|
| Öğrencinin | Adı Soyadı             | Sümevra Bilecik   |
|            | Numarası               | 128102013009  |
|            | Ana Bilim / Bilim Dalı | Felsefe ve Din Bilimleri /Din Eğitimi   |
|            | Programı               | Doktora   |
|            | Tez Danışmanı          | Prof. Dr. Muhiddin Okumuşlar  |
|            | Tezin Adı              | Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Derslerinin Din Okuryazarlık Becerisine Etkisi<br>(Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma) |

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Derslerinin Din Okuryazarlık Becerisine Etkisi (Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma) başlıklı bu çalışma 05/10/2015 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

| Sıra No | Danışman ve Üyeler |                     |   |
|---------|--------------------|---------------------|---|
|         | Unvanı             | Adı ve Soyadı       | İmza  |
| 1       | Prof. Dr.          | Muhiddin OKUMŞLAR   |   |
| 2       | Prof. Dr.          | Mustafa TAVUKÇUOĞLU |  |
| 3       | Prof. Dr.          | Fikret KARAPINAR    |  |
| 4       | Prof. Dr.          | Cemal TOSUN         |  |
| 5       | Prof. Dr.          | Ramazan BUYRUKÇU    |  |

|  |   |  |
|--|---|--|
| <br>KONYA | T.C.<br>NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ<br>Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü | <br>NECMETTİN ERBAKAN<br>ÜNİVERSİTESİ<br>SOSYAL BİLİMLER<br>ENSTİTÜSÜ |
|--|---|--|

**Bilimsel Etik Sayfası**

|                   |  |                                       |   |  |
|-------------------|--|---------------------------------------|---|--|
| <b>Öğrencinin</b> | Adı Soyadı   | Sümeyra BİLECİK                       |   |  |
|                   | Numarası   | 128102013009                          |   |  |
|                   | Ana Bilim / Bilim Dalı   | Felsefe ve Din Bilimleri/ Din Eğitimi |   |  |
|                   | Programı   | Tezli Yüksek Lisans                   |   |  |
|                   |  | Doktora                               | X |  |
| Tezin Adı         | Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Derslerinin Din Okuryazarlık Becerisine Etkisi (Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma) |                                       |   |  |

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

**Sümeyra BİLECİK**



## ÖZET

### DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ DERSLERİNİN DİN OKURYAZARLIK BECERİSİNE ETKİSİ (ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA)

Sümevra BİLECİK

Din okuryazarlığı; bir dine ait kavramlar, ibadetler, inanç esasları ile dinin tarihi ve sosyal arka planını bilmek anlamına gelmektedir. Bilimsel literatürde son yıllarda yerini alan bu kavramın öğretimi ile toplumda din hakkında yanlış bilgi sahibi olmaktan kaynaklanan dini cehalet ve taassubun önüne geçileceği düşünülmektedir. Ancak kavram, ülkemizin sosyo-politik yapısı, bireylerin eğitim öğretim süreçleri ve kültürel pedagoji açısından incelenmemiştir. Bu araştırma din okuryazarlığı kavramının yukarıdaki esasları dikkate alarak temellendirmesini sağlamayı ve çalışmadan elde edilen bulgular doğrultusunda DKAB derslerinin din okuryazarlık becerisine etkisini tespit etmeyi amaçlar. Çalışma, üç bölümden oluşmaktadır. Girişte problem durumu, araştırmanın amacı ve önemi tanıtılmaktadır. Birinci bölümde din okuryazarlığı kavramı ve tarihsel gelişimi, Türkiye’de din okuryazarlığı kavramı ve DKAB programlarında din okuryazarlığına ilişkin kazanımlar değerlendirilmektedir. İkinci bölümde, araştırmanın yöntemi, üçüncü bölümde bulgular ve yorum ve sonra elde edilen sonuç ve öneriler kısmı yer almaktadır. 2014-2015 eğitim öğretim yılında 100 sorudan oluşan din okuryazarlığı başarı testi, 530 üniversite birinci sınıf öğrencisine uygulanmıştır. Testte, cinsiyet, yaş, mezun olunan lise türü, devam etmekte oldukları fakülte, anne babalarının eğitim düzeyi, ailenin aylık geliri, hayatlarının çoğunu geçirdikleri yerleşim birimi, dindarlık düzeyleri, dini bilgi edinmelerinde öncelikli kaynaklar, din anlayışları ve dini formasyon alıp almama durumları bağımsız değişkenler olarak belirlenmiştir. Belirlenen bu bağımsız değişkenlerle din okuryazarlığı başarı testinden alınan toplam puanlar ve din okuryazarlığının alt boyutlarından alınan puanlar karşılaştırılmış ve değerlendirilmiştir. Sonuçta üniversite öğrencilerinin din okuryazarlık düzeylerinin DKAB programlarındaki kazanımlara göre şekillendiği ayrıca yukarıdaki bağımsız değişkenlerin ekseriyetinin öğrencilerin din okuryazarlık düzeyleri üzerinde etkili olduğu tespit edilmiştir.

**Anahtar Kelimeler:** Din, Din Eğitimi, Din Okuryazarlığı, Üniversite Öğrencileri, DKAB Programları.

**ABSTRACT****THE EFFECT OF RELIGIOUS CULTURE AND ETHICS COURSES ON RELIGIOUS LITERACY (A RESEARCH ON UNIVERSITY STUDENTS)****Sümeýra BİLECİK**

Religious literacy means to know about concepts of religion, worship, belief principles along with the history and social background of religion. Teaching this concept which has taken place in scientific literature, it is believed that religious ignorance and bigotry which arises from the possession of false information about religion in society will be prevented. However, this concept has not been studied in terms of socio-political structure of our country, teaching and learning process of individuals and cultural pedagogy. The present study attempts to justify the concept of religious literacy considering the aforementioned principles and to identify the effects of Religious Culture and Ethics Courses on Religious literacy skill according to the findings obtained from study. The study consists of three parts. In the introduction, the problem status, purpose of the study and the significance of the study have been presented. In the first part, the concept of religious literacy and its historical development, the concept of religious literacy in Turkey and the gains related to the concept of religious literacy in education of religion and ethics. In the second part methods, in the third part, findings and interpretations take place and then the results and recommendations are presented. In 2014-2015 academic year, religious literacy achievement test consisting of 100 questions were administered to 530 university first grade students. In the test, gender, age, graduated high school type, the available faculty type, education level of parents, the family's monthly income, the settlement where learners spent most of their life, religiosity levels, primary sources of acquiring religious knowledge, religious understanding and religious formation education level have been identified as the independent variables. With those aforementioned independent variables, the total religious literacy achievement test scores and the scores obtained from the sub-dimensions of religious literacy were compared and evaluated. After all, it has been found that religious literacy levels of students have been shaped by the gains in education of religion and ethics, furthermore, most of the independent variables have been identified to be effective on religious literacy level of students.

**Keywords: Religion, Religious Education, Religious Literacy, University Students, Religious Education Programs.**

## İÇİNDEKİLER

|  |      |
|--|------|
| ABSTRACT .....   | v    |
| TABLolar LİSTESİ.....  | ix   |
| KISALTMALAR .....  | xii  |
| ÖN SÖZ.....  | xiii |
| GİRİŞ .....  | 1    |
| 1. Problem Durumu .....  | 1    |
| 1.1. Problem Cümlesi .....   | 2    |
| 1.2. Alt Problemler .....  | 2    |
| 2. Araştırmanın Amacı .....  | 3    |
| 3. Araştırmanın Önemi.....   | 4    |
| 4. Varsayımlar .....   | 5    |
| 5. Sayıtlar .....  | 6    |
| I. BÖLÜM.....  | 8    |
| KURAMSAL ÇERÇEVE.....  | 8    |
| 1. Okuryazarlık Kavramı ve Kavramın Tarihsel Gelişimi.....   | 8    |
| 2. Din Okuryazarlığı Kavramı ve Gelişimi .....   | 11   |
| 3. Din Okuryazarlığı ile İlgili Kavramlar .....  | 18   |
| 3.1. Çok Kültürlülük ve Din Eğitimi .....  | 18   |
| 3.2. Demokratik Vatandaşlık ve Din Eğitimi.....  | 26   |
| 3.3. Din Okuryazarlığı ile Çok Kültürlülük, Demokratik Vatandaşlık Eğitimi ve Din Eğitimi İlişkisi ..... | 34   |
| 3.4. Din Okuryazarlığı ve Dindarlık.....   | 38   |
| 3.5. Ahlak Okuryazarlığı .....   | 42   |
| 4. Türkiye’de Din Okuryazarlığı .....  | 51   |
| 5. DKAB Programları ve Din Okuryazarlığı.....  | 57   |
| II. BÖLÜM.....   | 69   |
| YÖNTEM.....  | 69   |
| 1. Araştırmanın Modeli .....   | 69   |
| 2. Evren ve Örneklem .....   | 70   |
| 3. Veri Toplama Aracının Hazırlanması.....   | 71   |
| 4. Verilerin Toplanması ve Analizi.....  | 75   |

|  |           |
|--|-----------|
| <b>III. BÖLÜM.....</b>   | <b>76</b> |
| <b>BULGULAR VE YORUMLARI .....</b>   | <b>76</b> |
| 1. Örneklemeye Katılan Öğrencilerin Özellikleri .....  | 76        |
| 1.1. Örneklemeye Katılan Öğrencilerin Demografik ve Sosyo- Ekonomik Özellikleri .  | 76        |
| 1.2. Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Din Algıları Bakımından Özellikleri .....  | 81        |
| 2. Öğrencilerin Din Okuryazarlığı ve Alt Boyutlarındaki Başarı Düzeylerine İlişkin Bulgular.....                             | 89        |
| 2.1. İnanç Okuryazarlığı Alt Boyutundaki Başarıya İlişkin Bulgular .....   | 89        |
| 2.2. İbadet Okuryazarlığı Alt Boyutundaki Başarıya İlişkin Bulgular .....  | 91        |
| 2.3. Mezhep Okuryazarlığı Alt Boyutundaki Başarıya İlişkin Bulgular.....   | 92        |
| 2.4. Kıssa Okuryazarlığı Alt Boyutundaki Başarıya İlişkin Bulgular .....   | 93        |
| 2.5. Dinler Arası Okuryazarlığı Alt Boyutundaki Başarıya İlişkin Bulgular .....  | 94        |
| 2.6. Ahlak Okuryazarlığı Alt Boyutundaki Başarıya İlişkin Bulgular .....   | 96        |
| 2.7. Din Okuryazarlığı Başarı Testindeki Toplam Başarıya İlişkin Bulgular .....  | 97        |
| 3. Din Okuryazarlık Düzeylerinin Bazı Bağımsız Değişkenlere Göre İncelenmesi .....   | 100       |
| 3.1. Öğrencilerin Din Okuryazarlık Düzeylerinin Cinsiyete Göre Farklılığına İlişkin Bulgular.....                            | 100       |
| 3.1.1. Öğrencilerin Din Okuryazarlığı Alt Boyutlarındaki Başarılarının Cinsiyet ile İlişkisi .....                           | 102       |
| 3.2. Öğrencilerin Din Okuryazarlık Düzeylerinin Yaşlarına Göre Farklılığına Dair Bulgular.....                               | 103       |
| 3.2.1. Öğrencilerin Din Okuryazarlığı Alt Boyutlarındaki Başarısının Öğrencilerin Yaşları ile İlişkisi.....                  | 106       |
| 3.3. Öğrencilerin Din Okuryazarlık Düzeylerinin Mezun Oldukları Lise Türüne Göre Farklılığına İlişkin Bulgular .....         | 108       |
| 3.3.1. Öğrencilerin Din Okuryazarlığı Alt Boyutlarındaki Başarısının Mezun Oldukları Lise Türü ile İlişkisi.....             | 113       |
| 3.4. Öğrencilerin Din Okuryazarlık Düzeylerinin Devam Etmekte Oldukları Fakültelere Göre Farklılığına İlişkin Bulgular ..... | 115       |
| 3.4.1. Öğrencilerin Din Okuryazarlığı Alt Boyutlarındaki Başarısının Devam Etmekte Oldukları Fakülte ile İlişkisi .....      | 118       |
| 3.5. Öğrencilerin Din Okuryazarlık Düzeylerinin Ebeveynlerinin Eğitim Durumuna Göre Farklılığına İlişkin Bulgular .....      | 121       |
| 3.5.1. Öğrencilerin Din Okuryazarlığı Alt Boyutlarındaki Başarısının Ebeveynlerinin Eğitim Durumu ile İlişkisi .....         | 127       |
| 3.6. Öğrencilerin Din Okuryazarlık Düzeylerinin Ailelerinin Aylık Gelir Durumuna Göre Farklılığına İlişkin Bulgular .....    | 133       |



|   |            |
|---|------------|
| 3.6.1. Öğrencilerin Din Okuryazarlığı Sınıflarındaki Başarısının Ailenin Aylık Geliri ile İlişkisi .....  | 136        |
| 3.7. Öğrencilerin Din Okuryazarlık Düzeylerinin Hayatlarının Çoğunu Geçirdikleri Yerleşim Birimine Göre Farklılığına İlişkin Bulgular.....      | 138        |
| 3.7.1. Öğrencilerin Din Okuryazarlığı Alt Boyutlarındaki Başarısının Yaşadıkları Yerleşim Birimi ile İlişkisi.....                              | 140        |
| 3.8. Öğrencilerin Din Okuryazarlık Düzeylerinin Dindarlıklarına Göre Farklılaşmasına İlişkin Bulgular .....                                     | 143        |
| 3.8.1. Öğrencilerin Din Okuryazarlığı Alt Boyutlarındaki Başarısının Dindarlık Düzeyleri ile İlişkisi.....                                      | 146        |
| 3.9. Öğrencilerin Din Okuryazarlık Düzeylerinin Dini Bilgilerini Öncelikli Olarak Edindikleri Kaynak ile Farklılaşmasına İlişkin Bulgular ..... | 149        |
| 3.9.1. Öğrencilerin Din Okuryazarlığı Alt Boyutlarındaki Başarısının Dini Bilgilerini Öncelikli Olarak Edindikleri Kaynak ile İlişkisi.....     | 157        |
| 3.10. Öğrencilerin Din Okuryazarlık Düzeylerinin Dini Aidiyetleri ile Farklılaşmasına İlişkin Bulgular .....                                    | 161        |
| 3.10.1. Öğrencilerin Din Okuryazarlığı Alt Boyutlarındaki Başarısının Dini Aidiyet Durumları ile İlişkisi.....                                  | 165        |
| 3.11. Öğrencilerin Din Okuryazarlık Düzeylerinin Dini Formasyon Durumları ile Farklılaşmasına İlişkin Bulgular .....                            | 167        |
| 3.11.1. Öğrencilerin Din Okuryazarlığı Alt Boyutlarındaki Başarısının Dini Formasyon Alıp Almamaları ile İlişkisi .....                         | 168        |
| <b>SONUÇ VE ÖNERİLER.....</b>   | <b>170</b> |
| 1. Sonuç .....  | 170        |
| 2. Öneriler.....  | 181        |
| <b>KAYNAKÇA .....</b>   | <b>183</b> |
| <b>EKLER.....</b>   | <b>192</b> |
| <b>EK-1 .....</b>   | <b>192</b> |
| <b>EK-2 .....</b>   | <b>226</b> |
| <b>ÖZ GEÇMİŞ.....</b>   | <b>230</b> |

## TABLOLAR LİSTESİ

|   |     |
|---|-----|
| Tablo 1. Yaş ve Cinsiyet Dağılımı.....  | 76  |
| Tablo 2. Mezun Olunan Lise Türü Dağılımı .....  | 77  |
| Tablo 3. Öğrenim Gördükleri Fakülteler Dağılımı.....  | 78  |
| Tablo 4. Annenin Eğitim Durumuna Göre Dağılım.....  | 79  |
| Tablo 5. Babanın Eğitim Durumuna Göre Dağılım.....  | 79  |
| Tablo 6. Ailenin Aylık Geliri Dağılımı .....  | 80  |
| Tablo 7. Hayatlarının Çoğunu Geçirdikleri Yerleşim Yeri Dağılımı .....  | 81  |
| Tablo 8. Dindarlık Düzeyleri Hakkında Kendilerini Tanımlamalarına Göre Dağılım .  | 82  |
| Tablo 9. Dini Bilgi Edinmenin Öncelikli Kaynağına Göre Dağılım .....  | 85  |
| Tablo 10. Dini Aidiyete Göre Dağılım .....  | 88  |
| Tablo 11. Dini Formasyon Alıp Almama Durumuna Göre Dağılım .....  | 89  |
| Tablo 12. İnanç Okuryazarlığı Alt Boyutuna Dair İstatistikler .....   | 90  |
| Tablo 13. İbadet Okuryazarlığı Alt Boyutuna Dair İstatistikler .....  | 91  |
| Tablo 14. Mezhep Okuryazarlığı Alt Boyutuna Dair İstatistikler.....   | 92  |
| Tablo 15. Kıssa Okuryazarlığı Alt Boyutuna Dair İstatistikler .....   | 94  |
| Tablo 16. Dinler Arası Okuryazarlığı Alt Boyutuna Dair İstatistikler .....  | 95  |
| Tablo 17. Ahlak Okuryazarlığı Alt Boyutuna Dair İstatistikler.....  | 96  |
| Tablo 18. Toplam Puanların İstatistiksel Analizleri .....   | 97  |
| Tablo 19. İHL Mezunu Olmayan Öğrencilerin Toplam Puanı.....   | 98  |
| Tablo 20. Öğrencilerin Cinsiyet Değişkenine Göre Din Okuryazarlığı Başarı Testi Puanlarının Ortalama ve Standart Sapmaları .....                        | 101 |
| Tablo 21. Öğrencilerin Cinsiyetleri ile Din Okuryazarlığı Başarı Testinden Aldıkları Puan Arasındaki İlişki.....  | 101 |
| Tablo 22. Din Okuryazarlığı Alt Boyutlarından Alınan Puanların Cinsiyet Değişkenine Göre Dağılımı .....   | 102 |
| Tablo 23. Öğrencilerin Yaşları Değişkenine Göre Din Okuryazarlığı Başarı Testi Puanlarının Ortalama ve Standart Sapmaları .....                         | 103 |
| Tablo 24. Yaş ile Din Okuryazarlığı Başarı Testi Puanları Arasındaki İlişki.....  | 104 |
| Tablo 25. Din Okuryazarlığı Alt Boyutlarından Alınan Puanların Yaş Değişkenine Göre Dağılımı.....   | 106 |
| Tablo 26. Öğrencilerin Mezun Oldukları Lise Türü Değişkenine Göre Din Okuryazarlığı Başarı Testi Puanlarının Ortalama ve Standart Sapmaları .....       | 109 |
| Tablo 27. Öğrencilerin Mezun Oldukları Lise Türü ile Din Okuryazarlığı Başarı Testi Puanları Arasındaki İlişki .....                                    | 109 |
| Tablo 28. Din Okuryazarlığı Alt Boyutlarından Alınan Puanların Mezun Olunan Lise Türüne Göre Dağılımı .....   | 113 |
| Tablo 29. Öğrencilerin Devam Etmekte Oldukları Fakülte Değişkenine Göre Din Okuryazarlığı Başarı Testi Puanlarının Ortalama ve Standart Sapmaları ..... | 115 |
| Tablo 30. Öğrencilerin Devam Etmekte Oldukları Fakülte ile Din Okuryazarlığı Başarı Testi Puanları Arasındaki İlişki.....                               | 116 |
| Tablo 31. Din Okuryazarlığı Alt Boyutlarından Alınan Puanların Devam Ettikleri Fakültelere Göre Dağılımı.....   | 118 |
| Tablo 32. Öğrencilerin Annelerinin Eğitim Durumu Değişkenine Göre Din Okuryazarlığı Başarı Testi Ortalama ve Standart Sapmaları.....                    | 121 |

|  |            |
|--|------------|
| <b>Tablo 33. Öğrencilerin Annelerinin Eğitim Durumu ile Din Okuryazarlığı Başarı Testi Puanları Arasındaki İlişki .....</b>  | <b>122</b> |
| <b>Tablo 34. Öğrencilerin Babalarının Eğitim Durumu Değişkenine Göre Din Okuryazarlığı Başarı Testi Ortalama ve Standart Sapmaları .....</b>                                       | <b>124</b> |
| <b>Tablo 35. Öğrencilerin Babalarının Eğitim Durumu ile Din Okuryazarlığı Başarı Testi Puanları Arasındaki İlişki .....</b>  | <b>125</b> |
| <b>Tablo 36. Din Okuryazarlığı Alt Boyutlarından Alınan Puanların Annenin Eğitim Durumuna Göre Dağılımı .....</b>  | <b>128</b> |
| <b>Tablo 37. Din Okuryazarlığı Alt Boyutlarından Alınan Puanların Babanın Eğitim Durumuna Göre Dağılımı .....</b>  | <b>131</b> |
| <b>Tablo 38. Öğrencilerin Ailelerinin Aylık Geliri Bağımsız Değişkenine Göre Din Okuryazarlığı Başarı Testi Puanlarının Ortalama ve Standart Sapmaları .....</b>                   | <b>134</b> |
| <b>Tablo 39. Öğrencilerin Ailelerinin Aylık Gelir Durumu ile Din Okuryazarlığı Başarı Testi Puanları Arasındaki İlişki.....</b>  | <b>134</b> |
| <b>Tablo 40. Din Okuryazarlığı Alt Boyutlarından Alınan Puanların Ailenin Aylık Gelirine Göre Dağılımı .....</b>   | <b>136</b> |
| <b>Tablo 41. Öğrencilerin Hayatlarının Çoğunu Geçirdikleri Yerleşim Birimi Değişkenine Göre Din Okuryazarlığı Başarı Testi Puanlarının Ortalama ve Standart Sapmaları.</b>         | <b>138</b> |
| <b>Tablo 42. Öğrencilerin Hayatlarının Çoğunu Geçirdiği Yerleşim Yeri ile Din Okuryazarlığı Başarı Testi Puanları Arasındaki İlişki .....</b>                                      | <b>139</b> |
| <b>Tablo 43. Din Okuryazarlığı Alt Boyutlarından Alınan Puanların Hayatlarının Çoğunu Geçirdikleri Yerleşim Yeri Göre Dağılımı.....</b>  | <b>141</b> |
| <b>Tablo 44. Öğrencilerin Dindarlık Düzeyleri Değişkenine Göre Din Okuryazarlığı Başarı Testi Puanlarının Ortalama ve Standart Sapmaları.....</b>                                  | <b>143</b> |
| <b>Tablo 45. Öğrencilerin Dindarlık Düzeyleri ile Din Okuryazarlığı Başarı Testinden Aldıkları Puan Arasındaki İlişki.....</b>   | <b>144</b> |
| <b>Tablo 46. Din Okuryazarlığı Alt Boyutlarından Alınan Puanların Dindarlık Düzeylerine Göre Dağılımı .....</b>  | <b>146</b> |
| <b>Tablo 47. Öğrencilerin Dini Bilgilerini Öncelikli Olarak Edindikleri Kaynak Değişkenine Göre Din Okuryazarlığı Başarı Testi Puanlarının Ortalama ve Standart Sapmaları.....</b> | <b>149</b> |
| <b>Tablo 48. Öğrencilerin Dini Bilgilerini Öncelikli Olarak Edindikleri Kaynaklar ile Din Okuryazarlığı Başarı Testinden Aldıkları Puan Arasındaki İlişki .....</b>                | <b>150</b> |
| <b>Tablo 49. Din Okuryazarlığı Alt Boyutlarından Alınan Puanların Dini Bilgilerini Öncelikli Olarak Edindikleri Kaynağa Göre Dağılımı.....</b>                                     | <b>157</b> |
| <b>Tablo 50. Öğrencilerin Dini Aidiyet Değişkenine Göre Din Okuryazarlığı Başarı Testi Puanlarının Ortalama ve Standart Sapmaları .....</b>  | <b>161</b> |
| <b>Tablo 51. Öğrencilerin Dini Aidiyetleri ile Din Okuryazarlığı Başarı Testinden Aldıkları Puan Arasındaki İlişki.....</b>  | <b>162</b> |
| <b>Tablo 52. Din Okuryazarlığı Alt Boyutlarından Alınan Puanların Dini Aidiyetlere Göre Dağılımı.....</b>  | <b>165</b> |
| <b>Tablo 53. Öğrencilerin Dini Formasyon Alıp Almadığına Göre Din Okuryazarlığı Başarı Testi Puanlarının Ortalama ve Standart Sapmaları.....</b>                                   | <b>167</b> |
| <b>Tablo 54. Öğrencilerin Dini Formasyonları ile Din Okuryazarlığı Başarı Testinden Aldıkları Puan Arasındaki İlişki.....</b>  | <b>168</b> |

|   |            |
|---|------------|
| <b>Tablo 55. Din Okuryazarlığı Alt Boyutlarından Alınan Puanların Dini Formasyon Alma Durumuna Göre Dağılımı .....</b>  | <b>169</b> |
| <b>Tablo 56. Öğrencilerin Cinsiyetleri ile Din Okuryazarlığı Alt Boyutlarından Aldıkları Puan Arasındaki İlişki .....</b>   | <b>192</b> |
| <b>Tablo 57. Öğrencilerin Yaşları ile Din Okuryazarlığı Alt Boyutlarından Aldıkları Puan Arasındaki İlişki.....</b>   | <b>192</b> |
| <b>Tablo 58. Öğrencilerin Mezun Oldukları Lise Türü ile Din Okuryazarlığı Alt Boyutlarından Aldıkları Puan Arasındaki İlişki.....</b>                             | <b>193</b> |
| <b>Tablo 59. Öğrencilerin Devam Etmekte Oldukları Fakülte ile Din Okuryazarlığı Alt Boyutlarından Aldıkları Puan Arasındaki İlişki.....</b>                       | <b>193</b> |
| <b>Tablo 60. Öğrencilerin Annelerinin Eğitim Durumu ile Din Okuryazarlığı Alt Boyutlarından Aldıkları Puan Arasındaki İlişki.....</b>                             | <b>198</b> |
| <b>Tablo 61. Öğrencilerin Babalarının Eğitim Durumu ile Din Okuryazarlığı Alt Boyutlarından Aldıkları Puan Arasındaki İlişki.....</b>                             | <b>203</b> |
| <b>Tablo 62. Ailenin Aylık Geliri ile Din Okuryazarlığı Alt Boyutlarından Aldıkları Puan Arasındaki İlişki.....</b>   | <b>208</b> |
| <b>Tablo 63. Öğrencilerin Dindarlık Düzeyi ile Din Okuryazarlığı Alt Boyutlarından Aldıkları Puan Arasındaki İlişki.....</b>                                      | <b>209</b> |
| <b>Tablo 64. Öğrencilerin Dini Bilgilerini Öncelikli Olarak Edindikleri Kaynak ile Din Okuryazarlığı Alt Boyutlarından Aldıkları Puan Arasındaki İlişki .....</b> | <b>212</b> |
| <b>Tablo 65. Öğrencilerin Dini Aidiyetleri ile Din Okuryazarlığı Alt Boyutlarından Aldıkları Puan Arasındaki İlişki.....</b>                                      | <b>223</b> |
| <b>Tablo 66. Öğrencilerin Dini Formasyon Alma Durumları ile Din Okuryazarlığı Alt Boyutlarından Aldıkları Puan Arasındaki İlişki.....</b>                         | <b>225</b> |

**KISALTMALAR**

**ANOVA:** Analysis of Variance

**a.g.e. :** Adı geçen eser

**a.g.m. :** Adı geçen makale

**AIHL:** Anadolu İmam Hatip Lisesi

**Bknz.:** Bakınız

**C. :** Cilt

**Çev. :** Çeviren

**DİB:** Diyanet İşleri Başkanlığı

**DKAB:** Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi

**DÖGM:** Din Öğretimi Genel Müdürlüğü

**Ed.:** Editör

**F. :** F değeri

**İHL:** İmam Hatip Lisesi

**MEB:** Milli Eğitim Bakanlığı

**N. :** Sayı

**S. :** Sayı

**s. :** Sayfa

**Sig ve p:** Anlamlılık düzeyi

**Std. :** Standart

**t. :** t değeri

**Ünv. :** Üniversitesi

**Vb.:** ve benzeri

**Vd.:** ve diğerleri

**Yay. :** Yayınları

## ÖN SÖZ

Türkiye’de örgün eğitim sürecinde din eğitimi, anayasanın 24. Maddesiyle teminat altına alınmış zorunlu olduğu belirtilen Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersleriyle yürütülmektedir. Bu derslerin müfredatında genel olarak; İslam dininin iman esasları, temel ibadetler, Hz. Muhammed’in hayatı, ahlaki konular, din ve kültür gibi konularda temel bilgilerin kazandırılması amaçlanmaktadır. Araştırmamızın konusunu oluşturan din okuryazarlığı kavramı, programlarda yer almamaktadır. Ancak DKAB müfredatının verimli biçimde işlenmesi halinde, dersi alan öğrencilerin din okuryazarlığı becerisine erişebileceği öngörülmektedir.

Din okuryazarlığı, Batı’da üretilmiş oldukça yeni bir kavramdır. Farklı kültürlerde üretilmiş bu tür kavramların yaşanılan ülkenin koşullarına ve kültürüne bağlı olarak yeniden düzenlenip yorumlanabileceği gerçeğinden hareketle din okuryazarlığı kavramının üretilme sürecinden başlanarak tarihsel arka planı ile ülkemiz açısından anlamı araştırılmıştır. Kavram genel olarak tanıtıldıktan sonra ülkemizde resmi ve zorunlu olarak din eğitiminin verildiği tek ders olan DKAB programları, din okuryazarlık becerisine katkısı bakımından incelenmiştir.

DKAB derslerinin öğrencilerin din okuryazarlık becerisi oluşturmaya katkısı üniversite öğrencileri üzerinde yapılan alan araştırmasıyla tespit edilmiştir. Çalışmanın örneklemini, Necmettin Erbakan Üniversitesi’nin çeşitli fakültelerinde birinci sınıfta eğitim görmekte olan öğrenciler oluşturmuştur. Çalışma evreninin üniversite öğrencileri olarak tespit edilmesinde, üniversite öğrencilerinin hem örgün eğitimin tüm basamaklarını başarıyla tamamlamış olmaları hem de bilişsel olarak din okuryazarlığı becerisine de olumlu etki edebilecek eleştirel düşünme, çok yönlü düşünme gibi becerileri kazanmış olmaları etkili olmuştur. DKAB programlarının din okuryazarlık becerisinin oluşumuna etkisini incelemek amacıyla bir başarı testi geliştirilerek uygulanmıştır.

Hem başarı testinin hazırlanmasında hem de tüm çalışma boyunca, gerek çalışmaya katkıları gerekse manevi desteğinden dolayı çok değerli danışman hocam Prof. Dr. Muhittin OKUMUŞLAR’a teşekkür ediyorum. Ayrıca tezin her aşamasında bana bilgi ve tecrübeleriyle yol gösteren Prof. Dr. Mustafa TAVUKÇUOĞLU ve

Prof. Dr. Fikret KARAPINAR'a teþekkür ederim. Araþtırmamın konusuyla ilgili yaptığı ilk makale çalıþmasıyla dikkatimi konu üzerine çeken ve araþtırmanın tüm aþamalarında katkılarını esirgemeyen Doç. Dr. Ayþe Zıþan FURAT'a teþekkürü bir borç bilirim. Baþarı testinin geliştirilmesinde büyük bir özveriyle çalıþan alan uzmanları Cemre Nur DANIŐIK, Raziye BABAYİĞİT ve Ali Tahir ŐENER'e katkılarından dolayı müteþekkirim. Verilerin değerlendirilmesinde sundukları katkılardan dolayı kıymetli arkadaşlarım İrfan ERDOĞAN ve Mehmet BİRGÜN'e ve tez hazırlama sürecinde hem bilgisi ve tecrübesiyle hem de manevi desteğiyle yanımda olan Yard. Doç. Dr. Ayþegül GÜN'e en içten duygularıyla teþekkür ediyorum. Baþarı testinin dağıtımı, uygulanması ve toplanmasında yardımcı olan Necmettin Erbakan Üniversitesi'nin değerli öğretim üyeleri; Yard. Doç. Dr. Kübra KÜÇÜKŐEN'e, Doç. Dr. Abdullah HARMANCI'ya, Yard. Doç. Dr. Mehmet BİREKUL'a, Yard. Doç. Dr. Abdullah TÜMER'e, Yrd. Doç. Dr. Mustafa YÖNTEM'e, Yard. Doç. Dr. Ahmet KOYUNCU'ya ve Yard. Doç. Dr. Yasin BİLİM'e ve çalıþmaya katılımda gösterdikleri gönüllülük ve dürüstlük ile verileri edinmemi sağlayan Necmettin Erbakan Üniversitesi birinci sınıf öğrencilerine teþekkür ediyorum.

Son olarak beni bugünlere getiren, maddi-manevi her türlü desteği bana sağlayan ve tüm çalıþmalarımın ilk tashihiçisi olan babam Bilal BİLECİK'e, kıymetli anneme ve tüm aileme çalıþmam boyunca gösterdikleri sabır ve motivasyon destekleri için en içten duygularıyla teþekkür ediyorum.

Sümevra BİLECİK

Konya, 2015

## GİRİŞ

### 1. Problem Durumu

Okuryazarlık kavramı, 1960'lı yıllardan önce okuma yazma becerisine sahip olmak anlamında kullanılmaktayken üzerinde yapılan akademik tartışmalar sonucu anlam genişlemesine uğrayarak belli bir konu hakkında bilgi ve beceri kazanmak anlamında kullanılmaya başlanmıştır. Özel bir alana ait farklı, karmaşık, özel beceri ve üst düzey bilgi sahibi olmak manalarını içeren okuryazarlığın, bu özel alanlar çerçevesinde incelenmesiyle bilgisayar okuryazarlığı, fen ve teknoloji okuryazarlığı, medya okuryazarlığı, çevre okuryazarlığı, eleştirel okuryazarlık, görsel okuryazarlık, matematik okuryazarlığı gibi fen ve sosyal bilimler alanlarında ve bağımsız birer araştırma konusu olarak ortaya çıktığı bilinmektedir.<sup>1</sup> Bu okuryazarlık türlerinden biri de 2000'li yılların başında literatüre girmiş olan din okuryazarlığı kavramıdır.

Alan yazınında din okuryazarlığının birey ve toplumlar arasında dini cehaletten kaynaklanan anlaşmazlık ve çatışmaların çözümüne katkı sağlayabileceği üzerinde durulmaktadır. Dünyada yaşanan bazı gelişmeler bu düşüncenin oluşumuna neden olmuştur. Özellikle Asya'dan Amerika'ya doğru yaşanan yoğun göçler, kültürel ve dini çeşitliliği artırmıştır. Buna bağlı olarak İslam, Hinduizm, Taoizm gibi dinlere ait ibadetlerin, uygulamaların ve kavramların bilinmesi toplumda saygı, hoşgörü, birlik ve beraberliğin tesisinde önem kazanmaktadır. İngiltere ve Amerika gibi çok kültürlü çok dinli toplumlarda din okuryazarlığı, dini ayrılıkların çatışmaya dönüşmemesi için bireylere diğer dinler hakkında genel bilgiler kazandırmak gayesiyle araştırmalara ve eğitime konu edilmiştir. Çok dinli olmayan toplumlarda da konu önemini korumaktadır.<sup>2</sup>

Ülkemiz, konunun kaynağı olan Amerika ve İngiltere ölçeğinde çok kültürlü çok dinli bir yapı sergilememesine rağmen din okuryazarlığı ülkemiz için de önem

<sup>1</sup> Mehmet Kurudayıoğlu ve M. Sait Tüzel, "21. Yüzyıl Okuryazarlık Türleri, Değişen Metin Algısı ve Türkçe Eğitimi", TÜBAR, 2010, S. 28, ss. 285-287.

<sup>2</sup> Stephen Prothero, *Religiou Literacy; What Every American Needs to Know and Doesn't*, Harper Collins Publishers, New York 2008, ss. 1-11.



arz eden bir konudur. Türkiye’de konuyu önemli hale getiren unsulardan biri dini cehalettir. Dini cehaletten kaynaklanan, yanlış bilgilere dayalı, hurafeler üzerine bina edilmiş bir inanç, insanı pek çok hatayla beraber dini taassuba sürükler. Taassup ve bağnazlık ise yanlış dini inançların yayılmasıyla ve dinin özünün zarar görmesiyle sonuçlanır. Din okuryazarlığı kapsamında inanç, ibadet, kıssa, mezhep, dinler arası ve ahlak okuryazarlığı konularında eğitilen birey, dininin temel inanç ve kaidelerini bileceğinden hurafelere meyiletmeyebilir. Bunun yanı sıra din okuryazarlığı çerçevesinde sahip olunması gereken mezhep okuryazarlığı becerisi ile ülkemizde mezhepsel farklılıklardan doğan ayrışmaların azalabileceği düşünülmektedir. Bireylerin; sosyal ve siyasal olayları ve bunların ardındaki dini gerçekleri kavrayabilmesi, farklı din ve kültürle mensup bireylerle diyalogu kolaylaştırması, Cumhuriyet tarihinden beri insanların zihninde ilişkisi tam oturtulamamış din-siyaset ayrılığını netleştirebilmesi, toplumda farklı mezhep ya da dini cemaate mensup bireylerin birbirlerine karşı hoşgörü ve saygılı tutumlar takınarak demokratik hayatı geliştirebilmesi için din okuryazarlığı konusunda farkındalık oluşturulması gerekmektedir.

Din okuryazarlığı kavramsal olarak yer almasa da ülkemizde anayasanın 24. maddesiyle teminat altına alınan ve zorunlu olduğu belirtilen Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders programlarında, din okuryazarlığını geliştirmeye yönelik kazanımlara rastlanmıştır. Temel eğitim ve orta öğretim basamaklarında bu eğitimi alarak mezun olan bireylerin din okuryazarlığı konusunda bir düzeye sahip olması beklenmektedir. Bu dersleri alarak yetişmiş bir üniversite öğrencisinin din okuryazarlığının ne düzeyde olduğu, müfredat programlarının din okuryazarı bireyler yetişmesinde yeterli olup olmadığı araştırmanın temel problemini oluşturmaktadır.

### **1.1. Problem Cümlesi**

Araştırmanın temel problemi; “DKAB derslerinin din okuryazarlığı becerisine katkısı nedir?” şeklinde oluşturulmuştur.

### **1.2. Alt Problemler**

Araştırmanın alt problemleri şöyle sıralanabilir:

1. Konya ili Necmettin Erbakan Üniversitesi'nde öğrenim görmekte olan üniversite öğrencilerinin, din okuryazarlığı başarı testinden aldıkları puanlar;

1.1. Cinsiyetlerine

1.2. Yaşlarına

1.3. Mezun oldukları lise türüne

1.4. Devam etmekte oldukları fakültelele

1.5. Ebeveynlerinin eğitim durumuna

1.6. Ailelerinin aylık gelirin

1.7. Hayatlarının çoğunu geçirdikleri yerleşim birimine

1.8. Dindarlık düzeylerine

1.9. Okul dersleri dışında dini bilgilerini edindikleri öncelikli kaynaklara

1.10. Dini aidiyet durumlarına

1.11. Düzenli olarak dini formasyon alıp almamalarına göre anlamlı farklılıklar göstermekte midir?

2. DKAB dersleri öğrencilerin din okuryazarlık becerisi geliştirmesi için yeterli midir?

3. Din okuryazarlığın alt boyutları olan ibadet, inanç, kıssa, mezhep, dinler arası ve ahlak okuryazarlığı alanlarında öğrencilerin başarı durumları değişkenlik göstermekte midir?

4. Din okuryazarlığının alt boyutları ile öğrencilerin cinsiyet, yaş, mezun oldukları lise türü, devam etmekte oldukları fakülte, ebeveynlerin eğitim durumu, ailelerinin aylık geliri, hayatlarının çoğunu geçirdikleri yerleşim birimi, dindarlık düzeyleri, okul dışında dini bilgilerini edindikleri öncelikli kaynaklar, dini aidiyet durumları ve düzenli olarak dini formasyon alıp almamaları arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?

## **2. Araştırmanın Amacı**

Araştırmanın temel amacı, DKAB derslerinin din okuryazarlık becerisine etkisini tespit etmektir. Bunun yanı sıra bu araştırmayla:

1. Din okuryazarlığının önemine dikkat çekerek Türkiye’de konuyla ilgili araştırmalara rehberlik etmek ve kavramın ülkemizdeki temellendirmesini kültürel pedagojiye uygun biçimde yapmak,

2. Çalışmadan elde edilen bulgular doğrultusunda; bilimsel ve eleştirel düşünebilme, bilgi ve tecrübeleri arasında ilişki kurabilme gibi çeşitli bilişsel yetenekleri kazanmış olduğu varsayılan üniversite öğrencilerinin din okuryazarlık becerilerinin hangi düzeyde olduğunu tespit etmek,

3. Diğer dinlere ait temel kavramların bilgisine sahip olmanın yanında tek bir dine has mezheplerin, dini grupların yapısının, ibadet ve inançların günümüzdeki yansımaları ile tarihsel, sosyo-kültürel etkilerini bilmeyi de kapsayan din okuryazarlığının, alt boyutlarından geliştirilememiş olanları belirleyerek o konulardaki eğitime ağırlık verilmesini önermek ve DKAB dersi program geliştirme süreçlerinde bu hususa dikkat çekilmesi amaçlanmaktadır.

Araştırmada belirtilen amaçlar doğrultusunda üniversite öğrencilerinin din okuryazarlık düzeylerinin; cinsiyet, yaş, mezun olunan lise türü, eğitim görülen fakülte, ailenin sosyo-ekonomik ve kültürel durumu, ilk ve orta öğretim dönemlerinde yaşadıkları yerleşim biriminin türü, dini bilgilerin edinildiği kaynak ve dini bilgi düzeyleri ile ilişkisi, dindarlık düzeyleri ve dini aidiyet durumları ile bu değişkenler açısından din okuryazarlık düzeylerinin farklılık gösterip göstermediği araştırılmıştır. Araştırmanın amacı doğrultusunda araştırmanın temel problem cümlesini ve alt problemleri oluşturan sorulara cevap aranmıştır.

### **3. Araştırmanın Önemi**

Çok kültürlü toplumlarda, demokrasi ortamının sağlanması ve toplumsal huzur ve barış için gerekli olan hoşgörü, saygı vb. değerlerin tesis edilmesinde bilişsel bir zemine ihtiyaç vardır. Bireylerin din kaynaklı tercih ve eylemleri doğru anlaşıldığında toplumda huzurun sağlanması kolaylaşacaktır. Genel olarak dini terimleri, ibadetleri, dinin tarihi ve sosyal arka planını, inanç esaslarını vs. bilmek anlamına gelen din okuryazarlığı ile ülkemizde de insanları, dini taassuptan ve yanlış bilgi sahibi olmaktan kaynaklanan batıl inançlardan, hurafelerden korumak, mezhepsel farklılıkları, yorum ve anlayış farklılıklarını hoşgörüyle karşılayabilmek,

küreselleşmeyle birlikte iletişimin arttığı dünyada, gerek İslam gerekse diğer din mensuplarıyla kapsayıcı bir tutumla diyalog kurabilmek bireylerin din okuryazarlık becerisi geliştirmesiyle daha mümkün olabilir. Bu ihtiyaçtan yola çıkılarak yapılan araştırmayla elde edilen sonuçlara göre bireylerin din okuryazarlığı bilgi ve becerisini kazanmasında, DKAB programları çerçevesinde etkili olan faktörler tespit edilerek sebep ve sonuçları tartışılmıştır.

Dini gruplar arası ön yargıların azaltılması, din-siyaset, din-demokrasi-laiklik gibi dinin sosyal boyutuyla ilgili konuların doğru anlaşılacak bireylerin dini hassasiyetleri doğru yorumlayıp din temelli çatışmaların önüne geçilmesi mümkün olabilecektir. Ülkemizdeki bölgesel ve kültürel farklılıklardan doğan çeşitliliğin din ve toplum bağlamında doğru yorumlanıp demokratik bir ortamın oluşturulması açısından da konu, önem arz etmektedir. Bu nedenle öncelikle temel eğitim ve orta öğretimde DKAB derslerini alarak bilişsel bir altyapıya sahip aynı zamanda eleştirel, analitik düşünebilme becerilerini kazanmış üniversite öğrencilerinin din okuryazarlığı konusunda belirli bir düzeye sahip olması beklenmektedir. Bunun için öncelikle yapılması gereken şey, din okuryazarlığına ilişkin mevcut durumun tespit edilmesidir.

Türkiye’de ve bugüne kadar din okuryazarlık düzeyini ortaya koyan bir araştırma yapılmadığı gibi bu düzeyi ölçebilecek bir araç da geliştirilmemiştir. Bu anlamda bu araştırmanın bir ilk olarak hem söz konusu alana ışık tutması hem de sonraki araştırmalara yol göstererek alana katkıda bulunması beklenmektedir.

#### **4. Varsayımlar**

Temel eğitim ve ortaöğretim döneminde örgün öğrenimini Türkiye’de tamamlayarak üniversite çağına gelmiş bir öğrenci, dokuz yıl Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersini okumuş olmaktadır. Bu derslerin kazanımları göz önüne alındığında bireyin din okuryazarlık düzeyinin yüksek olması beklenir. Ancak bu beklenti oluşturulurken informal ve nonformal öğrenmelerin etkisi ile okul dışında da din eğitimi alabilecekleri göz önünde bulundurulmalıdır.

Bu çalışmada ölçme aracının uygulanacağı örneklem grubunun din eğitimini okulda aldığı varsayımından yola çıkılacaktır. Araştırmaya katılanların, formal eğitim içerisinde Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersini, okul ortamı, öğretim yöntem ve teknikleri bakımından benzer standartlarda aldıkları varsayılmıştır.

Din okuryazarlığı konusu bilimsel araştırmalarda ve eğitim konusunda ülkemizde yeterince gündeme getirilmediğinden ve örgün eğitim süreci içerisinde 2012 yılına kadar DKAB dersleri dışında din eğitimine yönelik herhangi bir ders müfredatlarında yer almadığından öğrencilerin din okuryazarlığı konusunda bir farkındalık geliştiremediği bu sebeple din okuryazarlık düzeylerinin çok yüksek olmadığı varsayılmaktadır.

Araştırmada kullanılan yöntemlerin ve kullanılan ölçme aracı olan ‘din okuryazarlığı başarı testi’nin üniversite öğrencilerinin din okuryazarlık düzeylerini ölçmeye uygun olduğu varsayılmaktadır.

### **5. Sayılılar**

Bu araştırmanın sayılıları şöyledir:

1. Örneklem grubu evreni temsil gücüne sahiptir.
2. Örneklem grubunu oluşturan öğrenciler, başarı testi sorularına bilinçli olarak cevap vermişlerdir.
3. Araştırmanın bütününde kullanılan yöntem ve teknikler geçerli ve güvenilirlerdir.

### **6. Sınırlılıklar**

Bu araştırma;

1. Periyodik olarak 2014-2015 öğretim yılı,
2. Necmettin Erbakan Üniversitesi’nden örneklem olarak seçilen fakültelerin birinci sınıfında eğitim görmekte olan ve temel eğitim, ortaöğretim basamaklarında DKAB dersini almış 530 öğrenci,
3. Veri toplama aracı olarak geliştirilen din okuryazarlığı başarı testi,

4. Veri toplama aracında soru olarak yer alan ve öğrencilerin din okuryazarlık düzeyini yordamaya yardımcı olarak kriterlerin dayanak noktası olarak temel eğitim ve ortaöğretim DKAB programı ile sınırlandırılmıştır.

## I. BÖLÜM

### KURAMSAL ÇERÇEVE

#### 1. Okuryazarlık Kavramı ve Kavramın Tarihsel Gelişimi

Okuryazarlık, kişinin ihtiyaçları ve toplumun beklentilerinin her ikisini de karşılayacak düzeydeki okuma yazma becerisi olarak tanımlanmıştır.<sup>3</sup>

Okuryazarlık kavramının kökü olan okuryazar kelimesi Türk Dil Kurumu'nun Türkçe sözlüğünde, “okuması yazması olan öğrenim görmüş kimse” olarak tanımlanırken<sup>4</sup> okuryazarlık kavramı, “okuryazar olma durumu” ifadesiyle açıklanmıştır.<sup>5</sup>

Kavram, sözlükte tanımlanırken okuma yazma becerisi üzerinden açıklanmıştır. Bu beceriyle sınırlandırılan, aslında kavramsal sahanın ayrılmasıyla yalnızca “okuma yazma becerisi” olarak adlandırılabilir alfabe okuryazarlığı ile süreç içerisinde değişime uğrayan okuryazarlık arasında farklılık mevcuttur. Okuma-yazma alfabe sistemi içerisindeki simgeleri çözmeye, okuryazarlık ise anlamlandırmaya dayalıdır. Yani kod çözenin yanında daha üst düzey bir zihinsel süreç olan anlam kurma söz konusudur. Bu süreç, yeniden anlamlandırma, değerlendirme ve inşa etmeye dayalı dinamik bir süreçtir.

Alfabe okuryazarlığı okuyup yazma becerisini ifade ederken okuryazarlık, bir konu hakkında sahip olunan bilginin derecelendirilebildiği bir yetenektir. Okuryazarlık, okuma yazma becerisine farklı konulardaki bilgi, sosyal değer ve örüntülerle yeni bir açılım sağlanmasıdır. Alfabe okuryazarlığı yukarıda sözlük tanımında verildiği üzere okuma yazması olmak ile sınırlandırılmışken okuryazarlığın farklı türleri ile daha üst düzey bilgi ve becerileri ifade etmek üzere tanımlanması devam etmektedir.<sup>6</sup>

<sup>3</sup> Susan Wallace, A Dictionary of Education, Oxford University Press, New York 2008, s. 166.

<sup>4</sup>[http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com\\_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.52260a1dd18455.42137503](http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.52260a1dd18455.42137503) (Erişim Tarihi: 9.10.2013).

<sup>5</sup>[http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com\\_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.52260af436a049.18449331](http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.52260af436a049.18449331) (Erişim Tarihi: 9.10.2013).

<sup>6</sup> Mehmet Kurudayıoğlu ve M. Sait Tüzel, a.g.m, ss. 285-287.

Okuryazarlığın okuma yazmadan yola çıkılarak müstakil bir sahayı temsil etme süreci kavramın zaman içerisinde farklı anlamlar kazanarak genişlemesiyle olmuştur. Unesco tarafından 1951 yılında yapılan bir toplantıda okuryazar şu şekilde tanımlanmıştır: “*Okuryazar günlük yaşamı ile ilgili basit ve kısa bir cümleyi anlayarak okuyup yazabilen kişidir.*”<sup>7</sup> Günümüzde bu tanım yukarıda belirttiğimiz alfabe okuryazarını betimlemektedir. 60’lı yıllarda ise Unesco tarafından yapılan tanım; “*Okuryazar, kendinin ve içinde yaşadığı toplumun gelişmesine katkıda bulunabilecek derecede okuma yazma ve hesap yapma becerilerine sahip, grup ve topluluk içindeki görevlerini etkin bir şekilde yerine getirebilmesi için gerekli bilgi ve becerileri kazanmış kişidir.*” şeklinde genişletilmiştir. Bu yıllarda Stone, Cipolla ve Schofield gibi araştırmacılar okuryazarlık kavramı üzerinde çalışmış ve okuryazarlığın dinamikleri ve kavramsal geçişleri üzerinde durarak konuya dikkat çekmişlerdir.<sup>8</sup> 70’li yıllarda yaşanan sosyal dönüşüm yeni okuryazarlık kavramı ve bunun üzerinden yürütülen çalışmaları da etkilemiştir. 1976 yılında Unesco okuryazarlığa yeni fonksiyonlar yükleyerek kavramı şöyle ele almıştır: “*Okuma-yazma bireylere sadece okuma, yazma ve temel bilgileri kazandırmanın ötesinde onların üretici işlerle uğraşmalarına, kendilerini daha iyi tanımalarına, sağlık ev idaresi ve çocuk yetiştirme sorunlarını daha iyi kavramalarına, daha bağımsız hareket etmelerine ve toplum hayatına daha çok katılmalarına yönelik olmalıdır.*”

1960-1980 yılları arasında okuryazarlığın değişen tanımlarında ortaya çıkan fikirlerin temelinde, okuryazarlığın insan bilimleri ve sosyal bilimlerin bağımsız değişkeni kabul edilerek kültürlerin basit düzeyden ileri düzeylere hareketinin aracı olarak görülmesi yatmaktadır. Yani okuryazarlıkla birlikte analitik düşünce gelişmiş ve modern bilimin mantıklı ve soyut düşünce tarzı okuryazarlığı, sahip olunan potansiyeli geliştirmekle birlikte düşünceyi yeniden biçimlendiren bir araç konumuna getirmiştir.<sup>9</sup>

<sup>7</sup> Firdevs Güneş, “Okuryazarlık Kavramı ve Düzeyleri”, Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 1994, S. 2, s. 499.

<sup>8</sup> Colin Lankshear, “Literacy Studies in Education: Disciplined Developments in a Post-Disciplinary Age”, After The Disciplines, (Ed. M. Peters), Greenwood Press, 1999, s. 199.

<sup>9</sup> Murat Aşıcı, “Kişisel ve Sosyal Bir Değer Olarak Okuryazarlık”, Değerler Eğitim Dergisi, C. 7, S. 17, s. 13.



80’li yıllardan sonra okuryazar olamamanın çözümü olarak ilköğretimin yaygınlaştırılmasına yoğunlaşmış ve konunun ele alındığı ‘Herkes için Eğitim Dünya Konferansı’nda oy birliği ile ele alınan yaklaşım şu şekilde ifade edilmiştir: *“Her insan, çocuk, genç ve yetişkin kendi temel öğrenme ihtiyaçlarını karşılamak üzere tasarlanmış eğitim olanaklarından yararlanabilmelidir. Bu ihtiyaçlar, hem temel öğrenme araçlarını (okuma, yazma, sözlü anlatım, rakamsal işlemler ve problem çözme gibi) hem de insanların varlıklarını sürdürmek, kapasitelerini sonuna kadar geliştirmek, onurlu bir biçimde yaşamak ve çalışmak, kalkınmaya her anlamda katılmak, yaşam standartlarını yükseltmek, bilgili kararlar vermek ve öğrenmeyi sürdürmek için gerek duydukları temel öğrenimin içeriğini kapsar.”*<sup>10</sup>

Kavrama getirilen bu açılımın ardından okuryazarlık sahasının ayrışması ve doğru anlaşılması için okuryazarlığın çeşitli düzeylere ayrılarak ifade edilmesi gerekli hale gelmiştir. Okuma yazma bilmeyenler için okumaz yazmaz ifadesi kullanılırken okuyup yazamayan, yazdığını okuyamayan ya da rakamlarla aritmetik işlemler yapamayan insanlar için yarı okuryazar ifadesi kullanılır olmuştur. Okuma yazma ve aritmetikle ilgili bilgileri edinmekle beraber doğru bir biçimde yeni durumlara uygulamayı, günlük hayatta kullanmayı başaramayanlara ise yeni okuryazar denmiştir. Bu niteliklere sahip olan kişiler ise fonksiyonel okuryazardır. Fonksiyonel okuryazar olan birey, öğrendiği bilgileri günlük hayatına uygulayabilme becerisini kazanmıştır ve bu durum onun, sosyal ve ekonomik rollerine hazırlanmasına katkı sağlar. Okuryazarlığın en ileri düzeyi ise multifonksiyonel okuryazarlıktır. Bu düzey, okuma, yazma ve aritmetikle ilgili temel bilgi ve becerilerin edinilmesine bunların bireysel, sosyal ve kültürel alanlarda kullanılmasına ve bireyin herhangi bir rehberliğe ihtiyaç duymaksızın kendi kendine kapasitesini geliştirmesine imkan sağlayan bir seviyedir. Bu seviyede okuryazar olan birey daha kapsamlı bilgi ve dünya görüşü geliştirmiş, konu ve olaylara objektif olarak yaklaşım araştırma, inceleme, eleştirme yeteneğini kazanmıştır. Bu okuryazarlık düzeyine erişen bireyler toplumun gelişmesine de katkı sağlarlar.<sup>11</sup>

<sup>10</sup> Firdevs Güneş, a.g.m, s. 503.

<sup>11</sup> Firdevs Güneş, a.g.m, ss. 504-506.

Zaman içerisinde yaşanan teknolojik gelişim ve toplumsal değişim, eğitim taleplerini de etkilemiş ve buna bağlı olarak okuryazarlık yeterlilikleri konusunda beklentiler doğurarak okuryazarlık çeşitliliği oluşturmuştur.<sup>12</sup> Bu okuryazarlık türleri temelde okuma yazma ile ilgili olmasına rağmen özel bir alana ait farklı, karmaşık ve çoklu okuma yazma ve özel bilgi, becerileri gerektirmektedir. Tarihsel süreç içerisinde kullanılan başlıca okuryazarlık terimleri şöyledir: Ağ okuryazarlığı, ahlak okuryazarlığı, Amerikan okuryazarlığı, anayasa okuryazarlığı, bilgisayar okuryazarlığı, bilimsel okuryazarlık, coğrafya okuryazarlığı, çevre okuryazarlığı, çoklu kültür okuryazarlığı, dans okuryazarlığı, dijital/sayısal okuryazarlık, dünya okuryazarlığı, e-okuryazarlık, ekonomi okuryazarlığı, eleştirel okuryazarlık, enformasyon teknolojisi okuryazarlığı, eskiçağ okuryazarlığı, gazete okuryazarlığı, görsel okuryazarlık, grafik okuryazarlığı, internet okuryazarlığı, kültür okuryazarlığı, kütüphane okuryazarlığı, matematik okuryazarlığı, meslek okuryazarlığı, medya okuryazarlığı, politika okuryazarlığı, sinema okuryazarlığı, tarım okuryazarlığı, tarih okuryazarlığı, teknoloji okuryazarlığı, televizyon okuryazarlığı, tüketici okuryazarlığı, yasa okuryazarlığı, yatırım okuryazarlığı, yurttaşlık okuryazarlığı, web okuryazarlığı.<sup>13</sup>

Yukarıda belirtilen okuryazarlık türleri insan hayatında yer edinmiş olgular ve onlarla ilişkili bilgi ve becerilerin edinilmesi, kullanılması, analiz, sentez düzeyinde kullanılmasına ilişkin alanlardır. Bu türler arasında yer edinen yeni kavramlardan birisi de din okuryazarlığı kavramıdır.

## **2. Din Okuryazarlığı Kavramı ve Gelişimi**

Din okuryazarlığı bilimsel literatürde 2000’li yıllardan sonra yerini almış bir kavramdır. Toplumlarda meydana gelen hızlı değişim (sekülerleşme, globalleşme, teknolojik imkanların artması vb.) ile birlikte, dinin bu sistemlere alternatif gibi görülerek sosyal hayattaki etkisinin azalması ve bunların doğurduğu sonuçlar, okuryazarlık türleri arasında din okuryazarlığının da yer almasına sebep olmuştur.

<sup>12</sup> Douglas Kellner, “New Technologies/New Literacies: Restructuring Education for a New Millennium”, *International Journal of Technology and Design Education*, 2001, S. 11, s. 67.

<sup>13</sup> İnci Önal, “Tarihsel Değişim Sürecinde Yaşam Boyu Öğrenme ve Okuryazarlık: Türkiye Deneyimi”, *Bilgi Dünyası*, 2010, S. 11, s. 106.

Kavramın ön plana çıkması son yıllara dayansa da sosyolog Will Herberg 1955 yılında, Hristiyanlık ve Yahudiliğin otantik içeriğini kaybettiğinden ve insanlar arasında din okuryazarı olmayanların çoğaldığından ve dini cehalet oranının yüksek olduğundan bahsetmektedir.<sup>14</sup>

Hristiyan dünyası için dini cehaletin artması ve dini kavramların unutulmaya başlanması 1962-1963 yılında Amerika Anayasa Mahkemesi'nin okullarda İncil okumalarını yasaklamasıyla olmuştur. Bu dönem öncesinde öğretmen ve öğrenciler her sabah dua ile derse başlarken ve okullarda İncil okunurken bunu yasaklayan kanunun çıkmasıyla söz konusu uygulamaya son verilmiştir.<sup>15</sup> İncil okumalarının yasaklanmasıyla din okuryazarlığı kapsamında değerlendirilecek kıssalar, terimler, mecazlar bilinmediğinden din okuryazarlığı gelişmemiştir. Sonraki yıllarda etkisi daha da belirginleşen sekülerizmle ise Amerikan toplumunda dini bir hafıza kaybı yaşanmıştır. Dört incilin adı, yaratılış hikâyesi gibi temel konuları dahi bilmeyen Hristiyanların sayısı artmıştır.

Sekülerizmin etkisine ek olarak Asya'dan yoğunlaşan göçlerle dini çeşitlilik artmıştır. Dini çeşitliliğin artması din okuryazarlığını daha da önemli hale getirmiştir. Çünkü Taoizm, Hinduizm, İslam gibi farklı dine mensup insanların günlük hayatta kullandıkları kelimeler, uygulamalar ve ibadet çeşitliliğinin bilinmesi, saygı ve hoşgörü çerçevesinde yaşanması için şarttır.<sup>16</sup>

Küreselleşmeyle birlikte dünyanın her yerindeki olay ve kişilerle irtibata geçme kolaylığı, yaşanan olayların sadece yereli değil dünya gündemini belirlemesi de din okuryazarlığı kavramına yönelik araştırmaların artmasında etkili olmuştur. Buna dair en belirgin olay 11 Eylül 2001'de yaşanan saldırıdır. Olayın ardından birçok Amerikalı; "Neden bizden ve özgürlüğümüzden nefret ediyorlar?" sorusunu sorarken Amerika karşıtı gruplar önce Amerika'nın yargılanması gerektiğini iddia etmiştir. İsrail Filistin çatışmasında Amerika'nın tutumu, Afganistan'da yaşananlar birlikte değerlendirildiğinde olayın tarihi ve siyasal boyutunun dünyadaki dini

<sup>14</sup> Will Herberg, Protestant-Catholic-Jew: An Essay in American Religious Sociology, Garden City, New York 1955, s. 118.

<sup>15</sup> Mustafa Köylü ve İbrahim Turan, Karşılaştırmalı Din Eğitimi, Nobel Yay., Ankara 2014, ss. 24-25.

<sup>16</sup> Stephen Prothero, a.g.e, ss. 1-11.

inançların bir parçası olduğu görülecektir. Ancak olayların doğru bir şekilde yorumlanabilmesi için dini cehaletin aşılması gerektiği dile getirilmektedir. Bu nedenle de Amerika'daki okullarda K-12 programlarında din eğitimi dâhilinde dünya dinleri eğitimi verilmesi ve din okuryazarlığının geliştirilmesi şart olarak görülmüştür.<sup>17</sup>

Amerika'da kavrama yönelik çalışmaların artmasında sosyal olaylar ve toplumun çok kültürlü yapısı etkili olsa da din okuryazarlığı, yalnızca bunlarla açıklanamayacak bir yapıya sahiptir. Çünkü din okuryazarlığı, dinlerdeki semboller, inanç esasları, kavram ve terimleri içeren pek çok alandaki bilgiyi kapsadığı gibi bu bilgilere dayanan ve sosyal hayata yansıyan pratik, uygulama ve ritüelleride kapsar. Dinlerin kendi içerisindeki grup, cemaat ve mezheplere ait kavram, terim ve uygulamalar eklendiğinde din okuryazarlığının oldukça kapsamlı bir yapı arz ettiği görülür. Bu bağlamda din okuryazarlığı farklı perspektiflerden incelenerek buna göre farklı tanımlamalar yapılmıştır.

Mitch Bogen tarafından 2006'da kurulan 'Din Okuryazarlığı Merkezi' konuyu bilişsel açıdan ele almıştır. Merkeze göre, din okuryazarlığı bir din hakkında derinlemesine bilgi sahibi olmaktan ibaret değildir. Din, ortak motivasyonları ve amaçları ile evrensel bir olgudur. Din okuryazarlığı; insan yaşamının doğası ve amacı, ahlaki normlar, ölüm ötesi hayat ile ilgili konuları kavramak ve objektif bir biçimde bir tek dine bağlı olmaksızın bu bilgileri analiz etme yeteneğini belirtir. Ayrıca din okuryazarlığı, dinin toplum üzerindeki etkisinin farkına vararak toplumsal ve siyasal olayların dini arka planının bilgisine de sahip olmayı gerektirir.<sup>18</sup>

Din okuryazarlığının din eğitiminin bir parçası olarak görüldüğü yaklaşımda ise din okuryazarlığının, çocuk ve ergenlerin dini fanatizmden uzak durmasını sağladığı varsayımından yola çıkılmıştır. Diğer dinler hakkında bilgi sahibi olan birey, inançların ve bunların getirdiği uygulamaların ne anlama geldiğini bilir. Bu yaklaşım mezheplerin ve mezhepler arası ayrılıkların belirgin olduğu, çok kültürlü

<sup>17</sup> Diane Moore, *Overcoming Religious Illiteracy; A Cultural Studies Approach to The Study of Religion in Secondary Education*, Palgrave Macmillan, New York 2007, ss. 3-5.

<sup>18</sup> <http://home.comcast.net/~mbogen/religiouslit.html#Anchor-What> (Erişim Tarihi: 13.09.2013).

toplumlarda ortak bir din dili geliştirmek amacıyla İncil öğretimini yanında din okuryazarlığı eğitimini, barışçıl ve hoşgörölü bir toplum için, öngörmektedir.<sup>19</sup>

Okullarda ve toplumda, din eğitimi kapsamında din okuryazarlığı eğitiminin verilmesiyle;

- Bireyler, ulusal ve dünya çapında kamusal söylemlere temel sağlayacak demokratik beceriyi kazanmış olacaktır.
- Öğrenciler eleştirel düşünme becerisini geliştirecektir.
- Din okuryazarlığı eğitimi almış bireyler, çeşitliliğe karşı saygı anlayışı kazanacaktır.
- Öğrenciler, tarih, edebiyat, bilim, ahlak ve kültürü anlamlandırma becerisini büyük ölçüde geliştirecektir.
- Dini cehaletten doğan evrim-din çatışmasını her iki tarafın kendi ifadeleriyle anlayacaktır.<sup>20</sup>
- Çeşitli dini gelenekleri herhangi bir mezhebe dayalı olmaksızın, dinlerin kendi kutsal metinleri yoluyla öğrenecektir.
- Bireylerin dinler hakkında sahip olduğu önyargıların ve bağnazlığın yıkılması sağlanacaktır.
- Okullarda verilen din okuryazarlığı eğitimi ile çok kültürlülük ve çoğulculuk deneyimi kazandırılacaktır.<sup>21</sup>

Din okuryazarlığı eğitiminin verilmesini destekleyen ve Harvard Teoloji Fakültesi işbirliğiyle çalışan Din Okuryazarlığı Vakfı, din okuryazarlığı eğitiminin amacını, dünya dinlerinin herhangi bir mezhebe veya dini anlayışa bağlı olmayacak şekilde öğretilerek saygılı, anlayışlı ve küresel alanda işbirliğine yatkın bireyler yetişmesine katkı sağlamak olarak açıklamaktadır. Dini gelenekler karşısında iş ve

<sup>19</sup> Richard Wilkins, "Identify the Educators", *Priorities in Religious Education; A Model for the 1990s and Beyond*, (Ed. Brenda Watson), The Falmer Press, London 1992, ss. 70-72.

<sup>20</sup> <http://home.comcast.net/~mbogen/religiouslit.html#Anchor-Why> (Erişim Tarihi: 13.09.2013).

<sup>21</sup> Diane Moore, a.g.e, ss. 27-33.

din okuryazarlığı toplantıları olmak üzere iki ayrı program uygulayan vakıf, ilk programda; Budizm, Konfüçyüscülük, Hristiyanlık, Taoizm, İslam ve Yahudilik ahlakı üzerine eğitimlerden sonra bu dinlerin benimsediği değerleri ve iş dünyasındaki etkileri üzerinde dersler verilmektedir. Din okuryazarlığı toplantılarında ise çeşitli kuruluş ve eğitim kurumları ile işbirliği içerisinde inanç sistemleri hakkında ulusal ve uluslararası dostluk ve hoşgörüyü teşvik etmek amacıyla bilgilendirme etkinlikleri yapılmaktadır.<sup>22</sup>

Din okuryazarlığı, aynı zamanda eğitimin hedeflerinden biri de olan eleştirel düşünme becerisi merkezli ele alındığında; dinin temel kaynaklarını bilme ve dini içerikli bilginin doğruluğunu değerlendirme, dinin kendine has bir dili olduğunu bilme, dini bilgilere eleştirel yaklaşabilme, dini yaşantı ve formların toplumda şekillendiğinin farkına varma, dinin kültürel yapı içerisindeki rolünü fark etme ve dini inanç, tutum, davranış ve değerler üzerinde etkili olan unsurların bilincinde olma gibi alanları içeren bir kavram olarak değerlendirilmektedir.<sup>23</sup>

Din okuryazarlığını sosyal boyutuyla ele alan Cushla Kapitzke, tanımında, inançların ve uygulamaların bireyin toplumda yer edinmesini sağlayacağını belirtir. Din okuryazarlığı, bireylerin sosyal aktiviteler, kutsal metinler ve inançlar yoluyla bir araya gelerek dünyada yer edinmesini sağlayan bir araç olarak görülmektedir. Din okuryazarı olan bir birey, anlamını biliyor olduğu dini terimler, semboller, metaforlar, kıssalar, doktrin ve uygulamalar aracılığıyla çeşitli din mensuplarıyla iletişime geçebilir.<sup>24</sup> Bu da kişinin sosyalleşmesine katkı sağlar.

Kapitzke ile aynı doğrultuda yapılan tanımlardan biri ise Eric Rackley'e aittir. Ona göre din okuryazarlığı; bireylerin kendi dini inanç, deneyim, uygulama ve değerlerini içeren kutsal metinlere bağlı olarak belirli amaçları gerçekleştirmeye yönelik sosyal aktiviteleri kapsayan anlam verme çabasıdır. Bu tanıma göre din okuryazarlığı; sosyal uygulamalarla, kutsal metinleri yorumlamayla ve bireylerin inanç, değer ve uygulamalarıyla ilişkilidir. Rackley tanımının daha anlaşılır olması için

<sup>22</sup> <http://tfrl.org/joomla/> (Erişim Tarihi: 13.09.2013).

<sup>23</sup> Ayşe Zışan Furat, "Din Okuryazarlığı: Din Eğitimi Felsefesi Açısından Temel Bir Kavram", Marife Dini Araştırmalar Dergisi, 2012, S. 3, s. 17.

<sup>24</sup> Cushla Kapitzke, *Literacy and Religion: The Textual Politics and Practice of Seventh Day Adventism*, John Benjamins Publishing Company, Amsterdam 1995, s. 118.

cenaze namazını örnek vermiştir. Cenaze namazı kutsal metinleri içeren sosyal bir pratiktir. Teselli bulma ve olayları anlamlandırmayla ilişkilidir. Tanrının insanları duyacağı inancına dayalı bir uygulamadır ve zor bir durumla baş etme yoludur.<sup>25</sup>

Din okuryazarlığını sosyo-kültürel bağlamda tanımlayanlardan biri de Diane Moore'dur. Ona göre, din okuryazarlığı; dini geleneklerin tarihi, kutsal metinleri, pratikleri ve günümüzdeki durumları konusunda genel bir anlayışa sahip olma ve politik, sosyal ve kültürel söylemlerin dini boyutlarını ayırt edebilme yeteneğidir.<sup>26</sup>

Stephen Prothero, din okuryazarlığının dilbilimsel olarak ele alındığında kültürel okuryazarlık gibi bir metafor olduğunu belirtir. Bu bağlamda din okuryazarlığı, din dilini okuyup yazabilme becerisini ifade eder. Daha genel ifadeyle din okuryazarlığı; günlük hayatta kullanılan dini geleneklerin yapı taşı olan anahtar kelimeleri, semboller, öğretiler, uygulamalar, sözler, metaforlar ve kıssaları anlayıp kullanabilme yeteneğidir.<sup>27</sup>

Prothero, din okuryazarlığını farklı sınıflandırmalara da tabii tutmuştur. Dinlerin kendi içerisinde özel bir okuryazarlık alanı oluşturduğunu belirttiği sınıflamaya göre Hristiyan okuryazarlığı, Budist okuryazarlığı, İslam okuryazarlığı, Yahudi okuryazarlığı gibi her dinin okuryazarlığından bahsetmek mümkündür. Hatta dinlerin kendi içerisindeki mezheplere göre de sınıflandırma yapılabilir. Zen okuryazarlığı, ehl-i sünnet okuryazarlığı gibi. Bu bağlamda Protestan okuryazarlığı; Protestan reformunun genel tarihini, Hristiyan inancının esaslarını, temel sembollerini, kahramanları ve Kral James İncil'indeki kıssaları bilmek, İslam okuryazarlığı; genel İslam tarihini, İslam'ın beş şartını, sembolleri, kahramanları ve Kur'an kıssalarını bilmek anlamına gelmektedir.

Din okuryazarlığı, fonksiyonlarına göre de gruplara ayrılabilir. Prothero, işlevine göre din okuryazarlığını şöyle sınıflamıştır:

<sup>25</sup> Eric Rackley, *Motivation for Religious Literacy Practices of Religious Youth: Examining the Practices of Latterday Saint and Methodist Youth in One Community*, Michigan Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Michigan 2010, s. 18.

<sup>26</sup> Diane Moore, a.g.e, s. 56.

<sup>27</sup> StephenProthero, a.g.e, ss. 11-12.

- İbadet okuryazarlığı; ibadetlerin nasıl yapıldığının bilinmesidir. Örneğin; abdestin nasıl alınacağını veya namazın nasıl kılınacağını bilmek.
- İnanç okuryazarlığı; dinlerin temel inanç esaslarının bilinmesidir. Örneğin; imanın şartlarını, Allah inancının nasıl olduğunu bilmek.
- Mezhep okuryazarlığı; mezhepler arasındaki farkların bilinmesidir. Örneğin; Katolik ve Protestanlık, Reformist ve Muhafazakâr Yahudilik arasındaki farkları bilmek.
- Kıssa okuryazarlığı; dinlerin kendilerine has kıssalarının bilinmesidir. Örneğin; Adem ile Havva'nın cennetten kovulması ya da Buddha'nın nasıl gezgin ve münzevi bir hayatı tercih ettiğini bilmek.
- Dinler arası okuryazarlığı; dinlerin farklı ve benzer yönlerinin bilinmesidir. Örneğin; Yahudilik ve İslam'daki tek Tanrı inancı gibi.

Bu sınıflandırmalar göz önünde bulundurulduğunda din kapsamındaki genel içeriklere ait farklı, özel okuryazarlıklardan bahsetmek mümkündür.

Yukarıdaki sınıflandırmada dikkat çeken husus; Prothero'nun tanımında yukarıdaki hususları bilip uygulayabilen kişinin okuryazar olduğunu belirtmesine rağmen sınıflandırmasında bilgi boyutuna ağırlık vermiş olmasıdır. Bu durum, bilgi olmaksızın uygulama olamayacağıyla açıklanabilir. Yalnızca din hakkında bilgi sahibi olan insanlar bu bilgiyi günlük hayatında kullanabilir ve dine karşı tutumunu sosyal, toplumsal, politik olayları yorumlamasına yansıtabilir. Gallagher, Prothero'yu bu konuda dinin ne olduğu üzerinde durarak 'nasıl ve niçin'ini yeterince vurgulamadığı noktasında eleştirir. Ona göre, din okuryazarlığı sadece din hakkında temel bilgilere sahip olmayı içermemeli aynı zamanda bu temel bilgileri kendi bireysel ve toplumsal anlayışına yansıtarak bireyin hayatına anlam vermelidir. Din okuryazarı olmak, dinlerin dinamikleri hakkında da bilgi sahibi olarak dinin nasıl ve niçin boyutunu anlamayı da kapsamlı ve bu konuda bireyde net bir anlayış oluşturmalıdır.<sup>28</sup>

Eric Rackley ise din okuryazarlığı ile pratik arasındaki ilişkiyi, dini grupların kendi içerisindeki yapısından yola çıkarak açıklar. Dini gruplar sosyal ve

---

<sup>28</sup>Eugene V. Gallagher, "Teaching for Religious Literacy", Teaching Theology and Religion, 2009/3, S. 12, s. 208.



kültürel özellikleri sayesinde mensup oldukları gruba ait inanç, yapı ve ritüelleri benimser ve bu etkinliklere katılırlar. Bağlı oldukları dine ait kutsal metinleri okurken grubun amaçlarına yönelik yorumlar yapılırken bireyler pasif konumda değildir. Kendi deneyimleri ve dünya görüşleri doğrultusunda yorum ve çıkarımlarda bulunurlar. Dini metinleri yorumlama soyut bir pratiktir. Din okuryazarlığının uygulama boyutu ile daha somut bir ilişki ibadet okuryazarlığı bağlamında kurulabilir. Rackley'e göre ibadet okuryazarlığı edinilen bilgiyi uygulama becerisini gerektirir. Rackley bu konuya kilisede okunan ilahilere katılabilme becerisini örnek vermiştir.<sup>29</sup> İslam dinindeki namaz, oruç gibi ibadetler de örneklere eklenebilir.

Görüldüğü üzere din okuryazarlığı kavramına farklı yaklaşımlar söz konusudur. İslam dininin, DKAB programının ve ülkemizin kültürel yapısı göz önüne alındığında Prothero'nun tasnif ve yaklaşımının bu yapılara daha uygun olduğu düşünülerek bu çalışmada bu yaklaşım temele alınmıştır. Bunun yanı sıra din okuryazarlığı kavramı farklı bileşenlerden oluşmaktadır. Kavramın daha net analiz edilebilmesi için din okuryazarlığını oluşturan bu bileşenleri ayrı başlıklar halinde incelemek yerinde olacaktır.

### **3. Din Okuryazarlığı ile İlgili Kavramlar**

#### **3.1. Çok Kültürlülük ve Din Eğitimi**

Çok kültürlülük, kültür kelimesine yüklenen anlam çeşitliliği nedeniyle tanımlanması güç bir kavramdır. Kültür, bir toplumun ya da bütün toplumların birikimli uygarlığı, belli bir toplumun kendisi, bir dizi sosyal süreçlerin bileşkesi, bir insan ve toplum kuramı olarak tanımlanabilir. Bu çerçeveden bakıldığında çok kültürlülük kavramının kesin sınırlarını belirlemek zorlaşmaktadır. Ancak kavramın İngilizce karşılığı olan 'multicultural' kelimesinden yola çıkıldığında "farklı dil, din, ırk ve gelenekleri içinde barındıran" şeklinde genel bir tanım yapılabilir.<sup>30</sup> Çok kültürlü devletler ise bir devletin tek bir ulusal gruba değil, farklı uluslardan vatandaşlara eşit olarak ait olduğu, azınlıkları ve baskın olmayan grupları dışlama ve

<sup>29</sup> Eric Rackley, a.g.e, s. 11-14.

<sup>30</sup> Nurullah Altaş, "Din Eğitimi Üzerine Kurulduğu Temel Kavramlar", Kültürel Çeşitlilik ve Din (Ed. Remziye Yılmaz), Sinemis Yayınları, Ankara 2005, s. 19.

asimile etmenin reddedildiği, azınlıklara tarihte yapılmış haksızlıkların kabul edilerek bunları düzeltme çabası içerisinde olan devlet olarak tanımlanmıştır.<sup>31</sup>

Çok kültürlülük, 1960'lı yıllarda gündeme gelen küreselleşmenin beraberinde getirdiği kavramlardan biridir. Küreselleşme, modernleşmenin sosyal yapıda meydana getirdiği değişimin devamı olarak görülürse, toplumların dini yapıları üzerindeki etkisi incelenebilir. Küreselleşmeyle birlikte misyonerlik faaliyetlerinin şekil değiştirmesi ve hız kazanması din-küreselleşme ilişkisinin somut göstergesidir. Bunların dışında, farklı din mensuplarının birbirleriyle iletişiminin güçlenmesi ya da insanların bilgiye ulaşabilmesinin kolaylaşması da bu bağlamda değerlendirilebilir. Küreselleşmenin olumlu etkisinin yanında çevresel kirlenme, gelir dağılımı arasında oluşan uçurumlar, açlık, terör olayları gibi olumsuz etkileri de mevcuttur. Dinin bu olumsuz etkilere karşı ortaya koyduğu kurallar insanların dine dönmesinde etkili olmaktadır.<sup>32</sup>

Küreselleşme, hâkim kültürün ve dolayısıyla bu kültürün bir parçası olarak kabul edilen dinin egemen olması yönünde etkili olmakla birlikte çok kültürlü toplum yapısı içerisinde “öteki”ne bakış noktasında bazı değişimleri de beraberinde getirmektedir. Küreselleşme süreci ile birlikte, daha önce kendi dini dışındaki dinler hakkında bilgi sahibi olmayan insanlar din ve mezhepler hakkında bilgilere kolaylıkla ulaşabilmektedir. Dahası çok kültürlü toplumlarda bir arada yaşama deneyimi zenginleşmektedir. Böylelikle diğer din mensuplarına karşı dışlayıcı tavırdan uzaklaşmakta toplumda hoşgörü kültürü egemen olmaktadır.<sup>33</sup>

Çok kültürlülük; küreselleşmenin getirdiği sosyal dönüşüm, göçler, uluslararası kuruluşların etkisinin artması, kitle iletişim araçlarının yaygınlığı ile daha çok tartışılan bir konu haline gelmiştir. Ulus devlet modelinden uzaklaşarak çeşitli etnik grupların aynı ortamlarda yaşaması farklılıkların kabullenilmesine vesile olmuştur. Farklılıkların kabul görmesi ise çok kültürlülük politikalarının

<sup>31</sup> Will Kymlicka, “Multicultural States and Intercultural Citizens”, *Theory and Research in Education*, 2003, s. 150.

<sup>32</sup> Hasan Onat, *Türkiye’de Din Anlayışında Değişim Süreci*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2003, s. 143.

<sup>33</sup> Nurullah Altaş, “Küreselleşmenin Dini Anlama Biçimlerine ve Din Öğretimindeki Yeni Yönelişlere Etkisi (Çokkültürlülük Kavramı Etrafında Bir Analiz)”, *Kültürel Çeşitlilik ve Din* (Ed. Remziye Yılmaz), Sinemis Yayınları, Ankara 2005, s. 78.

geliştirilmesinde etkili olmuştur. Bu politikalar içerisinde çok kültürlü bir topluma uygun eğitim programları geliştirme çabalarına da yer verilmiştir.<sup>34</sup> Çünkü eğitim sürecinin yukarıda bahsedilen değişim ve gelişimlerden etkilenmemesi düşünülemez.

Çoğulcu bir toplumda yaşayan birey, çok kültürlü anlayış çerçevesinde alacağı eğitim ile çevresini daha iyi tanıyacak ve bireyin çevreye uyumu kolaylaşacaktır. Öğrencilerin, farklı inanç mensuplarını anlama ve onlara saygı duymalarını destekleyerek çoğulcu bir toplumda yaşamalarına yönelik olumlu tutum geliştirmelerine yardımcı olmak çok kültürlü eğitimi gerekli kılan etkenlerden birisidir. Bunun yanı sıra bireylerin dinler hakkında bilgi edinerek anlayış geliştirmelerine yardımcı olmak ve bu vesileyle kişisel, ahlaki ve manevi gelişimlerine destek olmak da çok kültürlü din eğitiminin amaçları arasındadır.<sup>35</sup>

Ulusal etnik kimliklerin ayrışması ve bunun toplumda kabul edilmesi insanların kendilerini tanımlama biçimlerini de değiştirmiştir. Birçok insan kendini ulusal, etnik, sosyal sınıf, meslek, cinsiyet üzerinden değil dinsel kimlikleriyle tanımlamayı tercih etmektedir.<sup>36</sup> Bu durum, çok kültürlülüğün din eğitimi açısından ele alınmasını zaruri kılan etkenlerden bir tanesidir. Çünkü bir toplumu oluşturan bireylerin çoğunlukla aynı milletten olduğu dönemlerde dini-mezhebi eğitim mevcuttu. Oysa kendilerini dini kimlik üzerinden tanımlayan farklı milletlerden insanların bulunduğu çoğul bir toplumda tek bir dine, mezhebe dayalı eğitim çeşitli soru ve sorunları beraberinde getirecektir. Bu yüzden çok kültürlü din eğitimi gündeme gelmiştir.

Çok kültürlülük özellikle birden fazla etnik grubun ve din mensubunun birlikte yaşadığı ülkelerde yalnızca dini hayatı değil politik ve sosyal ilişkileri de etkilemektedir. Bu bağlamda çok kültürlü toplumlarda sorun teşkil edebilecek unsurlardan biri ırkçılıktır. Özellikle 1970’li yıllarda Amerika ve İngiltere’de yaşayan siyahlara, Hindistan, Pakistan gibi bölgelerden göç yoluyla gelenlere karşı geliştirilen ırkçı tutum pek çok sosyal sorunu beraberinde getirmiştir. Bu sorunların

<sup>34</sup> Nurullah Altaş, a.g.e, s. 81-90.

<sup>35</sup> Muhiddin Okumuşlar, “Çok Kültürlü Toplumlarda Din Hakkında Öğrenme ve Dinden Öğrenme Modeli”, Marife Dini Araştırmalar Dergisi, S. 2, 2007, s. 252.

<sup>36</sup> Nurullah Altaş, “Küreselleşmenin Dini Anlama Biçimlerine ve Din Öğretimindeki Yeni Yönelişlere Etkisi (Çokkültürcülük Kavramı Etrafında Bir Analiz)”, s. 87.

sosyal çözülmeye sebep olmasının engellenmesi için etnik azınlık grupların eğitimsel ihtiyaçlarının karşılanarak akademik başarılarının artırılması öngörülmüştür.<sup>37</sup> Bununla birlikte her çocuğun okula getirdiği değer, inanç ve kültürlerin kabul görmesi de ancak çok kültürlü bir eğitim programı ile mümkündür. Bu eğitim programlarında dinlerin ırkçılık karşıtı söylemlerinden hareket edilerek çok kültürlü bir din eğitimiyle tüm dinlerin ortak noktası olan ırkçılık karşıtlığı vurgulanacaktır. Dinlerin ortak bir değer olarak sunduğu eşitlik özümsenebilecektir.<sup>38</sup>

Çoğulcu toplumlarda sosyal bütünlük için tehdit olarak görülen konulardan bir diğeri de kültür ayrımcılığıdır. Şüphesiz ki ortak kültürel değerler bir milleti bir arada tutan önemli unsurlardandır. Ancak birden çok ırka, millete mensup insanların yaşadığı toplumlarda kültür birliğini yakalamak oldukça zordur. Böyle toplumların eğitim programları kültür ayrımcılığına karşın barış kültürü aşılmalıdır. Farklı kültürleri dünyadaki çeşitliliğin bir sonucu olduğu benimsetilmelidir.<sup>39</sup> Bu hedefe ulaşmada din eğitiminin gücünden faydalanmak gerekir. Öğrencilere dinin kültüre katkılarını kavrayabilmek ve müzik, tiyatro, mimari ve edebiyat üzerindeki etkilerini öğretebilmek için dinlerin öğretime konu edilmesi gerekir. Dinler hakkında bilgi sahibi olmadan bir milletin kültürünü anlayabilmek oldukça zordur. Bunun dışında dinler, sadece milli birliği sağlamak için değil aynı zamanda küreselleşme ile birlikte gelişen uluslararası ilişkileri ve anlayışı geliştirmek için de öğretilmelidir. Dünya dinlerini tanıyan insanlar, ülkede yaşayanların müşterek sorunlaranasıl baktığını, sahip oldukları kültürlerin ve benimsedikleri dinlerin insan hakları, refah, adalet gibi konular üzerindeki etkisini kültürel ve dini boyutta kavrayabilecektir.<sup>40</sup> Kültürler arasında belirginleşen farklılıkların birlikteliğe engel teşkil etmediğini vurgulayan kutsal metinler, pratikler, dinler arası diyalog çalışmaları ve bunlara yönelik eğitim öğretim faaliyetleri din eğitiminin bu amaca hizmet edecek unsurlarındandır.

<sup>37</sup> Tariq Moodod ve Stephen May, “İngiltere’de Çok Kültürlülük ve Eğitim: Dâhili Bir Tartışma”, (Çev. Emine Öztürk), Çok Kültürlülük, Eğitim, Kültür ve Din Eğitimi (Ed. Recep Kaymakcan), Dem Yay. İstanbul 2003, ss. 97-112.

<sup>38</sup> Hans Georg Ziebertz, “Çok Kültürlü Bir Toplumda Din Eğitimi”, (Çev. Şeyma Arslan), Çok Kültürlülük, Eğitim, Kültür ve Din Eğitimi (Ed. Recep Kaymakcan), Dem Yay. İstanbul 2003, s. 169.

<sup>39</sup> Hüseyin Yılmaz, Din Eğitimi ve Sosyal Barış, İnsan Yay., İstanbul 2003, s. 191.

<sup>40</sup> Ovey N. Muhammed S.J, “Çok Kültürcülük ve Din Eğitimi”, (Çev. İhsanÇapcıoğlu), Kültürel Çeşitlilik ve Din (Ed. Remziye Yılmaz), Sinemis Yayınları, Ankara 2005, s. 162.

Dini çoğulculuğun zenginliklerini keşfetmenin yollarından biri dinler arası diyalogdur. Diyalogun amacının aynı inancı paylaştığımız ya da paylaşmadığımız insanlar karşısında inancımızın anlamı üzerinde düşünmek olduğu varsayılırsa din eğitiminin amacı ile diyalogun amacının bu bağlamda uyumlu olduğu söylenebilir. Dinler arası diyalog, bireyin kendi inancıyla birlikte başkalarının inancının da incelenerek çeşitlilik karşısında kendi inancının derinliklerine vakıf olmasının yanı sıra dinler arasında çatışma olmaksızın tarafların birbirini anlayabileceğini de göstermesi bakımından din eğitimine konu edilmelidir.

Homojen bir toplumda yaşayan insanların diğer din, inanç ve kültür mensuplarıyla karşılaştıklarında iletişim problemini çok kültürlü toplumda yaşayan bireylere kıyasla daha çok yaşadıkları bilinmektedir. Çünkü bu toplumlarda din ve mezheplerin içe kapanma eğilimi daha yüksektir. Ancak çok kültürlü, çok dinli bir toplumda bu eğilim sosyal sorunlara neden olacaktır. Çok kültürlü toplumlarda bu sorunların ve dinler arası çatışmanın engellenmesi de ancak çok kültürlü din eğitimi ile mümkündür. Çok kültürlü modele göre din eğitimi almış birey diğer din ve mezheplere mensup insanlarla karşılaştığında iletişim problemi yaşamayacaktır.<sup>41</sup> Bunun dışında siyasi olarak da doğru iletişim, tarafların birbirini doğru tanınmasıyla gerçekleşir. İdeal demokrasi anlayışına ulaşılması için idari anlamda da bu anlayışın benimsenmesi gerekir.<sup>42</sup> Bireylere bu temeli verecek olan ise çok kültürlü, diyalog temelli bir din eğitimidir.

Julian Stern 'yeni çok kültürlülük' olarak adlandırdığı ve din eğitimine yönelik projeler geliştirdiği çalışmasını diyalog temeline oturtmuştur. Ona göre, çok kültürlü toplumlarda medya gibi unsurların etkisiyle insanlar birbirlerini, kişisel seçimleri, aileleri, kültürleri ya da dinleri nedeniyle etiketleyerek birbirlerine önyargıyla yaklaşmaktadır. Son yıllarda Müslümanların terörist olarak algılanması bu duruma örnektir. Pedagojik zeminde bu fikirlerle mücadele edilmelidir. Bu amaçla yapılacak din eğitimi için pek çok materyal geliştirilmiştir. Dinler arası köprü adı verilen 5-7 yaş için hazırlanmış materyallerde çocuklara gerçek hayatta yaşanabilecek, farklı din veya kültür mensupları arasında geçen hazırlayıcı diyaloglar

<sup>41</sup> Ovey N. Muhammed S.J, a.g.m, ss. 163-170.

<sup>42</sup> Hayreddin Karaman, Dinler arası Diyalog Nedir?, Ufuk Kitaplar, İstanbul 2005, s. 37.

verilir. Bu sayede; kültür ya da dinlerin farklılıkları, benzerlikleri tanıtılır, çocuklar farklı bireylerle yüz yüze gelmeden önce çoğulculuğu deneyimlemiş olurlar. Daha ilerleyen yaşlarda ise çocuklara birbirlerini tanımaları için her birinin kendi yerel kültürlerini bütün öğeleriyle araştırmaları ve bunları arkadaşlarına tanıtılmaları istenir. Daha sonraki aşamada ulusal ve sonra global kültür öğelerine ulaşılır. Bu sayede çocuk, hem kendi kültür ve dininin hem de diğer din ve kültürlerle ait, dini pratikler ve çevre, mimari, tarihi olaylar, müzik ve sanat, semboller, gelenekler, kutsal metinler ve kıssalar, değerler, özel kıyafetler, gün ve ritüeller hakkında bilgi sahibi olarak farklı din ve kültür mensuplarıyla diyaloga hazır hale gelir.

Çok kültürlü toplumlarda yukarıda bahsedilen diyalog yeteneğinin kazandırılmasında belirli aşamalar izlenmektedir. İlk aşamada çocuğun çoğulluğu anlayıp çeşitliliği kabul etmesi sağlanacaktır. İkinci aşamada farklılığa açıklık ve hoşgörü değeri benimsetilecek ve son aşamada farklı kültür ve din mensuplarıyla etkileşime geçmesi sağlanarak doğru bir diyalogun örnekleri uygulanacaktır. Bu basamakların izlenmesiyle okul içinde diyalogun birinci aşamasını oluşturduğu bir proje geliştirilmiştir. Bu projenin ikinci aşamasında ise aynı şehir içerisinde ancak farklı bölgelerde öğrenim gören öğrencilerle iletişim sağlanacak ve son aşamada elektronik posta yoluyla farklı ülkelerdekilerde dinler arası köprü kurulacaktır. Bu projelerin uygulanması esnasında ilkokul çağındaki çocukların henüz kendi özgür seçimlerini devreye sokacak zihinsel olgunluğa erişemediklerinden anne baba inançlarını paylaştıkları gözlenmiştir. Ancak çocuğun yaşlıları içerisinde yaşadığı bu deneyimler kendi yaş grubunun farklı bir dine ait dilinin kavranmasına, kendi dini kimliklerinin oluşması ve benimsenmesine, farklı alt yapıya sahip öğrencilerin uyum ve tutarlılık içerisinde hareket etmesine katkı sağlayacak, bireylerin erken yaşlarda çok kültürlü topluma entegrasyonu sağlanacaktır.<sup>43</sup>

“Dinler arasında diyalog olmadan dinler arasında barış olamaz. Dinler arasında barış olmadan milletler arasında barış olmaz.”<sup>44</sup> Bu düsturdan hareketle çok kültürlü toplumlarda barış ve huzur ortamının sağlanması için dinlerin kadim

<sup>43</sup> Julian Stern, Teaching Religious Education, Continuum International Publishing, London 2007, ss. 23-31.

<sup>44</sup> HansKüng ve Karl Josef Kuschel, Evrensel Bir Ahlaka Doğru, (Çev: Nevzat Aşıkoğlu, Cemal Tosun, Recai Doğan), Gün Yayıncılık, Ankara 1995, s. 3.

bilgilerine ihtiyaç vardır. Farklı ırk, inanç, düşünce yapısına sahip insanların aynı vatanda yaşıyor olmasından hareketle insanca yaşam koşullarına ulaşabilmesi ancak barışın sağlandığı bir ortamda mümkündür. Barışa yönelik arayışlar insanlık tarihi kadar eskidir. Peygamberler, filozoflar, devlet adamları, insanların farklılıklar olsa da bir arada barış içerisinde yaşaması için çaba göstermişlerdir. Günümüzde şiddet, terör olayları, savaşların yarattığı ortamda barış konusuna ayrıca bir önem verilmektedir. Barış kültürü, şiddete direnmek, insan özgürlüğü, onuru, eşitliği ve yaşama saygının teşviki, diyalog, diğerlerine ön yargısız yaklaşımın sağlanmasına katkı olarak yorumlanmıştır. Bu eğitimin verilmesinde din temel motivasyon kaynağı olarak düşünülmektedir.<sup>45</sup> Amerika, Kanada, İngiltere, Japonya ve bazı Avrupa ülkelerinde barış eğitimi verilmektedir. Sosyal adalet ve barış eğitiminin ayrılmaz bir parçası hiç şüphesiz dindir. Çünkü barış eğitimi ilk başlatanlar; insanların değer yargılarına saygıyı, adaleti, hoşgörüyü toplumda yaygınlaştırmaya çabalayan peygamberlerdir. Din eğitiminde peygamberlerin bu ortak öğretilerinden yola çıkılarak sosyal barışın oluşmasına katkı sağlanabilir.<sup>46</sup> Konu çok kültürlü toplumlarda daha fazla önem kazanmaktadır. Birlikteliğin, barış, saygı gibi değerlerin benimsetilmediği farklı ırk, din ve kültüre mensup insanların ayrışması daha kolaydır. Bu yüzden çok kültürlü toplumlarda dinlerin barış konusuna verdiği önem ve değer, peygamberlerin hayatlarından ve ilahi kaynaklardan faydalanılarak verilmelidir.

Ekonomik unsurlar da çok kültürlü toplumlarda sosyal barışı etkileyebilecek konulardan bir tanesidir. Sömürü, fırsat eşitsizliği, gelir dağılımının adaletsizliği çeşitli etnik gruplar arasında belirgin hale geldiğinde bu durum barışı tehdit edecektir. Bu hususta din eğitimi ilgilendiren nokta yine dinlerin, geleneklerin ortak değerlerinden yola çıkarak toplumda dini ya da etnik bir grubun ekonomik gücü tekeline alıp diğerlerinin ezilmesinin önlenmesine yönelik çalışmalardır.

Her ne kadar yukarıda örneklendiği üzere dinlerin ortak değerlerinden yola çıkarak toplumsal ayrışmanın önüne geçilmesi üzerinde durulsa da farklılıkların

<sup>45</sup> SatokoFujiwara ve Robert Jackson, "Towards Religious Educationfor Peace", British Journal of Religious Education, 2007, S. 29, C.1, s. 2.

<sup>46</sup> Hüseyin Yılmaz, a.g.e, s. 17-20.

tamamen yok edilmesi yahut gözden çıkarılması mümkün değildir. Burada kastetmek istediğimiz kültürlerin, mezheplerin ve dinlerin dışı kapalı ve dışlayıcı bir tutumdan uzak olmasıdır. Diğer din, mezhep ve kültürlerle karşı dışlayıcı bir tutum takınmaksızın saygı çerçevesinde iletişim kurmak, dinlerin imajları açısından da oldukça önemlidir. Bu konuda pek çok din eğitimcisinin değindiği bir konu olan 11 Eylül 2001'den sonra Irak ve Afganistan'da yaşananlarla birlikte İslam'a yönelik bakış açısının çok kültürlülük açısından yorumlanmasına ihtiyaç vardır. Edward Hulmes bu görüşte olan eğitimcilerdendir. Ona göre Müslümanlar hayatlarını Allah'ın dilediği doğrultuda sürdürmeyi amaçlamaktadır. Bu şekilde hem kendini hakkıyla Allah'a teslim etmiş olacak hem de iç huzura erecektir. Müslümanlara göre diğer insanlar seçimlerinde özgürdür. Ancak Hulmes'a göre, azınlık konumundaki Müslümanların, çocuklarını istenilen doğrultuda yetiştirebilmek için İslami eğitim veren okullara göndermeleri çok kültürlü eğitimin tam anlamıyla gerçekleşmesine engel teşkil etmekte, bu durum Müslümanların içe kapalı ve dışlayıcı bir tavır sergiledikleri yönünde algılanmaktadır.<sup>47</sup> Oysa Köylü'nün ifadesine göre İngiltere'deki ilkokulların %35'i ortaokulların ise %16'sı kilise kontrolündedir ve bu tip okullarda mensup olunan kilisenin öğretilerine göre eğitim yapılmaktadır.<sup>48</sup> Bu durumda Hulmes'in görüşlerinin geçerliliği tartışılabilir.

Farklı din mensubu bireylerin birbirlerine karşı dışlayıcı bir tutum sergilemesini engellemek için bireylere; kültürel süreçlerin, mezheplerin, dinlerin birbirleriyle uzlaşan yönlerine değinilerek, birbirlerinden beslenebilecekleri bilgisi verilmeli ve bireylerin farklılıklarla karşılaştıklarında, farklılıklara rağmen birlikteliği sürdürebileceklerinin fark ettirilmesi sağlanmalıdır. Böylelikle hem dinler arası diyaloga önem vererek hem de vatandaşlık ve hukukla ilgili devlet birimleriyle örtüşen değerlerin keşfi sağlanacaktır. Din eğitiminin bu amaca yönelik yapılması için dinler arası din eğitim modeli geliştirilmiştir. Bu modelin amacı, aynı ülkede yaşayan farklı dinlere mensup öğrencilerin okullarda aynı dersi görerek birbirlerine

---

<sup>47</sup> Edward Hulmes, "Unity and Diversity: The Search for Common Identity", *Priorities in Religious Education; A Model for the 1990's and Beyond*, (Ed. Brenda Watson), The Falmer Press, London 1992, ss. 130-134.

<sup>48</sup> Mustafa Köylü ve İbrahim Turan, a.g.e, s. 120.



yabancılaşmalarını önlemek ve birbirlerini anlamaya yardımcı olmaktır.<sup>49</sup> Dinler arası din eğitimi modelinde iki yaklaşım vardır. Bunlardan birine göre; bir taraftan bir dinin öğretimi yapılırken diğer yandan özellikle toplumda yaygın olarak benimsenmiş diğer dinlerin öğretime konu yapılması esastır. Diğer bir yaklaşıma göre ise o toplumda yaşanan dinler ile birlikte diğer bütün dinler de öğretime konu edilebilir. Böylelikle öğrencilere kültürel bir miras olarak inanç, ahlak ve dünya görüşlerinin canlı bir kaynağı olarak kutsal kitabın tanıtılması, manevi değerlerin kutsal ile temellendirmesinin yapılması, inanç, ahlak ve dünya görüşü olarak dünya dinleri ve gelenekleri hakkında bilgi verilmesi, farklı görüşlere sahip insanlar arasında diyalog düzeyinin yükseltilmesi, saygı ve hoşgörünün geliştirilmesi, öğrencilerin kişisel gelişimlerinin desteklenmesi sağlanacaktır.<sup>50</sup>

Diane Moore'a göre de bu şekilde yapılan din eğitimi sayesinde, birey diğerlerinin inançlarına karşı negatif görüş ve etkilerden uzak, kültürel çeşitliliğe saygılı, alternatif yaşam tarzlarını tanıyan, sosyal adalet ve fırsat eşitliğinin tüm insanlar için sağlanmasını destekleyen biri olarak yetişecektir. Pedagojik olarak ise eleştirel düşünme becerisinin kazanılması, işbirlikçi öğrenme faaliyetlerine katılabilmesi ve farklı bakış açılarını analiz edebilmesi kazanımları edinilecektir. Kazanılan beceri ve edinilen kültür ise çocuğa çok kültürlü yaşam deneyimi sağlayacak bu durum topluma olumlu sosyal değişim ve düzeyli sosyal ilişkiler olarak yansıtacaktır.<sup>51</sup> Bu bağlamda çok kültürlü din eğitiminin yanı sıra son yıllarda gündeme gelen demokratik vatandaşlık eğitimi de çok kültürlü din eğitimi programlarıyla iş birliği içerisinde sosyal uyum ve birliğin sağlanması için çeşitli değerlerin kazandırılmasına yönelik yapılan çalışmalardandır.

### **3.2. Demokratik Vatandaşlık ve Din Eğitimi**

Vatandaşlık, aynı yurt sathını paylaşan insanların oluşturduğu politik topluluğun üyesi olup hak ve sorumluluk bağlamında devlete uyrukluk bağıyla bağlı olmak anlamına gelir. Demokrasi kelimesinin kökeni ise Yunancadır. Halk anlamına gelen demok ile güç veiktidar anlamına gelen kratos kelimelerinin birleşiminden

<sup>49</sup> Cemal Tosun, *Din Eğitimi Bilimine Giriş*, Pegema Yay., Ankara 2002, 2. Baskı, s. 118.

<sup>50</sup> Tuğrul Yürük, "İlk ve Orta Öğretimde Din Öğretimi: Din Dersleri", *Din Eğitimi El Kitabı* (Ed. Recai Doğan, Remziye Ege), Grafiker Yayınları, Ankara 2012, s. 130.

<sup>51</sup> Diane Moore, a.g.e, ss. 71-78.

oluşmuştur. Dilimizde, halkın egemenliğine dayalı yönetim biçimlerine verilen genel ad olarak kullanılmaktadır.<sup>52</sup>

Demokrasi ile vatandaşlık kültürü birleştiğinde; vatandaşların, hükümetlerin keyfi uygulamalarına karşı hak ve yönetimde söz sahibi olmasını ifade eder. Bunun gerçekleştiği toplumlarda demokratik vatandaşlık idealine ulaşıldığı söylenebilir. Bu idealin gerçekleşmesi için bireylerin haklarını, haklarının sınırlarını bilmeleri ve bunu insani temellerde özümsemeleri gerekmektedir. Bunun kazandırılması ise ancak eğitimle mümkündür.

Demokratik vatandaşlık ile eğitim ilişkisinde iki yaklaşım esas alınır. Bunlardan biri, vatandaşlığı eğitim hakkının garanti edilmesi olarak gören yaklaşımdır. Diğerine göre ise eğitimi, belirli amaçlar doğrultusunda istendik özelliklere sahip vatandaşlar yetiştirmek için araç olarak görme söz konusudur. Her iki türde de eğitim ile vatandaşlık arasındaki ilişki paralel çıkar ve faydaya dönüktür. Bu yüzden vatandaşlık eğitiminin tarihi oldukça eskiye dayanır. Vatandaşlık eğitiminin verildiği ilk toplum antik Yunan'dır. Elitist ve dışlayıcı bir tutum ile seçkin bir yönetim sınıfı oluşturmak amacıyla bireyleri eğitmek amaçlanmıştır. “Devletin vatandaşları, devlete uygun hale getirmek için eğitilmelidir” düsturuyla yapılan eğitim küçük kitleleri etkilediğinden uzun süreli olamamıştır. İlerleyen yıllarda ulus devlet anlayışının ortaya çıkmasıyla kitlelerin eğitimi gündeme gelmiştir. Bu anlayışa göre de devletin bekasının sağlanması için halka, devletin istek ve ihtiyaçlarına uygun, ulusal kimlik bilincine sahip bireyler olmaları için vatandaşlık eğitimi verilmelidir. Ulus devletler için vatandaşlık eğitimini önemli kılan hususlardan birisi de farklılıklara sahip bireylerin bu farklılıklarını ayırmaya sebep olmaksızın ulusçuluk potasında eritmektir. 19. yy.'da Fransa'da verilen eğitim buna örnektir.<sup>53</sup>

<sup>52</sup> Recep Kaymakcan ve Hasan Meydan, “Demokratik Vatandaşlık ve Din Öğretimi: Yeni Yaklaşımlar ve Türkiye’de DKAB Dersleri Bağlamında Bir Değerlendirme”, İ. Ü İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2010, s. 31.

<sup>53</sup> Bayramali Nazıroğlu, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programlarında Vatandaşlık Eğitimi, Ondokuz Mayıs Ün., Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Samsun 2011, ss. 60-61.

20 yy. 'da Fransa'nın yanında Amerika, Almanya, Macaristan gibi ülkelerde de vatandaşlık eğitimi, üzerinde hassasiyetle durulan bir konu haline gelmiştir. Bu dönemde eğitim devlet ideolojisini aşılamanın bir yolu olarak görülüyor, eğitimin içeriğini resmi ideolojiler belirliyordu. Vatandaşlık eğitiminin ana amacı, çocuk ve gençleri devletin yasal çerçevesi içerisinde günü ve geleceği anlamasını sağlamaktı. Günümüzde bu tür bir eğitim anlayışı değerini yitirmiştir. Çünkü toplumlar artık hem tek bir ulus haline getirilemeyecek kadar çeşitlilik arz etmekte hem de eleştirellikten uzak, ideoloji aşılama yönelik eğitim programları zamanın ihtiyaçlarını karşılamayacak kadar yetersiz kalmaktadır.<sup>54</sup>

Demokratik vatandaşlık eğitiminin uygulanmasında üç farklı modelden bahsetmek mümkündür. Bunlar geleneksel eğitim modeli, çok kültürlü model ve değişim modelidir. Geleneksel eğitim modelinde Avrupa'nın ulusal tarihi baz alınırken çok kültürlü modelde diğer kültürler de eğitime konu edilir. Değişim modeli adı verilen tüm ülkeleri kapsayan modelde ise dünyadaki bütün değişimler esas alınır. Geleneksel modelde farklı kültürel gruplar ve insanlar dışlanırken çok kültürlü modelde; etnik, grupsal, kadın-erkek, farklı yaşam tarzları gibi çeşitliliğe saygı gözetilir. Değişim modelinde bütün kültürler ve insanlar kapsanırken dünyadaki çeşitlilik göz önünde bulundurulur. Geleneksel modelde temel amaç, geleneksel değerleri, fikirleri aktarmaktır. Çok kültürlü modelde, diğer kültürlerin tanımlanması onlara ait değerlerin bilinmesi amaçlanırken bunların benimsetilmesine yönelik bir girişim yoktur. Değişim modelinde ise öğrencilerin dünya tarihinde önemli görülen olayları bilerek bunları analiz etmesi, diğer kültürlerle etkileşime geçebilme yeteneğini benimsemesi amaçlanır. Her üç modelinde uygulanmasında bazı sorunlar ortaya çıkmaktadır. Örneğin, geleneksel modelde öğrenciye eleştirel düşünme, empati, çok kültürlü topluma uyum gibi şartların getirdiği becerilerin kazandırılmasına yönelik herhangi bir etkinlik ve amaç yoktur. Çok kültürlü modelde baskın kültürlerin hakimiyeti görülmekteyken değişim modelinde bireyin kendi

---

<sup>54</sup> Bayramali Nazıroğlu, a.g.e, ss. 61-65.

kültür ve inançlarına yabancılaşması gibi olumsuz sonuçlarla karşılaşabilmektedir.<sup>55</sup>

Vatandaşlık eğitiminin içeriğini oluşturmada amaçlar temel belirleyicidir. Vatandaşlık eğitiminin genel amacı iyi bir vatandaş yetiştirerek ideal topluma ulaşmak olarak tanımlanabilir. Burada önemli olan iyi bir vatandaş ile neyin, hangi özelliklerin kastedildiğidir. Bunun dışında okulun amaçları, eğitim politikaları da vatandaşlık eğitiminin niteliğini etkileyecektir. Bu değişkenlere rağmen ortak bir amaç belirlemek maksadıyla, amaçlar tasnifi yapılmıştır. Bu tasnife göre; vatandaşlık eğitiminin amaçları üç ana başlık altında değerlendirilmiştir. Bunlar, bilgili, aktif ve eleştirel düşünen vatandaş yetiştirmektedir. Vatandaşlık eğitimi verilecek bireylere önce yerel ve ulusal hükümetler, seçimler, hukuk sistemi, eğitim, demokrasi, katılımcılık ve çok kültürlülük, vatandaşların hak ve sorumlulukları, sosyal uyum, sosyal kurumlar, uluslararası kuruluşlar, ulusal kimlik ve ulusçuluk, eşitlik, ırkçılık, özgürlük, ideolojiler, medya, çevre gibi kapsamlı konularda genel bilgiler kazandırılır. Bu bilgiler verilirken taraflı, ideolojik bakış açısından uzak durulmalı ve bu bilgilerden çıkarılan değerlerin bireye benimsetilmesi gerekmektedir. Ayrıca bilgi aktarımı ve bireyin doğrudan kabullenmesi beklenmemeli aktif katılımı sağlanmalıdır. Aktif katılım olmaksızın verilen ve onaylanması gereken bilgi aktarımı bireyin özgürce karar vermesini engelleyen dayatmacı bir üslubu çağırır. Zaten bireyin sosyal hayata aktif katılımı gerektiğinden eğitimde de bu hususa dikkat edilmelidir. Vatandaşlık eğitiminin amaçları arasında sayılan eleştirel düşünme, eğitimin her basamağında ve her alanda kazandırılması gereken beceriler arasındadır. Vatandaşlık eğitimi özelinde düşünüldüğünde demokratik vatandaş olmanın gereği aktif konumda olan bireylerin yetişmesidir. Bireyin aktif katılımı da eleştirel düşünmesini beraberinde getirir. Görüldüğü üzere üç ana başlık altında toplanan amaçların hepsi birbiriyle ilişki içerisindedir.<sup>56</sup>

Demokratik vatandaşlık eğitiminin nihai amacının bireylerin; sosyal ve kültürel yönden olumlu kişilik geliştirerek hak ve sorumluluklarını bilen, manevi

<sup>55</sup> Margaret Trotta Tuomi, Liliana Jacott ve Ulla Lundgren, Education for World Citizenship: Preparing Students to be Agents of Social Change, Cice Group, London 2008, ss. 9-19.

<sup>56</sup> Bayramali Nazıroğlu, a.g.e, ss. 65-75.

bazı değerleri benimseyip bunları toplumsal ilişkilerinde kullanan kişiler olarak yetişmesini sağlamak olduğu düşünülürse, demokratik vatandaşlık eğitimi ile din eğitiminin ortak amaçlarda bulunduğu söylenebilir. Bu bağlamda din eğitimi demokratik vatandaşlık eğitiminde önemli bir rol oynar. Öğrencilerde, ulusal, etnik ve dini çeşitliliğin algılanması ve bunlara saygının geliştirilmesinde, manevi, sosyal ve kültürel konularda düşünerek çatışmaların önlenmesi ve çözüm önerileri getirilmesinde, ulusal ve küresel düzeyde insanların hak ve sorumluluklarının keşfedilmesinde, halkı ilgilendiren sorun ve konularda kendi görüşlerini savunma becerisinin kazandırılmasında dinlerin bu konulardaki öğretileriyle ilişkilendirilerek din eğitiminden faydalanılabilir.<sup>57</sup> Özellikle farklı dinlere ya da mezheplere sahip öğrencilerden oluşan okullarda, farklılığa saygının kazandırılması ve aralarında diyalogun sağlanması demokratik vatandaşlık eğitimi ile din eğitimi alanındaki verilerin birlikte değerlendirilmesi ile mümkündür. Kamusal alan ile dini sosyal yapı arasındaki bağın kurulması yine bu iki alandaki eğitimin görevidir. Bu başarıldığı takdirde, bazı din ve inanç gruplarına karşı gösterilen negatif tutumlar yok olacaktır.<sup>58</sup>

Din öğretiminin vatandaşlık eğitimine katkı sağlayacağı hususlardan biri de insanların birbirlerini ötekileştirmesinin önüne geçmesi noktasındadır. Demokratik vatandaşlık eğitimi ile işbirliği içerisinde verilen din öğretimi bireyin kendisini ırk, din, cinsiyet, mezhep gibi konularda herhangi bir üstünlük atfetmeksizin aynı vatandaşlık sınıfında hatta daha kapsayıcı bir ifadeyle insanlık paydasında görerek, farklılıkları ötekileştirmemesini sağlar. Ayrıca farklılıkların oluşturacağı gerilimin en aza indirilmesi de böyle bir eğitim ile mümkündür.<sup>59</sup> Bu konuda din, sosyal yapı ile kamusal alan arasında arabuluculuk yapabilecek bir kurumdur. Her ne kadar zaman içerisinde din, kamusal alandan soyutlanarak sosyal manada bütünleştirici etkisini kaybetmiş olsa da bireylerin ve ailelerin ahlaki ve inanç bağlılığı noktasında sosyal yapıya etki eder. Bu bağlamda vatandaşlık eğitiminde de din, birlik ve bütünlüğü

<sup>57</sup> Alan Wood, *Religious Education*, Hackney Sacre Publishing, Londra 2006, s. 8.

<sup>58</sup> Kevin Williams, Helle Hinge ve Bodil Liljefors Persson, *Religion and Citizenship Education in Europe*, CiceGroup, Londra 2008, s. 11.

<sup>59</sup> Hasan Meydan, *Demokratik Vatandaşlık ve İnsan Hakları Bağlamında Din Öğretimi*, Sakarya Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya 2009, s. 38.

motive edici bir unsur olarak kullanılabilir.<sup>60</sup> Bunun yanında demokratik vatandaşlık ile ilgili ahlaki normların kabul edilmesinde de din, mutlak bir hüküm koyucu olarak etkilidir.<sup>61</sup>

İnsani değerler ile dinlerin ahlaki değerleri arasındaki uyum da vatandaşlık eğitiminin din eğitimiyle birlikte düşünülebilmesinde etkilidir. Hoşgörü, paylaşım, saygı, adalet, çevreye saygı, sorumluluk gibi değerler demokratik değerler olarak tanımlanmaktadır. Vatandaşlık eğitiminin de dinlerde ortak olan yaşama, insana ve çevreye saygı, özgürlük, merhamet gibi değerler temeline oturtulması bu değerlerin her iki boyutunun da benimsetilmesi bakımından vatandaşlık eğitimine katkı sağlayacaktır.<sup>62</sup>

Hoşgörü, saygı gibi değerlerin benimsetilmesinin yanında dinin eleştirel boyutunun benimsenmesi de demokratik vatandaşlık kültürüne katkı sağlar. Değişik felsefi görüş ve inançlara farklı dinlerin perspektifinden bakabilmek bireylerde eleştirel düşünme becerisini geliştirebileceği gibi karşısındaki anlamasına da yardımcı olur.

Demokratik vatandaşlık eğitimine dinin katkısından bahsederken dinin kültürel bir fenomen oluşuna da değinmek yerinde olacaktır. Herhangi bir dine mensup olmayan insanların toplumda yapılan dini uygulamalardan ya da inanılan değerlerden haberdar olması hem toplumdaki dini ritüellerin doğru anlaşılmasını hem de bunlara katılan ve inananların birbirini doğru anlamasını ve demokratik toplum yapısına ulaşılmasını kolaylaştırır.

Bazı toplumlarda dini ritüeller kültürel bir olgu olarak görülmektedir. Örneğin İtalya'nın bazı bölgelerinde dini etkinlikler kültürel olarak görülmekte ve inanmayan insanlar da buna katılabilmektedir. Yahut laikliğin çıkış noktası olan Fransa'da da din, kültürel bir olgu olarak algılanmaktadır.<sup>63</sup> Ülkemizde de dini birçok uygulama

<sup>60</sup> Siebren Miedema ve Gerdien Bertram, "Democratic Citizenship and Religious Education: Challenges and Perspectives for Schools in the Netherlands", *British Journal of Religious Education*, 2008, C. 30, S. 2, ss. 126-127.

<sup>61</sup> Susanna Hookway, "Citizenship Education and Religious Literacy", *Journal of Education and Christian Belief*, 2000/1 S. 4, s. 25.

<sup>62</sup> Kevin Williams, Helle Hinge ve Bodil Liljefors Persson, a.g.e, s. 8.

<sup>63</sup> Kevin Williams, Helle Hinge ve Bodil Liljefors Persson, a.g.e, s. 6.

kültürle iç içe geçerek birbirinden ayrılamaz bir bütün oluşturmuştur. Dinin kültürel boyutunun kavranması demokratik vatandaşlık eğitiminde saygı, hoşgörü, kültürel çeşitliliğin doğru yorumlanması bakımından faydalı olacaktır.

Dinin vatandaşlık eğitiminde referans olarak kullanılabilmesi öğretim kurumlarında bu eğitimin niteliği önem kazanmaktadır. Bunun için öncelikle programlarda, vatandaşlık eğitiminin hangi boyutunda hangi değer ve kazanımların dinin hangi prensibiyle ilişkilendirileceğinin tespit edilmesi gerekir. Söz konusu uygulama Londra'da planlanmış ve uygulanmıştır. Yapılan programda vatandaşlık eğitimi kapsamında; insan hakları, eşitlik eğitimi, barış ve medya eğitimi, uluslararası anlayış eğitimi, sürekli kalkınma için eğitim, kültürlerarası eğitim, kozmopolit vatandaşlık ve globallik eğitimi olmak üzere çeşitli alanlar geliştirilmiştir. Bu eğitim çerçevesinde anahtar kavramlar, eleştirel ve aktif dünya vatandaşlığı, ulusal bağımsızlık, kültürel çeşitlilik, medya ve bağlı kurumlar, çoklu kimlik ve bağlılık, sosyal hak ve eşitlik, insan hakları, sosyal sorumluluklar, aktif kültürler, kültür ve çatışma, çatışmaların çözümü, çoğunluk ve azınlık, sürekli gelişim eğitimi olarak belirlenmiştir. Bu kavramlara bağlı olarak geliştirilecek yetenekler ve kazandırılacak değerler; eleştirel düşüncenin geliştirilmesi, sosyal adalet ve eşitlik, çatışmaları adilce çözebilme becerisinin kazandırılması, medyanın dünyadaki rolünü tanımlama, değerlendirme, çeşitli medya kaynaklarını eleştirel olarak analiz etme yeteneği, insanların gelişiminde ve barışın sağlanmasında hedeflerin önemini anlama, çatışmaların çözümünde yasaların ve uluslararası kurumların önemini fark edebilme, adaletsiz gelir dağılımına karşı eleştirel tutum benimseme ve insanlar arasındaki eşitsizliği reddedebilme, küresel anlamda uluslararası politik, ekonomik, çevresel ve sosyal etkileşimi bu etkileşimin olası sonuçlarını anlayabilme, çeşitli seviye ve gruplarda aktif katılım, olay ve durumlar çok kültürlülük bakımından değerlendirebilme, gelenek ve farklı yaşam tarzlarına rağmen birlik, dayanışma ve avantajsız durumda olanlara saygı, empati becerisi olarak tespit edilmiştir.<sup>64</sup> 2009 yılında yapılan uluslararası vatandaşlık eğitimi çalışmasında vatandaşlık eğitiminden kazandırılması beklenen bilgi, beceri ve tutumlar; sosyal, siyasal ve sivil kurumların işlevleri, çevreye saygı ve çevreyi

---

<sup>64</sup> Margaret Trotta Tuomi, Liliana Jacott ve Ulla Lundgren, a.g.e, s. 9.

koruma, kendi fikirlerini demokratik bir ortamda savunabilme, çatışmaların çözümü, vatandaşların hak ve sorumlulukları, yerel cemaat ve topluluklara katılım, eleştirel ve bağımsız düşünebilme, okul hayatına katılım, ırkçılık ve yabancı düşmanlığıyla mücadele, gelecekteki siyasi angajman olarak belirlenmiştir.<sup>65</sup>

Belirlenen kavram ve becerilerin kazandırılmasında, aile katılımı, medya araştırmaları, grup tartışmaları gibi eğitimin diğer alanlarında faydalanılan tüm yöntem ve teknikler kullanılarak uygulanabilmektedir. Yöntemsel ortaklığın yanında yukarıda belirtilen değer ve becerilerin kazandırılmasında dinlerin de bu değerleri teşvik etmesi demokratik vatandaşlık ve din eğitimi ortak paydada buluşturur. Burada, özellikle çok kültürlü toplumlarda farklı inanç gruplarına mensup bireylerden oluşan sınıf ortamlarında demokratik vatandaşlık eğitimi ile din eğitiminin ilişkilendirilmesinde belirli noktalara dikkat edilmelidir. Böyle sınıflarda öğretmenin belirli bir dinin değerlerini öne çıkarmasından ziyade tüm dinlerde ortak olan değerlerden yola çıkması gerekmektedir. Örnek seçileceğinde ise sınıftaki öğrencilerin inançlarından temel referans kaynakları kullanılmalıdır. Dinin, vatandaşlık eğitimi içerisinde yer almasının bu eğitime katkısı, dinin sosyal boyutunun kavratılarak, özellikle eğitimin ilk yıllarında çocuğun sosyo-kültürel çevreyi ve dünyayı tanıyarak konunun farklı boyutlarını kavraması ve öğrenilenlerin uygulama boyutuna motive edilmesi yönüyle olacaktır.<sup>66</sup>

Ülkemizde uygulanmakta olan din eğitimi programlarında vatandaşlık eğitimi alanına giren konular mevcuttur. Programın amaçları bireysel, toplumsal, ahlaki, kültürel ve evrensel amaçlar kategorilerinde belirtilmiştir. On iki maddede açıklanan bireysel amaçlar arasında, öğrencilerin din ve inanç özgürlüklerine saygı duyması, inanç ve ibadet istismarına karşı bilinçlendirilmesi, toplumsal beklenti ve alışkanlıklar arasındaki farkı kavrayabilmesi, başkasının inancına saygı duyarken kendi inancıyla barışık olması gibi vatandaşlık eğitimiyle kesişen ifadeler yer verilmiştir. Toplumsal amaçlar arasında sayılan farklı dini inanış ve yaşam biçimlerinin sosyal bir olgu olduğu ve bunlara hoşgörüyle yaklaşılmasının

<sup>65</sup>Androulla Vassiliou, *Citizenship Education in Europe*, Education, Audiovisual and Culture Executive Agency, Brüksel 2009, s. 36.

<sup>66</sup>Androulla Vassiliou, a.g.e, s. 21.



gerekliliği, fiziki ve toplumsal çevreyi koruma bilincinin kazandırılması ile çocukların toplumdaki farklı dinsel, etnik, ideolojik ve mezheplere karşı takınılacak tavrı öğrenebilmesi ve barış ortamının sağlanması hedeflenmektedir. Programın ahlaki boyutunda bireylerin, ahlaki tutumlarının bilgi düzeyinde kalmasıyla yetinmeyip bunları içselleştiren erdemli vatandaşlar olarak yetiştirilmesi amaçlanmıştır. Kültürel açıdan milli kimliğini benimsemekle beraber dinin diğer kültür unsurları üzerindeki etkisini bilen kültürel çatışmaları din perspektifinden engelleyen bir yaklaşım benimsenmiştir. Evrensel açıdan ise İslam'ın evrensel insani değerleri kapsayıcılığından bahsedilerek evrensel değerleri ve dinleri dışlayıcı tutumdan uzak saygıyla değerlendirebilen vatandaşlar yetiştirilmesi amaçlanmıştır.<sup>67</sup>

Din eğitimi ile vatandaşlık eğitimi arasındaki ilişki bölgenin tarihi, gelenekler, toplumun yapısı, çevre ve kültürler arası etkileşimin düzeyi gibi faktörlere bağlı olarak ülkeler arasında değişiklik gösterebilmektedir.

### **3.3. Din Okuryazarlığı ile Çok Kültürlülük, Demokratik Vatandaşlık Eğitimi ve Din Eğitimi İlişkisi**

Günümüzde hâkim sekülerleşme tezine göre din toplumdaki aktivitesini yitirmiş, çağdaşlaşmanın getirdiği gelişmeler dini etkisizleştirmiştir. Ancak sosyal olaylarla ilgili düşünürken ve konuşurken insanların dini inançları belirleyici olmaktadır. Bu durum dini vicdanlara hapsedmez. Çünkü insanların yaşam tercihlerini ve sosyo-politik olaylara bakışını etkileyen bir unsurun topluma yansımaması, daha büyük kitleleri ilgilendiren olayları etkilememesi mümkün değildir. Zira dünyadaki siyasi dengeleri ve ülkelerin dünya siyasetindeki politikalarını etkileyen Reagan ve İran devrimi, Amerika başkanlık seçimlerinde inançlı insanların ön plana çıkması ve son olarak 11 Eylül olayları, aslında dinin etkisini yitirmediği hatta belirleyici bir unsur olduğunu gösterir.

Pek çok ülkenin gündemini meşgul eden insan ve kadın hakları, kök hücre ve genetik konusundaki araştırmaların meşruluğu, kürtaj hakkında süregelen tartışmalar, idam cezaları, hayvan hakları, küresel ısınma, ötenazi, gey evliliği, kullanımında yaşı

<sup>67</sup> MEB DÖGM, İlköğretim DKAB Dersi (4.5.6.7 ve 8. Sınıflar) Öğretim Programı ve Kılavuzu, MEB Yay., Ankara 2010, s. 12-13.

ortalaması düşen kötü alışkanlıklar ve bunlarla mücadele, şiddet eğilimi, sağlık, askeri politikalar ve göçmen politikaları gibi konular ve bunların çözümüne yönelik önerilerde din gerçekliği karşımıza çıkmaktadır. Dinin, eğitim süreci içerisinde bu sorunların çözümünde nasıl kullanılacağını ülkelerin sosyal, etnik yapısı belirleyecektir. Tek bir dinin müntesiplerinden oluşan toplumlarda baskın dinin temel prensipleri göz önünde bulundurularak meseleler bu perspektiften çözülebilir. Çok kültürlü toplumlarda ise yukarıda sayılan ortak sorunlara dinlerin ürettiği ortak çözümler, benimsenen eğitim modeli ve program yapısına uygun olmak kaydıyla sunumalıdır.

Amerika ve Avrupa’da son yıllarda hızla artan göçle birçok ülke, çok kültürlülükle tanışmaktadır. Farklı kültür ve inanç gruplarına mensup bireylerin bir arada yaşama becerisini kazanmaları sürecinde bir takım güçlüklerle karşılaşmaktadır. Çeşitli iletişim problemlerine sebep olan sorunlardan biri dinlerinin gerektirdiği şekillerde giyinen insanların toplumda anlaşılabilmesi olarak görülmektedir. Örneğin 2006’da Luton’da cilbab giymiş bir öğrenci okula kabul edilmemiştir. Açılan dava neticesinde Müslüman öğrenci başka bir okula nakledilmiştir. Benzer bir olay İngiltere’de dil öğretmekle görevli öğretmenin peçe kullandığı için öğrencilerin onun söylediklerini anlayamadığı iddiasıyla yaşanmıştır. Bu iddialar üzerine görevden alınan öğretmen açtığı davayı kazanmış ve okul yöneticilerinin takındığı aşağılayıcı, küçük düşürücü ve saldırgan tutumlarından dolayı tazminat almıştır. Benzer olaylar sarık kullanan Sihlerle alakalı olarak da yaşanmıştır.<sup>68</sup>Bunların temelinde yatan sebeplerden biri, din okuryazarlığı kapsamına giren inanç okuryazarlığının kazanılamaması olarak görülebilir. Dini cehalet, insanların birbirlerinin giyimi üzerinden yürüttükleri dışlayıcılıkla toplumsal ayrışmaya sebep olabilmektedir. Konu bu nokta itibariyle din eğitimi ile ilgilendirildiği gibi vatandaşlık eğitimine duyulan ihtiyacın gereğini de ortaya koymaktadır. Demokratik vatandaşlık eğitiminde verilmek istenen insana saygı değerinin diğer dinlere ve inançlara saygıyı da kapsadığı açıktır. Bilgi olmadığında, kendisinden ırksal, etnik ve dini bakımdan farklı olanları alaya almak ve değersizleştirme eğilimi

<sup>68</sup> Kevin O’Grady ve Robert Jackson, “Religions and Education in England Social Plurality, Civil Religion and Religious Education Pedagogy”, The University of Warwick Publishing, 2007, ss. 190-192.

artmaktadır. Cahillik ve yanlış anlaşılmanın sürdürüldüğü böyle bir toplumun uzun süre ayakta kalamayacağı açıktır. Saygı anlayışının dinlerin sağlam bilgisiyle kazandırılması toplumsal bütünlüğe katkı sağlarken bireylerin din okuryazarlığı düzeyini de arttıracaktır.

Çok kültürlü toplumlarda insanlar, gündelik hayat içerisinde kendilerinden farklı insanlarla iletişim halindedirler. Bu iletişimin sağlıklı olabilmesi için çok kültürlü toplum vatandaşları, tarihi, kültürel ve dini konularda geniş anlamda bilgi sahibi olmak durumundadırlar. Bu sorumluluk hem kişinin topluma uyumu hem de demokratik hayatın gereklerini yerine getirme açısından bireylere yüklenmiştir. Bireylere okullarda ya da okul dışında verilen din eğitimi ya da informal öğrenmeler sayesinde dini çeşitlilik içerisinde kazandığı bilgiler din okuryazarlığını geliştirecektir.<sup>69</sup>

İnsanların olaylara bakış açısındaki farklılığı, sahip oldukları değer yargılarından, yetiştikleri kültürel ve sosyo-politik ortamdan kaynaklanmaktadır. Din okuryazarlığı kapsamına giren; inanç, ibadet, kıssa, mezhep ve dinler arası kültür konularında bilgi sahibi olan kişi ahlaki ve felsefi olarak onların düşünce ve geleneklerini anlayabilecek toplumsal ve ideolojik olayların yorumunda bu bilgilerden istifade edecek ve bu doğrultuda bir duruş sergileyecektir. Bu yeteneğin kazandırılması için gerek din eğitiminde gerekse vatandaşlık eğitiminde birey, farklı dini ve ideolojik arka plandan gelen öğrenilerle karşılaştırılarak bu konuya duyarlı bir eğitim anlayışı geliştirilmelidir.<sup>70</sup>

Din okuryazarlığının başka bir boyutunu da dini fikirlerin, pratiklerin, tarih ve kültür üzerindeki etkisini yorumlamaya yardımcı olması oluşturur. Yani din okuryazarlığı çerçevesine giren inançlar, ibadetler, mezhepsel farklılıklar gibi unsurların insan hayatındaki durumu yeterli düzeyde kavranmadan hayatın içine nüfuz etmiş, edebiyat, müzik, felsefe, ahlak, politika gibi konularda da yeterliliğe

<sup>69</sup> Bruce Grelle, "Moses Who? Literacy, Citizenship and the Academic Study of Religion in the School", [http://www.rsnonline.org/index.php?option=com\\_content&view=article&id=700&Itemid=793](http://www.rsnonline.org/index.php?option=com_content&view=article&id=700&Itemid=793), s. 5, (Erişim Tarihi: 30.12. 2013).

<sup>70</sup> Robert Jackson, "Başkalarının Dünya Görüşlerini Anlama: Din Eğitimine Yorumlayıcı Yaklaşımlar", (Çev. İbrahim Kapaklıkaya), Değerler Eğitim Dergisi 2003, C.1 S.3, s. 190.

erişmek mümkün değildir.<sup>71</sup> Özellikle çok kültürlü toplumlarda her vatandaşın kendi örf ve geleneklerine göre ürünler ortaya koyduğu düşünülürse bunların tam olarak anlaşılması için de din okuryazarı sıfatına erişmek gerekir.

Din okuryazarlığı; sosyal, tarihi ve kültürel bağlamda oluşup şekillenen dini gelenekleri geçmişi, bugünü, kutsal metinleri ve pratikleri bakımından kavrayıp kültürel ve sosyal boyutlarıyla toplumdaki etkilerini analiz edebilme yeteneğini ifade eden bir kavramdır. Çok kültürlü toplumlarda bu yeteneğin kazandırılabilmesi için çocuğun mensup olduğu dinin öğretimi yapılırken diğer dinler hakkında da bilgi verilmelidir. Çünkü böyle toplumlarda çocuklar, sosyal çevrede kendilerinininkinden farklı yaşam tarzları, ritüeller ve giyim tarzlarına rastlamaktadırlar. Bu konuların insan ve toplum hayatını nasıl etkilediği konusu din okuryazarlığı ile ilgilidir. Din okuryazarı olan birey, sosyal, kültürel, politik olayları incelerken bunu çok kültürlü bakış açısının sunduğu çerçeveye yapar.<sup>72</sup> Örneğin, Kudüs'ün İbrahimî dinlerdeki değerini bilmeden Orta Asya'daki çatışmaları doğru yorumlayabilmek mümkün değildir. Ya da Amerika'daki anti Katoliklik, anti Yahudilik, anti fundamentalizm gibi akımlardan habersiz iken Anayasa mahkemesinin, dini özgürlüklerle ilgili aldıkları kararlar üzerine konuşulamaz. Bu durumda vatandaşlar mensup olduklarından başka dünya dinleri hakkında bilgi sahibi olmak zorundadırlar. Aksi halde çok kültürlü toplumlarda yerel siyasete ya da toplumsal hayata entegrasyon sağlanamaz. Bu, aynı zamanda demokratik vatandaşlık eğitiminin dünyadaki kültürel, dini grupları tanıyarak birbirleriyle karşılaştırabilme, farklılıklara saygı duymanın bireylere kazandırılması olarak açıklanan amaçları arasındadır.<sup>73</sup>

Farklı kültür, ırk ve dinlere mensup bireylerin bir arada yaşadığı çok kültürlü toplumlarda farklı anlayışlara sahip ve birbirine yabancı insanların buluşabileceği ortak noktalardan biri dindir. Objektif bilgilerin sunumuyla farklı din ve dünya görüşlerini kapsayan bireylerin kendi deneyim ve inançlarını paylaşmalarını sağlayan bir din eğitimi hem çok kültürlü yapıya paralellik arz edecek hem insanlara birbirini tanıma imkânı sağlayacaktır. Herkesin kendi fikrini özgürce ifade edebileceği bir

<sup>71</sup> Bruce Grelle, a.g.m, ss. 3-4.

<sup>72</sup> Diane Moore, a.g.e, s. 55.

<sup>73</sup> Margaret Trotta Tuomi, Liliana Jacott ve Ulla Lundgren, a.g.e, s. 18.

ortamda; sosyal, tarihi, politik ve ekonomik konuların farklı din, mezhep ve pratikler açısından yorumlanması bireyin din okuryazarı sıfatına erişmesine yardımcı olacaktır.<sup>74</sup>

Bir bütün olarak din okuryazarlığı kavramına ait tanımlar ve görüşlerden hareketle hangi perspektiften ele alınırsa alınsın, konunun din eğitimi ile doğrudan ilişkili olduğu açıktır. Din okuryazarlığı, sosyal açıdan ele alarak insanların huzur, güven ve hoşgörü ortamı içerisinde yaşayabilmesi için birbirlerinin dinlerine önyargısız yaklaşmasını sağlayacak bir araç olarak görülürse özellikle çok kültürlü toplumlarda vatandaşlık ve din eğitimi ile ortak bir eğitim programıyla amaca ulaşılabilecektir. Bu amaca ek olarak din okuryazarı olan bireyler eleştirel düşünme, empati gibi becerileri kazanabilmeleri ve bağnazlık, dışlayıcılık gibi olumsuz tutumlardan da kaçınabilmeleri mümkündür. Din okuryazarlığının dinler arası okuryazarlık alt boyutunda edinilebilecek beceri sayesinde, bireyin mensup olduğu dinin diğer dinlerle ortak noktalarını keşfedilmesini sağlayacak bir araç olarak görülebilir. Bu da hoşgörü kültürünün gelişimine katkı sağlayabilir.

### **3.4. Din Okuryazarlığı ve Dindarlık**

Dindarlık ve din okuryazarlığı birbiriyle ilişki içerisinde olan, çeşitli noktalarda birbirini tamamlayan ancak birbirinden farklı iki kavramdır. Bu farklılık özellikle kavramın Türkiye'deki durumu analiz edilirken kavram kargaşası yaşanmaması açısından önem arz etmektedir.

Dindarlık, inançtan kaynaklanan, duygusal ve zihinsel etkenlerle beslenen dini ve ahlaki bir yaşayış biçimidir. Böyle bir yaşayış biçimi içerisinde sürdürülen dindarlığın bireyin vicdanına hapsedilmesi mümkün görünmemektedir.<sup>75</sup> Zaten din, asırlardan beri sosyal yapıyı oluşturan en önemli unsurlardan biri olarak bilinmektedir. Her toplumu pek çok yönden etkileyen bu yapı, dinin hayata yansımaları noktasında zaman içerisindeki değişimlerden, etkilenmektedir. Osmanlı toplumunda din, sosyal, siyasal, politik olaylarda karar mekanizması olarak işlev görürken modernleşen ve değişen dünyada ve ülkemizde de dinin, hayatı tümüyle

<sup>74</sup> Siebren Miedema ve Gerdien Bertram, a.g.m, s. 129.

<sup>75</sup> Kerim Yavuz, Günümüzde İnançın Psikolojisi, Boğaziçi Yay., Ankara 2013, ss. 245-247.

kuşatan bu yönü giderek daraltılmış hatta zaman zaman din, sadece vicdanlarda yaşanabilen bir olgu durumuna getirilmeye çalışılmıştır.<sup>76</sup> Ancak hiçbir zaman bu gaye tam olarak yerine getirilememiş vicdanlara hapsedilmeye çalışılan din, toplumsal yapı içerisinde dünya görüşünü etkileyerek hayata düzen getiren, insanların birbirleriyle ilişkisini ve olaylara bakışını yönlendiren bir unsur olarak süregelmiştir.<sup>77</sup>

İnsanların hayatlarını şekillendirirken ve gündelik yaşam içerisinde dine ne ölçüde bağlı kaldığı onların dindarlık düzeylerini belirlemiş, buna yönelik çeşitli çalışmalar yapılmıştır.

Bireylerin dindarlık düzeyleri dinin, hayatlarını ne ölçüde etkileyeceğinde belirleyici bir unsurken bireyin din okuryazarlık düzeyini de etkileyeceği düşünülmektedir. Sosyologlar tarafından yapılan dindarlığın boyutları sınıflaması da din okuryazarlığı türleriyle paralel bir yapı arz etmektedir. Dindarlığı çok boyutlu biçimde ele alan ilk sosyolog Glock dindarlığı beş boyutta incelemiştir.<sup>78</sup>

Dindarlık boyutlarından biri dini inanç boyutudur. Bu kategori ile herhangi bir dine mensup bireyin bazı inanç ilkelerini benimsemiş olması beklentisi kastedilir. Her din, belli bir inanç sistemi üzerine kurulmuştur ve din mensuplarının bunları benimsemesi gerekmektedir. İnanç ilkelerinin kapsamı ve muhtevası farklı dinlerde farklılık gösterebileceği gibi aynı din içerisindeki mezheplere göre de farklılık gösterebilir.<sup>79</sup> Din okuryazarlığının tanımı verilirken de bahsedildiği üzere farklı din okuryazarlıkları mevcuttur. Bunlardan birisi de dinlerin temel doktrinlerinin bilinmesi anlamına gelen inanç okuryazarlığıdır. Dinlerin inanç akidelerinin bilinmesi din okuryazarlığı kapsamına girerken, inanç akidelerinin benimsenmesi ise dindarlığın inanç boyutuyla ilgilidir. İnançla ilgili konularda bilgi sahibi olmak, o inancın sunduklarına iman etmeyi kapsamamakla birlikte bilgi olmaksızın

<sup>76</sup> Cemile Zehra Köroğlu, “Türkiye’de Dini Hayatın İncelenmesi: Bütüncül Bir Yaklaşım”, Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2012, C.1, S.2, s. 83.

<sup>77</sup> Necdet Subaşı, “Gündelik Hayat ve Dinsellik”, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S.2, 2001, s. 255.

<sup>78</sup> Abdülkadir Çekin, “Dindarlık Boyutları ve Din Öğretimi: İlk ve Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programları (2010) Çerçevesinde Bir Analiz”, The Journal of Academic Social Science Studies, C. 6, S. 4, s. 249.

<sup>79</sup> M. Emin Köktaş, Türkiye’de Dini Hayat, İşaret Yay., İstanbul 1993, s. 53.

benimsenmiş bir inancın sıhhati tartışılabilir. Dinlerin kendi içlerinde İslam okuryazarlığı, Hristiyan okuryazarlığı gibi spesifik bir okuryazarlık türünden bahsedildiğinde ise inanç okuryazarlığı ile dindarlığın inanç boyutu arasındaki büyük bir fark olmadığı görülecektir. Bu durumda o dinin inanç akideleri hakkında bilgi sahibi olmak o dine ait inanç okuryazarlığı (örneğin İslam inanç okuryazarı gibi), o dinin inanç akidelerini benimseme düzeyi ise dindarlığın inanç boyutunu oluşturacaktır.

Dindarlığın başka bir boyutunu ibadet boyutu oluşturur. Bu boyut, bir dinin mensuplarının yerine getirdiği biçimsel ritüelleri, dua, oruç, namaz vb. tüm dini pratikleri kapsar. Kişi bu ibadetleri uyguladığı ölçüde dindar olarak tanımlanır.<sup>80</sup> Konuyla alakalı okuryazarlık türü ise ibadet okuryazarlığıdır. Bu okuryazarlık türü dinlerin temel ritüellerini bilmeyi içerir. Yahudi ve Hristiyanların ayinleri, Müslümanların namaz, abdest vb. ibadetleri hakkında genel bilgi sahibi olmak yeterli görülürken, dindarlık boyutunda inanılan dine ait ibadatlere katılınması beklenir. Eric Rackley ibadet okuryazarlığına ibadatlere katılma becerisi anlamını da katarak konunun pratikteki yönüne değinmiştir.<sup>81</sup> Bu açıdan ele alındığında dindarlığın ibadet boyutu ile ibadet okuryazarlığının aynı amacı taşıdığı söylenebilir.

Dini bilgi boyutu dindarlığın boyutları arasında sıralanmasına rağmen bilginin, her durumda dindarlık doğurmayacağı belirtilmelidir. Bilgi dindarlığın ön şartıdır ancak her dini bilgi doğrudan doğruya inanmakla sonuçlanmaz.<sup>82</sup> Bu yönüyle din okuryazarlığının özel bir alanıyla olmasa da genel tanımıyla bağlantı kurulabilir. Dindarlığın bilgi boyutunda olduğu gibi din okuryazarlığında da öğrenilenlerin inançla sonuçlanıp sonuçlanmayacağı gözetilmez, yalnızca bilgi vermek amaçlanır. Kazandırılan bilgi duygu ve davranış boyutuna yansıdığına dindarlık ortaya çıkar.

Dindarlığın; etki ya da etkileme boyutu olarak adlandırılan boyutunda ise içselleştirilmiş inancın ve dinin buyruklarının insanların dünyevi hayatlarında nasıl tezahür edeceğinden bahsedilir. Din, insanların diğer insanlarla ilişkilerini olay ve

<sup>80</sup> Hasan Kayıklık, "Bireysel Dindarlığın Boyutları ve İnanç Davranış Etkileşimi", İslami Araştırmalar Dergisi, 2006, C.19, S.3, s. 493.

<sup>81</sup> Eric Rackley, a.g.e, s. 12.

<sup>82</sup> Hasan Arslan, "Dindarlık Boyutları, Algıları ve Uygulamaları", Hikmet Yurdu: Düşünce, Yorum, Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi, C. 4, S. 7, 2011, s. 43.

olguları yorumlama biçimlerini etkiler ve aynı zamanda insana bir dünya görüşü kazandırır. İşte insanların her türlü iş ve davranışlarında dini inanç, tecrübe ve bağlılığın ne ölçüde tezahür ettiği dindarlığın etki boyutunu oluşturur.<sup>83</sup> Din okuryazarlığını sınıflandırıldığında inanç, mezhep gibi okuryazarlık türlerinde yalnızca bilgi sahibi olmanın yeterli olduğundan bahsedilmiştir. Ancak Diane Moore din okuryazarlığını tanımlarken, “sosyal tarihi, kültürel bağlamlarda dini geleneklerin geçmişi, günümüzdeki durumu, temel pratikleri temel bir düzeyde anlayış sahibi olarak politik, sosyal ve kültürel söylemlerin dini boyutlarını ayırt edip yorumlama becerisine sahip olmak” ifadelerini eklemiştir.<sup>84</sup> Bu tanımlamaya göre dünyada olup biten olayların dini boyutlarına bakış açımız dindarlığın etki boyutu içerisinde değerlendirilebilir. Örneğin, İslam’daki cihad anlayışıyla terörizm arasındaki farka, tarihte gerçekleşen Haçlı seferlerinin ardındaki amaca, günümüzde Ortadoğu’da süregelen çatışmaların ardındaki mezhepsel ya da dini sebeplere kattığımız yorum ve bu olaylar hakkında sahip olduğumuz bilgi din okuryazarlığı kapsamındayken aynı zamanda bu olaylar karşısında takındığımız tutum dindarlığın etki boyutuyla da ilişkilendirilebilir.

Dindarlığın boyutlarından bir diğeri de duygu boyutudur. Bu boyut, inanan kişinin vecd ve huşu gibi dini duyguları tecrübe etmesini ve nihai gerçekliğe katılmasını ifade eder.<sup>85</sup> Duyuşsal davranışlar din okuryazarlığı kapsamına girmediğinden dindarlığın bu boyutu din okuryazarlığıyla ilişkili değildir.

Smart’a ait olan başka bir dindarlık sınıflanmasında ise hikâye ve mitsel boyut olarak adlandırılan İslam dininde kısaca olarak anlatılan olayların kişiyi etkileme boyutundan bahsedilmektedir.<sup>86</sup> Dindarlığın ilgili boyutu din okuryazarlığı sınıflandırmasındaki kısaca okuryazarlığına işaret etmektedir. Yalnız, dindarlığın hikâye ve mitsel boyutunda ilgili kıssanın öğretici yönünü benimseyip uygulamayı amaç edinmek varken, kısaca okuryazarlığı farklı dinlerde yer alan öykü ve anlatıların bilinmesi ile sınırlıdır.

---

<sup>83</sup> Hasan Arslan, a.g.m, s. 44.

<sup>84</sup> Diane Moore, a.g.e, s. 41.

<sup>85</sup> Abdülkadir Çekin, a.g.m, s. 249.

<sup>86</sup> Hasan Kayıklık, a.g.m, s. 492.



Görüldüğü üzere dindarlığın bazı boyutları ile din okuryazarlığı ve alanlarından bir kısmı aralarında farklılıklar olmakla birlikte ortak noktalarda buluşabilmektedir. İnsanların hurafelere, batıl inançlara yanlış fikir ve düşüncelere kapılmaması için dindarlığı sağlam ve doğru bilgi temellerine oturtulmalıdır. Türkiye’de insanların dindarlık düzeylerine yönelik bir araştırma yapan Emin Köktaş; insanların büyük çoğunluğunun Allah’a inandığı ancak bazılarının Allah’a inanmakla birlikte imanın diğer unsurlarından şüphe ettikleri bulgusuna ulaşmıştır. Bunun dışında farz ibadetler arasında oruç yaygın bir şekilde eda edilirken namaz, hac gibi diğer ibadetlerin uygulanmasında oran oldukça düşmektedir. Yine yapılan araştırmada örneklem grubundakilerin %31,2’si İslam’ın şartlarını, %50’si ise Kur’an okumayı bilmemektedir. Buna rağmen ailenin kuruluşunda ve aile içi ilişkilerde din önemli bir etki alanına sahiptir. Dindarlığın en az etki alanına sahip olduğu alan din devlet ve din siyaset ilişkisi olarak tespit edilmiştir.<sup>87</sup> Bu araştırmanın sonuçları ve dindarlık boyutları birlikte incelendiğinde insanların dindarlığının yüzeysel ve kulaktan dolma bilgilerle sınırlı kaldığı söylenebilir. Bu durumda bireylerin bilinçli dindarlık düzeyine ulaşabilmesi, ruhsal olarak sağlıklı biçimde yetişebilmesi için eksiksiz bir din eğitimiyle birlikte küreselleşen dünyada kendi dinini soyutlamamak farklılıkları dışlamamak ve gerek kendi mensup olduğu gerekse dünyada benimsenmiş dinlerle ilgili bilinçli, toplumsal, sosyo kültürel, tarihi olayların dinle ilgisini doğru yorumlayabilmek adına özel olarak din okuryazarlığı eğitimine ihtiyaçları olduğu söylenebilir.

### 3.5. Ahlak Okuryazarlığı

Bu çalışmada din okuryazarlığı kavramı, sınıflama açısından incelenirken Prothero’nun tasnifi esas alınarak, din okuryazarlığı ibadet, inanç, mezhep, kıssa ve son olarak Clooney’in sınıflamaya dahil ettiği dinler arası okuryazarlık kapsamında ele alınmıştır.<sup>88</sup> Bu tasnif içerisine dinlerle sıkı bir bağlantısı olan ahlak konusu dahil edilmemiştir. Oysa dinlerin ve öğretilerin insan yaşamına dolayısıyla toplumsal ilişkilere en somut şekilde yansıyan kuralları ahlak alanıyla ilgilidir.

<sup>87</sup> M. Emin Köktaş, a.g.e, ss. 211-213.

<sup>88</sup> Stephen Prothero, a.g.e, s. 12.

Ahlak okuryazarlığı alanı din okuryazarlık sınıflamasında yer almamakla birlikte ayrı bir okuryazarlık türü olarak çeşitli araştırmalara konu olmuştur. Bağımsız bir okuryazarlık türü olarak yer alan ahlak okuryazarlığı; “doğru ahlaki tercihleri yapabilmek için gerekli birçok bilgi ve yeteneğe sahip olmaktır.”<sup>89</sup> Walker bu tanımdan yola çıkarak ahlak okuryazarlığının bileşenlerini bilgi sahibi olmak, ahlaki erdemleri ve ahlaki becerileri geliştirmek şeklinde sıralamıştır.<sup>90</sup>

Tuana ahlak okuryazarlığının matematik vb. gibi diğer okuryazarlık türlerinden farklı olmadığını belirtir. Ona göre ahlak okuryazarlığı kavramı; ahlaki kabiliyet ve yetenekleri geliştirebilecek ahlaki tutumları kapsar. Bu yetenekler ise eğitimle zenginleştirilebilir. Tuana, öğrencilerin okulda pek çok karmaşık ahlaki problemle yüzleştiklerini belirtir. Örneğin; bir öğrenci arkadaşında beslenme bozukluğu olduğunu fark ettiğinde ne yapmalıdır? Bir genç, arkadaşının alkollü olarak araç kullanacağını gördüğünde bundan sorumlu mudur? Sınav esnasında arkadaşının kopya çektiğini gören öğrenci bunu söylemeli midir, gibi sorularla yüzleşen çocuk ve gençlerin bu sorularına cevap bulabilmeleri açısından ahlak okuryazarlığının da en az diğer okuryazarlık türleri kadar önemli olduğu vurgulanmıştır.<sup>91</sup> Zdenek ve Schochor ise Tuana'nın tanımından yola çıkarak ahlak okuryazarlığının; ahlaki sorunları tanımak ve değerlendirmek için gerekli yetenek ve ahlaki problemlerin değerlendirilmesiyle ortaya konulan problemleri, anlaşmazlıkları ve sorunları tespit edebilme becerilerine sahip olmak şeklinde tanımlamışlardır. Zdenek ve Schochor ahlak okuryazarlığının ilk adımının okullarda atılması gerektiğini düşünmekle birlikte konunun sosyal ve örgütsel bağlamlarda da ele alınmasının gerekliliğini vurgulamışlardır.<sup>92</sup> Esasında Tuana ve Zdenek'in görüşleri aynı doğrultudadır. Tuana, ahlak okuryazarlığı için ilk adım okullarda atıldıktan sonra söz konusu tutumların topluma da yansıtılacağını savunur.

<sup>89</sup> Mirjana Bajovic ve Anne Elliott, “The Intersection of Critical Literacy and Moral Literacy: Implications for Practice”, *Critical Literacy: Theories and Practices* 5;1 2011, s. 30.

<sup>90</sup> Allan Walker, “Leadership and Moral Literacy in Intercultural Schools”, *Journal of Educational Administration*, 45; 4, s. 380.

<sup>91</sup> Nancy Tuana, “Conceptualizing Moral Literacy”, *Journal of Educational Administration*, 45; 4, ss. 364-366.

<sup>92</sup> Brad Zdenek ve Daniel Schochor, “Developing Moral Literacy in the Classroom”, *Journal of Educational Administration*, 45; 4, s.516.

Walker ahlak okuryazarlığının bileşenlerini bilgi sahibi olmak ve ahlaki becerileri geliştirmek ile sınırlandırırken Tuana, ahlaki duyarlılık, etik akıl yürütme becerisi ve ahlaki hayal gücü olarak sıralamış ve bunları şöyle açıklamıştır:

Ahlaki duyarlılık, ahlak okuryazarlığının ana elementlerinden biridir. Bir durumun ahlaki bir sorun içerip içermediğini tespit etmek, etik bir durumun ahlaki yoğunluğunun farkında olmak ve bir durumun altında yatan ahlaki erdemleri ve değerleri belirleme yeteneği ahlak okuryazarlığının ahlaki duyarlılık aşamasını oluşturur. Bir durumun ahlaki sorunlar içerip içermediğini tanımlamak öğrenciler için çok önemlidir. Bu yetenek olmadan öğrenciler sadece ahlaki durumları değil, kişisel tercihlerinde de ahlaki bir sorun olup olmadığını değerlendiremeyeceklerdir.

Ahlaki duyarlılık doğuştan gelen bir yetenek değildir. Dolayısıyla eğitimle kazandırılabilir. Örneğin; birçok yerde internetten müzik indirmek gençler arasında normal ve kabul edilebilir bir uygulamadır. Davranışları ahlaki bir duyarlılıkla incelemek belirli durumlara ahlakın ışığında bakmayı sağlar. Aynı örnek üzerinden gidilirse dürüst ve adil olan bir kişi bu müzik indirme olayındaki ahlaki sorunu, o müziği yapanlar açısından doğacak sonucu fark edebilmelidir. Öğrenciler bu gibi sorunları tam olarak analiz edemeseler de davranış değişikliğine yol açabilecek sorunu tespit etmeleri ve analiz yeteneğini geliştirmeleri bakımından olumlu olur. Ahlaki duyarlılık eğitimi öğrencinin ahlaki durumunu yargılama yetisini geliştirecek şekilde tasarlanmalıdır. Ahlaki duyarlılık, ahlak okuryazarlığı için yeterli değildir fakat gerekli ve temel bileşenlerden biridir.<sup>93</sup>

Ahlak okuryazarlığı için ilk bileşen olarak sıralanan ahlaki duyarlılık, davranışların temelindeki ahlaki olgunun doğruluğunu tartışabilme yeteneği olarak da tanımlanabilir. Tuana bu yeteneğin okulda kazandırılabilceğini iddia eder fakat bireylerin bir davranışın ardındaki ahlaki olguların doğruluk ya da yanlışlığını tartışabilmesi için ahlaki olguların hepsi hakkında bilgi sahibi olmak durumunu göz ardı etmektedir. Tuana'nın verdiği örnek üzerinden bakacak olursak internetten müzik indirmenin arka planındaki ahlaki problemin dürüstlük ve adalet açısından tartışılabilmesi için bireyin dürüstlük ve adalet kavramları ve kapsamaları hakkında

---

<sup>93</sup> Nancy Tuana, a.g.m, ss. 367-369.

bilgi sahibi olması gerekir. Bu durumda bireyin ahlak okuryazarlığı gelişimi açısından ilk bileşen olan ahlaki duyarlılığı kazanmasından önce ahlak konusunda bilgi sahibi olmak ilkesi üzerinde düşünölmelidir.

Tuana ahlak okuryazarlığının bir diğer bileşenini etik akıl yürütme becerileri olarak tanımlamıştır. Etik akıl yürütme becerilerini ise ahlaki çerçeve, gerçekleri değerlendirme ve değerleri tayin etme yeteneğini içeren şekilde betimlemiştir. Ahlaki çerçeveden kasıt, faydacı, sonuçsalıcı ve deontolojik ahlak (meslek ahlakı-iş etiği)tür. Bu ahlaki çerçeveler, öğrencilere bütünleşmiş bir etik model sunmak için bir yol olarak görölmüştür. Olayları ve değerleri tayin etmekten kasıt ise ahlaki çerçevelerin ahlaken doğru tercihler yapılabilmesi için yeterli olmadığından olayların altında yatan durumları, değerleri tespit etme becerisine sahip olunmalıdır.

Ahlak okuryazarlığının son bileşeni olan ahlaki imgelem ise olası bir durumun etkilerini, yararlarını değerlendirebilme becerisi olarak tanımlandığı gibi pratikte ise empati becerisi gibi ya da başına gelen olaylara dışarıdan bakarak tarafsız ve doğru karar verebilme gibi becerilere bilişsel zemin hazırlayan bir beceri olarak tanımlanmıştır.<sup>94</sup>

Tuana'nın ahlak okuryazarlığı modeline genel olarak bakıldığında; ahlak okuryazarlığı için bir olayın ahlaki boyutunda herhangi bir sorunun olup olmadığını tespit edebilmek, olayları, ahlaki olguları ve bunların altında yatan nedenleri tespit edebilmek, olması muhtemel olaylar karşısındaki ahlaki tutumlar üzerinde düşünebilmek gibi becerilere sahip olmak gerekmektedir. Sağnak, Tuana'nın bu modelinde duygu boyutunun eksik olduğunu söylemektedir. Duygu boyutu Tuana'nın ahlaki duyarlılık ve ahlaki imgelem öğelerinin ortak kavramıdır. Duyguların rolünün hangi öge içerisinde ve hangi içerikle yer alması gerektiği konusu aydınlatılmalıdır. Yine Sağnak'a göre Tuana'nın modelinde eylem ile ilgili hiçbir ögeye rastlanmamaktadır.<sup>95</sup> Bu tespit doğru olmakla beraber okuryazarlık kavramının, daha çok incelendiği alanın bilişsel ve duyuşsal boyutunu ifade etmesi

<sup>94</sup> Nancy Tuana, a.g.m, s. 370-375.

<sup>95</sup> Mesut Sağnak, "Okul Yönetimi ve Ahlak Okuryazarlığı: Bir Modelin Kavramsal Analizi", Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri, 12;2, s. 1424.

bakımından ahlak okuryazarlığı modelinde eylemsel bir ögeye rastlanmaması normal karşılanabilir.

Batı’da ahlak okuryazarlığı üzerine çalışanların çoğu, ahlak eğitimi gibi ahlak okuryazarlığı gelişiminin de ailede başladığını belirtirler.<sup>96</sup> Ancak yalnızca aile eğitimi yeterli değildir. Okul da ahlak okuryazarlığının gelişiminde en önemli etkenlerdendir. Bennett ahlak okuryazarlığının okuldaki ahlak eğitimiyle mümkün olduğunu belirtmektedir. Ona göre, ahlak eğitimi için herhangi bir ders materyaline ihtiyaç yoktur. Ona göre karakter eğitimi için materyal üretme çabası tekerleğin yeniden icadıdır. Çünkü ihtiyaç duyulanların hepsi tarihte ve İncil’de mevcuttur. İncelediğimiz birçok kaynakta, ahlak okuryazarlığının ya da ahlak eğitiminin din ile ilişkilendirilmediği görülürken Bennett bu ilişkilendirmeyi örnekler üzerinden yapmıştır. “Çocuklarımıza dürüstlüğü anlamını öğretmek istiyorsak onlara Lincoln’un altı senti iade etmek için üç mil yürüdüğünü öğretmeliyiz. Gençlerimize cesaretin anlamını öğretmek istiyorsak onlara Nuh’un gemisini anlatmalıyız.” gibi ifadeleri İncil’den ve tarihten pek çok örnekle çoğaltmıştır.<sup>97</sup> Bu hikâyelerin anlatılmasının gerekliliklerinden biri bu hikâyelerin ilgi çekici olmasıdır. Farklı özelliklere sahip öğrencilerden oluşan bir sınıfta öğrencilerin hepsinin dikkatini aynı noktaya yönlendirmek bu hikâyeler sayesinde kolaylaşacaktır. İkincisi bu hikâyelerin öğretimi ahlaki ilkelere referans sağlar. Kültür ve tarih ahlak okuryazarlığı için madendir. Gençler bu hikâyelerle doğru ve yanlış öğreneceği gibi güvenilir kaynaklarla da tanışmış olacaktır. Yine bu hikâyeler gençlerin kültürlerine ve tarihlerine bağlanabilmelerine yardımcı olur.

Bennett, İncil’den örnekler vermiş olmasına rağmen bunu tarihin ve kültürün bir ögesi gibi ifade etmiştir. Hikâyeler üzerinden yapılacak örnek olay incelemesi metoduyla çocuk ve gençlerin karakterlerinin şekilleneceğini, ahlak okuryazarlıklarının gelişeceğini ve değerlerin öğretilbileceğini belirtmektedir.<sup>98</sup> Yazar, karakter eğitimi ile ahlak okuryazarlığını ayrı ayrı zikretse de ahlak eğitimi ile

<sup>96</sup> Jereon J.H. Dekker, “Moral Literacy: the Pleasure of Learning How to Become Decent Adults and Good Parents in the Dutch Republic in the Seventeenth Century”, *Paedagogica Historica: International Journal of the History of Education*, 44;1-2, s. 140.

<sup>97</sup> William J. Bennett, “Moral Literacy and the Formation of Character”, *NASSP Bulletin*, 72;512, ss. 30-32.

<sup>98</sup> William J. Bennett, a.g.m, s. 32.

ahlak okuryazarlığı arasındaki farkı değerlendirip değerlendirmede tartışılabilir. Her ne kadar yazar, söz konusu tekniğin ahlak okuryazarlığına yönelik olduğunu ifade etse de kanaatimizce örnek olay incelemesi yöntemi karakter eğitiminde daha etkili olacaktır. Fakat Bennett'in ahlak okuryazarlığında dini, tarihi ve kültürel öğelerden faydalanılabileceğini ifade ediyor olması, bu alanda taradığımız batı literatüründe bir ilk olması yönüyle önemlidir.

Konunun İslam ve Doğu kültüründeki konumu batıdakinden farklıdır. İslam ve doğu kültüründe din ile ahlak birbirinin tamamlayıcısıdır ve birbirinden kesin sınırlarla ayrılması oldukça güçtür. Bu bağlamda dinler dışında felsefe gibi birçok alanın da inceleme konusu yaptığı ahlak kavramı ile ilgili pek çok farklı tanım mevcuttur. Batı dillerinde “âdet, karakter, hal ve hareket tarzı” gibi anlamlara gelen moral kelimesinin<sup>99</sup> karşılığı, Arapça’da yaratma, yaratılış anlamına gelen ve halk ve hulk kelimelerinin çoğulu olan ahlak kelimesidir. Sözlük anlamı huylar, seciyeler olan ahlak terimi dilimizde tekil manada kullanılmaktadır.<sup>100</sup> Terim olarak ise ahlak kavramına farklı yaklaşımlarla tanımlar yapıldığı görülmektedir. Bolay, terim olarak ahlakın; genel bir yaşam biçimini, bir grup davranış kuralını, davranış kuralları ve yaşam tarzları üzerinde yapılan fikri araştırmayı ifade ettiğini belirtmiştir.<sup>101</sup> Yaran’a göre ise ahlak; “insanın fitratındaki kötülüğün arındırılarak iyilik yönünün geliştirilmesi ve böylece insanlar arasındaki ilişkilerin barışçıl bir biçimde sürdürülmesi için ilahi inayet ve insani deneyimlere dayalı olarak oluşturulmuş bulunan, insanların ve toplumların çoğunluğunun değerini ve önemini kabul ettiği haller, düşünsel ve davranışsal etkinlikler ile bunların gerçekleşmesine yönelik değerlerdir.”<sup>102</sup>

Gazali ahlakı; “nefsde yerleşmiş bir şekil ve hey’etten ibarettir” şeklinde tanımlar. Ona göre düşünüp taşınmaya gerek duymadan bütün işler kolaylıkla bu melekedden doğar. Ahlak yalnızca davranıştan ibaret değildir. Ahlakın oluşması için iyi ve kötü işleri yapmaya güç yetirmek, iyiyi, kötüyü, güzeli, çirkini bilmek ve nefste yerleşen bir meleke ile güzel veya çirkin tarafını tercih ederek onu yapmayı

<sup>99</sup> Süleyman Hayri Bolay, Felsefeye Giriş, Akçağ Yay., Ankara 2012, 4. Basım, s. 209.

<sup>100</sup> Yaşar Kandemir, Örneklerle İslam Ahlakı, Nesil Yay., İstanbul 2000, s. 15.

<sup>101</sup> Süleyman Hayri Bolay, a.g.e, s. 210.

<sup>102</sup> Cafer Sadık Yaran, Ahlak ve Etik, Rağbet Yay., İstanbul 2010, s. 9.

kolaylaştırmaktır.<sup>103</sup> Bu tanıma göre ahlak, insanın davranışlarından ziyade bu davranışların kaynağı olan manevi melekeyi Gazali'nin tabiriyle hey'eti ifade eder. Bu manevi kaynağın ise Allah'ın koyduğu ölçü ve sınır olduğu söylenebilir.

Dinler, içerisinde inanç, ibadet ve ahlakla ilgili yaptırımlar barındıran sistemlerdir. Bu durumda din ile ahlak arasında Gazali'nin belirtmiş olduğu gibi, dinlerin ahlakın çıkış noktası olması yönüyle bir ilişki söz konusudur.<sup>104</sup>

Dinler insanların birbiriyle, tabiatla ve Allah ile ilişkilerini düzenler. Özellikle ilahi kaynaklı dinlere bakıldığında her birisinde ahlaki kuralların varlığı dikkat çeker. Dinlerin amaçlarından biri, ahlaklı bireylerden oluşan bir toplum meydana getirmektir.

Konu, değerler açısından incelenecek olursa, değerlerin farklı alanlardan oluştuğu ve bu alanların birbirinden kesin sınırlarla ayrılamayacağı söylenebilir. Örneğin Spranger, bütünleştğinde ahlakı oluşturan değerleri; bilimsel değerler, ekonomik değerler, sosyal değerler, estetik değerler, politik değerler ve dini değerler olmak üzere altı gruba ayırmıştır.<sup>105</sup> Bu değerleri birbirinden ayıramayacağımız gibi bazı konularda değerlerin birbiriyle çatışabileceğini söylemek mümkündür. Uysal, konuyu “çalışmak” örneği üzerinden şöyle açıklamaktadır: çalışmak hem bilimsel, hem ahlaki hem de ekonomik bir değerdir. Değerlerin birbiriyle çatışmaması için davranışlarımıza yön veren ahlaki değerlerin, diğer değerlerin arkasına itilmemesi gerekir. Oysa çalışmayı sadece ekonomik bir değer olarak algılasak çalışmayı zengin olmanın bir aracı haline getirmiş oluruz ve o amaca ulaşmada her şey meşru kabul edilebilir. Böylelikle zengin olma sürecinde bir takım dini ve ahlaki değerler önemsenmeyebilir. Ahlaki değerlerle; ekonomik, bilimsel değerlerin çatışması mümkün iken ahlaki değerler ile dini değerler paralellik arz eder ve birbirini

<sup>103</sup> Gazali, İhyâUlumi'd Din, (Çev. Ahmet Serdaroğlu), Bedir Yay., İstanbul 2011, C. 3, s. 125.

<sup>104</sup> Bedriye Reis, Gazali'de Ahlak-Marifet İlişkisi, Emin Yay., Bursa 2011, s. 70.

<sup>105</sup> Mehmet Zeki Aydın ve Şebnem Akyol Gürlü, Okulda Değerler Eğitimi, Nobel Yay., İstanbul 2012, s. 10.

teyideder. Bu durumda din ile ahlakın tamamen aynı değil birbirini tamamlayan dinamik bir ilişki içerisinde olduğunu söylemek mümkündür.<sup>106</sup>

Tatar, konuyu İslam dini özelinde açıklarken, Aristo metafiziğinde ve fiziğinde yer alan eylem ve hareket kavramlarından faydalanır. Aristo'ya göre eylem, varılması gereken en üst nokta, yani varlığın ulaşabileceği bir varolma şeklidir. Hareket ise bu eyleme ulaşmada gösterilen tüm çabalardır. Bu çerçevede düşünüldüğünde Kur'an ve hadis metinlerinin anlamları ahlaki doğruları kavramsal çerçeveleri içerisinde tüm zamanlar için geçerli olacak şekilde belirleyerek aynı zamanda hareket sürecini aşarak eylem düzeyine taşımaktır. Yani Kur'an ve hadis metinlerinin anlamının doğruluğu insanı doğru davranışlar sergilemeye iter. Tatar, *“Ancak ahlaken doğru karaktere sahip olan ahlaki doğruları gerçekleştirmekte olan kişi ahlaki doğrunun ne olduğunu bilebilir.”* ifadesiyle insanı ahlaki anlamda doğru bir karakter yapısına eriştirecek doğrunun kaynağının şaşmaz ve değişmez biçimde dinin ana kaynakları olan Kur'an ve hadisler olduğunu belirtmektedir.<sup>107</sup>

Ahlak kurallarının varlığı yalnızca İslam dinine has bir durum değildir. Diğer dinlerde de kişinin hayatını huzur ve barış içerisinde sürdürmesine yardımcı olacak bir takım ilkeler mevcuttur. Yahudilikteki on emir, Hıristiyanlıktaki yedi erdem, Hinduizm'de beş ilke, Budizm'de sekiz dilimli yol ve beş ahlaki emir, Caynizm'de beş temel kural ve on erdem, Sihizm'de beş silah, Konfüçyanizm'de beş erdem ve Taoizm'de beş ilke - on erdem dinlerin ahlak boyutunu gösterir niteliktedir.<sup>108</sup>

Dinlerin ahlak anlayışları arasında ortak noktalar oldukça fazla olmasına karşın ahlaki ilkelere yapılan vurgu veya herhangi bir ilkeye verilen değer bakımından farklılıklar bulmak mümkündür. Dinin davranış üzerindeki etkisinin en somut olarak gözlenebildiği alanın ahlak alanı olduğu göz önünde bulundurulduğunda bu farklılıkların bireylerin davranışlarına ve dolayısıyla topluma yansımayaacağı düşünülemez.

<sup>106</sup> Enver Uysal, “Dindarlığın Ahlaki Temeli Üzerine Bazı Düşünceler”, Uludağ Üniv., İlahiyat Fakültesi Dergisi, C. 14, S. 1, 2005, s. 45.

<sup>107</sup> Burhanettin Tatar, “Din ve Ahlak İlişkisi”, İslam Ahlak Esasları ve Felsefesi, (Ed. Müfit Selim Saruhan), Grafiker Yay. Ankara 2013, s. 35.

<sup>108</sup> Cafer Sadık Yaran, a.g.e, ss. 337-367.



Dinlerle bu denli bütünleşmiş bir yapıya sahip ahlak alanının da din okuryazarlığı sınıflamasında yer alması tarafımızca gerekli görülmektedir. Pek çok farklı tanımına daha önce yer verdiğimiz din okuryazarlığının; dini yaşantı ve formların toplum içerisinde şekillendiğinin farkına varma, dinin kültürel yapıyı anlamadaki rolü, insan yaşamının doğası ve amacı ile insan yaşamına etki eden ahlaki normları da kapsadığı görülmektedir.<sup>109</sup> Din okuryazarlığı kapsamında ahlak okuryazarlığı hakkında bilgi sahibi olan birey, davranışlarının temelinde yatan din kaynaklı ahlaki öğeleri fark edebilir. Bu durum çok kültürlü toplumlarda bireylerin birbirini daha iyi tanınmasına ve toplumsal hoşgörünün artmasına katkı sağlar. Çok kültürlü olmayan toplumlarda ise ahlaki bir değer din temelinde benimsenmesinin, ahlaki davranışın sürekliliğinde önemli bir rol oynayacağı söylenebilir. Ayrıca ahlaki değerler günlük hayatta bireylere ve tercihlerine göre değişebilen, tartışma konusu edilebilen olgular iken din, içerdiği hükümlerle tartışılmaz bir otoritedir. Dini inançlar, ahlaki değerlerin benimsenmesinde etkin bir rol oynamaktadır. Bu bağlamda ahlak okuryazarlığı, din okuryazarlığı içerisinde değerlendirilmelidir. İbadet, inanç, kıssa gibi okuryazarlık türlerinde yeterli olmak, dindarlıkla sonuçlanmayacağı gibi ahlak okuryazarı olmanın da iyi ahlaklı bir birey olmakla sonuçlanacağı söylenemez. Ancak ahlaki davranışların bilişsel zeminini oluşturmaya ahlak okuryazarlığı katkı sağlar.

Ahlak okuryazarlığı için temel yeterlilikler; Batıdaki ahlak okuryazarlığı çalışmalarında; hem ahlaki olgunun tanımlanması hem de bu olgudan sonuç çıkarmayı içerir. Ahlak okuryazarlığı, ahlaki değerlerin muhakeme edilmesini, değerlendirilmesini kapsar. Değerlerin tanımlanması, bir olay ya da olgudaki ahlaki problemlerin tespiti ve ahlaki yargı ahlak okuryazarlığı kapsamı içerisinde yer alır.<sup>110</sup> Dinlerin ve ahlakın ayrılmaz bütünlüğünü göz önünde bulundurduğunda ise bunlara; ahlak ilkelerinin dini temellerini bilme, evrensel ahlak yasalarının farkına varma, ahlakın din ve kültür ile ilişkisini fark ederek sosyal ilişkilerinde bu bilinci taşıma, ahlaki bazı kuralların dini arka planı hakkında bilgi sahibi olmak gibi yeterlilik ve beceriler de eklenebilir.

<sup>109</sup> Ayşe Zişan Furat, a.g.m, s. 17; <http://home.comcast.net/~mbogen/religiouslit.html#Anchor-What> (Erişim Tarihi: 19.01.2015).

<sup>110</sup> Mesut Sağnak, a.g.m, s. 1423-1424.

#### 4. Türkiye’de Din Okuryazarlığı

Din okuryazarlığının çok kültürlü toplumlarda, farklı inanç ve kültürel alt yapılardan gelen insanların birbirlerini anlamaları, tanımaları, ortak vatandaşlık paydasında buluşarak toplumda huzur ve güven ortamının oluşması için geliştirilen bir kavram olduğundan daha önce bahsedilmiştir. Ülkemizdeki duruma baktığımızda toplumun çok dinli bir yapı arz ettiği söylenemez. Bu bağlamda kavramın ülkemizdeki tanımı, etki ve yansımaları Kağıtçıbaşı’nın ortaya koyduğu kültürler arası yaklaşımla tespit edilebilir. “Sosyal yapılandırmacılar, yorumlayıcı antropologlar ve kültürel psikologlara göre insanlar kendi çevrelerine anlam yükleyerek kendi kültürlerini oluşturmaktadır.”<sup>111</sup> Bunun yanı sıra farklı kültürel ortamlarda aynı davranış veya söz grubuna farklı anlamların yüklenerek farklı tepkilerle karşılandığı psikoloji araştırmalarıyla ortaya konmuştur.<sup>112</sup> Bu noktadan yola çıkarak kavramların da insan, kültür ve çevre faktöründen etkilenerek farklı toplumlarda farklı şekillerde yorumlanabileceğini söyleyebiliriz. Bu durumda din okuryazarlığı kavramının ortaya atıldığı dini kaynaklı olarak görülen terör olayları, çok kültürlülük gibi olay ve olguların karşılık bulmadığı Türkiye’de din okuryazarlığı kavramı hangi temel üzerine oturtularak, nasıl anlaşılmalıdır sorusu gündeme gelmektedir. Mevcut sorunun çözümü konusunda Kağıtçıbaşı, Batı’da üretilen kavram ve kuramların sorgulanmadan alınıp içinde bulunulan kültüre ithal edilmesi yerine, sosyal bilimcilerin içinde yaşadıkları kültürü iyi inceleyerek kavram, kuram ve uygulamaları topluma uygun biçimde üretip yeniden düzenlemelerini önermektedir.<sup>113</sup> Bu öneri doğrultusunda Türkiye’de din okuryazarlığı kavramının karşılığını bulabilmek için toplumda gündelik hayat içerisinde yaşanan din, bu dinin bilişsel düzeyde bireyden beklentileri, dinin sosyal etkileri ve karşılaşılan problemlerin din okuryazarlığı geliştirilerek çözümlenip çözülemeyeceği incelenerek kavramın ülkemiz için anlamı, değeri ve niteliği ortaya konmalıdır.

Ülkemizde dini cehaletten doğan problemlerin başında çarpık din anlayışlarından doğan taassup gelir. Yanlış bilgiye ya da hurafeye dayalı din

<sup>111</sup> Çiğdem Kağıtçıbaşı, Benlik, Aile ve İnsan Gelişimi Kültürel Psikoloji, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2010, s. 87.

<sup>112</sup> Çiğdem Kağıtçıbaşı, a.g.e, ss. 56-57.

<sup>113</sup> Çiğdem Kağıtçıbaşı, Yeni İnsan ve İnsanlar, Evrim Yayınevi, 10. Baskı, İstanbul 2006, s. 368.

anlayışlarını başkalarına dayatıp kabul ettirmek, kendi inancı dışındakilere karşı hoşgörüsüzlük ve tek bir düşünce dışındaki her şeyi sapkın kabul etmek şeklinde tezahür eden taassubun ileri boyutlara ulaşması kişiyi dini fanatizme götürür. Bir kişinin ya da grubun inancını tek bir doğru kabul ederek diğerlerine karşı hoşgörüsüzlüğün en yüksek seviyeye ulaştığı bu tavır toplumda bölünmeye veya ayrışmalara sebep olur.<sup>114</sup> Taplamacıoğlu'nun softa zümresi olarak adlandırdığı grupta yer alan, kendisi dışında herkesin fitne tohumları saçan bir müfsit, dini dünyadan silmeye çalışan bir muhbir ve günahkâr olarak gören insanların tutumları buna örnek gösterilebilir.<sup>115</sup> Şüphesiz ki bu durumun kaynağında dini cehalet yatar. Ülkemizde sorunun aşılmasının doğru bir din eğitimiyle mümkün olduğu bunun da din okuryazarlığı kapsamında ele alınması gerektiği söylenebilir. Bahsedilen taassubun en yaygın örneği mezhep taassubu olarak görülmektedir. Mezhep okuryazarlığı konusunda bilgi sahibi birey, aynı din içerisinde farklı yorumların olabileceğini idrak ederek taassup ve hoşgörüsüzlük örneği göstermez.

Konunun bu boyutu ülkemizde zaman zaman çeşitli problemlere neden olan mezhep ayrımcılığına işaret etmektedir. Ülkemizde bazı insanlarda Alevilik ve Sünniliği birbirine zıt görme eğilimi vardır.<sup>116</sup> Bunun altında yatan sebep iki tarafın da birbirini tanımamasından kaynaklanan cehalet ve önyargılı tutumlar ile siyasi ve ideolojik yaklaşımlardır. İnsanlara mezheplerin İslam'ın özüne aykırı olmamak kaydıyla bir zenginlik olduğu açıklanıp mezhepler konusunda bilgilendirilerek cehalet ve bundan doğan önyargı ve hoşgörüsüzlük gibi bölücü tavırların önüne geçilmelidir. Din görevlileri vatandaşların bu konudaki ihtiyaçlarını tespit ederek onları yönlendirmelidir.

Din okuryazarlığının mezhep okuryazarlığı olarak adlandırılan türünde mezhepler arası farklılıkların bilinmesi amaçlanmaktadır. İslam dini için düşünüldüğünde itikadi, fikhî ya da tasavvufi mezhepler arasındaki farklılıklar öğretime konu edilip, bu farklılıkların bir ayrımcılık unsuru değil düşünce zenginliği

<sup>114</sup> Hüseyin Yılmaz, a.g.e, s. 176.

<sup>115</sup> Mehmet Taplamacıoğlu, "Yaşlara Göre Dini Yaşayışın Şiddet ve Kesafeti Üzerinde Bir Anket Denemesi", AÜİFD, C.10, S. 1, 1962, s. 145.

<sup>116</sup> Sönmez Kutlu, Din Anlayışında Farklılaşmalar Türkiye'de Alevilik- Bektaşilik, DİB Yay., Ankara 2003, s. 42.

olduğu açıklanarak insanlar arasındaki hoşgörüsüzlük ve mezhep taassubu gibi sosyal barışı tehdit edebilecek olumsuzlukların önüne geçilebilir. Ülkemizde Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinde bu durum göz önünde bulundurularak program mezhepler üstü bir anlayışla tasarlanmış ve insana, düşünceye, hürriyete saygı temeline oturtularak mezhep ayrımcılığından doğacak çatışmaların engellenmesi planlanmıştır. Mezhepler üstü anlayışa göre derslerde mezheplere ait farklılıklar vurgulanmaz, dinin temel bilgi kaynaklarından hareketle kök değerler üzerinde durulur.<sup>117</sup> Oysaki mezhep okuryazarlığının kazandırılabilmesi için ortaklıklardan bahsedildikten sonra farklılıklar da ortaya konulmalıdır. Din öğretiminde bu husus dikkate alınarak hazırlanan program modeli mezhepler arası modeldir. Bu modele göre küçük yaşlarda mezhepler üstü bir eğitimle mezheplerin ortak noktaları anlatılır. Üst sınıflarda ise farklı mezheplere mensup öğrencilerin farklı yönlerini sınıfa taşımasına ve bunun öğretim konusu yapılmasına fırsat verilir.<sup>118</sup> Böylelikle çocuk, sosyal hayatta karşılaştığı farklılığın dinin özünden değil yoruma dayalı mezhepsel anlayıştan kaynaklandığını kavrar. Aksi halde mezhepsel yoruma kapalı konulardaki ortak anlayışla sınırlanmış algısıyla çevresinde benimsenmiş mezhebe aykırı bir ritüel ya da mezhepsel bir gelenekle karşılaştığında onu din dışı sayma eğilimi göstererek, bunun ileri boyutu mezhep taassubu ya da fanatizme kadar gidebilir. Her ne kadar mezhep okuryazarlığı geliştirilebilecek düzeyde olmasa da 2010 yılında hazırlanan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretim programına, konuyla ilgili ihtiyaçlarını belirten Alevi vatandaşların talepleri dikkate alınarak Aleviliğe ilişkin konular eklenmiştir.<sup>119</sup>

Dinin ve insan sayısınca anlayış çeşitliliğinin olduğu toplumlarda farklılıklara bağlı olarak meydana çıkan oluşumlar mezheplerle sınırlı değildir. Dini gruplar olarak adlandırılan, Tanrı ve insan arasındaki örüntüleşmiş ilişkiyi benzer davranış biçimleri ve tutumlarıyla yerine getiren insanların oluşturduğu topluluk şeklinde tanımlanabilecek oluşumlar; toplumda okullar, sosyal yardım kurumları açmak çeşitli

<sup>117</sup> MEB DÖGM, a.g.e, s. 2.

<sup>118</sup> Tuğrul Yürük, a.g.e, ss. 128-129.

<sup>119</sup> Şuayip Özdemir ve İsmail Arıcı, "Alevi-Bektaşilerin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi'ne Yönelik Görüşleri (Malatya Örneği)", Türkiye'de Okullarda Din Öğretimi (Ed. Recep Kaymakcan, Mahmut Zengin, Şeyma Arslan), Dem Yay., İstanbul 2011, s. 116.

faaliyetler düzenlemek gibi işlevlere sahiptir.<sup>120</sup> Bu gruplar dini bir üst kimlik değildir. Küreselleşme, modernleşme gibi akımların etkisiyle ortaya çıkan yeni fikir ve ideolojilere karşı ortak düşüncede olanların bir araya gelerek grubu bir alt kimlik olarak benimsemiş insanlardan oluşur. Aynı dini gruba mensup bireylerin, dünya görüşü, siyasi, politik olayları yorumlayış biçimleri de benzer olmaktadır. Günümüzde ortak yaşamının imkânları aranırken, aynı fikirdeki bireylerin dışlayıcı bir üslupla gruplaşması ve gruptan olmayana ön yargıyla yaklaşması bunun önündeki en önemli engeli oluşturmakta, ayrışmalara sebep olabilmektedir.<sup>121</sup> Dini grupların kendilerinin en doğru anlayışa sahip olduğu iddiası ve diğer grupların dini hakiki boyutuyla yaşanmasında yetersiz olduğu ön yargısı bu ayrışmayı körükleyen temel sebeptir.

Gruplar arası ön yargıların azaltılması için birçok öneri geliştirilmiştir.<sup>122</sup> Konumuzun sınırları gereği bu önerilere yer verilmeyecektir. Ancak ön yargıların azaltılmasında gruplar arası iletişimin güçlendirilmesi ve birbirleri hakkında bilgi sahibi olunması sorunu çözüme kavuşturmak için atılabilecek ilk adım olduğu söylenebilir. Din okuryazarlığı bir din içerisindeki farklı grup ve cemaat geleneklerinin, uygulamalarının, politik, siyasi ve sosyal hayata bakışlarının da incelenmesini kapsar. Bu bağlamda ülkemizde son yıllarda yaşanan dini grupların siyasi ve sosyal olaylara etkisi düşünüldüğünde olayları doğru yorumlayan birleştirici bir tavır sergileyen, din okuryazarı insanlara ihtiyaç duyulduğu açıktır.

Gerek taassub gerek mezhep ayrımcılığı gerekse gruplar arası ön yargıdan kaynaklanan problemlerin temeli dinin özünde değil, ona karşı insanların edindiği tutumda aranmalıdır. Zira İslam dininde ictihada açık konular mevcuttur ve bireye düşen bu konularda yapılan ictihadlara ve bunları benimseyerek amel eden insanlara

<sup>120</sup> Ahmet Faruk Kılıç, "Din Sosyolojisinde Dini Grup Tipolojileri", Değerler Eğitim Dergisi, C. 5, S.13, 2007, ss. 38-39.

<sup>121</sup> Asım Yapıcı, "Dini Gruplar Arası Önyargıların Etkinliğinin Azaltılmasında Din Öğretiminin Önemi", Türkiye'de Okullarda Din Öğretimi (Ed. Recep Kaymakcan, Mahmut Zengin, Şeyma Arslan), Dem Yay., İstanbul 2011, s. 299.

<sup>122</sup> Yusuf el-Karadavi, İhtilaflar Karşısında İslami Tavır, İlke Yayıncılık, İstanbul 1992, ss.191-245.

saygı göstermektir.<sup>123</sup> Bu saygı ve hoşgörü anlayışının kazandırılması ise doğru ve etkili bir eğitim ile mümkündür.

Din; sosyal, ekonomik, siyasal vb. konularda insan hayatını tüm boyutlarıyla kapsayan bir olgudur. Ancak bazı insanlar eksik bilgi veya yanlış yorumlar nedeniyle dini tüm boyutlarıyla tanıyıp kabullenmemektedir. Din ve vicdan hürriyetinin teminatı olarak tanımlanabilecek olan laikliğin doğru anlaşılması Aydınalp'ın yaptığı bir araştırmayla tespit edilmiştir. Aydınalp'ın araştırmasına katılanların %33'ü laikliği din ile devlet işlerinin birbirinden ayrılması, %25'i devlet ile dinin ayrılığı ve inanç hürriyeti, %22'si dinsizlik ve %15'i din ve vicdan özgürlüğü olarak tanımlamıştır.<sup>124</sup> Bu kavram kargaşası laikliğin din ile ilişkisinin yanlış kurulmasına ve dinin sosyal-siyasal boyutunun anlaşılmasına sebep olmuştur. Emin Köktaş'ın yaptığı araştırmaya göre vatandaşların %50'sinden fazla bir kesimi dinin devlet ve siyaset düzeninde etkili olmasını istememektedir. Geçmişte yaşanmış bir takım olumsuzluklar din-devlet ilişkisi açısından kırılma noktası olmuştur. İnsanlar arasında din siyasi hayatta etkili olduğunda irticai düzenin geleceği, dinin sosyal hayat üzerinde bir baskı unsuru olacağı yönünde korkular vardır. Bu yüzden siyasete yön veren politikacıların ya da oy verilecek siyasi partinin dindar bir kimlik arz etmesine gerek görmemektedirler.<sup>125</sup> Her ne kadar 2000'li yıllarda bu algının değişmeye başladığını gösteren bulgular elde edilse de kendini sol kesim içerisinde değerlendirenler ile sağ kesim arasında değerlendiren, bu kesimler içerisindeki fanatik kitleler dışında sonuç değişmemektedir.<sup>126</sup> İnsanlar arasında yaygın siyaset-din ayrılığını çözüme kavuşturmak için İslam dininin siyasal yönetime katılmaya verdiği önem, Hz. Peygamberin siyasi liderlik vasfıyla yaptığı uygulamalar anlatılarak siyaset- din ilişkisi kavratılabilir. Dinin siyaset üzerindeki etkisiyle ilgili kaygılar bu vesileyle yok edilebilir. Burada amaç insanların siyasi fikirlerini etkilemek ya da dindar politikacıların propagandasını yapmak değildir. Tüm okuryazarlık türlerinde olduğu gibi burada da amaç, dinin siyasi boyutu hakkında

<sup>123</sup> Yusuf el-Karadavi, a.g.e, s. 162.

<sup>124</sup> Halil Aydınalp, "Türkiye'de Dini Yapı: Örnek Alanlar Üzerinden Bir Tasvir", Dindarlık Olgusu Sempozyum Tebliğ ve Müzakereleri, Kurav Yay., Bursa 2006, s. 318.

<sup>125</sup> M. Emin Köktaş, a.g.e, ss. 177-186.

<sup>126</sup> Ali Çarkoğlu ve Binnaz Toprak, Türkiye'de Din, Toplum ve Siyaset, TESEV Yay., İstanbul 2000, ss. 112-119.

bilgi vererek ülke ya da dünya siyasetinde, yaşanan olayların din okuryazarlığı çerçevesinde objektif biçimde değerlendirebilme becerisini kazandırmaktır.

Her ne kadar ülkemiz Avrupa ülkeleri ve Amerika'ya nispeten çok kültürlü bir yapı arz etmese de bölgesel farklılıkların doğurduğu kültürel çeşitlilik dini öğelere de yansımaktadır. Kültürel bazı faaliyetler dinsel öğelerle birleşerek bir mozaik oluşturmakta ve bu oluşum bölgeden bölgeye farklılık arz edebilmektedir. Din okuryazarı olan birey, dinin özünden ya da dinin kültürle harmanlanmasından doğan gelenekleri birbirinden ayırt ederek farklılıkların yanlış yorumlanmasına ve çatışmaya dönüşmesine engel olabilir. Kültürel bir gelenek olarak süregelen batıl inanç ve hurafeleri dinden uzaklaştırabilir.

Yukarıda, ülkemiz çok dinli bir yapı arz etmemesine rağmen din okuryazarlığı eğitimine ya da din okuryazarı bireylere niçin ihtiyaç duyulduğu açıklanmıştır. Şüphesiz ki yukarıda belirtilen olası, negatif tutum ve olayların engellenmesi için atılacak ilk adım genel manada dini cehaletle mücadele etmektir. Bunun beraberinde verilen din okuryazarlığı eğitimiyle bireyler hem kendi dini için gerekli bilişsel temeli edinmiş hem de dünyadaki olaylar üzerinde dinin doğrudan ya da dolaylı etkisini kavramış olacaktır. Her ne kadar bilgi sahibi olmak, bilinenin uygulanması için yeterli değilse de bilgi uygulamanın ilk adımıdır. Kendi dininin okuryazarı olan birey bu ilk adımı atmış olacaktır.

Din okuryazarlığının toplumsal huzur ve barış ortamının sağlanmasına da katkıda bulunması beklenir. Şöyle ki toplumda dini hassasiyetleri olan kişilere tepki gösterenlerin çoğunun din konusunda bilgi sahibi olmadığı gözlenmektedir. Dindarlıkla sonuçlansın ya da sonuçlanmasın din hakkında genel bilgiye sahip olan kişi, dini hassasiyetleri algılayarak bunu toplumsal ilişkilerine karşıdakiyle empati kurarak yansıtabilecektir. Böylelikle din temelli çatışmalar engellenebilecektir. Bunun yanında ülkedeki bölgesel farklılıklardan doğan çeşitliliğin gerek din gerekse toplumsal bağlamda doğru yorumlanarak demokratik bir ortamın yaratılması için konu ülkemizde önem arz etmektedir.

## 5. DKAB Programları ve Din Okuryazarlığı

Belli bir eğitim kurumunda ders içi ve ders dışı bütün eğitim ve öğretim faaliyetlerini kapsayan eğitim programları hazırlanırken, devletin eğitim politikası, okulun ve dersin hedefleri, yetiştirilmesi beklenen insan tipi ve ihtiyaçlar göz önünde bulundurulur.<sup>127</sup> Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi programı hazırlanırken de aynı hususlara dikkat edilerek program, insana, düşünceye, hürriyete, ahlaki olana ve kültürel mirasa saygı ilkeleri üzerine inşa edilmiştir. Bu ilkelere uygun bir şekilde hazırlanan din dersleri ile değişen dünyaya ve şartlara bireyin uyum sağlamasını kolaylaştırmak ve karşılaşması muhtemel problemleri çözebilmesinde yardımcı olmak amaçlanmaktadır.

Din öğretiminde bu yaklaşımın benimsenmesini gerektiren sebeplerden bir tanesi de toplumların birbirine açık olması yani birbirini etkilemesi ve birbirinden etkilenmesidir. İnsanların teknolojik olarak ve bilgi açısından geldiği nokta din öğretiminin de bu doğrultuda yapılmasını gerekli kılmaktadır.<sup>128</sup> Bu noktadan hareketle ilk ve ortaöğretim DKAB programlarının vizyonu; dini öğrenmekten zevk alan, dini kavramları doğru kullanan, dini bilgiyi deneyimlerine göre yorumlayıp sosyal ve kültürel bağlam içinde oluşturan, kullanan ve düzenleyen, günlük yaşamda ihtiyaç duyulan temel dini bilgi ve yaşam becerilerine sahip, insanlık tarihi boyunca birey ve toplum üzerinde etkili olmuş dini doğru anlayan ve yorumlayan, İslam dininin kültür, dil, sanat, örf ve adetler ile ahlak üzerindeki etkisini dikkate alan, kendi dininden ve başka dinlerden olanlara anlayışlı davranan ve diğer dinleri de tanıyan, değişikliklere dinamik bir biçimde uyum sağlayabilecek kadar dini kavramlara hâkim vatandaşların yetişmesine katkı sağlamak şeklinde ortaya konmuştur.<sup>129</sup> Bu vizyon doğrultusunda, eğitimsel ve din bilimsel kriterler gözetilmiştir. Eğitimsel yaklaşımla DKAB derslerinin yapılandırılacak, çoklu zeka gibi modern yaklaşımlarla işlenmesi önerilmektedir. Din bilimsel yaklaşım, İslam veya diğer dinler hakkında bilgiler sunulurken bilimsel ve araştırmaya dayalı olmasına dinin temel kaynaklarından en üst düzeyde faydalanılmasının önemini

<sup>127</sup> Mehmet Zeki Aydın, *Din Öğretiminde Yöntemler*, Nobel Yay., Ankara 2013, 6. Basım, s. 94.

<sup>128</sup> MEB DÖGM, a.g.e, ss. 7-8.

<sup>129</sup> MEB DÖGM, *Ortaöğretim DKAB Dersi (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) Öğretim Programı*, MEB Yay., Ankara 2010, s. 9.



vurgulayan bir yaklaşımdır. Bu çerçevede programın hazırlanmasında evrensel boyutta insanlar, toplumlar ve milletler arası ilişkilerde dinin önemli bir etken olduğu ve bu ilişkilerin olumlu yönde gelişmesi için bireylerin bilimsel yöntemlerle verilecek din öğretimine ihtiyaç duydukları gerekçesinden hareket edilmiş ve öğrencilerin inanç ve kültür dünyalarına genişlik kazandırmak ve başka din veya farklı düşüncede olanlara karşı daha hoşgörülü ve anlayışlı davranışlarda bulunmalarını sağlamak amacıyla diğer dinler hakkında genel bilgilerin verilmesi, öğrencilerin manevi yönden sağlıklı bireyler olarak yetişmesi, dinin doğru anlaşılıp yorumlanması, demokrasi bilincinin gelişmesi ve yerleşmesi gibi hususlar hedef alınmıştır. Hedeflenen noktaların sadece bilgi olarak öğretilmesiyle yetinilmeyip aynı zamanda ahlaki erdemleri ve değerleri içselleştirmeleri de beklenmektedir.<sup>130</sup>

DKAB programlarının hem ilk hem de orta öğretimdeki ortak amaçları şöyledir:

*“İslam’ın iman, ibadet ve ahlak esaslarını tanır. Dinin, Allah-insan ilişkilerini düzenleyen bir olgu olduğu, dinin evrensel barış kültürünün yerleşmesinde ve hoşgörü ortamının oluşturulmasında katkıda bulunabileceğini benimser. İnancını akılla bütünleştirir. Kendi dinini, örf ve âdetlerini olduğu kadar diğer insanların dinlerini, örf ve âdetlerini de saygı ve hoşgörü çerçevesinde değerlendirir. Toplumdaki farklı dinî anlayış ve yaşayışların dinin özü ile ilgili olmayıp sosyal bir olgu olduğu bilincine varır. Yerelliklerin zaman zaman dinin evrensel boyutlarının önüne geçirilebileceği durumlar karşısında duyarlı olur. İnanma ve yaşama özgürlüğünün bilincine varır. Dinî inancının gereklerini ve ibadetlerini başkalarının yol göstermesine ihtiyaç duymaksızın gerçekleştirir. Dinî ve ahlaki kavramların anlamını bilir, bunlar arasında ilişkiler kurar, bu kavramları günlük hayatta ve diğer öğrenme alanlarında kullanır. Doğru dinî bilgiler ile batıl inanç ve hurafeleri ayırt eder. Birlikte yaşama ve hoşgörü kültürünü özümser. Küreselleşen dünyada dinin birleştirici bir rolünün olduğunu kavrar. Evrensel*

<sup>130</sup> MEB DÖGM, İlköğretim DKAB Dersi (4.5.6.7 ve 8. Sınıflar) Öğretim Programı ve Kılavuzu, ss. 9-10.

*değerlere kendi dinî bilgi ve bilinçleriyle katılır. Diğer dinleri temel özellikleriyle tanır. İslam'ın medeni ve evrensel değerlerle örtüştüğünü fark eder.*"<sup>131</sup>

DKAB programlarında temele alınan ilkeler, yaklaşımlar ve amaçlar göz önünde bulundurulduğunda; derslerin demokratik vatandaşlık ve hoşgörü kültürünün yaygınlaşması, farklı din ve inançlara saygı, İslam ve diğer dinlerin evrensel noktalarının fark edilmesi, küreselleşme ve buna bağlı olarak yaşanan gelişmelerde dinin rolünün kavranması ve dinlerin bu yönde yorumlanabilmesi gibi ihtiyaçlara cevap verme gayretiyle hazırlandığı söylenebilir. Her ne kadar program içerisinde, oldukça yeni bir kavram olan din okuryazarlığı yer almasa da programdaki ilke, yaklaşım ve amaçların öğrencilerin din okuryazarlık becerisi geliştirmesine de katkıda bulunabileceği düşünülmektedir. Kavramın ülkemizde, doğduğu ülkeler olan Amerika ve İngiltere'den farklı şekillerde yorumlanmasında ülkenin toplumsal yapısı, eğitim felsefesi, sistemi ve eğitimsel ihtiyaçlarının da etkili olduğunu söylemek mümkündür.

Bu bakış açısıyla ülkemizde temel eğitim 4. sınıftan ortaöğretim sonuna kadar zorunlu olarak verilen DKAB derslerinin din okuryazarlığı oluşturmak ve geliştirmek yönündeki katkıları programda yer alan konu, hedef ve kazanımlar açısından incelendiğinde bu beceriye katkıda bulunabilecek pek çok kazanım ifadesi görülmüştür.

Örneğin inanç okuryazarlığını geliştirebileceği düşünülen kazanımların büyük çoğunluğu inanç öğrenme alanındadır. Bu öğrenme alanında, inanç esaslarının doğru bir biçimde benimsetilerek, öğrencilerin dini kelime ve kavramları anlayabilen, Allah'la sağlıklı bir iletişim kurabilen, peygamberlerin gönderiliş amaçlarını kavrayabilen, ilahi kitaplar, melekler, kaza ve kader konularında inançlarını açıklayabilen,<sup>132</sup>evrendeki konumunu fark eden, akıl sahibi, özgür bir birey olarak Allah'la sağlıklı bir iletişim kurabilen, yaptığı iyilik ve kötülüğün

<sup>131</sup> MEB DÖGM, İlköğretim DKAB Dersi (4.5.6.7 ve 8. Sınıflar) Öğretim Programı ve Kılavuzu, ss. 12-13 ve Ortaöğretim DKAB Dersi (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) Öğretim Programı, ss. 12-13.

<sup>132</sup> MEB DÖGM, İlköğretim DKAB Dersi (4.5.6.7 ve 8. Sınıflar) Öğretim Programı ve Kılavuzu, s. 14.

karşılığını göreceğini bildiğinden sorumluluk sahibi insanlar olarak yetişmeleri hedeflenmiştir.<sup>133</sup>

Temel eğitim müfredatını inanç okuryazarlığı bağlamında incelediğimizde İslam dininin amentüsü olarak nitelendirilen iman esaslarının her yıl bir ya da iki tanesinin işlendiği görülmektedir. Şüphesiz ki bu konular inanç okuryazarlığının temelini oluşturacaktır. Müfredat kazanım ifadeleri açısından incelendiğinde inanç konusunda yalnızca bilgi vermek amaçlandığı, inancın duyuşsal boyutta oluşumuna yönelik bir hedef, bir kazanım ifadesi yer almadığı görülmektedir. Zaten okuryazarlık oluşumu için de genellikle bilişsel öğrenmelerin yeterli görüldüğü bilinmektedir. Ortaöğretim müfredatı inanç öğrenme alanı inanç okuryazarlığı bağlamında değerlendirildiğinde temel inanç esaslarının felsefî ve sosyal arka planlarına değinildiği görülmektedir. Temel eğitim süresince İslam'ın özünü oluşturan amentü esaslarının öğretildiği düşünülürse eğitimde bir üst basamak olan ortaöğretimde konunun farklı boyutlardan ele alınması inanç okuryazarlığının daha geniş bir perspektiften geliştirilmesine imkân sağlayacaktır. Söz konusu öğrenme alanında farklı inançların tanıtımına az da olsa yer verilmesi, farklı inanç mensuplarına saygı, hoşgörü gibi demokratik tutumların benimsenmesine yardımcı olacaktır. Bunun yanında, bu konulara yer verilmesi inanç okuryazarlığını farklı inanışlar açısından yorumlanmasına da katkı sağlayacaktır. Vahyin sosyal tezahürleri, politeizm, ateizm gibi konulara yer verilmiş olsa da müfredatın, diğer dinlerin inanç sistemleri hakkında verilen bilgiler bakımından eksik kaldığı söylenebilir.

İbadet öğrenme alanında; Fıkıh, Din Psikolojisi, Din Sosyolojisi ve Dinler Tarihi disiplinlerinin temel kavram ve verileri kullanılarak ibadet ile ilgili temel kavramlar, abdest, namaz, oruç, zekât ve hac gibi ibadetleri tanıtmak, ibadethanelerin toplumdaki birlik ve bütünlük açısından önemini ortaya koymak, ibadetlerin bireysel ve toplumsal faydalarının öğretimiyle dinlere ve ibadetlere saygı anlayışının

---

<sup>133</sup> Nurullah Altaş, Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretimi Öğretmen El Kitabı, Dem Yay., İstanbul 2007, s. 78.

kazandırılması amaçlanmıştır.<sup>134</sup> Bu amaç doğrultusunda temel eğitim DKAB programında ibadet okuryazarlığı oluşumuna katkı sağlayabileceği düşünülen ünite ve kazanımlar daha çok ibadet öğrenme alanında yer almıştır. Temel eğitimde ünite konuları temizlik, ibadet ile ilgili kavramlar, namaz, oruç, zekât, hac ve kurban ibadetleri olarak belirlenirken ortaöğretimde bu ibadetlerin birey ve topluma etkileri konu edilmiştir. Temel eğitimden farklı olarak ibadet okuryazarlığı geliştirmelerine katkı sağlayabilecek tövbe ve bağışlanma konusu ortaöğretim müfredatına eklenerek genişletilmiştir.

İbadetlerin öğretiminde öncelikle ilgili ibadetin din içerisindeki yeri ve öneminden bahsedilmekte, sonra ibadetin yapılışı ve bireysel ve toplumsal etkilerine değinilmektedir. Bu bağlamda ibadet okuryazarlığının hem bilişsel hem de sosyo-kültürel boyutlarıyla ilgili eğitimin verildiğini söylemek mümkündür. İbadet okuryazarlığının yalnızca bilgi boyutu ele alınmıştır, ibadetlerin uygulanmasına yönelik herhangi bir kazanım ifadesine ve etkinliğe rastlanmamaktadır. Rackley gibi okuryazarlığın, ibadetlerin uygulanması, dini ritüellere katılım gibi becerileri de kapsadığı perspektifinden bakıldığında müfredatın bu konuda yetersiz olduğunu söylemek mümkündür. Ancak çalışmamızda daha önce belirtildiği gibi Prothero'nun yaklaşımı esas alındığından ibadete yönelik psikomotor kazanımların yer almaması ibadet okuryazarlığına katkı bağlamında olumsuz olduğu söylenemez.

DKAB programlarında mezhepler üstü bir yaklaşım ele alınmıştır. Bu anlayışla DKAB dersinin içeriğinin belirlenmesinde de mezhepler üstü bir yaklaşım benimsenmiştir. Konular, herhangi bir mezhebi esas alıp mezhebi tartışmalara girilmeden dinin temel kaynakları kullanılarak İslam'ın kök değerleri çerçevesinde işlenmiştir. Mezhep okuryazarlığı, kavramı ise bir din içerisinde oluşan mezhepleri ve bunlar arasındaki temel farklılıkları bilmek olarak tanımlanabilir. Bu bağlamda düşünüldüğünde İslam dini içerisinde oluşmuş onlarca mezhepten bahsedilebilir ve tüm bunlar arasındaki farklılıkları detaylarıyla bilmek, alanın uzmanı olmayan kişiler için pek mümkün görünmemektedir. Ancak bu düşünce doğrultusunda, bireyin; mezhebin tanımını, mezheplerin nasıl oluştuğunu bilmesinin, yaşadığı coğrafi

<sup>134</sup> MEB DÖGM, İlköğretim DKAB Dersi (4.5.6.7 ve 8. Sınıflar) Öğretim Programı ve Kılavuzu, ss. 14-15 ve Ortaöğretim DKAB Dersi (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) Öğretim Programı, s. 15.

bölgede çoğunluğun benimsediği mezhepleri genel itibariyle tanınmasının mezhep okuryazarı olmasında yeterli olduğu kabul edilebilir.

DKAB programlarında, varsa mezhep okuryazarlığına ilişkin konular ve üniteler içerisinde hangi kazanımlarla yer aldığı temel eğitim ve ortaöğretim müfredatları için ayrı ayrı incelendiğinde inanç ve ibadet okuryazarlığı alanına katkı sağlayabilecek aynı isimde öğrenme alanları mevcutken mezhep okuryazarlığı için böyle bir durum söz konusu değildir. Yalnızca temel eğitim yedinci sınıf düzeyinde “İslam Düşüncesinde Yorumlar” isimli ünite, mezhepleri konu edinmiştir.<sup>135</sup> İtikadi, fihhi ve tasavvufi mezhepler ve bu yorum biçimlerinin oluşumu hakkında genel bilgiler veren bu ünitenin mezhep okuryazarlığının temelini oluşturması bakımından önemli olduğu söylenebilir. Ortaöğretimin ikinci sınıf programında ise ‘İslam Düşüncesinde Tasavvufi Yorumlar’ başlıklı bir ünite bulunmakta ve bu ünite içerisinde tasavvufi düşünce yapısının ilkelerinden, ahlaki boyutundan bahsedildikten sonra ‘Kültürümüzde Etkin Olan Tasavvufi Yorumlar’ başlığı altında Yesevilik, Kadirilik, Nakşibendilik, Mevlevilik, Alevilik-Bektaşılık konularına yer verilmektedir. Adı geçen tasavvufi yorum biçimlerinin kurucuları, görüşlerini dayandırdıkları temel ahlâki ilkeler ve İslam dünyasına yaptıkları katkılar işlenmektedir. Burada da Alevilik konusunda daha detaylı bilgilerin; cem, cemevi, semah, müsahiplik, dua ve gülbenkler alt başlıkları altında verilerek Alevilikteki temel kavramların tanıtıldığı görülmektedir. Ünitenin sonunda birlikte yaşama ve hoşgörü kültürüne değinilmesiyle farklılıkların ayırım sebebi olmayacağı işlenmiştir.<sup>136</sup>Bu ünite ile öğrencilerin, ülkemizde etkin olan tasavvufi yorum biçimlerini tanıyarak mezhep okuryazarlık düzeylerini geliştirmesi beklenebilir. Ayrıca tasavvuf ile ilgili öğrenilen kavramlar, din dilinin yapısının kavranmasına da etki edecektir.

<sup>135</sup> MEB DÖGM, İlköğretim DKAB Dersi (4.5.6.7 ve 8. Sınıflar) Öğretim Programı ve Kılavuzu, s. 58.

<sup>136</sup> Mehmet Akgül vd., Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 12. Sınıf Ders Kitabı, MEB Yay., Ankara 2012, s. 44-68.

Hem temel hem de ortaöğretim programlarına bakıldığında Hz. Ali vurgusunun üniteler içerisinde çokça olması ve Alevilik konusuna daha fazla yer ayrılması dikkat çekmektedir.<sup>137</sup> Bunun altında yatan sebep, Alevilik hakkında geçmişten gelen yanlış algı ve inançların düzeltilmesinin amaçlanması ya da Alevi vatandaşların kendi inançlarına dair bilgilerin din derslerinde okutulmasına yönelik taleplerinin olabileceği düşünülmektedir. Müfredat programları incelenirken mezhep mi kültür mü dini bir grup mu olduğuna dair tartışmaları süren Aleviliğin bu yapısına değinilmemiştir. Çünkü bu konu çalışmamızın sınırlarını aşmaktadır. Ancak Türkdoğan'ın yaptığı alan araştırması dikkate alınırsa insanların çoğu Aleviliğin mezhep olduğu kanısına sahiptir.<sup>138</sup> Alevilik ister mezhep olarak kabul edilsin ister kültür isterse dini grup ya da cemaat olarak nitelensin bu konu, din okuryazarlığı sınıflamasında mezhep okuryazarlığı başlığı altında yer alacaktır. Çünkü mezhep okuryazarlığı, bir din içerisinde oluşmuş mezheplerin arasındaki farklılıkların bilinmesini kapsadığı gibi sonradan ortaya çıkmış grup ve cemaatlerin yapısının bilinmesi, bunların dinin özüne aykırı olamayacağı bilinciyle bâtıl mezhepleri hak olanlarından ayırt edebilme yetisini ifade eder.

Programın mezhepler üstü bir yapıda tasarlanmış olması, konuların hiçbir mezhebi esas almadan işlenmesini gerektirse de mezhepler arasındaki belirgin farklılıklara değinilerek mezhep olgusunun daha iyi anlaşılması sağlanabilirdi. Mezheplerin oluşumu ve yapısının temel eğitimin ilk basamağında anlaşılması güçtür ancak yaş ilerleyip soyut düşünce geliştikçe olaylara farklı açılardan bakabilme yeteneği de gelişecek, bu da mezheplerin daha kolay anlaşılmasını sağlayacaktır. Bu bilgi göz önünde bulundurulduğunda program içerisinde mezheplerle ilgili bilgilerin yoğunluğunun sınıf düzeyi arttıkça artması beklentisi oluşmaktadır. Bu haliyle programın mezhep okuryazarlığı oluşturacak kadar yoğun bilgi içermediği söylenebilir.

<sup>137</sup> Bknz. Mehmet Akgül vd., İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 4. Sınıf Ders Kitabı, MEB Yay., Ankara, 2012, s. 27, Mehmet Akgül vd., İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 5. Sınıf Ders Kitabı, ss. 42-43 ve 48, Mehmet Akgül vd. İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 6. Sınıf Ders Kitabı, MEB Yay., Ankara 2012, s. 38, Ramazan Yıldırım vd., İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 7. Sınıf Ders Kitabı, MEB Yay., Ankara 2012, s. 47, Ahmet Türkan vd., Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 9. Sınıf Ders Kitabı, MEB Yay., Ankara 2012, s. 45 ve 51, Ahmet Ekşi vd., Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 10. Sınıf Ders Kitabı, MEB Yay., Ankara 2012, s.49.

<sup>138</sup> Orhan Türkdoğan, Alevi Bektaşî Kimliği, Timaş Yay., İstanbul 1995, s. 362.

Kıssa okuryazarlığı Prothero'nun sınıflamasında o dine ait kutsal kitap içerisinde geçen ya da tevatür yoluyla aktarılarak dine mâl olmuş kıssaların bilinmesi yeterliliği olarak açıklanmıştır.<sup>139</sup> Hem temel hem de ortaöğretim DKAB müfredatına bakıldığında kıssa okuryazarlığını geliştirmeye yönelik kazanımların daha çok Hz. Muhammed öğrenme alanında yer aldığı görülmektedir.. Bu öğrenme alanı dışında da 4. Sınıf düzeyinde Hz. Lokman kıssası<sup>140</sup>, 6. Sınıf düzeyinde Hz. Eyüp kıssası<sup>141</sup>, 8. Sınıfta Hz. Yusuf kıssası<sup>142</sup> konu edilmiştir. Bu kıssaların da öğrencilerin kıssa okuryazarlık düzeylerine olumlu etki edeceği düşünülmektedir.

Temel eğitim müfredatına bakıldığında, kıssa okuryazarlığını geliştirmeye yardımcı olabilecek nitelikteki konuların birçoğunun Hz. Muhammed öğrenme alanı içerisinde yer aldığı dinimizin kutsal kitabı Kur'an-ı Kerim'de pek çok kıssa yer almasına veya Kur'an-ı Kerim'de geçmemekle birlikte kültürümüzde aktarılan dini içerikli kıssa sayısının oldukça fazla olmasına rağmen bunlara ders kitaplarında yeterince yer verilmediği her sınıf düzeyinde hemen hemen birer kıssaya değinilmesinin yeterli bulunduğu görülmüştür. Bu durum, okul dışında din eğitimi almayan çocukların temel eğitim düzeyinde kıssa okuryazarlığı geliştirememesine neden olacaktır. Bunun dışında DKAB derslerinde bir yöntem olarak kıssalardan faydalanılmalıdır. Kıssaların, kullanılan kelime ve kavramların dini kelime haznesinin geliştirilmesine katkı sağlamasının yanında, kıssalarda anlatılanların zihinde canlandırıp olay örgüsü içerisindeki kişilerle empati olanağı sunması ve çocuktaki edebi zevki geliştirmesi gibi pek çok faydası da göz ardı edilmemelidir.<sup>143</sup>Ortaöğretim DKAB öğretim kılavuzu ve ders kitapları incelendiğinde ise dört sınıf seviyesinde de Hz. Muhammed öğrenme alanı dışında kıssalara yönelik herhangi bir konu ya da okuma metninin olmadığı dikkat çekmektedir. Temel eğitimde birkaç yerde bahsedilen kıssalardan ortaöğretimde hiç

<sup>139</sup> StephenProthero, a.g.e, s. 12.

<sup>140</sup> MEB DÖGM, İlköğretim DKAB Dersi (4.5.6.7 ve 8. Sınıflar) Öğretim Programı ve Kılavuzu, s. 39.

<sup>141</sup> MEB DÖGM, İlköğretim DKAB Dersi (4.5.6.7 ve 8. Sınıflar) Öğretim Programı ve Kılavuzu, s. 52.

<sup>142</sup> MEB DÖGM, İlköğretim DKAB Dersi (4.5.6.7 ve 8. Sınıflar) Öğretim Programı ve Kılavuzu, s. 64.

<sup>143</sup> Ahmet Yılmaz, Çocuklara Meal ve Tefsir Hazırlamanın Gerekliliği ve Örnek Olarak Lokman Suresinin Meal ve Tefsiri, Ankara Üniv., SBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2007, s. 59.

bahsedilmemiştir. Hz. Muhammed öğrenme alanındaki konuların ise dokuz, on ve on birinci sınıf düzeylerinde temel eğitimde işlenmiş konuların tekrarı şeklinde olduğu görülmektedir. Bu durumda bireylerin kıssa okuryazarlıklarını, dini içerikli kitaplar, film, dizi ya da çizgi filmlerden, daha küçük yaş grubundaki çocuklar için büyüklerinin anlattıklarından geliştirebileceği ancak bu duruma okulun pek fazla katkı sağlayamayacağı söylenebilir.

Dinler arası okuryazarlığı, dinler arasındaki benzerlik ve farklılıkların bilinmesini gerektirir. Mezhepler üstü ve dinler açılımlı olarak hazırlanmış temel ve ortaöğretim DKAB müfredatı bu bağlamda incelendiğinde İslam dışındaki dinlerin konuyla ilgisine değinilen ya da sekizinci sınıf programında yer alan “Dinler ve Evrensel Öğütleri” başlıklı ünite dışında diğer dinleri tanıtan herhangi bir konunun bulunmadığı tespit edilmiştir.<sup>144</sup>

Ortaöğretim DKAB dokuzuncu sınıf inanç öğrenme alanında ‘İnsan ve Din’ adlı üniteye inanmanın biçimleri arasında tek tanrıcılık, çok tanrıcılık ve ateizm konularına yer verilmiştir. Bu kavramların tanımları yapılarak bu inanış biçimleriyle mevcudiyetini sürdüren dinlere örnekler verilmiştir. Ayrıca çok tanrıcılık, ateizm gibi inanç biçimlerine İslam dinin bakış açısı ayetlerin ışığında yansıtılarak, bireylerin bunları çok yönlü değerlendirmesine imkân sağlanmıştır.<sup>145</sup> Konuya dinler arası okuryazarlığı açısından baktığımızda, bu bilginin dinler veya inanç sistemlerinin temel iman akidesi olan Tanrı inancı hakkında fikir verebileceği söylenebilir. Ortaöğretimde dinler arası okuryazarlığını geliştirebilecek nitelikteki ünitelerden bir diğeri ‘Din, Kültür ve Medeniyet’ öğrenme alanı içerisinde on ikinci sınıfta yer alan “Yaşayan Dinler ve Benzer Özellikleri” ünitesidir. Bu üniteye, Hristiyanlık, Yahudilik, Hinduizm, Budizm, Caynizm, Sihizm, Taoizm, Konfüçyanizm ve Şintoizm dinleri genel özellikleriyle tanıtılmış, ortak ve farklı yönleri vurgulanmıştır.

Temel eğitim ve ortaöğretim müfredatına bütüncül olarak bakıldığında dinler arası okuryazarlığının ancak temelinin oluşturulabileceği söylenebilir. Fakat formal

<sup>144</sup> MEB DÖGM, İlköğretim DKAB Dersi (4.5.6.7 ve 8. Sınıflar) Öğretim Programı ve Kılavuzu, s. 66.

<sup>145</sup> MEB DÖGM, Ortaöğretim DKAB Dersi (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) Öğretim Programı ve Kılavuzu, s. 32.



eğitim sistemi içerisinde din eğitimine 9-10 yaşlarında başlanan bir çocuğun birkaç yıl içerisinde hem inandığı dini hem de diğer dinlerin oğretilerini oğrenmesi beklenemez. Bu yzden dinler arası okuryazarlığı geliştirmek isteniyorsa din eğitimine daha küçük sınıflarda başlayıp st sınıflarda diğer dinlerin tanıtılmasına yer verilmelidir.

Batı'da ayrı bir okuryazarlık türü olarak ele alınan ahlak okuryazarlığı bu çalışmada, din okuryazarlığının bir alt boyutu olarak incelenmiştir. DKAB derslerinde de din ve ahlak konularının i içe yer aldığı görülmüştür. Ahlak oğrenme alanlarında yer alan üniteler ile birlikte diğer oğrenme alanlarında mevcut konular da oğrencilerin ahlak okuryazarlığı becerisini geliştirmesine yardımcı olacağı düşünülmektedir.

Temel eğitim DKAB programlarına genel olarak bakıldığında hemen hemen her ünitede ahlaki bir değer veya olgunun, açık ya da örtük biçimde yer aldığı görülmektedir. Bu da İslam dininin ahlak ile ayrılamaz bir bütünlük sağladığı göstermektedir. Batıda ayrı bir okuryazarlık türü olarak yer alan ahlak okuryazarlığının din okuryazarlığı sınıflaması içerisinde de yer almasını nermemizdeki en büyük etken de DKAB programlarıyla da somutluk kazanan bu durumdur. Dinin inanç boyutunda iman edilen hususların insan davranışına yansımaları, ibadet boyutunda bireye ve topluma faydaları, Hz. Muhammed oğrenme alanıyla peygamberimizin davranışlarının günümüzde de örnek alınabilirliği, Kur'an ve yorumu oğrenme alanıyla Kur'an'daki kıssa ve oğtlerle ahlaki kuralların dinin esas kaynağındaki yeri, din ve kültür oğrenme alanında, pek çoğu davranış biçimi olarak da kendini gösteren örf, adet gibi kültürel ögelerin din ile ilişkisini ve son olarak ahlak oğrenme alanındaki ünitelerle din-ahlak birlikteliğini göstermesi bakımından temel eğitim DKAB programlarının ahlak okuryazarlığı geliştirebileceği düşünülmektedir. Ancak tüm bu konuların ahlak okuryazarlığı geliştirme noktasında yeterli olup olmayacağını belirleyecek en önemli etken bu erve programa göre yazılacak ders kitapları ve dersin işlenişidir. Ders kitapları hazırlanırken ve ders işlenirken izlenecek yöntem, vurgulanacak değerler gibi okuryazarlığın oluşmasında da önem arz eden konular ders kitabı yazarlarına veya oğretmene bırakılmıştır. Eğitim- oğretimin sağlıklı bir şekilde sürdürülebilmesi için bu esnekliğin sağlanması

da şarttır. Öğretim kılavuzunda çerçevesi çizilmiş konuların işleneceği derslerde ahlaki muhakeme yapabilme, vurgulanacak değerini dini ve evrensel boyuttaki yansımalarını ve yerini bulabilme gibi becerileri geliştirilebilecek şekilde işlendiğinde söz konusu hedefe ulaşılabileceği söylenebilir.

Temel eğitim ve orta öğretim müfredatları birlikte incelendiğinde temel eğitimde hemen hemen tüm öğrenme alanı ve ünitelerde ahlak konusuna değinildiği görülmekteyken orta öğretimde daha az yer verildiği dikkat çekmektedir. Oysa ahlak gelişimi ergenlik sürecinde de devam eder. Dinin kuru bir ibadet ve inançlar bütünü olmadığı, dinin ahlakla, kültürle ilişkisinin gösterilmesi bu bakımdan önem arz eder.

Hem temel eğitimde hem orta öğretim programlarında ahlak okuryazarlığının kazandırılması için gerekli olduğunu düşündüğümüz; ahlaki olguların tanımlanması, ahlaki olgulardan sonuç çıkarma, ahlaki değerlerin muhakeme edilmesi, değerlendirilmesi, değerlerin tanımlanması, bir olay ya da olgudaki ahlaki problemlerin tespiti ve ahlaki yargıya ulaşma, ahlak ilkelerinin dini temellerini bilme, evrensel ahlak yasalarının farkına varma, ahlakın din ve kültür ile ilişkisini fark ederek sosyal ilişkilerinde bu bilinci taşıma, ahlaki bazı kuralların dini arka planı hakkında bilgi sahibi olmak gibi temel bilgi ve becerileri içerdiği görülmüştür. Bu becerilerin kazandırılmasında ibadet ve inanç alanlarında, ibadet ve inançların bireyin hayatına etkisi açısından ibadet ve inançlarla ilişkilendirme yapılırken, Hz. Muhammed öğrenme alanında Hz. Muhammed'in hayatından örnekler verilerek öğrenciler için iyi bir rol model sunulmaktadır. Özellikle ergenliğin ilk yıllarında gençler, uzak çevrelerinden başarılı bir yetişkini örnek alırken diğer yandan da tarihi ve mitolojik bir karakteri model olarak seçerler. Bu model özdeşleşme objesi olarak kabul edildiğinde bu kişinin savunduğu fikir ve görüşlerin etkisinde kalarak davranışlarını buna göre şekillendirirler. Bu noktada Hz. Muhammed'i örnek almalarını engelleyecek şekilde onun hareket ve davranışlarının uygulanamayacağı fikrini uyandıracak davranışlardan kaçınılmalıdır.<sup>146</sup> DKAB öğretim programlarına bakıldığında Hz. Muhammed'in günlük hayatından örneklerle böyle bir algının oluşmasına imkân verilmediği görülmektedir.

<sup>146</sup> M. Akif Kılavuz, "Ergenlerde Özdeşleşme ve Din Eğitimi", Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi (Ed. Hayati Hökelekli), Ankara Okulu Yay., Ankara 2002, ss. 245-250.

Din okuryazarlığının alt boyutları çerçevesinde incelenen DKAB programlarında; inanç, ibadet ve ahlak alt boyutlarının geliştirilmesine daha müsait bir yapıda olduğu, mezhep, kıssa ve dinler arası okuryazarlık konularında bu becerilerin geliştirilmesine imkan sağlayacak konu ve kazanımlar olmakla birlikte diğer alt boyutlara göre daha az yer verildiği tespit edilmiştir. Bu durumun, din okuryazarlığı başarı testinin alt boyutlardaki puan ortalamalarına yansiyabileceği düşünülmektedir.

## II. BÖLÜM

### YÖNTEM

Araştırmada, problem tespit edildikten sonra bu problemi çözmek için araştırmacının izleyeceği yolu, kullanılacak teknikleri, ihtiyaç duyulan veriler ve bu verilerin hangi araçlarla toplanacağı, kullanılacak ölçme araçları ve materyallerin tespit edilmesinde izlenen yol araştırmanın yöntemini oluşturur ve araştırmanın yöntemi diğer araştırmacılara rehberlik etmesi bakımından önem arz eder.<sup>147</sup> Araştırmada kullanılan metotlar, araştırmanın evren ve örnekleme, veri toplama aracı ve verilerin çözümü ve değerlendirmesi gibi yöntem ile ilgili konulara aşağıda değinilmiştir.

#### 1. Araştırmanın Modeli

Araştırmada model, araştırmanın konusunun belirlenmesinden sonuçların sunulmasına kadar geçen faaliyetleri kapsayan süreçtir.

Bu çalışma, tanımlayıcı (betimleme/durum saptama) bir araştırmadır. Bu tür araştırmalar, çalışmamızda da olduğu gibi araştırmanın odağındaki nesne ya da olgunun mevcut durumunun belirlenmesini amaçlar. Hakkında veri toplanan olgunun, veri toplanmadan önce düzgün bir tanımının yapılması ardından elde edilen verilerin derinlemesine tahlillerle değerlendirilmesi ve verilere dayalı olarak sentezlere ulaşılması gerekmektedir. Betimleme metodu ile değişkenler arasındaki ilişkinin varlığı, yokluğu, anlamlı olup olmadığı gibi ilişkiler mantıksal çıkarımlarla karşılaştırılabilirler.<sup>148</sup>

Çalışmada, bölümlerin niteliğine göre tayin edilmiş iki ayrı yöntem izlenmiştir. Çalışmanın kuramsal çerçeve bölümünde kaynak tarama ve içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Araştırmamızın konusuna ilişkin ve araştırmamıza temel teşkil edecek literatür taranarak ilgili dökümanlara ulaşılmıştır. Kullanılan dökümanlardan, araştırmamızın konusuna ilişkin olanlar süzülerek kuramsal çerçeveyi oluşturacak

<sup>147</sup> Remzi Kınca vd., Bilimsel Araştırma Yöntemleri, Nobel Yay., Ankara 2010, s. 91.

<sup>148</sup> Remzi Altunışık vd., Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri, Sakarya Yay., Sakarya 2010, s. 69.

verilere ulaşılmış, bu veriler çalışmamız içerisinde yorumlanarak araştırmamızın veri kaynağına zenginlik katmıştır.

Çalışmanın ana iskeletini oluşturan bulgulara ulaşmada ise nicel araştırma yöntemlerinden başarı testi uygulaması yapılmıştır. Başarı testinin oluşturulması ve uygulanmasında kat edilen işlem basamakları ve başarı testinin geliştirilme süreci daha sonraki başlıklar altında detaylı biçimde açıklanacaktır.

## 2. Evren ve Örneklem

Araştırmaların sağlıklı sonuçlar verebilmesi için doğru toplumda, doğru birimler üzerinde yapılması gerekir. Araştırmada incelenen değişkenleri taşıyan, taşıyabileceği varsayılan tüm birimleri kapsayan elemanlar bütünü evren olarak adlandırılır.<sup>149</sup> Örneklem ise; araştırma evreninin bir kesitinin çalışma alanı olarak alınması ve sonuçlarının evrene genellenmesidir.<sup>150</sup>

Bu tanımlara göre; araştırmamızın genel evrenini üniversite öğrencileri oluştururken, çalışma evrenini 2014-2015 eğitim öğretim yılında Necmettin Erbakan Üniversitesi birinci sınıflarında eğitim gören 4284 öğrenci oluşturmaktadır.<sup>151</sup> Evrendeki öğrencilerin hepsine ulaşarak bu formların hepsini değerlendirmeye almak, araştırmada ekonomiklik ilkesine uygun olmayacağından gerekli örneklem büyüklüğü hesaplanmıştır. Örneklem büyüklüğünü hesaplamak için şu formülden faydalanılmıştır:

$$N_s = \alpha^2 \cdot z^2 / T^2$$

Bu eşitlikte,  $N_s$ =gerekli örnek büyüklüğü,  $\alpha$ =evren standart sapmasının ön kestirmesi,  $z$ = seçilen güven düzeyine karşılık olan standart hata birimlerinin sayısı,  $T$ = örnek ortalamasında göz yumulabilir hata payıdır.<sup>152</sup> Buna göre %95'lik bir güven düzeyinde %5'lik bir yanlıya göz yumulduğunda elde edilmesi gereken

<sup>149</sup> Kazım Özdamar, Modern Bilimsel Araştırma Yöntemleri, Kaan Kitabevi, Eskişehir 2003, s. 103.

<sup>150</sup> Aysel Aziz, Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntem ve Teknikleri, Nobel Yay., Ankara 2014, 9. Basım, s. 49.

<sup>151</sup> <http://dokuman.osym.gov.tr/pdfdokuman/2014/OSYS/yerlestirme/2014-%C3%96SYS-TABLO4-EnKucukEnBuyukPuanlar23072014.pdf> (Erişim Tarihi 17.08.2015).

<sup>152</sup> Muzaffer Sencer ve Yakup Sencer, Toplumsal Araştırmalarda Yöntembilim, Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü Yay., Ankara 1978, s. 501-502.

asgari örneklem büyüklüğü 353 olmaktadır. Bu çalışmada 750 adet olarak bastırılıp dağıtılan başarı testi formlarından 538 tanesi geri dönmüştür. Elimize ulaşan başarı testi formlarından 8 tanesi ise eksik ve hatalı doldurulmaları nedeniyle değerlendirmeye alınmamış bunun neticesinde örneklem büyüklüğü 530 olarak gerçekleşmiştir.

Evren içerisinde söz konusu sayıdaki örneklem seçilirken, birden fazla rasgele örnekleme yöntemini içeren bir teknik olan çok aşamalı örnekleme tekniği seçilmiştir. Evrenin pek çok kümeden oluştuğu ve bunlar arasında tesadüfi seçimlerin yapılmasına ihtiyaç duyulduğunda kullanılan bu örnekleme tekniğinde katmanlı örnekleme, küme örnekleme gibi rastgele örneklem yöntemlerinden bir kaç birliktedir kullanılır.<sup>153</sup> Çalışmamızda örneklem oluşturulurken öncelikle Necmettin Erbakan Üniversitesi'nde yer alan tüm fakülte ve bölümler, öğrencilerin yerleştikleri puan türleri olan Türkçe-Sosyal, Matematik-Fen, Türkçe-Matematik ve dil bölümlerine göre kümeler ayrılmıştır. Küme örnekleme adı verilen ve kümeler içerisindeki örneklerin basit tesadüfi yolla seçildiği bu yöntemle<sup>154</sup> ilgili kümeler içerisinde araştırmamızın örneklem grubunu oluşturacak fakülteler ve buradaki öğrenciler basit tesadüfi yolla seçilmiştir. Örneklem seçimine, din okuryazarlığı beceri düzeyleri diğer öğrencilerden yüksek olması beklenen ve alanda gördükleri eğitim nedeniyle araştırmanın sonuçlarını etkileyebileceği düşünüldüğünden İlahiyat Fakültesi öğrencileri bilinçli olarak katılmamıştır.

### 3. Veri Toplama Aracının Hazırlanması

Bireylerin herhangi bir eğitim veya uygulamada gösterdikleri başarının ölçülmesinde kullanılan testlere başarı testi adı verilmektedir.<sup>155</sup> Oldukça geniş bir kullanım alanına sahip olan başarı testi tekniği, bu çalışmada temel eğitim ve orta öğretim DKAB müfredatında yer alan kazanımlara dayandırılarak din okuryazarlık düzeyini ölçmek için kullanılmıştır.

<sup>153</sup> Kaan Böke vd., Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri, Alfa Yay., İstanbul 2014, 4. Basım, s. 120.

<sup>154</sup> Aysel Aziz, a.g.e, s. 53.

<sup>155</sup> Muzaffer Sencer ve Yakut Sencer, a.g.e, s. 405.

Başarı testi hazırlanmadan önce DKAB müfredatı ayrıntılı biçimde incelenmiş, konular din okuryazarlığı çerçevesinde teorik bir değerlendirmeye tabii tutulmuştur. Müfredattan din okuryazarlığı başarı testini oluşturacak öncüller çıkarılırken, Webb'in fen ve matematik alanına yönelik olarak hazırladığı başarı testi standartları DKAB alanına uyarlanmıştır. Webb'in ölçütleri;

**Kategorik uyuşma ölçütü:** Ölçme aracındaki maddelerin kazanımların tamamını kapsama durumu hakkında genel bir bilgi verme amaçlı konulmuş ölçüttür. Başarı testindeki sorular ile öğretim programlarındaki kazanımlar eşleştirilerek uyumları uzmanlar tarafından incelenir.<sup>156</sup>

**Bilgi tutarlılığının derinliği ölçütü:** Hazırlanan ölçüm aracıyla öğrencilerden ne beklendiği ile kazanımlarda öğrencilerden neyi bilmeleri istendiğinin bilişsel basamaktaki karşılaştırmasının yapılmasıdır.<sup>157</sup>

**Bilgilerin uygunluk aralığı ölçütü:** Öğrencilerin kazanım ile edinmesi beklenen davranış ile soruda yoklanmak istenen davranışın uyumunun karşılaştırılmasıdır.<sup>158</sup>

**Temsilin dengesi ölçütü:** Soruların kazanımlara dağılımı ölçütüdür. Bu ölçüt için hazırlanan formülle soruların kazanımlara dağılımı hesaplanmaktadır. Yapılan hesaplama sonucu elde edilen değer 0,7'den yüksek olursa soruların kazanımlara dağılım oranının kabul edilebilir olduğu sonucuna varılır. Bu formül her ne kadar fen ve matematik dersi kazanımlarında kullanılmak üzere üretilmiş olsa da söz konusu formülün içerikle bir ilişkisi olmadığından DKAB dersi müfredatını esas alarak hazırladığımız başarı testinin programa uyumu bu formülle tespit edilebilir. Söz konusu formül şu şekildedir:

$$\text{Denge İndeksi} = 1 - (I/(O) - I(k) / (H)I) / 2$$

O= Toplam kazanım sayısı, I(k)= Kazanım başına düşen soru sayısı, H= Toplam soru sayısını ifade etmektedir.<sup>159</sup>

<sup>156</sup> Norman L. Webb, Alignment of Science and Mathematics Standarts and Assesments in Four States, National Institute for Science Education Publications, Washington DC 1999, s. 11-12.

<sup>157</sup> Norman L. Webb, a.g.e, ss. 12-16.

<sup>158</sup> Norman L. Webb, a.g.e, ss. 16-17.

Hazırlanan başarı testi DKAB programlarının hem temel eğitim hem de orta öğretim seviyesi esas alındığından toplam kazanım sayısına dördüncü sınıftan on ikinci sınıfa kadarki tüm kazanımlar toplanarak ulaşılmıştır. Bu çalışmada soruların kazanımlara dağılım oranı formül kullanılarak incelendiğinde 0,99 kabul edilebilir seviyede bulunmuştur.

$$1-(11/449-100/449/100I)/2=0,99$$

Bu formülün sonucuna göre soruların kazanımlara dağılım oranı kabul edilebilir seviyede olduğuna göre kazanımlardan elde edilen sorular DKAB müfredatını kapsayıcıdır ve din okuryazarlığı başarı testinin kapsam geçerliği sağlanmıştır, şeklinde bir yorum da yapılabilir.

Yukarıda verilen dört ölçütün yanında yine Webb'in bilgi derinliğinin tanımlanması için söz konusu ettiği dört basamak da çalışmamıza uyarlanarak soruların hazırlanmasında esas alınmıştır. Bu basamakların ilki hatırlamadır ve bilgileri terimleri hatırlama, tanımlama ve açıklama becerilerini içerir. Webb'in bu basamakta başarılmasını istediği becerilerin bilişsel düşünce basamaklarından bilgi ve kavrama düzeyine karşılık geldiği söylenebilir.

İkinci basamak ise fikir, görüş geliştirme yeteneğidir. Bu basamakta bilgiyi sınıflandırma, organize etme, yargıya varma, bilgi toplama ve toplanan bilgiyi karşılaştırma gibi becerileri edinmesi beklenir. Webb'in bu basamağı bilişsel işlem basamaklarından uygulama basamağına karşılık düşünülebilir.

Üçüncü basamakta birinci ve ikinci basamaktan daha üst düzey bilişsel becerileri içerir. Kişinin düşüncelerini açıklamasının yanında bilgi sahibi olduğu terimler, konular arasında ilişki kurarak bunlarla ilgili genelleme yapma, ürün ortaya koyma, birleştirme ve problem çözme gibi yetilere sahip olması beklenmektedir. Bu açıklamaya göre Webb'in bu basamağı, bilişsel gelişimde analiz ve sentez basamaklarına karşılık gelmektedir.

---

<sup>159</sup> Havva İpek Akbulut ve Salih Çepni, "Bir Üniteye Yönelik Başarı Testi Nasıl Geliştirilir: İlköğretim 7. Sınıf Kuvvet ve Hareket Ünitesi", Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, S.2, C.1, s. 24.



Dördüncü basamak; genişletilmiş düşünce basamağıdır. Bu basamak, diğerlerinden daha üst düzey ve karmaşık düşünebilme becerilerine sahip olmayı ifade eder.<sup>160</sup> Yargıda bulunma, tercih etme, kanıtlama gibi bilişsel becerilere ait yeterliliklerin sıralanması bu basamağın bilişsel işlem basamaklarından değerlendirme basamağına denk olduğu şeklindeki yoruma açıktır.

Araştırmamıza katılan öğrencilerin, din okuryazarlık düzeylerinin yükselmesi de ilgili konuda, bu bilişsel basamaklardaki becerilere sahip olabilmeleriyle orantılıdır. Başarı testi hazırlanırken bu basamakların en alt düzeyinden en üst düzeyine kadar bilgi ve beceri gerektiren sorulara yer verilmiştir.

Din okuryazarlığı başarı testinin hazırlanmasında ele alınan ölçütler netleştirildikten sonra araştırmacı ve araştırmacıya paralel olarak üç kişilik din eğitimi uzmanından oluşan grup paralel sorular hazırlamıştır. Sorular söz konusu ölçütlere göre uzman ekiple birlikte tekrar değerlendirmeye alınarak bağımsız değişkenlerin haricinde 128 soruluk test metni ortaya çıkmıştır. Elde edilen bu taslak iki Prof., dört Doç. ve altı Yard. Doç.'tan oluşan başka bir uzman ekip tarafından yeniden değerlendirmeye alınmıştır. Din okuryazarlığı başarı testi taslağı ve sorularda yer alan bazı ifadeler uzmanların görüşleri doğrultusunda değerlendirilmiştir. Daha sonra 98 öğrenci üzerinde bir ön deneme yapılmış ve başarı testi 100 sorudan oluşan son halini almıştır.

Bu çalışmada güvenilirlik analizinde sıklıkla başvurulan bir yöntem olan Cronbach's Alpha katsayısı yönteminden faydalanılmıştır. Cronbach's Alpha katsayısı 0 ile 1 arasında değişiklik gösterir. Alpha katsayısının 0.40'ın altında olması ölçme aracının güvenilir olmadığına, 0,40 ile 0,60 arasında olması ölçme aracının güvenilirliğinin düşük olduğuna, 0,60 ile 0,80 arasında olması ölçeğin güvenilir olduğuna ve 0,80 ile 1,00 arasında olması ölçeğin yüksek derecede güvenilir olduğuna işaret etmektedir.<sup>161</sup> Bu çalışmada yapılan ön deneme ve onun analizi sonucunda kullanılan başarı testinin Cronbach's Alpha katsayısı 0,88

<sup>160</sup> Norman L. Webb, a.g.e, ss. 22-23.

<sup>161</sup> Kazım Özdamar, Paket Programlar ile İstatistiksel Veri Analizi, Kaan Kitabevi, Eskişehir 1999, s. 522.

bulunmuştur. Buna göre din okuryazarlığı başarı testinin yüksek derecede güvenilir olduğu söylenebilir.

#### **4. Verilerin Toplanması ve Analizi**

Geçerliliği ve güvenilirliği test edilen din okuryazarlığı başarı testi hazırlandıktan sonra uygulama, örneklem grubu olarak seçilen öğrencilere tarafımızdan yapılmıştır. Değerlendirmeye alınan formlardaki veriler SPSS 17.0 paket programı ile analiz edilmiştir. Öncelikle değişkenler için frekans analizleri yapılarak yorumlanmıştır.

Yapılan analizlerin ve istatistiksel işlemlerin sağlıklı, güvenilir ve faydalı olabilmesi için uygun analiz tekniğinin seçilmesi gerekmektedir. Değişkenler arasındaki ilişkileri değerlendirmek amacıyla kullanılan parametrik ve nonparametrik testler için belirli kriterler mevcuttur. Örneğin; merkez- limit teoremine göre parametrik testlerin kullanılması için asgari örneklem boyutunun 30 olması gerekmektedir. Örnek boyutu 30'un üzerine çıktığında örnek kitlenin normal dağılıma yaklaştığı varsayılmaktadır. Başka bir kriter tesadüfi örneklem metodunun kullanılmasıdır. Tesadüfi örneklem yöntemi kullanılmamışsa parametrik testlerin analiz sonuçlarının geçerliliği ve güvenilirliği konusunda şüphe uyanabilir.<sup>162</sup> Araştırmamızın yapısı yukarıdaki kriterlere göre parametrik testlere uygun olduğundan ayrıca örneklem kitle normal dağılım gösterdiğinden çalışmada t testi ve ANOVA'dan faydalanılmıştır. Hipotezlerin test edilmesinde önemlilik düzeyi 0,05 olarak alınmıştır.

---

<sup>162</sup> Remzi Altunışık vd., a.g.e, s. 168-169.

### III. BÖLÜM

#### BULGULAR VE YORUMLARI

Araştırmanın temel problemi, “DKAB Derslerinin Din Okuryazarlığı Becerisine Etkisi”dir.

Bu bölümde araştırmanın temel problemi ve alt problemlerine dayalı olarak toplanan verilerin SPSS 17.0 programıyla analizi sonucu elde edilen bulgulara ve bu bulguların yorumlarına yer verilmiştir.

#### 1. Örneklemeye Katılan Öğrencilerin Özellikleri

##### 1.1. Örneklemeye Katılan Öğrencilerin Demografik ve Sosyo- Ekonomik Özellikleri

Araştırmaya katılan öğrencilerin demografik özellikleri, cinsiyet, yaş, mezun oldukları lise türü, devam etmekte oldukları fakülte yönlerinden incelenmiştir. Buna ek olarak öğrencilerin ve ailelerinin sosyo-ekonomik durumlarını tespit etmek amacıyla; anne babanın eğitim durumu, ailenin aylık geliri, hayatının çoğunu geçirdiği yer soruları yöneltilmiştir. Söz konusu değişkenlere ilişkin frekans analizleri ve yorumları aşağıdaki gibidir.

**Tablo 1. Yaş ve Cinsiyet Dağılımı**

| Cinsiyet |                   | Yaş    |        |        |        |        |        |        |        |        | Toplam |
|----------|-------------------|--------|--------|--------|--------|--------|--------|--------|--------|--------|--------|
|          |                   | 18     | 19     | 20     | 21     | 22     | 23     | 24     | 25     | 28     |        |
| KIZ      | Sayı              | 64     | 134    | 100    | 38     | 13     | 3      | 1      | 0      | 0      | 353    |
|          | % cinsiyet içinde | 18,1%  | 38,0%  | 28,3%  | 10,8%  | 3,7%   | 0,8%   | 0,3%   | 0,0%   | 0,0%   | 100,0% |
|          | % yaş içinde      | 77,1%  | 72,4%  | 63,3%  | 55,9%  | 56,5%  | 42,9%  | 25,0%  | 0,0%   | 0,0%   | 66,6%  |
|          | % Toplam          | 12,1%  | 25,3%  | 18,9%  | 7,2%   | 2,5%   | 0,6%   | 0,2%   | 0,0%   | 0,0%   | 66,6%  |
| ERKEK    | Sayı              | 19     | 51     | 58     | 30     | 10     | 4      | 3      | 1      | 1      | 177    |
|          | % cinsiyet içinde | 10,7%  | 28,8%  | 32,8%  | 16,9%  | 5,6%   | 2,3%   | 1,7%   | 0,6%   | 0,6%   | 100,0% |
|          | % yaş içinde      | 22,9%  | 27,6%  | 36,7%  | 44,1%  | 43,5%  | 57,1%  | 75,0%  | 100,0% | 100,0% | 33,4%  |
|          | % Toplam          | 3,6%   | 9,6%   | 10,9%  | 5,7%   | 1,9%   | 0,8%   | 0,6%   | 0,2%   | 0,2%   | 33,4%  |
| Toplam   | Sayı              | 83     | 185    | 158    | 68     | 23     | 7      | 4      | 1      | 1      | 530    |
|          | % cinsiyet içinde | 15,7%  | 34,9%  | 29,8%  | 12,8%  | 4,3%   | 1,3%   | 0,8%   | 0,2%   | 0,2%   | 100,0% |
|          | % yaş içinde      | 100,0% | 100,0% | 100,0% | 100,0% | 100,0% | 100,0% | 100,0% | 100,0% | 100,0% | 100,0% |
|          | % Toplam          | 15,7%  | 34,9%  | 29,8%  | 12,8%  | 4,3%   | 1,3%   | 0,8%   | 0,2%   | 0,2%   | 100,0% |

530 öğrencinin, cinsiyet ve yaş değişkeni birlikte incelendiğinde 353'ünün (%66,6) kız, 177'sinin (%33,4) erkek olduğu görülmektedir. 353 kız öğrencinin %38'lik (134) büyük kısmı 19 yaşında, 177 erkek öğrencinin ise büyük çoğunluğu (N=58, %32,8) ise 20 yaşındadır. Toplamda duruma baktığımızda ise öğrencilerin yarısı (N=268, %50,6) 18 ve 19 yaş oluştururken 23 yaş üzeri yalnızca 6 öğrenci vardır.

**Tablo 2. Mezun Olunan Lise Türü Dağılımı**

| Lise türü          | N   | Yüzde | Birikimli Yüzde |
|--------------------|-----|-------|-----------------|
| Sosyal Bilimler    | 1   | ,2    | ,2              |
| Anadolu Lisesi     | 218 | 41,1  | 41,3            |
| İmam Hatip ve AİHL | 37  | 7,0   | 48,3            |
| Düz Lise           | 174 | 32,8  | 81,1            |
| Meslek Liseleri    | 65  | 12,3  | 93,4            |
| Diğer              | 35  | 6,6   | 100,0           |
| Toplam             | 530 | 100,0 |                 |

Öğrencilerin mezun oldukları lise türünün, öğrenme çıktıları arasında farklılık yarattığı gerçeğinden<sup>163</sup> hareketle araştırmaya katılan öğrencilerin mezun oldukları lise türü önem arz etmektedir. Örnekleme katılan öğrenciler, mezun oldukları lise türüne göre sınıflandırıldığında, öğrencilerin %41,1 (N=218) ile büyük oranda Anadolu Liselerinden mezun oldukları görülmektedir. Bunu 174 (%32,8) öğrenci ile düz liseler takip etmektedir. 65 (%12,3) öğrenci Meslek Liseleri'nden, 37 (%7,0) öğrenci İmam Hatip ve Anadolu İmam Hatip Lisesi'nden, yalnızca 1 (%0,2) öğrenci Sosyal Bilimler Lisesi'nden mezun olurken seçeneklerde 'diğer' olarak yer alan verilen liste dışındaki lise türlerinden mezun olan öğrenci sayısı 35'tir. (%6,6) Bunun yanında İmam Hatip ve Anadolu İmam Hatip Lisesi'nden mezun olan öğrencilerin, alan bilgisi kapsamında aldıkları derslerin çeşitliliği, bu tür liselerden mezun olan öğrencilerin din okuryazarlık düzeyinin de diğer liselere göre farklılık göstereceği düşünülmektedir.

<sup>163</sup> Giray Berberoğlu ve İlker Kalender. "Öğrenci Başarısının Yıllara, Okul Türlerine, Bölgelere Göre İncelenmesi: ÖSS ve PISA Analizi", Journal of Educational Sciences & Practices, 2005, 4;7, s. 33.

**Tablo 3. Öğrenim Gördükleri Fakülteler Dağılımı**

| Fakülte                   | N   | Yüzde | Birikimli Yüzde |
|---------------------------|-----|-------|-----------------|
| Ahmet Keleşoğlu Eğitim    | 142 | 26,8  | 26,8            |
| Fen Fakültesi             | 29  | 5,5   | 32,3            |
| Mühendislik- Mimarlık     | 102 | 19,2  | 51,5            |
| Sağlık Bilimleri          | 58  | 10,9  | 62,5            |
| Sosyal ve Beşeri Bilimler | 147 | 27,7  | 90,2            |
| Turizm                    | 52  | 9,8   | 100,0           |
| Toplam                    | 530 | 100,0 |                 |

Daha önce de belirtildiği üzere örnekleme alınırken, araştırma çerçevesinde küme olarak tanımladığımız fakültelerin birinci sınıflarında eğitim gören toplam öğrenci sayısından, örnekleme katılacak öğrenci sayısı orantılı olarak alınmıştır. 2014 -2015 eğitim öğretim yılı ÖSYS yerleştirme sonuçlarına göre Necmettin Erbakan Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesine tüm bölümlerden toplam 1551 öğrenci yerleşmiş bunlardan 142'si örnekleme dâhil edilmiştir. Fen Fakültesi'ne 74 öğrenci yerleşmiş bunların 29'u örnekleme katılmıştır. Mühendislik-Mimarlık Fakültesi'ne 557 öğrenci yerleşmiş bunların 102'si örnekleme olarak alınmıştır. Sağlık Bilimleri Fakültesi'ne 124 öğrenci yerleşmiş bunların 58'i örnekleme katılmıştır. Sosyal ve Beşeri Bilimlere yerleşen 695 öğrenciden 147'si, Turizm Fakültesine ise yerleşen 204 öğrenciden 52'si örnekleme dâhil edilmiştir.<sup>164</sup> Örnekleme alınırken evreni oluşturan öğrenci sayısı içerisinde fazla yer tutan fakültelerden daha fazla öğrenci örnekleme katılmıştır. Sonuç olarak, öğrenci sayısı, ilgili örnekleme kümeleri içerisinde en fazla olan, Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi 142 (%26,8) Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi 147 (%27,7), ve Mühendislik-Mimarlık Fakültesi 102 (%19,2) örneklemin büyük çoğunluğunu oluştururken, Sağlık Bilimleri 58 (%10,9), Turizm Fakültesi 52 (%9,8), Fen Fakültesi 29 (%5,5) öğrenci ile örnekleme grubunda yer almaktadır.

Araştırmaya katılan öğrencilerin ailelerinin sosyo-ekonomik durumunu tespit etmek amacıyla; anne babalarının eğitim durumu, ailenin aylık geliri ve hayatlarının çoğunu geçirdiği yer soruları yöneltilmiştir. Anne babanın eğitim durumu açısından katılımcıların cevapları şöyle bir dağılım göstermektedir:

<sup>164</sup> <http://dokuman.osym.gov.tr/pdfdokuman/2014/OSYS/yerlestirme/2014-%C3%96SYS-TABLO4-EnKucukEnBuyukPuanlar23072014.pdf> (Erişim Tarihi 2.6.2015).

**Tablo 4. Annenin Eğitim Durumuna Göre Dağılım**

| Eğitim Durumu   | N   | Yüzde | Birikimli Yüzde |
|-----------------|-----|-------|-----------------|
| Okuryazar Değil | 40  | 7,5   | 7,5             |
| Okuryazar       | 17  | 3,2   | 10,8            |
| İlkokul         | 275 | 51,9  | 62,6            |
| Ortaokul        | 82  | 15,5  | 78,1            |
| Lise            | 83  | 15,7  | 93,8            |
| Üniversite      | 31  | 5,8   | 99,6            |
| Lisans Üstü     | 2   | ,4    | 100,0           |
| Toplam          | 530 | 100,0 |                 |

**Tablo 5. Babanın Eğitim Durumuna Göre Dağılım**

| Eğitim Durumu   | N   | Yüzde | Birikimli Yüzde |
|-----------------|-----|-------|-----------------|
| Okuryazar Değil | 12  | 2,3   | 2,3             |
| Okuryazar       | 19  | 3,6   | 5,8             |
| İlkokul         | 161 | 30,4  | 36,2            |
| Ortaokul        | 101 | 19,1  | 55,3            |
| Lise            | 114 | 21,5  | 76,8            |
| Üniversite      | 116 | 21,9  | 98,7            |
| Lisans Üstü     | 7   | 1,3   | 100,0           |
| Toplam          | 530 | 100,0 |                 |

Katılımcılar içerisinde annenin eğitim durumu ‘ilkokul’ cevabını veren katılımcılar toplam katılımcıların %51,9’unu (N=275) oluşturmaktadır. Buna en yakın oranlar %15,7 (N=83) ile ‘lise’ ve %15,5 (N=82) ile ‘ortaokul’ mezunları takip ederken, annesi okuryazar olmayan öğrenci sayısı 40’tır (%7,5). Annesi üniversite (N= 31, %5,8) mezunu 31 öğrenci örnekleme yer alırken annesi okuryazar olan 17 (%3,2) öğrenci vardır. Annenin eğitim durumu bakımından listenin son sırasında yer alan seçenek lisansüstüdür (N=2, %0,4). Katılımcıların babalarının eğitim durumuna bakıldığında ise yine en büyük oran %30,4 (N=161) ile ilkokul mezunları oluştururken %21,9’u (N=116) üniversite, %21,5’i (N=114) ise lise mezunudur. Babası ortaokul mezunu öğrencilerin oranı %19,1 (N=101) iken babası okuryazar öğrencilerin oranı %3,6’dır (N=19). 12 (%2,3) öğrenci babasının okuryazar olmadığını 7 (%1,3) öğrenci ise babasının lisansüstü mezunu olduğunu belirtmiştir. Her iki tabloya birlikte bakıldığında araştırmaya katılan öğrencilerin ebeveynlerinden babaların daha üst düzeyde eğitim gördükleri söylenebilir. Eğitim durumu açısından her iki ebeveynin daha çok ilkokul mezunu olduğu, lisansüstü eğitim görenlerin her iki ebeveyn arasında da son sırada yer aldığı görülmektedir. Hem anne hem babanın eğitim durumu açısından ortaya çıkan sonuç, Türkiye genelindeki eğitim durumu

açısından incelenecek olursa TÜİK'in 2014 yılında güncellenmiş ulusal eğitim istatistikleri sonuçlarına göre 65 yaşına kadarki vatandaşlar arasında ilkokul mezunu olanlar bu yaşa kadarki nüfusun %28,29'unu, ilköğretim-ortaokul ve dengi okullardan mezun olanlar %23,89'unu, lise mezunu olanlar %18,09'unu, okuryazar olmakla beraber herhangi bir okulu bitirmemiş olanlar %12,80'ini, üniversite mezunu olanlar %10,69'unu, okuryazar olmayanlar %3,8'ini, lisansüstü yüksek lisans ve doktora mezunu olanlar %1,06'sını oluşturmaktadır. Nüfusun %1,3'lük kesiminin eğitim durumu bilinmemektedir.<sup>165</sup> Bu dağılıma göre örneklem grubumuzun ebeveynlerinin eğitim durumu ülke genelindeki eğitim durumuyla paralellik göstermektedir.

**Tablo 6. Ailenin Aylık Geliri Dağılımı**

| Gelir        | N   | Yüzde | Birikimli Yüzde |
|--------------|-----|-------|-----------------|
| 0-1150       | 164 | 30,9  | 30,9            |
| 1151-3150    | 300 | 56,6  | 87,5            |
| 3150 ve Üstü | 66  | 12,5  | 100,0           |
| Toplam       | 530 | 100,0 |                 |

Katılımcıların ailelerin aylık gelir düzeyleri de sosyo-ekonomik durumu gösteren bir değişken olarak kişisel bilgiler bölümünde yer almıştır. Soru seçenekleri oluşturulurken son bir yıl içerisinde yapılan araştırmalara göre açlık ve yoksulluk sınırı esas alınmıştır.<sup>166</sup> Mayıs 2014 tarihi ile başarı testinin uygulandığı Mayıs 2015 tarihi arasındaki açlık ve yoksulluk sınırı rakamları kusurları atılıp ortalaması alınarak oluşturulmuştur. Bu durumda aylık geliri 0- 1150 TL arasında olan aileler açlık sınırında, 1150-3150 arasında olan aileler bu sınırı geçmiş olup orta düzey olarak nitelenebilecekken 3150 TL ve üstü açlık ve yoksulluk sınırını geçmiş gelir düzeyi yüksek aileleri tanımlamaktadır. Katılımcıların nitelikleri bu bakımdan analiz ettiğimizde orta gelirli aileler toplam katılımcının %56,6'sını (N=300), düşük gelirli aileler %30,9'unu (N=164), yüksek gelirli aileler ise %12,5'ini (66) oluşturmaktadır. Türkiye genelinde yapılan TÜİK araştırmasına bakıldığında da gelir dağılımı birinci ve ikinci ve üçüncü %20'lik gurubu oluşturan düşük gelirli ailelerin toplam nüfus

<sup>165</sup> <http://rapory.tuik.gov.tr/23-07-2015-12:03:34-7156447822086838530353084203.html> (Erişim Tarihi: 2. 6. 2015).

<sup>166</sup> <http://www.turkis.org.tr/dosya/XTWEm8KHXUla.pdf> (Erişim tarihi: 2.6.2015).

içindeki dağılımının %32 olduğu görülmektedir. Dördüncü ve beşinci %20'lik dilim içerisinde orta ve yüksek gelirli olarak tanımlanan ailelerin oranı ise %68'dir.<sup>167</sup> Bu durumda örneklem grubumuzdaki öğrencilerin ailelerin aylık gelir dağılımının Türkiye'nin genel durumuyla paralel bir yapı arz etmektedir denilebilir.

**Tablo 7. Hayatlarının Çoğunu Geçirdikleri Yerleşim Yeri Dağılımı**

| Yerleşim Yeri | N   | Yüzde | Birikimli Yüzde |
|---------------|-----|-------|-----------------|
| Büyükşehir    | 182 | 34,3  | 34,3            |
| Şehir Merkezi | 168 | 31,7  | 66,0            |
| İlçe          | 123 | 23,2  | 89,2            |
| Köy           | 57  | 10,8  | 100,0           |
| Toplam        | 530 | 100,0 |                 |

Araştırmaya katılan öğrencilerin sosyo-ekonomik durumunun tespiti amacıyla yöneltilen bir diğer soru hayatlarının çoğunu geçirdikleri yerdir. Bu soru eğitim imkânlarına bağlı olarak akademik başarının büyükşehir, şehir merkezi, ilçe ve köylere göre farklılaşıp farklılaşmaması noktasında, eğitimde fırsat eşitliğiyle ilişkilendirilebilir. Eğitimde fırsat eşitliğinin yaratıldığı düşünüldüğünde akademik başarının bu değişkene göre farklılık arz etmemesi gerekmektedir. Konunun bu boyutu araştırmamızın sınırları dışında olduğundan Tablo 7'de betimsel olarak verilen analiz, sonraki başlıklarda, yerleşim biriminin din okuryazarlığı toplam puana etkisi bakımından incelenecektir. Katılımcıların 182'si (%34,3) hayatının çoğunu büyükşehirde, 168'i (%31,7) şehir merkezinde, 123'ü (%23,2) ilçede, 57'si (%10,8) ise köyde geçirmiştir. Adrese dayalı nüfus kayıt sistemi verilerine göre de ülkemizdeki nüfusun %91,8'i il ve ilçe merkezinde yaşarken %8,2'si köy ve beldelerde yaşamaktadır.<sup>168</sup> Bu rakamlara göre, seçilen örneklem grubu yaşadığı yerleşim birimi bakımından ülkedeki genel dağılımla uyumludur.

## **1.2. Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Din Algıları Bakımından Özellikleri**

Araştırmaya katılan öğrencilere, kişisel bilgiler bölümünde dindarlık düzeyleri konusunda kendilerini nasıl tanımladıkları, okul dersleri dışında dini bilgilerini edinmede ilk sırada yer alan bilgi kaynağı, dini aidiyetleri (din anlayışları

<sup>167</sup> TUİK, 16083 sayı ve 22 Eylül 2014 tarihli Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=16083> (Erişim Tarihi: 2.6.2015).

<sup>168</sup> TUİK, 18616 sayılı 28 Ocak 2015 tarihli Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=18616> (Son Erişim Tarihi: 2.6.2015).



konusunda kendilerini nasıl tanımladıkları) ve düzenli olarak dini formasyon aldıkları bir kaynağın olup olmadığı soruları yöneltilmiştir.

Örnekleme grubundaki öğrencilere “dindarlık durumunuz konusunda kendinizi nasıl tanımlarsınız?” şeklinde bir soru sorulmuştur. Dindarlık düzeyini tespit eden bağımsız anket ve ölçekler mevcut<sup>169</sup> olmakla birlikte bu konu araştırma kapsamının öncelikli problemi olmadığından ve uygulamanın süresini uzatarak katılımcıların dikkatini dağıtacağından dolayı dindarlık durumlarını kişilerin kendi anlayışlarına göre tespit edilmesinin daha uygun olduğu düşünülmüştür. Örnekleme katılan öğrencilerin dindarlık düzeyleri üzerinde kendi hakkındaki değerlendirmeleri Tablo 8’deki gibidir.

**Tablo 8. Dindarlık Düzeyleri Hakkında Kendilerini Tanımlamalarına Göre Dağılım**

| Dindarlık Düzeyi          | N   | Yüzde | Birikimli Yüzde |
|---------------------------|-----|-------|-----------------|
| Çok Dindarım              | 12  | 2,3   | 2,3             |
| Dindarım                  | 310 | 58,5  | 60,8            |
| Kısmen Dindarım           | 176 | 33,2  | 94,0            |
| Dindar değilim            | 26  | 4,9   | 98,9            |
| Kesinlikle dindar değilim | 6   | 1,1   | 100,0           |
| Toplam                    | 530 | 100,0 |                 |

Araştırmaya katılan öğrencilerin dindar olduğunu belirtenlerin oranı %58,5 (N=310), kısmen dindar olduğunu belirtenler %33,2 (N=176), dindar olmadığını belirtenlerin oranı %4,9 (N=26), çok dindar olduğunu belirtenlerin oranı %2,3 (N=12), kesinlikle dindar olmadığını belirtenlerin oranı ise %1,1’dir (N=6). Oranlara bakıldığında katılımcıların büyük çoğunluğu dindar olduğunu söylerken dikkat çeken orandaki katılımcılar da kısmen dindar olduğunu belirtmiştir. Bu oranlar ve yapılan dindarlık araştırmalarının sonuçları dikkate alınarak iki tür yorum yapılabilir. Söz konusu oranlara bakılarak Türkiye’de dindarlaşma eğiliminin olduğu söylenebilir ya da bireylerin dindarlık kavramına yükledikleri anlamın ne olduğu üzerinden yorum

<sup>169</sup> Kayhan Mutlu, “Bir Dindarlık Ölçeği”, İslami Araştırmalar, C.3, S.4, 1989, Mustafa Arslan, “Popüler Dindarlık Ölçeği”, Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi III, S.1, 2003, Veysel Uysal, “İslami Dindarlık Ölçeği Üzerine Bir Pilot Çalışma”, İslami Araştırmalar, C. 8, S.3-4, 1995, M.Emin Köktaş, Türkiye’de Dini Hayat, İşaret Yay. Ankara 1993.

yapılabilir. Dindarlık ve Türkiye’de dini hayat üzerine yapılan araştırmalardan biri Necdet Subaşı’nın yürüttüğü Türkiye’de Dini Hayat Araştırması’dır. Bu araştırmanın sonucuna göre de, araştırmanın katılımcılarından %19,4’ü oldukça dindarım, %68,1’i dindarım, %10,2’si ne dindarım ne değilim, %1’i dindar değilim, %0,3’ü hiç dindar değilim demiş ve %1,1’i soruyu cevapsız bırakmıştır. İlgili sonuç yaş gruplarına göre de analiz edilmiştir. Örneklemimizdeki katılımcıların büyük çoğunluğu (%99,6’sı) Subaşı’nın 18-24 yaş aralığı olarak kodladığı grup içerisinde. Bu yaş grubunun frekans değerine bakıldığında ise genel sonuca nispeten bu yaş grubu ile örneklemimizin dindarlık tanımlamaları birbirine daha yakın görünmektedir. Subaşı’nın araştırmasında 18-24 yaş gurubundaki katılımcıların %14,5’i oldukça dindarım, %69,3’ü dindarım, %13,7’si ne dindarım ne değilim, %1,1’i dindar değilim ve %0,4’ü hiç dindar değilim cevabını vermiştir.<sup>170</sup> Halil Aydınalp’in yaptığı Türkiye’de Dini Yapı araştırmasında ise çeşitli illerden alınan örneklemilerin ortalamasına bakıldığında %57 oranında bir grup dindar olduğunu belirtmiştir.<sup>171</sup> Gün’ün kadınlar üzerinde yaptığı çalışmada ise kadınların %70’i dindar olduğunu, %20,6’sı biraz dindar olduğunu, %8,2’si çok dindar olduğunu, %1,2’si ise dine ilgisiz olduğunu söylemiştir.<sup>172</sup> Görüldüğü üzere yapılan araştırmalarda insanlar dindarlık eğilimindedir ya da kendilerini dindar olarak tanımlama eğilimi göstermektedirler. Subaşı, yaptığı çalışmada konunun bu boyutuna da değinerek dindarlığın en önemli kriterinin ne olduğu sorusunu yöneltmiştir. Aldığı cevapların tasnifine göre, araştırmasına katılanların %50,7’sine göre dindarlığın en önemli kriteri, iman edip ibadetleri eksiksiz yerine getirmek ve İslam ahlakına uygun yaşamaktır. %37,2’sine göre Allah’a inanıp kalbi temiz tutmak, %7,9’una göre mübarek gün ve gecelerde ibadet etmek, %1,1’ine göre ibadetleri eksiksiz yerine getirmektir. Verilen diğer cevaplar daha küçük yüzdelerle değişiklik göstermektedir.<sup>173</sup> Üniversite öğrencileri üzerinde yapılan başka bir araştırmada ise üniversite öğrencilerinin dindarlığa yükledikleri anlamları tespit etmek amacıyla

<sup>170</sup> Necdet Subaşı, Türkiye’de Dini Hayat Araştırması, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara 2014, s. 239-240.

<sup>171</sup> Halil Aydınalp, a.g.e, s. 310.

<sup>172</sup> Ayşegül Gün, Yaygın Din Eğitimi Kapsamında Kadının Eğitimi, On dokuz Mayıs Ünv., Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Samsun 2011, s. 84.

<sup>173</sup> Necdet Subaşı, a.g.e, s. 243.

‘dindarlık kriterleri ölçeği’ geliştirilerek uygulanmıştır. Bunun sonucunda dindarlığı; dinin bütün emir ve yasaklarını yerine getirerek her davranışında Allah’ın rızasını gözetmek, Kur’an ve sünnete uygun bir hayat sürerek dünya ve ahiret arasında bir denge kurarak yaşamak olarak tanımlayan bir grup öğrencinin olduğu tespit edilmiş ve bu öğrencilerin yaptığı dindarlık tanımına geleneksel/ilmihalci dindarlık adı verilmiştir. Aynı araştırmada ortaya çıkan başka bir grupta ise öğrenciler dindarlığın kriterleri olarak; doğru ve dürüst olmanın ibadet olarak kabul edilmesi, ibadetleri yerine getirmenin yanında insanlara faydalı olmanın ve iç temizliğinin de dindarlığın önemli bir göstergesi olması, dindarlığın anlamı içerisinde dini değerlerin yanında milli ve kültürel değerlerinde yer alması, insanlara inançlarından dolayı değil insan olduklarından değer verilmesi, dinin yeni gelişmelere açık bir şekilde çağın gerekleri doğrultusunda yaşanmasına taraftar olması vb. hususları sıralamışlardır. Bu görüşte olan öğrencilerin dindarlığı modernist/hümanist dindarlık olarak tanımlanmıştır. Üniversite öğrencilerinin dindarlık kriterlerine göre oluşturulan diğer bir gruba göre ise; sadece ibadetleri yapmak dindarlık için yeterli şart kabul edilmez, ibadetler tam yapılmasa bile Allah’a inanmak önemlidir. Örf, adet ve törelere uymaktan önce dini emirlerine riayet edilmesi gerekir. Türbe ziyareti, muska gibi olgular dinin özüne uygun değildir vb. görüşler çerçevesinde toplanan bu grubun dindarlığı ise popüler/hurafeci dindarlık adı verilmiştir.<sup>174</sup>

Hangi bakış açısı tercih edilirse edilsin araştırmamıza katılan öğrencilerin yalnızca %6’sı kendisini dindar değilim ve kesinlikle dindar değilim şeklinde tanımlamış, %94’lük bölümü ise kendilerini çeşitli düzeylerde dindar olarak nitelemişlerdir.

Din okuryazarlığını ölçmek amacıyla geliştirdiğimiz ölçme aracında, başarı testinin ana iskeletini oluşturan maddelerin temel eğitim ve ortaöğretim müfredatı esas alınarak hazırlandığı daha önce belirtilmişti. Ancak din eğitimine yaygın eğitim faktörünün de katılacağı düşünülerek bu etkinin kaynağını ölçmek amacıyla öğrencilere, “Aşağıdakilerden hangisi okul dersleri dışında dini bilginizi edinmede ilk sırada yer alır?” sorusu yöneltilmiştir. Bu soru ayrıca, üniversite öğrencilerinin

<sup>174</sup> Kemaleddin Taş, “Dindarlığa Yüklenen Anlamlar: Üniversite Öğrencileri Üzerine Uygulamalı Bir Araştırma”, Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 15:2, 2010, ss. 53-61.

din eğitimi tercihlerini de göstermesi bakımından önem arz etmektedir. Soruya verilen cevapların frekansları Tablo 9'daki gibidir.

**Tablo 9. Dini Bilgi Edinmenin Öncelikli Kaynağına Göre Dağılım**

| Dini Bilgi Kaynakları                       | N   | Yüzde | Birikimli Yüzde |
|---|-----|-------|-----------------|
| Kur'an kursunu bitirdim                     | 124 | 23,4  | 23,4            |
| Ailemden edindim                            | 134 | 25,3  | 48,7            |
| Kendi okumaların -dini her türlü kitap-     | 69  | 13,0  | 61,7            |
| Yazları cami ve Kur'an kursuna gittim       | 145 | 27,4  | 89,1            |
| Televizyon, radyo, gazete dergiler          | 9   | 1,7   | 90,8            |
| İnternet                                    | 19  | 3,6   | 94,3            |
| Cami dışında verilen sohbetlere devam ettim | 22  | 4,2   | 98,5            |
| Camide düzenlenen vaaz ve irşad programları | 8   | 1,5   | 100,0           |
| Toplam                                      | 530 | 100,0 |                 |

Katılımcıların %27,4'ü (N=145) yazları cami ve Kur'an kursuna gittim, %25,3'ü (N=134) ailemden edindim, %23,4'ü (N=124) Kur'an kursunu bitirdim, %13'ü (N=69) kendi okumalarım, %4,2'si (N=22) cami dışında verilen sohbetlere devam ettim, %3,6'sı (N=19) internet, %1,7'si (N=9) televizyon, gazete ve dergi, %1,5'i (N=8) camide düzenlenen vaaz ve irşad programları cevabını vermiştir. Araştırmamızdaki frekans değerlerine bakıldığında öğrencilerin okul dışında dini bilgilerini edinmede ilk sırada yer alan kaynak, yaz aylarında camilerde ve Kur'an kurslarında yapılan din eğitimi faaliyetleridir. Örgün öğretim içerisindeki öğrencilerin en çok boş zaman bulduğu yaz aylarını din eğitim faaliyetleriyle değerlendirdiği söylenebilir. Bu oranı %25,3 ile ailemden edindim seçeneği takip etmektedir. Bireyin dindarlığını en çok etkileyen faktörlerden biri ailedir. Ailenin, değerlerin aktarımı yanında inançların şekillenmesinde de temel etkiye sahip olduğu bilinmektedir.<sup>175</sup> Öğrencilerin okul dersleri dışında dini bilgi edinmede ilk sıralarda bu seçeneğe yer vermesinde de bu faktörün etkisinin görüldüğü söylenebilir.

<sup>175</sup> Abdurrahman Kurt, "Dindarlığı Etkileyen Faktörler", Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C.18, S. 2, ss. 3-5.

Katılımcıların, dini bilgi edinmede tercih ettikleri seçeneklerden biri de yüksek oranlarda (%23,4) görülen Kur'an kursunu bitirdim seçeneği olmuştur. Kur'an kursları denilince genellikle akla tek tip kurslar gelse de Diyanet İşleri Başkanlığı'nın 2010 yılında başlattığı Kur'an kurslarında hizmet çeşitliliği çalışmasıyla; yüzünden okuma eğitimi verilen uzun süreli kurslar, hafızlık eğitimi veren kurslar ve yaz Kur'an kursları olmak üzere üç çeşit hizmet sunulmaktadır. Diyanet İşleri Başkanlığı'ndan edinilen verilere göre 2011 yılında bu tür kurslara devam edenlerin %15'i 18-22 yaş aralığındadır.<sup>176</sup> Buradan yola çıkarak genç nüfusun bu tür kurslara ilgisiz kalmadığı düşünülebilir.

İlgili soruya; Kur'an kursları, yazları camilerde düzenlenen kurslar ve camideki vaaz ve irşad programları şeklinde cevap verenler toplam katılımcının %52,3'ünü oluşturmaktadır. Bu durumda üniversite ve öncesi genç insanların çoğunun okul dışındaki dini bilgilerini edinmede diyanet işlerine bağlı kurumlardan faydalandıkları görülmektedir. Bu veri ışığında Diyanet İşleri Başkanlığı'nın genç nüfusu bilgilendirmede onların yaş ve gelişim özelliklerine göre yapacağı faaliyetlere ağırlık vermesi ve bu konuya özellikle önem göstermesi beklenmektedir. Öğrencilerin resmi ve güvenilir bir kaynak olan diyanet işleri hizmetlerinden dini bilgi edinmeleri sevindirici bir gelişme olmakla birlikte bilimselliği test edilmemiş doğru-yanlış pek çok bilginin yer aldığı TV, radyo, gazete ve İnternet seçeneklerinden bilgi edinen öğrencilerin oranı %5,3'tür. Katılımcıların %4,2'si ise cami dışında çoğunluğu dini grup ve cemaatlerce yapılan ya da dini bilgisine itimat edilen insanların düzenlediğini gözlemlediğimiz sohbetlere devam ettiğini belirtmiştir. Öğrencilerin yalnızca %1,5'inin Camide düzenlenen vaaz ve irşad programlarını tercih ettiğine bakılırsa bu programların genç insanlara neden hitap etmediği ya da tercih edilmediği ayrı bir inceleme konusu yapılmalıdır.

Araştırmamızda dini bilginin kaynağı konusunda ulaştığımız sonuçların benzerlerine yapılan başka çalışmalarda da rastlanmaktadır. Örneğin; Subaşı'nın yaptığı Türkiye'de Dini Hayat Araştırması'nda dini bilgi kaynaklarından ilk üç tanesi sıralanması istenmiştir. 18-24 yaş grubundaki bireylerin birinci sırada tercih ettikleri

<sup>176</sup> Mehmet Korkmaz, "Kur'an Kurslarında Din Eğitimi", Din Eğitimi El Kitabı (Ed. Recai Doğan ve Remziye Ege), ss. 351- 353.

kaynak %93,8'lik bir oranla aile ve yakın çevre seçeneği olmuş, bunu %27,8'lik bir oranla kendi okumalarını seçeneği, üçüncü tercih olarak ise Diyanet'e bağlı Kur'an kursları (%27,1) tercih edilmiştir. Camide düzenlenen vaaz ve irşad programları bu araştırmaya katılan 18-24 yaş aralığındaki bireylerin%10'unca tercih edilirken cami haricinde devam edilen sohbetler olduğunu belirtenler %9,9 oranındadır. Bunu takip eden İnternet seçeneğini işaretleyenlerin oranı ise %9,4'tür. Bu araştırmada seçenekler arasında yer alan örgün eğitim kurumları ve İmam Hatip Lisesi/İlahiyat Ön lisans/İlahiyat Fakültesi seçenekleri toplamda %34,8 oranındaki katılımcı tarafından işaretlenmiştir. Yaptığımız çalışmada soru kökünde din dersleri dışında ifadesine yer vererek yaygın eğitim kaynaklarından hangisinin etkisinin daha fazla olduğu tespit edilmeye çalışıldığından bu seçenek yer almamıştır. Ancak bu araştırma sonucuna göre, gençlerin dini bilgilerini büyük oranda, bu resmi kurumlarda aldıkları derslerle edindikleri görülmektedir. Subaşı'nın araştırmasında tercih edilen seçeneklerin yoğunluk oranları ilk üç tercih işaretlenmesini istenmesi bakımından farklılık gösterse de araştırmamızda da aile, Kur'an kursu gibi seçeneklerin yoğunlukla tercih edilmesi üniversite çağı gençlerinin bilgi edinme tercihlerinde benzerlikler olduğunu göstermektedir.

Gün'ün kadınlar üzerinde yaptığı araştırmada ise örnekleme oluşturan kadınların %81,5'i aile, %52,7'si dini içerikli kitap, dergi ve yayınlar, %50,7'si DİB hizmetleri, %43,7'si okuldaki din dersleri, %43,2'si dini içerikli TV, radyo programları, %37,3'ü dini cemaat ve gruplar seçeneğini işaretlerken %5,8 'başka' seçeneğini tercih etmiştir.<sup>177</sup> Birden fazla seçeneği tercih etmeye olanak tanıyan bu soruyla da kadınların tercihlerinde üniversite öğrencilerinden bazı farklılaşmalar olduğu görülmektedir. Bu araştırmada da aile en çok tercih edilen dini bilgi kaynağıdır. Subaşı'nın araştırmasında olduğu gibi bu çalışmada da okuldaki din dersleri dini bilgiye kaynaklık etmek bakımından önemli görülmüştür. Bunun dışında kadınların dini içerikli yayınlara araştırmamıza katılan üniversite öğrencilerinden daha fazla yöneldiği görülmektedir. Büyük oranda kadının dini cemaat ve gruplardan bilgi edinmesi de hem dini içerikli yayınların hem de dini grup ve cemaatlerin

---

<sup>177</sup> Ayşegül Gün, a.g.e, s. 87.

kadınların din eğitiminde gençlere nispeten daha fazla yer tuttuğu ve bu dini bilgi kaynaklarının kadınlara daha fazla hitap ettiği söylenebilir.

Bağımsız değişken olarak katılımcılara yöneltilen sorulardan diğeri; “Din anlayışınız konusunda kendinizi nasıl tanımlarsınız?” şeklindedir. Soruya ait frekans dağılımları aşağıdaki gibidir.

**Tablo 10. Dini Aidiyete Göre Dağılım**

| Dini aidiyet | N   | Yüzde | Birikimli Yüzde |
|--------------|-----|-------|-----------------|
| Sünni        | 491 | 92,6  | 92,6            |
| Alevi        | 5   | ,9    | 93,6            |
| Ateist       | 4   | ,8    | 94,3            |
| Diğer        | 30  | 5,7   | 100,0           |
| Toplam       | 530 | 100,0 |                 |

Seçenekler içerisinde araştırmamızın sonuçlarında ve yorumunda farklılık yaratabileceğini düşündüğümüz Sünni, Alevi ve Ateist tanımları sunulmuştur. Diğer şeklinde belirtilen seçenek ise Hristiyanlık, Yahudilik, Budizm gibi diğer dinleri kapsadığı gibi deizm, panteizm gibi anlayışları da kapsamaktadır. Tablo 10’da görüldüğü üzere öğrencilerin büyük çoğunluğu (%92,6) kendisini Sünni olarak tanımlarken yalnızca %0,9’u alevi ve %0,8’i Ateist olduğunu söylemiştir. Diğer seçeneği içerisinde değerlendirilebilecek gruplar ise %5,7 ile Sünni anlayıştan sonra en çok tercih edilen seçenek olmuştur. Dini aidiyetin, din okuryazarlığına etkisi daha sonraki başlıklar altında incelenecektir.

Katılımcıların düzenli olarak dini formasyon alıp almamaları durumunun da din okuryazarlık düzeylerine etki edeceği düşünülmektedir. Bu bakımdan katılımcılara; “Düzenli olarak dini formasyon aldığınız bir kişi, kurum ya da yayın var mı? (Dini cemaatler, süreli yayın yapan dergiler, dini eğitim veren bir yaygın eğitim kurumu...)” sorusu yöneltilmiştir. Cevapların dağılımı Tablo 11.’deki gibidir.

**Tablo 11. Dini Formasyon Alıp Almama Durumuna Göre Dağılım**

| Dini Formasyon |        | N   | Yüzde | Birikimli Yüzde |
|----------------|--------|-----|-------|-----------------|
|                | Hayır  | 489 | 92,3  | 92,3            |
|                | Evet   | 41  | 7,7   | 100,0           |
|                | Toplam | 530 | 100,0 |                 |

Öğrencilerin %92,3'ü düzenli olarak formasyon aldığı bir kurum, kişi ya da yayın olmadığını belirtmiştir. Soruya evet yanıtını verenlerin oranı ise %7,7'dir. Soruya evet yanıtını verenlerin yalnızca birkaç tanesi formasyon aldığı kaynağı belirtmiş, diğerleri yalnızca evet yanıtını işaretlemekle yetinmiştir. Bu durum istatistiksel olarak bir anlam ifade etmediğinden değerlendirmeye alınmamıştır.

## **2. Öğrencilerin Din Okuryazarlığı ve Alt Boyutlarındaki Başarı Düzeylerine İlişkin Bulgular**

Araştırmamızda uygulanan din okuryazarlığı başarı testi toplam yüz sorudan ve din okuryazarlığını oluşturan altı alt boyuttan oluşmaktadır. Temel eğitim ve orta öğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi müfredatına dayalı olarak oluşturulan sorular ve ilgili öğrenme alanlarıyla bağlantılı olarak öğrencilerin, din okuryazarlığı başarı testinden aldıkları toplam puanlar ve alt boyutlara dair frekans analizleri incelenmiştir. Öğrencilerin, toplam puanlarını oluşturan din okuryazarlığı alt boyutlarından aldıkları puanlar hem öğrencilerin din okuryazarlığı konusunda eksik olduğu noktaları göstermesi hem de toplam puanda düşüşe sebep olan alanın tespit edilmesi açısından önem arz ettiğinden önce din okuryazarlığı alt boyutlarından alınan puanların analizi yapılmış, ardından bu alt boyutlardan oluşan yüz puanlık toplam değerlendirmeye yer verilmiştir:

### **2.1. İnanç Okuryazarlığı Alt Boyutundaki Başarıya İlişkin Bulgular**

İnanç okuryazarlığı alt boyutuna dair kazanımların pek çoğu DKAB müfredatında inanç öğrenme alanında yer alan ünitelerde yer almakla beraber diğer öğrenme alanları ve üniteler de taranarak inanç okuryazarlığına dâhil edilebilecek nitelikteki konular da din okuryazarlığı başarı testinde yer almıştır. Başarı testinde



inanç okuryazarlığı ile ilgili yirmi soru yer almıştır. Bu sorulara bağlı istatistikler Tablo 12. de gösterilmiştir.

**Tablo 12. İnanç Okuryazarlığı Alt Boyutuna Dair İstatistikler**

|            |             |         |
|------------|-------------|---------|
| N          | Geçerli     | 530     |
|            | Kayıp Değer | 0       |
| Ortalama   |             | 14,6774 |
| Std. Sapma |             | 3,50043 |
| Minimum    |             | 1,00    |
| Maksimum   |             | 20,00   |

Testte yer alan yirmi sorunun ortalaması 14,6774'tür. Testten tam puan alan öğrenciler olduğu gibi yalnızca bir soruyu doğru cevaplayan öğrenciler de vardır. Öğrencilerin inanç okuryazarlığı düzeyini tespit etme amacıyla yöneltilen yirmi soru hem ilköğretim DKAB müfredatına hem de lise müfredatına yönelik olarak hazırlanmıştır. Dolayısıyla hazırlanan sorular öğrencilerin inanç okuryazarlık düzeylerini tespit etmeye yararken aynı zamanda 4-12. Sınıflar arasındaki inanç öğrenme alanının etkililiğini de test etmeye yarayabilir. Yirmi sorudan 14,6774 ortalamanın elde edilmesi öğrencilerin inanç okuryazarlığı ve buna bağlı olarak inanç öğrenme alanında bazı eksikliklerinin olduğunu göstermektedir. Öğretmenlerin inanç konularının öğretilmesine yönelik DKAB müfredatında yer alan kazanımları değerlendirmeleri üzerine yapılan bir çalışmada, ilköğretim DKAB dersi inanç öğrenme alanı kazanımlarının gerçekleşme düzeyine katılımlarını ifade eden kırk üç maddeden dokuzuna çok iyi otuz dördüne iyi düzeyde katıldıkları tespit edilmiştir.<sup>178</sup> Yani ilköğretim DKAB öğretmenlerine göre; inanç konularının kazanımları uygulanabilir ve öğrenciler tarafından ulaşılabilir niteliktedir. Lise DKAB kitaplarının inanç öğrenme alanı açısından incelendiği bir araştırmada ise kitapların ve içeriğinin öğrencilerin dini gelişim düzeylerine uygun olduğu, konuların etkinliğinin artmasında öğretmenin kullandığı yöntemlerin de belirleyici olacağı söylenmiştir.<sup>179</sup> Araştırmamızın kuramsal çerçeve bölümünde kazanımlarıyla birlikte

<sup>178</sup> İsmail Bulut, İsmail Arıcı ve Celal Büyük, "Öğretmenlere Göre İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Programında Yer Alan İnanç Öğrenme Alanı Kazanımlarının Gerçekleşme Düzeyi", Atatürk Ünv. İlahiyat Fakültesi Dergisi, S. 41, s. 235.

<sup>179</sup> Macit Yılmaz, "İnanç Öğrenme Alanları Açısından Lise Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitaplarının İncelenmesi", Atatürk Ünv. İlahiyat Fakültesi Dergisi, 18/3, s. 131.

yer verdiğimiz inanç okuryazarlığı geliştirilmesine yardımcı olacak pek çok konunun varlığı, öğrencilerin inanç okuryazarlığı alanında başarılı olmalarını gerekli kılacağı düşünülmektedir.

## 2.2. İbadet Okuryazarlığı Alt Boyutundaki Başarıya İlişkin Bulgular

İbadet okuryazarlığı alt boyutuna dair kazanımlar DKAB programlarında yer alan ibadet öğrenme alanına dayandırılmıştır. Öğrenme alanında yer alan ünite dışında ibadet okuryazarlığı kapsamına girebilecek kazanımlar tespit edilerek onlar da bu alt boyut içerisine dâhil edilerek, başarı testinin ibadet okuryazarlığına dair tüm konuları kapsaması sağlanmıştır. Bu okuryazarlık türünde, başarı testi içerisinde yirmi bir soru yer almıştır. Bu sorulara verilen cevapların ortalamaları (mean), ortanca (median) değerleri, tepe değeri (mode), testten alınan minimum ve maksimum puanlar ile bu puanların aralığı Tablo 13.'de gösterilmiştir.

**Tablo 13. İbadet Okuryazarlığı Alt Boyutuna Dair İstatistikler**

|            |             |         |
|------------|-------------|---------|
| N          | Geçerli     | 530     |
|            | Kayıp Değer | 0       |
| Ortalama   |             | 15,9509 |
| Std. Sapma |             | 2,91425 |
| Minimum    |             | 1,00    |
| Maksimum   |             | 21,00   |

Yirmi bir soru üzerinden değerlendirilen ibadet okuryazarlığı alanında öğrencilerin ortalamaları 15,9509'dur. Testte yer alan ibadet okuryazarlığına dair soruların hepsini doğru cevaplayarak bu alandan yirmi bir puan alan öğrenciler olduğu gibi yalnızca bir soruyu doğru cevaplayarak bir puan alan öğrenciler de vardır. İbadet öğrenme alanında yer alan ve öğrencilerin ibadet okuryazarlığı geliştirmesine katkı sağlayabilecek nitelikteki kazanımlara sıklıkla rastlanmıştır. Bu durumda öğrencilerin ibadet okuryazarlığının üst düzeylerde olması beklenir. Akto'nun lise öğrencileri ile yaptığı bir çalışmada ibadet öğrenme alanına dair kazanımların gerçekleşme düzeyi beş puan üzerinden 4,32-4,73 olarak tespit edilmiştir. Ayrıca bazı konularda öğrencilerin daha fazla bilgi sahibi olduğu bunda çevrenin etkisi yanında uygulama yapılan ibadetlerde bu oranın daha yüksek olduğu

belirtilmiştir.<sup>180</sup> Bu bağlamda bu sonuç, araştırmamızda ortaya çıkan sonuçla paralellik arz etmektedir.

### 2.3. Mezhep Okuryazarlığı Alt Boyutundaki Başarıya İlişkin Bulgular

Temel eğitim ve orta öğretim müfredat programlarında, ibadet ve inanç okuryazarlığında olduğu gibi, mezhep okuryazarlığı ile ilgili bir öğrenme alanı bulunmamaktadır. Programın mezhepler üstü bir yaklaşımla hazırlanmış olması, mezhepler arasındaki farklılıkların detaylandırılmasına olanak tanımamıştır. Araştırmamızda, dördüncü sınıftan on ikinci sınıfa kadarki DKAB öğretim programları incelenerek mezhep okuryazarlığı geliştirebilmesine katkı sağlayacak kazanımlar seçilmiş ve bu kazanımlara dayandırılan on iki soru din okuryazarlığı başarı testinde yer almıştır. Araştırmaya katılan öğrencilerin bu sorulardaki başarısına dair analizler şöyledir:

**Tablo 14. Mezhep Okuryazarlığı Alt Boyutuna Dair İstatistikler**

|            |             |         |
|------------|-------------|---------|
| N          | Geçerli     | 529     |
|            | Kayıp Değer | 1       |
| Ortalama   |             | 5,7996  |
| Std. Sapma |             | 2,57639 |
| Minimum    |             | ,00     |
| Maksimum   |             | 12,00   |

Bu alt boyutla ilgili olarak yöneltilen on iki sorunun ortalaması 5,7996'dır. Mezhep okuryazarlığı ile ilgili soruların hepsini doğru cevaplayan öğrenciler mevcuttur. Ancak inanç ve ibadet okuryazarlığı alanlarında sıfır puan alan öğrenci bulunmazken, mezhep okuryazarlığı sorularının hiç birine doğru cevap veremeyen öğrencilerin olduğu görülmektedir.

Mezhep okuryazarlığı alanında öğrencilerin, diğer din okuryazarlığı boyutlarına nispeten daha az başarı gösterdikleri söylenebilir. Bunun en önemli nedeni programın mezhepler üstü bir anlayışla hazırlanarak mezhepsel farklılıklara değinilmemesidir. Ayrıca mezhep, tarikat ve cemaatleri kapsayacak şekilde kabul edilen çoğulcu yaklaşımın benimsenmemesi de önemli bir sebep olabilir. Nitekim

<sup>180</sup> Akif Akto, "Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programlarında Öğrenci Kazanımlarının Gerçekleşme Düzeyleri (Van İli Örneği)", E-Journal of New World Sciences Academy, S. 4, C. 6, s. 794.

Kaymakcan ve Aşlamacı, Türkiye’de din-devlet ilişkileri bağlamında mevcut şartların çoğulcu yaklaşıma göre hazırlanan bir din dersine müsaade etmediğini belirtmektedir.<sup>181</sup>Çoğulcu anlayışın olmaması DKAB müfredatlarında mezheplere ilişkin konulara mezhep okuryazarlığını geliştirebilecek derecede yer almamasında etkili olabileceği düşünülmektedir. Ancak devletin din eğitimi konusunda böyle bir çoğulcu anlayışa sahip olmamasına rağmen vatandaşların din eğitimi konusundaki taleplerini dikkate almadığı da söylenemez. Bunun en iyi örneği Alevi vatandaşların 2000’li yıllardan başlayarak sürdürdükleri DKAB derslerine Alevilik ile ilgili konuların yer almasına yönelik talepleri<sup>182</sup> dikkate alınarak 2010 yılında DKAB derslerinde Alevilik ile ilgili konulara daha fazla yer verilmeye başlanmasıdır. Ancak araştırmamızın sonuçlarına bakıldığında Aleviliğe dair konuların ağırlığının artırılması öğrencilerin mezhep okuryazarlığı geliştirebilmelerine yardımcı olamamıştır. Mezhep okuryazarlığı için literatürde belirlenen yeterlilikler doğrultusunda DKAB müfredatının gözden geçirilerek öğrenciler bu konuda daha donanımlı hale getirilebilir.

#### **2.4. Kıssa Okuryazarlığı Alt Boyutundaki Başarıya İlişkin Bulgular**

Prothero tarafından Hz. İsa’nın hayatı ya da Buddha’nın gezgin ve münzevi bir hayatı nasıl tercih ettiğini bilmek örnekleri üzerinden açıklanan<sup>183</sup> kıssa okuryazarlığı; dinlerin kutsal kitaplarında yer alan ya da kültürle yoğrulmuş inanç öğeleriyle birlikte aktarılagelen kıssaların bilinmesi yeterliliğine dayandırılabilir. DKAB müfredatlarında Hz. Muhammed öğrenme alanı içerisinde peygamberimizin hayatı kronolojik olarak da ahlaki örnekliliği açısından da her sınıf düzeyinde birer üniteyle işlenmiştir. Hz. Muhammed ile ilgili bilginin çoğu bu öğrenme alanına dayandırılabilir. Ancak bunun dışında da çeşitli sınıf düzeylerinde Hz. Lokman, Hz. İbrahim, Hz. Yusuf, Hz. Eyyub gibi peygamberlerin kıssalarına yer verildiği gibi Hz. Ali gibi İslam’a hizmet etmiş şahsiyetlerin de tanıtıldığı ancak bunların neredeyse hepsinin temel eğitim müfredatında yer aldığı, ortaöğretim programlarında Hz. Muhammed öğrenme alanında yer alan ünitelerin dışında kıssa okuryazarlığına katkı

<sup>181</sup> Recep Kaymakcan ve İbrahim Aşlamacı, “Çoğulculuğa İlişkin Farklı Yaklaşımlar ve DKAB Dersleri”, Türkiye’de Okullarda Din Eğitimi (Ed. Recep Kaymakcan, Mahmut Zengin ve Şeyma Arslan), DEM Yay., İstanbul 2011, s. 98.

<sup>182</sup> Şuayp Özdemir ve İsmail Arıcı, a.g.m, ss. 122-123.

<sup>183</sup> Stephen Prothero, a.g.e, s. 12.

sağlayabilecek konuların yer almadığı kuramsal çerçeve bölümünde tespit edilmişti. Bu tespitlere dayandırılarak din okuryazarlığı başarı testinde kıssa okuryazarlığına dair yirmi bir soru yer almıştır. Bu soruların ortalama, ortanca, tepe değeri ve öğrencilerin en düşük ve en yüksek puanlarına dair bilgi Tablo 15. de görüldüğü gibidir.

**Tablo 15. Kıssa Okuryazarlığı Alt Boyutuna Dair İstatistikler**

|            |             |         |
|------------|-------------|---------|
| N          | Geçerli     | 529     |
|            | Kayıp Değer | 1       |
| Ortalama   |             | 13,7297 |
| Std. Sapma |             | 3,60879 |
| Minimum    |             | 2,00    |
| Maksimum   |             | 20,00   |

Araştırmaya katılan öğrencilerin din okuryazarlığı başarı testinde yirmi bir sorudan oluşan kıssa okuryazarlığı alt boyutunda 13,7297 puan ortalamasına sahip olduğu görülmektedir. Testin bu boyutunda en düşük puanın 2 olduğu görülürken, en yüksek puan 20'dir. Yani testin bu boyutundaki soruların hepsine doğru cevap veren öğrenci bulunmamaktadır. Kıssa ile öğretim tekniği Kur'an'a dayalı bir tekniktir. Kıssaların kendine mahsus; ilahi vahyi ve peygamberlerin peygamberliğini ispat etmek, inananlara destek vermek, insanları düşündürerek ibret almalarını sağlamak ve her dönemde yaşanıp tekrarlanan olaylarla toplumsal yasaları oluşturmak gibi amaç ve fonksiyonları vardır.<sup>184</sup> Dolayısıyla kıssalar her yaşta bireyi eğitmek amacıyla kullanılabilir. Ancak kuramsal çerçevede de gösterildiği üzere Hz. Muhammed öğrenme alanları dışında özellikle orta öğretimde kıssaların eğitici fonksiyonundan faydalanılmadığı bu durumun da öğrencilerin kıssa okuryazarlığı konusunda yetersiz kalmasına yol açtığı söylenebilir.

## **2.5. Dinler Arası Okuryazarlığı Alt Boyutundaki Başarıya İlişkin**

### **Bulgular**

Mezhepler üstü ve dinler açılımlı olarak hazırlanmış DKAB müfredatında yer alan öğrenme alanları ve üniteler İslam dini esaslarına dayandırılmıştır. Ancak

<sup>184</sup> Muhiddin Okumuşlar, "Din Eğitiminde Etkin Bir Yöntem Olarak Hikaye", Selçuk Üniv. İlahiyat Fakültesi Dergisi, S. 21, s. 242.

müfredatın dinler açılımlı olması, ünitelerde işlenen konuların gerekli yerlerinde diğer din ve inançlarla İslam dini arasındaki benzerlik ve farklılıklara da değinilmesini gerektirmiştir. Araştırmamızın kuramsal çerçevesinde, öğrencilerin bu okuryazarlık türünü geliştirmesine katkı sağlayabilecek temel ve ortaöğretimde birer ünite olmak kaydıyla iki ünitenin yer aldığı tespit edilmiştir. Söz konusu üniteler dışında, din okuryazarlığının bu alt boyutunun geliştirilmesine katkı sağlayacak kazanımların olup olmadığı tüm müfredat programı taranarak ilgili olanlar din okuryazarlığı başarı testinin bu alt boyutunda yer alacak sorular içerisine alınmıştır. İlgili sorularda öğrencilerin başarısına dair istatistik aşağıdaki gibidir.

**Tablo 16. Dinler Arası Okuryazarlığı Alt Boyutuna Dair İstatistikler**

|            |             |         |
|------------|-------------|---------|
| N          | Geçerli     | 529     |
|            | Kayıp Değer | 1       |
| Ortalama   |             | 8,1078  |
| Std. Sapma |             | 2,61800 |
| Minimum    |             | 1,00    |
| Maksimum   |             | 14,00   |

Din okuryazarlığının bu alt boyutunda on dört soru yer almıştır. Bu alt boyuttaki ortalama puan 8,1078'dir. Tepe değeri 7 olmasına rağmen ortalamanın bu değerden yüksek olması ortalama üst rakamlara taşıyacak, bu sorularda yüksek puana sahip öğrencilerin olduğunu göstermektedir. Testte bu alanla ilgili soruların hepsini doğru cevaplayan öğrenciler olduğu gibi bu sorulardan yalnızca birini doğru cevaplayan öğrenciler de mevcuttur.

Dinler arası okuryazarlığı, kendi içindeki soru sayısına oranlanan ortalama üzerinden kıyaslandığında, diğer okuryazarlık türleri içerisinde öğrencilerin en başarısız olduğu alanlardan biridir. Bunda müfredat içerisinde diğer dinlerin öğretimine az yer verilmesinin etkili olduğu söylenebilir. Oysa DKAB dersi içerisinde diğer dinlerin öğretimi birkaç yönden önem arz etmektedir. Küresel bağlamda 11 Eylül olaylarından sonra din eğitiminin amacının ve yaklaşımının nasıl olması gerektiği üzerine sürdürülen tartışmalar ve UNESCO'nun din eğitimi

kültürler arası eğitimin bir boyutu olarak görmesi bu sebepler arasında sayılabilir.<sup>185</sup> Ayrıca ülkemizde zorunlu din derslerinin konumunun daha çok bir kültür dersi olarak sunulduğu düşünülürse, diğer dinlerin öğretimine ağırlık verilmesi bu özelliği daha belirgin hale getirirken öğrencilerin dinler arası okuryazarlık düzeylerinin artmasına da katkı sağlayabilir.

### 2.6. Ahlak Okuryazarlığı Alt Boyutundaki Başarıya İlişkin Bulgular

Batı’da din okuryazarlığından bağımsız bir okuryazarlık türü olarak ele alınan ahlak okuryazarlığı, araştırmamızda din okuryazarlığı kapsamında ele alınmıştır. Konunun felsefi temellendirilmesi kuramsal çerçeve kısmında yapılmıştır. DKAB müfredatında ahlak öğrenme alanından ve bu alt boyut kapsamında değerlendirilebilecek konulardan yola çıkılarak on iki soru hazırlanmıştır. Bu sorulara dair analizler aşağıdaki gibidir.

**Tablo 17. Ahlak Okuryazarlığı Alt Boyutuna Dair İstatistikler**

|            |             |         |
|------------|-------------|---------|
| N          | Geçerli     | 529     |
|            | Kayıp Değer | 1       |
| Ortalama   |             | 10,4140 |
| Std. Sapma |             | 1,81551 |
| Minimum    |             | 3,00    |
| Maksimum   |             | 12,00   |

On iki sorudan oluşan bu alt boyutta öğrencilerin 10,4140 ortalamayla yüksek bir başarı sergiledikleri görülmektedir. Tepe değeri 11 olduğundan öğrencilerin pek çoğunun bu başarı düzeyine katkı sağladığı görülmektedir. Ahlak okuryazarlığı ile ilgili soruların hepsini doğru yanıtlayan öğrenciler var iken bu sorulardan en düşük puanı alan öğrenci 3 soruya doğru cevap vermiştir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin ahlak okuryazarlığı alanındaki başarısı, ortalama puanları kendi içerisindeki soru sayılarına oranlandığında oldukça yüksek sayılabilir. Bu durum, ahlak öğrenme alanındaki başarıya etki eden, aile, sosyal çevre, okulda ya da okul dışında tercih edilen ortamlar ve dini-ahlaki bir eğitim alıp

<sup>185</sup> Zübeyir Bulut, “Dinsel Çoğulculuk ve Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinde Diğer Dinlerin Öğretimi”, Kalam Araştırmaları Dergisi, S. 8, C.2, ss. 65-66.

almama durumu gibi unsurların<sup>186</sup> ahlak okuryazarlığı üzerinde de etkili olabileceğiyle açıklanabilir.

## 2.7. Din Okuryazarlığı Başarı Testindeki Toplam Başarıya İlişkin Bulgular

Araştırmaya katılan öğrencilerin din okuryazarlığı başarı testinden aldıkları toplam puanların ortalamaları (mean), ortanca (median) değerleri, tepe değeri (mode), testten alınan minimum ve maksimum puanlar ile bu puanların aralığı Tablo 18. de gösterilmektedir.

**Tablo 18. Toplam Puanların İstatistiksel Analizleri**

|            |             |          |
|------------|-------------|----------|
| N          | Geçerli     | 530      |
|            | Kayıp Değer | 0        |
| Ortalama   |             | 68,6075  |
| Std. Sapma |             | 13,68581 |
| Minimum    |             | 2,00     |
| Maksimum   |             | 93,00    |

Tablo 18.'de görüldüğü üzere yüz puan değerindeki başarı testinden alınan toplam puanların ortalaması 68,6075'tir. Hem temel eğitimde hem de ortaöğretimde DKAB dersi öğrenimini görmüş öğrencilerin, başarı testinde yer alan konuların hiç birinden muaf olmaması sebebiyle bu müfredatlara dayalı olarak hazırlanan testte 68,6075 olan ortalamanın, din okuryazarlığı bakımından ortalama düzeyde bir başarı ifade ettiği söylenebilir. Başarı testinden tam puan alan öğrenci bulunmamaktadır ve en yüksek puan 93'tür. En düşük puan ise 2'dir.

Çalışmanın örneklem grubunda, İmam Hatip Lisesi öğrencileri de yer almıştır. Bu öğrenciler, lisede DKAB dersini okumamakla beraber bu dersin içeriğini sağlayabilecek meslek derslerini almış öğrencilerdir. Örneklem grubu içerisine dâhil olduklarında toplam puan ortalamasını etkileyebilecekleri düşünüldüğünden, 37 İmam Hatip Lisesi öğrencisi örnekleme dâhil edilmeden toplam puan başarısı hesaplanmış, bunun sonucunda aşağıdaki tabloya ulaşılmıştır.

<sup>186</sup> Akif Akto, "Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programındaki Kazanımların Ahlak ve Değerler Öğrenme Alanına Göre Farklılaşması (Van İli Örneği)", Mukaddime, S. 3, s. 112.



**Tablo 19. İHL Mezunu Olmayan Öğrencilerin Toplam Puanı**

|            |             |          |
|------------|-------------|----------|
| N          | Geçerli     | 493      |
|            | Kayıp Değer | 0        |
| Ortalama   |             | 67,9635  |
| Std. Sapma |             | 13,64648 |
| Minimum    |             | 2,00     |
| Maksimum   |             | 93,00    |

İmam Hatip ve Anadolu İmam Hatip Lisesi öğrencilerinin örneklem içerisinde hesaplanması halinde 68,6075 olan ortalama değer, bu öğrenciler çıkarıldığında 67,9635'e düşmüştür. Diğer puan değerlerinde ise herhangi bir değişiklik olmamıştır. İmam Hatip ve Anadolu İmam Hatip Liseleri'nde öğrenim görerek dört yıl boyunca meslek dersleri okuyan öğrencilerin ortalamayı daha fazla yükseltmesi beklenirken yalnızca 1 artı puanla etkilemiş olması dikkat çekmektedir.

Din okuryazarlığı boyutları içerisinde yer alan gruptan her birinde, müfredatta ilgili konunun yoğunluğu dikkate alındığından eşit sayıda soru yer almamıştır. Ancak din okuryazarlığının her bir boyutu içerisindeki soru sayısı öğrencilerin o sınıflama içerisindeki ortalamasına oranlandığında; öğrencilerin en başarılı olduğu alanın ahlak okuryazarlığı olduğu görülecektir. Aynı ölçüt esas alınarak oluşturulan başarı sıralamasını ibadet okuryazarlığı, inanç okuryazarlığı, kıssa okuryazarlığı takip etmektedir. Dinler arası okuryazarlık beşinci sırada yer alırken öğrencilerin en başarısız olduğu din okuryazarlığı sınıfının mezhep okuryazarlığı olduğu görülmektedir.

Temel ve ortaöğretim DKAB programlarında; temel eğitimde ahlak, orta öğretimde ahlak ve değerler isimli öğrenme alanları bulunmaktadır. Bu öğrenme alanlarında ahlakın tanımı, kazanılması istenen bazı ahlaki davranışlar ve kurallar, dinlerin ahlakla ilişkisi gibi pek çok konuya değinilmiştir. Bu öğrenme alanları dışında da çeşitli ünitelerde ahlak konuları yer almıştır. Bu konuların öğrencilerin ahlak okuryazarlığına belirli bir düzeyde katkı sağlayabileceği düşünülmüştür. Bu doğrultuda değerlendirilirse DKAB müfredatının bu konuda yeterli olduğu söylenebilir. Ancak ahlaki konular gerek din ile bağlantılı gerekse dinden bağımsız bir anlayış ile değerlendirilsin günlük hayat içerisinde bireylerin daha fazla

karşılaştığı konular olması bu okuryazarlık boyutunda diğerlerinden daha fazla başarıya ulaşılmasında etkili olmuştur denilebilir. İbadet okuryazarlığı alanında da katılımcı öğrencilerin din okuryazarlığının diğer boyutlarına nispeten daha fazla başarı gösterdikleri görülmektedir. DKAB programında abdest, namaz, oruç, hac ve zekât gibi temel ibadetlerin yapılış şekli ve kurallarına, ibadetlerin insan hayatına etki ve katkılarına değinilmiştir. Ancak bu konulardaki kazanım ifadelerinin yalnızca bilişsel düzeyde olduğu, örneğin namaz kılmak öğretilirken öğrenciden namaz kılmasına yönelik bir beklenti oluşturacak herhangi bir kazanım ifadesine rastlanmadığı yönündeki analizler çalışmamızın kuramsal çerçeve bölümünde yapılmıştı. Din okuryazarlığının ibadet okuryazarlığı sınıfında da bu tasnifi yapan Prothero'nun ibadetlerin bilgisine sahip olmanın yeterli olduğunu belirtmesi<sup>187</sup> müfredattaki anlayışla ibadet okuryazarlığı anlayışı arasında herhangi bir çelişkiye sebep olmamaktadır. Öğrencilerin okuryazarlık alt boyutları arasında en başarılı oldukları üçüncü sınıf, inanç okuryazarlığıdır. Programda inanç öğrenme alanında her sınıf düzeyinde birer ünite yer almaktadır. Bu ünitelerde İslam dininin iman esaslarının, çeşitli bilişsel düzeyleri kapsayacak şekilde işlendiği görülmektedir. Öğrencilerin, diğer okuryazarlık sınıflarına göre daha başarılı olmaları bu konulara örgün eğitim içerisindeki sekiz yıl boyunca aynı konulara yer verilmiş olmasına bağlanabilir. Dördüncü sırada yer alan din okuryazarlığı türü kısaca okuryazarlığıdır. İslam dini içerisinde gerek Kur'an'da geçen gerekse sözlü anlatım yoluyla günümüze kadar ulaşan pek çok kısaca olmasına rağmen din okuryazarlığı başarı testinde yalnızca DKAB programlarında yer verilen kıssalar soru olarak yer almıştır. Bu soruların çoğu Hz. Muhammed öğrenme alanında yer alan peygamberimizin hayatı ile ilgili olmak kaydıyla müfredatta yer alan diğer kıssaları da kapsamına dikkat edilmiştir. Böyle bir sınırlamaya gidilmesine rağmen öğrencilerin bu konudaki başarılarının neden düşük olduğu ayrı bir araştırma konusu olarak ele alınmalıdır. Öğrencilerin en başarısız oldukları alanlardan birisi dinler arası okuryazarlıktır. DKAB programlarında yalnızca bu okuryazarlık türü hakkında farkındalık oluşturulabilecek kadar yer aldığı daha önce tespit edilmişti. Programdaki bu durum göz önüne alınarak hazırlanan sorularda başarının düşük kalması, konunun,

---

<sup>187</sup> Stephen Prothero, a.g.e, s. 12.

öğrencilerin günlük hayatta karşılaştıkları konular olmamasıyla ilişkilendirilebilir. Öğrencilerin başarısının en düşük olduğu alt boyut ise mezhep okuryazarlığıdır. Programın mezhepler üstü olmasından dolayı mezhepler arası farklılıklara değinilmemiştir ve mezhepler konusu birkaç konuyla kısaca tanıtılmıştır. Bu konuların da kalıcı bir öğrenmeye sebebiyet vermediği söylenebilir.

Din okuryazarlığı başarı testinin her alt boyutu için hazırlanan sorularda, müfredatın kapsamı dikkate alınmıştır. Programda yer almayan hiçbir konu sorular içerisinde yer almamıştır. Buna rağmen bazı alt boyutlarda öğrenci başarısının düşük olması; bu konuların işleniş yöntemi, müfredatın her aşamasındaki tekrar sıklığı, konuların günlük hayattaki karşılığının bulunması vb. sebeplerle açıklanabilir. Ancak bu sebeplerin bilimsel temellendirilmesi için ayrıca araştırmalara ihtiyaç vardır.

### **3. Din Okuryazarlık Düzeylerinin Bazı Bağımsız Değişkenlere Göre İncelenmesi**

Bu başlık altında belirlenen, 11 bağımsız değişkene göre (cinsiyet, yaş, mezun olunan lise türü, devam etmekte olunan fakülte, ebeveynlerin eğitim durumu, ailenin aylık geliri, hayatının çoğunu geçirdiği yerleşim yeri, dindarlık düzeyi, okul dersleri dışındaki dini bilginin kaynağı, din anlayışı ve dini formasyon alınıp alınmadığı) temel ve orta öğretim müfredatına dayalı olarak hazırlanan din okuryazarlığı başarı testinden alınan puanlar, elde edilen verilerin istatistiksel analizi ile incelenerek, oluşturulan hipotezler test edilmiştir. Tablolarda örnekleme katılan öğrencilerin sayısı (N), yüzdelik oranı (%), gruplardaki ortalama puanlar standart sapma ve standart hata değerleri ile anlamlılık düzeyi (Sig.) gösterilmiştir. Ulaşılan bulgular, kuramsal çerçeve ve ilgili literatür dâhilinde yorumlanarak değerlendirilmiştir.

#### **3.1. Öğrencilerin Din Okuryazarlık Düzeylerinin Cinsiyete Göre Farklılığına İlişkin Bulgular**

Örnekleme olarak seçilen öğrencilerin cinsiyetleri değişkenine göre din okuryazarlığı başarı testinden aldıkları puanların ortalama ve standart sapma değerleri ve bu değişken ile din okuryazarlığı başarı testinden alınan puanlar arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığına dair istatistiksel değerler aşağıdaki gibidir.

**Tablo 20. Öğrencilerin Cinsiyet Değişkenine Göre Din Okuryazarlığı Başarı Testi Puanlarının Ortalama ve Standart Sapmaları**

|       | N   | Ortalama | Standart Sapma | Standart Hata |
|-------|-----|----------|----------------|---------------|
| Kız   | 353 | 70,2776  | 11,27356       | ,60003        |
| Erkek | 177 | 65,2768  | 17,08891       | 1,28448       |

Örnekleme katılan 353 kız öğrencinin din okuryazarlığı başarı testinden aldıkları toplam puan ortalaması 70,2776 iken 177 erkek öğrencinin toplam puan ortalaması 65,2768'dir. Her iki cinsiyet grubunun da din okuryazarlık seviyeleri birbirine yakın olmakla beraber kız öğrencilerin erkeklere göre daha yüksek bir başarı sergiledikleri görülmektedir. Alınan puanların ortalamaları arasında fark görülmektedir. Bu farkın istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığını tespit etmek için T testi yapılmıştır. İlgili testin sonuçları aşağıdaki gibidir.

**Tablo 21. Öğrencilerin Cinsiyetleri ile Din Okuryazarlığı Başarı Testinden Aldıkları Puan Arasındaki İlişki**

|             |                                   | F      | T     | df      | Sig. (2-tailed) | Ortalama Farklılık |
|-------------|-----------------------------------|--------|-------|---------|-----------------|--------------------|
| Toplam Puan | Varyansların eşit kabulü          | 44,178 | 4,024 | 528     | ,000            | 5,00078            |
|             | Varyansların eşit olmadığı kabulü |        | 3,527 | 255,120 | ,000            | 5,00078            |

Yapılan T testi sonucuna göre cinsiyet ile din okuryazarlığı başarı testi ortalamaları arasındaki ilişki  $p=0,00<0,05$  olduğuna göre cinsiyet ile din okuryazarlığı başarı testi puanları arasında anlamlı bir farklılık söz konusudur. Ortalama puanlara bakılarak farklılığın kızların din okuryazarlığı düzeyinin erkeklerden yüksek olmasından kaynaklandığı söylenebilir. Her ne kadar din okuryazarı olmak dindar olmakla sonuçlanma zorunluluğunu barındırmasa da dindarlığın dini bilgi temeliyle bilinçli bir dindarlığa evrileceği konusuna çalışmamızın kuramsal çerçevesinde değinilmiştir. Cırhinlioğlu ve Ok'un Türkiye'de dindarlık-cinsiyet araştırmalarından derledikleri sonuçlara göre kadınlar erkeklerden

daha dindardır. Aynı zamanda kadınlar, erkeklerden daha fazla dini stres yaşamakta ve daha fazla dini açıklık/esnek inanç eğilimine sahip olmaktadır.<sup>188</sup>

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders müfredatına dayandırarak hazırladığımız din okuryazarlığı başarı testi, öğrencilerin din dersindeki başarısını da yordamaya yardımcı olduğundan çalışmamızdaki bu sonuç, cinsiyet ile akademik başarı arasındaki ilişkiyi ortaya koyan çalışmalarla da kıyaslanabilir. Çeşitli öğretim kademelerinde ve çeşitli öğrenme alanlarında yapılan araştırmalarda da kız öğrencilerin akademik başarısının erkek öğrencilerden yüksek olduğunun görülmüştür.<sup>189</sup> Bu durumda din okuryazarlık düzeyinin de akademik başarı ile ilişkili olduğu söylenebilir.

### 3.1.1. Öğrencilerin Din Okuryazarlığı Alt Boyutlarındaki Başarılarının Cinsiyet ile İlişkisi

Öğrencilerin cinsiyetlerine göre din okuryazarlığının ibadet, inanç, mezhep, kıssa, dinler arası ve ahlak okuryazarlığından aldıkları puanların ortalamaları aşağıdaki gibidir.

**Tablo 22. Din Okuryazarlığı Alt Boyutlarından Alınan Puanların Cinsiyet Değişkenine Göre Dağılımı**

|                           | Cinsiyet | N   | Ortalama | Std. Sapma | Std. Hata |
|---------------------------|----------|-----|----------|------------|-----------|
| İbadet Okuryazarlığı      | Kız      | 353 | 16,3088  | 2,22291    | ,11831    |
|                           | Erkek    | 177 | 15,2373  | 3,85684    | ,28990    |
| İnanç Okuryazarlığı       | Kız      | 353 | 15,3286  | 2,98190    | ,15871    |
|                           | Erkek    | 177 | 13,3785  | 4,06177    | ,30530    |
| Mezhep Okuryazarlığı      | Kız      | 353 | 5,8725   | 2,51544    | ,13388    |
|                           | Erkek    | 176 | 5,6534   | 2,69588    | ,20321    |
| Kıssa Okuryazarlığı       | Kız      | 353 | 13,9547  | 3,29828    | ,17555    |
|                           | Erkek    | 176 | 13,2784  | 4,13581    | ,31175    |
| Dinlerarası Okuryazarlığı | Kız      | 353 | 8,1615   | 2,50102    | ,13312    |

<sup>188</sup> Fatma Gül Cırhinlioğlu ve Üzeyir Ok, “Kadınlar mı Yoksa Erkekler mi Daha Dindar?”, Zeitschrift für die Welt der Türken Journal of World of Turks, S.1, C. 3, ss. 134-137.

<sup>189</sup> Bknz. Hasan Demirtaş ve Niyazi Özer, “Öğretim Adaylarının Zaman Yönetimi Becerileri ile Akademik Başarısı Arasındaki İlişki”, Eğitimde Politika Analizleri ve Stratejik Araştırmalar Dergisi, C.2, S.1, 2007, Neşe Özkal ve Duygu Çetingöz, “Akademik Başarı, Cinsiyet, Tutum ve Öğrenme Stratejilerinin Kullanımı”, Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi, S. 46, 2006, Zeliha Yücel ve Mustafa Koç, “İlköğretim Öğrencilerinin Matematik Dersine Karşı Tutumlarının Başarı Düzeylerini Yordama Gücü ile Cinsiyet Arasındaki İlişki”, İlköğretim Online, S. 10, 2011.

|                     |       |     |         |         |        |
|---------------------|-------|-----|---------|---------|--------|
|                     | Erkek | 176 | 8,0000  | 2,84253 | ,21426 |
| Ahlak Okuryazarlığı | Kız   | 353 | 10,6516 | 1,42835 | ,07602 |
|                     | Erkek | 176 | 9,9375  | 2,34498 | ,17676 |

Araştırmaya katılan öğrencilerin, din okuryazarlığı sınıflarında da toplam puanda olduğu gibi kız öğrencilerin daha yüksek ortalamalara sahip olduğu görülmektedir. Ancak din okuryazarlığı sınıflarında yapılan t testi sonucuna göre öğrencilerin cinsiyet değişkenine göre ibadet okuryazarlığı arasında ( $p=0,000<0,05$ ), inanç okuryazarlığı arasında ( $p=0,000<0,05$ ), kıssa okuryazarlığı arasında ( $p=0,042<0,05$ ), ahlak okuryazarlığı arasında ( $p=0,000<0,05$ ) anlamlı bir farklılık var iken mezhep okuryazarlık düzeyleri ( $p=0,357>0,05$ ) ve dinler arası okuryazarlık düzeyleri ( $p=0,504>0,05$ ) arasında anlamlı bir farklılık görülmemektedir. Farklılığın oluşmamasında bu okuryazarlık türlerinde kız ve erkek öğrencilerin puanlarının neredeyse eşit olmasının etkili olduğu söylenebilir. Söz konusu t testi sonucu Ek-1 Tablo 56.da gösterilmiştir.

### 3.2. Öğrencilerin Din Okuryazarlık Düzeylerinin Yaşlarına Göre Farklılığına Dair Bulgular

Örnekleme grubundaki öğrencilerin hepsi üniversite birinci sınıftadır. Bu yüzden yaş aralığında en küçük değer 18, en büyük değer ise yalnızca bir katılımcıyla örnekleme dâhil olan 28'dir. Yaş değişkenine göre öğrencilerin aldıkları toplam puan ortalama ve standart sapma değerleri Tablo 23.'deki gibidir. Yaş değişkeni ile din okuryazarlığı başarı testinden alınan toplam puan arasındaki ilişkiyi görebilmek için de tek yönlü varyans analizi (ANOVA) uygulanmıştır.

**Tablo 23. Öğrencilerin Yaşları Değişkenine Göre Din Okuryazarlığı Başarı Testi Puanlarının Ortalama ve Standart Sapmaları**

|    | N   | Ortalama | Std. Sapma | Std. Hata |
|----|-----|----------|------------|-----------|
| 18 | 83  | 71,2892  | 11,75204   | 1,28995   |
| 19 | 185 | 70,3081  | 12,70344   | ,93398    |
| 20 | 158 | 66,0696  | 15,69580   | 1,24869   |
| 21 | 68  | 67,7206  | 11,83701   | 1,43545   |
| 22 | 23  | 63,6957  | 12,89621   | 2,68905   |

|        |     |         |          |          |
|--------|-----|---------|----------|----------|
| 23     | 7   | 75,5714 | 7,06770  | 2,67134  |
| 24     | 4   | 60,2500 | 27,93296 | 13,96648 |
| 25     | 1   | 73,0000 | .        | .        |
| 28     | 1   | 86,0000 | .        | .        |
| Toplam | 530 | 68,6075 | 13,68581 | ,59447   |

Hepsi çeşitli bölümlerin birinci sınıf öğrencisi olan katılımcıların yaş aralığı 18-28 arasında değişirken en fazla katılımcının (N=185) 19 yaşında olduğu, bunu 20 yaş (N=158) ve 18 yaşındaki (N=83) katılımcıların takip ettiği görülmektedir. Yaş değişkenine göre din okuryazarlığı başarı testinden en yüksek puanı 28 yaşındaki bir katılımcı almıştır. Ancak buradan yola çıkarak genel bir sonuca varmak, katılımcı sayısı yalnızca bir olduğundan, doğru görünmemektedir. Bu bakımdan diğer gruplara bakılacak olursa 75,5714 puan ortalamasıyla 23 yaşındaki katılımcıların din okuryazarlık düzeyleri yüksek görünmektedir. Bunu 73 puanla 25 yaşındaki tek katılımcı takip ederken, örnekleme katılan 18 yaşındaki öğrencilerin din okuryazarlığı başarı testi ortalamaları 71,2892'dir. En düşük puan ortalaması 60,25 ile 24 yaşındaki katılımcıların puanlarıdır. Yaş gruplarına göre değişiklik gösteren bu ortalamalar arasındaki farkın istatistiksel açıdan anlamlı olup olmadığını tespit için ANOVA testi uygulanmıştır.

**Tablo 24. Yaş ile Din Okuryazarlığı Başarı Testi Puanları Arasındaki İlişki**

| ANOVA         |                 |     |                    |       |      |
|---------------|-----------------|-----|--------------------|-------|------|
|               | Kareler Toplamı | df  | Kareler Ortalaması | F     | Sig. |
| Gruplar Arası | 3698,613        | 8   | 462,327            | 2,525 | ,011 |
| Grup İçi      | 95383,757       | 521 | 183,078            |       |      |
| Toplam        | 99082,370       | 529 |                    |       |      |

Yaş ile din okuryazarlığı başarı testinden alınan toplam puanlar arasındaki ilişkiyi araştırdığımız ANOVA testine göre bu iki değişken arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir. ( $p=0,011<0,050$ ) yaş grupları arasındaki bu farklılığın kaynağını görmek amacıyla yapılabilecek olan testler, değişken olarak beliren gruplardan dört tanesinde katılımcı sayısı az olduğundan ve söz konusu değişkenler, farklılaşmadaki dengeyi istatistiksel açıdan etkilediğinden sonuç

vermemektedir. Örneklem içerisinde farklılaşan grupların sayısının çok az olması, esasen sonucu da değiştirmemektedir.

Yaş ile din okuryazarlığı arasındaki ilişkinin, yaş arttıkça din okuryazarlık düzeyi yükselir gibi doğrudan bir ifadeyle açıklanması mümkün değildir. Çünkü bireyin gelişiminin diğer boyutları gibi dini gelişimin de belirli evreleri vardır ve dolayısıyla bu evrenin özelliklerine göre bireyin dine karşı ilgisi, tutumu, dini bilgiyi edinme ve kullanma isteği de değişiklik gösterebilir. Hökelekli'nin sınıflamasına göre ergenlikten itibaren dini gelişimin aşamaları şöyledir: Dini şuurun uyanışı (12-14 yaş), dini şüphe ve çatışmalar (14-18 yaş) ve dini inanç ve tutumların netleşmesi (18-21 yaş). Sonrasında ise ilk yetişkinlik dönemi dini gelişim evresi (22-40 yaş) gelmektedir.<sup>190</sup> Araştırmamıza katılan öğrencilerin büyük çoğunluğu (N=494) Hökelekli'nin sınıflamasındaki dini gelişim evreleri içerisinde, ikinci grupta yer alırlar. Bu evre, ergenliğin son dönemlerine rastlar ve dini arayışlar, şüphe ve kararsızlıklar yatışarak bir sonuca ulaşılır. Din konusundaki tutumlar netleşir. Gençlerin birçoğu bu dönemde toplumdaki dini grup ve cemaatlerin desteğine ihtiyaç duymaları sebebiyle mensup oldukları gruba bağlılıkların arttığı gözlemlenir. Ayrıca aileden alınan dini değer ve inançlara yaklaşarak, ailenin dini tutumu sürdürme eğilimi de görünür.<sup>191</sup> Bu durumda örneklem grubunu oluşturan bu yaşlardaki öğrencilerin, örgün öğretimdeki din eğitimi süreçleri tamamlanmış olmakla birlikte gerek buralardan gerekse örgün öğretim süreci dışında edindikleri dini bilgiler, sorgulanarak dini inanç ve tutum netleştirilmiş olacaktır. Bu seviyeye gelen bireylerin; inanç, mezhep, kıssa gibi din okuryazarlığını oluşturan konularda gerekli donanımına sahip olarak bunlarla ilgili kelime ve kavramları günlük hayatta kullanması ve din okuryazarlığı konusunda belirli bir düzeye ulaşması beklenir. Yaş değişkenine göre sıralanmış örneklem grubunun puanlarına bakıldığında yalnızca 24 yaşındaki grubun din okuryazarlığı ortalamalarının 60,25 puanda olduğu ve 28 yaşındaki bir katılımcının 86 puanla din okuryazarlık düzeyinin diğerlerine göre daha yüksek olduğu, diğer yaş grubundaki öğrencilerin de 63-73 puan aralığında olduğu görülmektedir.

<sup>190</sup> Hayati Hökelekli, a.g.e, ss. 267-282.

<sup>191</sup> Hayati Hökelekli, a.g.e, s. 280.



### 3.2.1. Öğrencilerin Din Okuryazarlığı Alt Boyutlarındaki Başarısının Öğrencilerin Yaşları ile İlişkisi

Öğrencilerin yaşlarına göre din okuryazarlığı sınıflarından aldıkları ortalama puanlar ile standart sapma ve standart hata değerleri ile bunlar arasında oluşan farklılığın anlamlı olup olmadığı aşağıda incelenmiştir.

**Tablo 25. Din Okuryazarlığı Alt Boyutlarından Alınan Puanların Yaş Değişkenine Göre Dağılımı**

|                      |        | N   | Ortalama | Std. Sapma | Std. Hata |
|----------------------|--------|-----|----------|------------|-----------|
| İnanç Okuryazarlığı  | 18     | 83  | 15,8072  | 2,99780    | ,32905    |
|                      | 19     | 185 | 15,0216  | 3,24365    | ,23848    |
|                      | 20     | 158 | 14,2342  | 3,90519    | ,31068    |
|                      | 21     | 68  | 14,0882  | 3,10385    | ,37640    |
|                      | 22     | 23  | 12,8696  | 3,62196    | ,75523    |
|                      | 23     | 7   | 14,5714  | 2,63674    | ,99659    |
|                      | 24     | 4   | 11,7500  | 6,39661    | 3,19831   |
|                      | 25     | 1   | 17,0000  | .          | .         |
|                      | 28     | 1   | 19,0000  | .          | .         |
|                      | Toplam | 530 | 14,6774  | 3,50043    | ,15205    |
| İbadet Okuryazarlığı | 18     | 83  | 16,7229  | 2,06783    | ,22697    |
|                      | 19     | 185 | 16,2486  | 2,93273    | ,21562    |
|                      | 20     | 158 | 15,3101  | 3,32507    | ,26453    |
|                      | 21     | 68  | 15,7941  | 2,50706    | ,30403    |
|                      | 22     | 23  | 15,3478  | 2,53357    | ,52829    |
|                      | 23     | 7   | 17,0000  | 1,82574    | ,69007    |
|                      | 24     | 4   | 14,7500  | 5,05800    | 2,52900   |
|                      | 25     | 1   | 17,0000  | .          | .         |
|                      | 28     | 1   | 19,0000  | .          | .         |
|                      | Toplam | 530 | 15,9509  | 2,91425    | ,12659    |
| Mezhep Okuryazarlığı | 18     | 83  | 5,9036   | 2,48711    | ,27300    |
|                      | 19     | 185 | 5,9081   | 2,64928    | ,19478    |
|                      | 20     | 157 | 5,7580   | 2,53539    | ,20235    |
|                      | 21     | 68  | 5,6176   | 2,66559    | ,32325    |
|                      | 22     | 23  | 5,1739   | 2,69093    | ,56110    |
|                      | 23     | 7   | 6,5714   | ,97590     | ,36886    |
|                      | 24     | 4   | 5,5000   | 3,41565    | 1,70783   |
|                      | 25     | 1   | 4,0000   | .          | .         |
|                      | 28     | 1   | 8,0000   | .          | .         |

|                           |        |     |         |         |         |
|---------------------------|--------|-----|---------|---------|---------|
|                           | Toplam | 529 | 5,7996  | 2,57639 | ,11202  |
| Kıssa Okuryazarlığı       | 18     | 83  | 14,3253 | 3,30966 | ,36328  |
|                           | 19     | 185 | 14,1297 | 3,36776 | ,24760  |
|                           | 20     | 157 | 13,0955 | 3,97876 | ,31754  |
|                           | 21     | 68  | 13,7500 | 3,30253 | ,40049  |
|                           | 22     | 23  | 11,9130 | 3,52798 | ,73563  |
|                           | 23     | 7   | 16,4286 | 2,43975 | ,92214  |
|                           | 24     | 4   | 12,2500 | 6,23832 | 3,11916 |
|                           | 25     | 1   | 15,0000 | .       | .       |
|                           | 28     | 1   | 16,0000 | .       | .       |
|                           | Toplam | 529 | 13,7297 | 3,60879 | ,15690  |
| Dinlerarası Okuryazarlığı | 18     | 83  | 7,8675  | 2,77520 | ,30462  |
|                           | 19     | 185 | 8,4432  | 2,49309 | ,18330  |
|                           | 20     | 157 | 7,7834  | 2,75336 | ,21974  |
|                           | 21     | 68  | 8,0441  | 2,29493 | ,27830  |
|                           | 22     | 23  | 8,0435  | 2,61948 | ,54620  |
|                           | 23     | 7   | 9,5714  | 1,98806 | ,75142  |
|                           | 24     | 4   | 8,2500  | 4,50000 | 2,25000 |
|                           | 25     | 1   | 8,0000  | .       | .       |
|                           | 28     | 1   | 12,0000 | .       | .       |
|                           | Toplam | 529 | 8,1078  | 2,61800 | ,11383  |
| Ahlak Okuryazarlığı       | 18     | 83  | 10,6627 | 1,60242 | ,17589  |
|                           | 19     | 185 | 10,5568 | 1,61793 | ,11895  |
|                           | 20     | 157 | 10,1210 | 2,12540 | ,16963  |
|                           | 21     | 68  | 10,4265 | 1,63284 | ,19801  |
|                           | 22     | 23  | 10,3478 | 1,64064 | ,34210  |
|                           | 23     | 7   | 11,4286 | ,78680  | ,29738  |
|                           | 24     | 4   | 7,7500  | 3,59398 | 1,79699 |
|                           | 25     | 1   | 12,0000 | .       | .       |
|                           | 28     | 1   | 12,0000 | .       | .       |
|                           | Toplam | 529 | 10,4140 | 1,81551 | ,07894  |

Din okuryazarlığı türlerinin hepsinde 28 yaşındaki katılımcının en yüksek puana sahip olduğu görülmektedir. Ancak bu yaş grubundaki bireyin, tüm örneklem içerisindeki temsil gücü zayıf olduğundan diğer yaş gruplarına bakılabılır. İnanç okuryazarlığı alanında bu katılımcıyı 20 soru üzerinden 17 puan ortalamasıyla 25 yaşındaki başka bir öğrenci izlemektedir. Ancak örneklem içerisinde daha fazla katılımcının yaş grubu olan 18 yaş için inanç okuryazarlık ortalaması 15,8072'dir ve

18-25 yaş aralığındaki en yüksek ortalama bu gruba aittir. İbadet okuryazarlığında yine 28 ve 25 yaşındaki birer katılımcı dâhil edilmezse 23 yaşındaki katılımcıların daha yüksek ortalamalara sahip olduğu görülmektedir. Mezhep okuryazarlığı alanında ise 18-22 yaş arasındaki tüm katılımcıların puanlarının 5 olduğu, yaşa göre farklılaşmanın yalnızca küsuratlarda olduğu görülmektedir. Kıssa okuryazarlığı alanında en yüksek puan ortalaması 23 yaş grubundayken dinler arası okuryazarlıkta da -28 yaşındaki bir katılımcı dâhil edilmezse- aynı yaş grubundaki öğrencilerindir. Ahlak okuryazarlığı alanında 28 ve 25 yaşındaki iki öğrencinin puanı eşit ve en yüksektir. Bu grubu 23 yaşındaki öğrenciler takip ederken, 18-22 yaş arasındaki öğrencilerin puanları ise küsuratlar dışında aynıdır. Din okuryazarlığı alt boyutlarında da yaş ile bu okuryazarlık türleri arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığı ANOVA analizi ile tespit edilmiştir. Buna göre inanç okuryazarlığı ile ( $p=0,01<0,05$ ), ibadet okuryazarlığı ile ( $p=0,012<0,05$ ), kıssa okuryazarlığı ile ( $p=0,009<0,05$ ) ve ahlak okuryazarlığı ile ( $p=0,013<0,050$ ) yaş arasında anlamlı bir farklılık vardır. Mezhep okuryazarlığı ile ( $p=0,850>0,05$ ) ve dinler arası okuryazarlık ile ( $p=0,224>0,05$ ) yaş arasında ise anlamlı bir farklılık yoktur. Bu okuryazarlık sınıflarında birbiriyle aynı puanlara sahip öğrencilerin çok sayıda olması istatistiksel olarak yaş grupları arasında anlamlı bir farklılık oluşmamasında etkili olabileceği düşünülmektedir.

### **3.3. Öğrencilerin Din Okuryazarlık Düzeylerinin Mezun Oldukları Lise Türüne Göre Farklılığına İlişkin Bulgular**

Öğrencilerin mezun oldukları lise türü değişkenine göre din okuryazarlığı başarı testinden aldıkları puanların ortalama ve standart sapma değerleri ile mezun oldukları lise türü ile din okuryazarlığı başarı testinden aldıkları puan arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığına dair istatistiksel analizler yapılarak öğrencilerin mezun oldukları lise türü ile din okuryazarlığı başarı testi arasındaki ilişki tespit edilmiştir.

**Tablo 26. Öğrencilerin Mezun Oldukları Lise Türü Değişkenine Göre Din Okuryazarlığı Başarı Testi Puanlarının Ortalama ve Standart Sapmaları**

|                        | N   | Ortalama | Std. Sapma | Std. Hata |
|------------------------|-----|----------|------------|-----------|
| Sosyal Bilimler Lisesi | 1   | 42,0000  | .          | .         |
| Anadolu Lisesi         | 218 | 68,5917  | 12,72478   | ,86183    |
| İmam Hatip ve AİHL     | 37  | 77,1892  | 11,21714   | 1,84409   |
| Düz Lise               | 174 | 66,7529  | 12,85094   | ,97423    |
| Meslek Liseleri        | 65  | 66,9692  | 17,43378   | 2,16239   |
| Diğer                  | 35  | 72,6571  | 13,94726   | 2,35752   |
| Toplam                 | 530 | 68,6075  | 13,68581   | ,59447    |

Mezun olunan lise türüne göre din okuryazarlığı başarı testinden alınan toplam puanların ortalamalarına bakıldığında en yüksek ortalamaya (77,1892) İmam Hatip ve Anadolu İmam Hatip Lisesi mezunu olan öğrencilerin sahip olduğu görülmektedir. Bu sırayı 72,6571 ortalamayla ‘diğer’ seçeneğinde yer alan liseler takip etmektedir. Anadolu liselerinden mezun olan öğrencilerin ortalaması 68,5917’dir. Düz lise ve meslek liselerinden mezun olan öğrencilerin aldıkları puanların ortalaması ise neredeyse aynıdır. (66,7529-66,9692) Son sırada Sosyal Bilimler lisesinden mezun olan tek öğrenci yer almaktadır. Ancak örnekleme temsil etme gücü zayıf olduğundan sunduğumuz seçenekler arasında meslek liseleri ve diğer liselerden mezun olan öğrencilerin puan ortalamalarında son sırada yer aldığı da söylenebilir.

**Tablo 27. Öğrencilerin Mezun Oldukları Lise Türü ile Din Okuryazarlığı Başarı Testi Puanları Arasındaki İlişki**

| ANOVA         |                 |     |                    |       |      |
|---------------|-----------------|-----|--------------------|-------|------|
|               | Kareler Toplamı | df  | Kareler Ortalaması | F     | Sig. |
| Gruplar Arası | 4779,831        | 5   | 955,966            | 5,312 | ,000 |
| Grup İçi      | 94302,539       | 524 | 179,967            |       |      |
| Toplam        | 99082,370       | 529 |                    |       |      |

Mezun olunan lise türü ile din okuryazarlığı başarı testi puanları arasında  $p=0,00<0,05$  olduğundan anlamlı bir farklılık görülmüştür. Bu farklılığın kaynağını

görebilmek için Post-Hoc testi, ikiden fazla değişken arasında farklılık olmadığından uygulanamamıştır. Bu yüzden onun yerine Mann-Whitney U testi uygulanmıştır. Tüm lise türleri ikili gruplar halinde birbiriyle karşılaştırıldığında farklılaşmanın İmam Hatip-Anadolu İmam Hatip Liseleri ile Anadolu Liseleri ile düz liseler ve meslek liseleri arasında olduğu ayrıca düz lise ile diğer liseler arasında da anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür. Farklılıkların daha net yorumlanabilmesi ve tabloların okunma kolaylığı için arasında farklılaşma olan liselerin din okuryazarlığı başarı testinden aldıkları puanların ortalamaları da tablolara eklenmiştir.

**Tablo 27. 1. Öğrencilerin Mezun Oldukları Lise Türü ile Din Okuryazarlığı Başarı Testi Arasındaki Farklılaşmaya Dair Mann- Whitney U Testi Sonuçları**

**Tablo 27.1.1. İmam Hatip- Anadolu İmam Hatip Liseleri ile Anadolu Liseleri Arasındaki Farklılaşma**

| Lise Türü          | N   | Ortalama Aralığı | Aralıklar Toplamı | Ortalama | Sig. |
|--------------------|-----|------------------|-------------------|----------|------|
| Anadolu Lisesi     | 218 | 119,44           | 26039,00          | 68,5917  | ,000 |
| İmam Hatip ve AİHL | 37  | 178,41           | 6601,00           | 77,1892  |      |
| Toplam             | 255 |                  |                   |          |      |

**Tablo 27.1.2. İmam Hatip- Anadolu İmam Hatip Liseleri ile Düz Liseler Arasındaki Farklılaşma**

| Lise Türü          | N   | Ortalama Aralığı | Aralıklar Toplamı | Ortalama | Sig. |
|--------------------|-----|------------------|-------------------|----------|------|
| İmam Hatip ve AİHL | 37  | 153,46           | 5678,00           | 77,1892  | ,000 |
| Düz Lise           | 174 | 95,91            | 16688,00          | 66,7529  |      |
| Toplam             | 211 |                  |                   |          |      |

**Tablo 27.1.3. İmam Hatip- Anadolu İmam Hatip Liseleri ile Meslek Liseleri Arasındaki Farklılaşma**

| Lise Türü          | N   | Ortalama Aralığı | Aralıklar Toplamı | Ortalama | Sig. |
|--------------------|-----|------------------|-------------------|----------|------|
| İmam Hatip ve AİHL | 37  | 65,11            | 2409,00           | 77,1892  | ,000 |
| Meslek Liseleri    | 65  | 43,75            | 2844,00           | 66,9692  |      |
| Toplam             | 102 |                  |                   |          |      |

İmam Hatip- Anadolu İmam Hatip ile Anadolu Liseleri arasında  $p=0,00<0,05$  olduğundan anlamlı bir farklılık vardır. İmam Hatip- Anadolu İmam Hatip liselerinden mezun olan öğrencilerin din okuryazarlığı başarı testinden aldıkları puanların ortalaması 77,1892 iken Anadolu Liselerinden mezun olan öğrencilerin puan ortalaması 68, 5917'dir. İmam Hatip-Anadolu İmam Hatip mezunlarıyla düz liselerden mezun olan öğrenciler arasında da anlamlı bir farklılık görülmektedir. ( $p=0,00<0,05$ ) düz lise mezunu öğrencilerin puan ortalamasının 66,7529 olduğu görülmektedir. İmam Hatip-Anadolu İmam Hatip Lisesi mezunlarıyla görülen diğer bir farklılaşma da meslek liseleri ile olmuştur. ( $p=0,00<0,05$ ) Meslek lisesinden mezun olan öğrencilerin puanlarının ortalaması 66,9692'dir.

Örnekleme katılan öğrencilerden İmam Hatip- Anadolu İmam Hatip Liseleri'nden mezun olanların din okuryazarlığı başarı testine ait puan ortalamasının Anadolu liseleri, düz liseler ve meslek liselerinden mezun olan öğrencilerden yüksek olması nedeniyle aralarında bir farklılık bulunmuştur. Şüphesiz ki bu farklılığın temelinde İmam Hatip ve Anadolu İmam Hatip Liseleri'nde uygulanan öğretim programı vardır. Bu programa göre İHL ve AİHL'lerdeki ders programlarında %40 civarında meslek dersleri, %60 civarında kültür ve fen dersleri yer almaktadır.<sup>192</sup> Dolayısıyla bu tür liselerden mezun olan öğrencilerin diğer liselerden mezun olan öğrencilere göre din okuryazarlığı konusunda daha başarılı olması kaçınılmazdır. Ancak burada İmam Hatip ve Anadolu İmam Hatip Lisesi mezunu öğrencilerin başarılarının diğer liselere göre farklılık göstermesine rağmen kendi içindeki başarı durumu sorgulanmalıdır. Çalışmamızın toplam puan analizlerinin yapıldığı başlık

<sup>192</sup> Mustafa Öcal, Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Din Eğitimi, Düşünce Kitap, İstanbul 2011, ss. 350-353.

altında Tablo 18 ve 19'a bakıldığında, İmam Hatip ve Anadolu İmam Hatip lisesi mezunu olan öğrenciler örneklem grubundan çıkarıldığında toplam puan üzerindeki farklılığın yalnızca 1 puan olduğu görülmüştür. Yine Tablo 26'ya bakıldığında İmam Hatip ve Anadolu İmam Hatip Lisesi öğrencilerinin ortalama puanlarının 77,1892 olduğu görülmektedir. Bu liselerden mezun olup daha fazla din dersiyile karşılaşmış öğrencilerin diğer lise türlerinden mezun olanlara göre yalnızca 9 puanlık bir fark oluşturması ve bu liselerden mezun olan öğrenciler örneklem grubundan çıkarıldığında toplam puan ortalamasında yalnızca bir puanlık bir düşüşe sebep olması İmam Hatip ve Anadolu İmam Hatip Liseleri açısından olumsuz bir algıya sebep olmaktadır. Bu tür liselerin din okuryazarlık başarısının düşük olmasının nedenleri başka bir araştırmayla tespit edilebilir.

Mann- Whitney U testine göre ortaya çıkan diğer bir farklılaşma da düz liseler ile diğer grubundaki liseler arasında görülmektedir. İlgili testin sonucu tablo 27.2.'deki gibidir.

**Tablo 27.2. Düz Liseler ile Diğer Grubundaki Liseler Arasındaki Farklılaşma**

| Lise Türü | N   | Ortalama Aralığı | Aralıklar Toplamı | Ortalama | Sig. |
|-----------|-----|------------------|-------------------|----------|------|
| Düz Lise  | 174 | 99,20            | 17260,50          | 66,7529  | ,002 |
| Diğer     | 35  | 133,84           | 4684,50           | 72,6571  |      |
| Toplam    | 209 |                  |                   |          |      |

Düz liselerden mezun olan öğrenciler ile diğer grubundaki liselerden mezun olan öğrencilerin toplam puanları arasında da  $p=0,002<0,050$  olduğundan anlamlı bir farklılık görülmektedir. Ortalama puanlara bakıldığında diğer grubundaki liselerden mezun olanların puan ortalaması 72,6571 iken düz liselerden mezun olan öğrencilerin 66,7529'dur. Diğer grubundaki liselerden mezun olan öğrencilerin puan ortalamalarının yüksek olmasında müfredat dışı din eğitimi veren bazı özel liselerden mezun olan öğrencilerin de bu grup içerisinde olmasından kaynaklanabileceği düşünülmektedir.

### 3.3.1. Öğrencilerin Din Okuryazarlığı Alt Boyutlarındaki Başarısının Mezun Oldukları Lise Türü ile İlişkisi

Öğrencilerin mezun oldukları lise türüne göre inanç, ibadet, mezhep, kıssa, dinler arası ve ahlak okuryazarlığı sınıflarından aldıkları puanların ortalama ve standart sapma değerleri şöyledir:

**Tablo 28. Din Okuryazarlığı Alt Boyutlarından Alınan Puanların Mezun Olunan Lise Türüne Göre Dağılımı**

|                      |                    | N   | Ortalama | Std. Sapma | Std. Hata |
|----------------------|--------------------|-----|----------|------------|-----------|
| İnanç Okuryazarlığı  | Sosyal Bilimler    | 1   | 10,0000  | .          | .         |
|                      | Anadolu Lisesi     | 218 | 14,9404  | 3,44424    | ,23327    |
|                      | İmam Hatip ve AİHL | 37  | 15,9730  | 2,49985    | ,41097    |
|                      | Düz Lise           | 174 | 14,2184  | 3,27338    | ,24815    |
|                      | Meslek Liseleri    | 65  | 13,8769  | 4,27751    | ,53056    |
|                      | Diğer              | 35  | 15,5714  | 3,64841    | ,61669    |
|                      | Toplam             | 530 | 14,6774  | 3,50043    | ,15205    |
| İbadet Okuryazarlığı | Sosyal Bilimler    | 1   | 12,0000  | .          | .         |
|                      | Anadolu Lisesi     | 218 | 16,0229  | 2,81281    | ,19051    |
|                      | İmam Hatip ve AİHL | 37  | 17,4324  | 2,08887    | ,34341    |
|                      | Düz Lise           | 174 | 15,7069  | 2,76022    | ,20925    |
|                      | Meslek Liseleri    | 65  | 15,4308  | 3,56620    | ,44233    |
|                      | Diğer              | 35  | 16,2286  | 3,24568    | ,54862    |
|                      | Toplam             | 530 | 15,9509  | 2,91425    | ,12659    |
| Mezhep Okuryazarlığı | Sosyal Bilimler    | 1   | 1,0000   | .          | .         |
|                      | Anadolu Lisesi     | 218 | 5,6101   | 2,56155    | ,17349    |
|                      | İmam Hatip ve AİHL | 37  | 7,2973   | 2,36719    | ,38916    |
|                      | Düz Lise           | 174 | 5,3276   | 2,54023    | ,19257    |
|                      | Meslek Liseleri    | 64  | 6,3281   | 2,60070    | ,32509    |
|                      | Diğer              | 35  | 6,9143   | 1,90002    | ,32116    |
|                      | Toplam             | 529 | 5,7996   | 2,57639    | ,11202    |
| Kıssa Okuryazarlığı  | Sosyal Bilimler    | 1   | 8,0000   | .          | .         |
|                      | Anadolu Lisesi     | 218 | 13,7615  | 3,25675    | ,22058    |
|                      | İmam Hatip ve AİHL | 37  | 15,9459  | 2,51601    | ,41363    |
|                      | Düz Lise           | 174 | 13,2126  | 3,65660    | ,27721    |



|                            |                    |     |         |         |        |
|----------------------------|--------------------|-----|---------|---------|--------|
|                            | Meslek Liseleri    | 64  | 13,2188 | 4,32589 | ,54074 |
|                            | Diğer              | 35  | 14,8571 | 3,95670 | ,66880 |
|                            | Toplam             | 529 | 13,7297 | 3,60879 | ,15690 |
| Dinler Arası Okuryazarlığı | Sosyal Bilimler    | 1   | 4,0000  | .       | .      |
|                            | Anadolu Lisesi     | 218 | 7,8119  | 2,60564 | ,17648 |
|                            | İmam Hatip ve AİHL | 37  | 9,8919  | 2,38960 | ,39285 |
|                            | Düz Lise           | 174 | 7,9023  | 2,54592 | ,19301 |
|                            | Meslek Liseleri    | 64  | 8,2813  | 2,62145 | ,32768 |
|                            | Diğer              | 35  | 8,8857  | 2,43469 | ,41154 |
|                            | Toplam             | 529 | 8,1078  | 2,61800 | ,11383 |
| Ahlak Okuryazarlığı        | Sosyal Bilimler    | 1   | 7,0000  | .       | .      |
|                            | Anadolu Lisesi     | 218 | 10,4450 | 1,70096 | ,11520 |
|                            | İmam Hatip ve AİHL | 37  | 10,6486 | 1,68682 | ,27731 |
|                            | Düz Lise           | 174 | 10,3851 | 1,72905 | ,13108 |
|                            | Meslek Liseleri    | 64  | 10,4219 | 2,12920 | ,26615 |
|                            | Diğer              | 35  | 10,2000 | 2,37388 | ,40126 |
|                            | Toplam             | 529 | 10,4140 | 1,81551 | ,07894 |

Mezun olunan lise türü değişkenine göre din okuryazarlığının alt boyutlarındaki puan ortalamalarına bakıldığında tüm din okuryazarlığı sınıflarında İmam Hatip ve Anadolu İmam Hatip Liselerinden mezun olan öğrencilerin ortalamasının en yüksek olduğu görülmektedir. Yine tüm alt boyutlarda bu liseleri 'diğer' seçeneğiyle kodlanmış, sunulan seçenekler arasında bulunmayan lise türündeki öğrencilerin takip ettiği tespit edilmiştir. Diğer sıralamalar değişmekle beraber ahlak okuryazarlığı sınıfındaki ortalama puanlar -Sosyal Bilimler lisesinden mezun bir öğrenci dışında- küsurat farkı dışında aynıdır. Bu farkın anlamlı olup olmadığı tek yönlü varyans analiziyle tespit edilmiştir. Buna göre; inanç okuryazarlığı ile ( $p=0,005<0,05$ ), ibadet okuryazarlığı ile ( $p=0,009<0,05$ ), mezhep okuryazarlığı ile ( $p=0,000<0,05$ ), kıssa okuryazarlığı ile ( $p=0,000<0,05$ ), dinler arası okuryazarlığı ile ( $p=0,000<0,05$ ) öğrencilerin mezun oldukları lise türü arasında anlamlı bir farklılık vardır. Ancak ahlak okuryazarlığı ile mezun olunan lise türü arasında anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır. ( $p=0,449>0,05$ ) bu farklılığın ortaya çıkmamasında tüm lise türlerinden mezun olan öğrencilerin 10 puan aldıkları, küsurat farklılıklarıyla değişiklik göstermesi etkili olabilir. Diğer tüm lise türlerinin

ortalamasından farklı puan alan tek öğrenci Sosyal Bilimler lisesinden mezun olmuştur.

### 3.4. Öğrencilerin Din Okuryazarlık Düzeylerinin Devam Etmekte Oldukları Fakülteye Göre Farklılığına İlişkin Bulgular

Örnekleme katılan öğrencilerin devam etmekte oldukları fakülte değişkenine göre din okuryazarlığı başarı testinden aldıkları toplam puanların ortalamaları ve standart sapmaları ile devam etmekte oldukları fakülte ile din okuryazarlığı başarı testinden aldıkları puan arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığını test etmek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizinin sonuçları aşağıdaki gibidir

**Tablo 29. Öğrencilerin Devam Etmekte Oldukları Fakülte Değişkenine Göre Din Okuryazarlığı Başarı Testi Puanlarının Ortalama ve Standart Sapmaları**

|                           | N   | Ortalama | Std. Sapma | Std. Hata |
|---------------------------|-----|----------|------------|-----------|
| Ahmet Keleşoğlu Eğitim    | 142 | 73,7958  | 10,81143   | ,90728    |
| Fen Fakültesi             | 29  | 66,8621  | 12,52918   | 2,32661   |
| Mühendislik- Mimarlık     | 102 | 67,2745  | 14,77900   | 1,46334   |
| Sağlık Bilimleri          | 58  | 70,6897  | 10,51183   | 1,38027   |
| Sosyal ve Beşeri Bilimler | 147 | 69,6054  | 12,29186   | 1,01382   |
| Turizm                    | 52  | 52,8846  | 14,30981   | 1,98441   |
| Toplam                    | 530 | 68,6075  | 13,68581   | ,59447    |

Tablo 29.'ya bakıldığında en yüksek ortalamaya sahip öğrencilerin (73,7958) Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi'nde oldukları görülmektedir. İkinci sırayı 70,6897 puanla Sağlık Bilimleri, üçüncü sırayı 69,6054 puan ile Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi, dördüncü sırada 67,2745 puan ile Mühendislik- Mimarlık fakültesi beşinci sırada 66,8621 puan ile Fen Fakültesi ve son sırada 52,8846 puan ile Turizm Fakültesi yer almaktadır. Turizm Fakültesi öğrencileri din okuryazarlığı düzeyi bakımından orta sınıfında yer alırken diğer fakültelerdeki öğrencilerin okuryazarlık düzeylerinin yüksek olduğu söylenebilir. Ortalama puanlar arasında farklılıklar görünmekle beraber bu farkın anlamlı olup olmadığına dair analiz aşağıdaki gibidir:

**Tablo 30. Öğrencilerin Devam Etmekte Oldukları Fakülte ile Din Okuryazarlığı Başarı Testi Puanları Arasındaki İlişki**

| ANOVA         |                 |     |                    |        |      |
|---------------|-----------------|-----|--------------------|--------|------|
|               | Kareler Toplamı | Df  | Kareler Ortalaması | F      | Sig. |
| Gruplar Arası | 17344,693       | 5   | 3468,939           | 22,239 | ,000 |
| Grup İçi      | 81737,677       | 524 | 155,988            |        |      |
| Toplam        | 99082,370       | 529 |                    |        |      |

**SCHEFFE**

| (I) Fakülte               | (J) Fakülte               | Ortalama Farklılık (I-J) | Std. Hata | Sig.  |
|---------------------------|---------------------------|--------------------------|-----------|-------|
| Ahmet Keleşoğlu Eğitim    | Fen Fakültesi             | 6,93371                  | 2,54507   | ,193  |
|                           | Mühendislik Mimarlık      | 6,52126*                 | 1,62105   | ,007  |
|                           | Sağlık Bilimleri          | 3,10612                  | 1,94627   | ,769  |
|                           | Sosyal ve Beşeri Bilimler | 4,19033                  | 1,46957   | ,151  |
|                           | Turizm                    | 20,91116*                | 2,02442   | ,000  |
| Fen Fakültesi             | Ahmet Keleşoğlu Eğitim    | -6,93371                 | 2,54507   | ,193  |
|                           | Mühendislik Mimarlık      | -,41244                  | 2,62834   | 1,000 |
|                           | Sağlık Bilimleri          | -3,82759                 | 2,84048   | ,874  |
|                           | Sosyal ve Beşeri Bilimler | -2,74337                 | 2,53772   | ,948  |
|                           | Turizm                    | 13,97745*                | 2,89459   | ,000  |
| Mühendislik Mimarlık      | Ahmet Keleşoğlu Eğitim    | -6,52126*                | 1,62105   | ,007  |
|                           | Fen Fakültesi             | ,41244                   | 2,62834   | 1,000 |
|                           | Sağlık Bilimleri          | -3,41515                 | 2,05396   | ,736  |
|                           | Sosyal ve Beşeri Bilimler | -2,33093                 | 1,60948   | ,835  |
|                           | Turizm                    | 14,38989*                | 2,12816   | ,000  |
| Sağlık Bilimleri          | Ahmet Keleşoğlu Eğitim    | -3,10612                 | 1,94627   | ,769  |
|                           | Fen Fakültesi             | 3,82759                  | 2,84048   | ,874  |
|                           | Mühendislik Mimarlık      | 3,41515                  | 2,05396   | ,736  |
|                           | Sosyal ve Beşeri Bilimler | 1,08421                  | 1,93664   | ,997  |
|                           | Turizm                    | 17,80504*                | 2,38521   | ,000  |
| Sosyal ve Beşeri Bilimler | Ahmet Keleşoğlu Eğitim    | -4,19033                 | 1,46957   | ,151  |
|                           | Fen Fakültesi             | 2,74337                  | 2,53772   | ,948  |
|                           | Mühendislik Mimarlık      | 2,33093                  | 1,60948   | ,835  |
|                           | Sağlık Bilimleri          | -1,08421                 | 1,93664   | ,997  |
|                           | Turizm                    | 16,72083*                | 2,01517   | ,000  |

|        |                           |            |         |      |
|--------|---------------------------|------------|---------|------|
| Turizm | Ahmet Keleşoğlu Eğitim    | -20,91116* | 2,02442 | ,000 |
|        | Fen Fakültesi             | -13,97745* | 2,89459 | ,000 |
|        | Mühendislik Mimarlık      | -14,38989* | 2,12816 | ,000 |
|        | Sağlık Bilimleri          | -17,80504* | 2,38521 | ,000 |
|        | Sosyal ve Beşeri Bilimler | -16,72083* | 2,01517 | ,000 |

Örnekleme katılan öğrencilerin devam etmekte oldukları fakülte ile din okuryazarlığı başarı testinden aldıkları puanlar arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir. ( $p=0,00<0,05$ ) Farklılığın hangi yönde ve hangi fakülteler arasında olduğunu gösteren Scheffe testi sonuçlarına bakıldığında örneklemin Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi kümesinde yer alan öğrencilerin başarı testi ortalamasında en yüksek puana sahip olduğu görülmektedir. Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi ile Mühendislik- Mimarlık ( $p=0,007$ ) ve Turizm Fakültesi ( $p=0,000$ ) arasında Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi lehine anlamlı bir farklılık vardır. Fen Fakültesi, Mühendislik-Mimarlık Fakültesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi ile Turizm Fakültesi arasında Turizm Fakültesi aleyhinde anlamlı bir farklılık vardır. ( $p=0,000$ ) Bu farklılaşmanın, Turizm Fakültesi'nin 52, 8846 puan ile ortalama puan bakımından en son sırada yer almasından kaynaklandığı söylenebilir. Turizm Fakültesi öğrencilerinin din okuryazarlığı konusunda en son sırada yer almasının ve diğer fakültelerden farklılaşmasının ardında yatan nedenler, bu öğrencilerin dini bilgi, tutum ve dindarlık düzeyleri ile dini ilgileri doğrultusunda tespit edilmelidir.

Din okuryazarlığı başarı testinden aldıkları puanların ortalamasına göre fakülteler sıralanırsa ilk sırada 73,7958 ortalama ile Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi, ikinci sırada 70,6897 ortalama ile Sağlık Bilimleri, üçüncü sırada 69,6054 ortalama puan ile Sosyal ve Beşeri Bilimler, dördüncü sırada 67,2745 ortalama ile Mühendislik-Mimarlık, beşinci sırada 66,8621 ortalama ile Fen ve son sırada 52, 8846 puan ile Turizm Fakültesi yer almaktadır. Fakülteler arasındaki puan farklarının oluşmasında öğrencilerin akademik başarılarının etkisinin olabileceği fikrinden hareketle uygulama yapılan fakültelerin ilgili bölümlerindeki öğrencilerin 2014 ÖSYS taban puanlarına bakılmıştır. Elde edilen sonuca göre uygulama yapılan bölümler içerisinde taban puanı en yüksek olan fakülte 332,07421 ile Ahmet

Keleşoğlu Eğitim Fakültesi, ikinci sırada 320,88101 taban puan ile Sağlık Bilimleri, üçüncü sırada 237,74306 taban puan ile Sosyal ve Beşeri Bilimler, dördüncü sırada 231,47373 taban puan ile Mühendislik- Mimarlık, beşinci sırada 218,05403 taban puan ile Fen ve son sırada 210,67115 puan ile Turizm Fakültesi yer almaktadır.<sup>193</sup> Taban puanları baz alınarak gösterilen ÖSYS başarısı ve din okuryazarlığı testi başarı sıralamasına bakıldığında sıralamanın değişmediği görülmektedir. Bu durumda ÖSYS sonuçları esas alarak yordanan sınav başarısı ile din okuryazarlığı arasında doğru bir orantı vardır. Başka bir deyişle sınav başarısı yüksek olan öğrenciler din okuryazarlığı konusunda da başarılıdır.

### 3.4.1. Öğrencilerin Din Okuryazarlığı Alt Boyutlarındaki Başarısının Devam Etmekte Oldukları Fakülte ile İlişkisi

Araştırmaya katılan öğrencilerin devam etmekte oldukları fakülte değişkenine göre din okuryazarlığının alt boyutlarından aldıkları toplam puanların ortalamaları ve standart sapmaları ile devam etmekte oldukları fakülte ile din okuryazarlığı başarı testinde yer alan alt boyutlardan aldıkları puan arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığını test etmek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizinin sonuçları aşağıda yorumlanmıştır.

**Tablo 31. Din Okuryazarlığı Alt Boyutlarından Alınan Puanların Devam Ettikleri Fakültelelere Göre Dağılımı**

|                      |                           | N   | Ortalama | Std. Sapma | Std. Hata |
|----------------------|---------------------------|-----|----------|------------|-----------|
| İnanç Okuryazarlığı  | Ahmet Keleşoğlu Eğitim    | 142 | 15,9225  | 2,69771    | ,22639    |
|                      | Fen Fakültesi             | 29  | 14,7931  | 3,64867    | ,67754    |
|                      | Mühendislik Mimarlık      | 102 | 14,4608  | 3,81418    | ,37766    |
|                      | Sağlık Bilimleri          | 58  | 15,2069  | 2,98980    | ,39258    |
|                      | Sosyal ve Beşeri Bilimler | 147 | 14,6735  | 3,19495    | ,26352    |
|                      | Turizm                    | 52  | 11,0577  | 3,68044    | ,51038    |
|                      | Toplam                    | 530 | 14,6774  | 3,50043    | ,15205    |
| İbadet Okuryazarlığı | Ahmet Keleşoğlu Eğitim    | 142 | 16,6549  | 2,32179    | ,19484    |
|                      | Fen Fakültesi             | 29  | 15,6207  | 2,14499    | ,39831    |
|                      | Mühendislik Mimarlık      | 102 | 15,8039  | 3,51810    | ,34834    |
|                      | Sağlık Bilimleri          | 58  | 16,6379  | 2,02353    | ,26570    |

<sup>193</sup><http://dokuman.osym.gov.tr/pdfdokuman/2014/OSYS/yerlestirme/2014-%C3%96SYS-TABLO4-EnKucukEnBuyukPuanlar23072014.pdf> (Son Erişim Tarihi: 12.6.2015).

|                            |                           |                        |         |         |         |
|----------------------------|---------------------------|------------------------|---------|---------|---------|
|                            | Sosyal ve Beşeri Bilimler | 147                    | 16,0952 | 2,32123 | ,19145  |
|                            | Turizm                    | 52                     | 13,3269 | 4,12891 | ,57258  |
|                            | Toplam                    | 530                    | 15,9509 | 2,91425 | ,12659  |
| Mezhep Okuryazarlığı       | Ahmet Keleşoğlu Eğitim    | 142                    | 6,3451  | 2,35515 | ,19764  |
|                            | Fen Fakültesi             | 29                     | 5,2069  | 2,78233 | ,51667  |
|                            | Mühendislik Mimarlık      | 101                    | 5,7228  | 2,43770 | ,24256  |
|                            | Sağlık Bilimleri          | 58                     | 6,1207  | 2,66279 | ,34964  |
|                            | Sosyal ve Beşeri Bilimler | 147                    | 6,0068  | 2,66766 | ,22002  |
|                            | Turizm                    | 52                     | 3,8462  | 2,00377 | ,27787  |
|                            | Toplam                    | 529                    | 5,7996  | 2,57639 | ,11202  |
|                            | Kıssa Okuryazarlığı       | Ahmet Keleşoğlu Eğitim | 142     | 15,1197 | 2,87440 |
| Fen Fakültesi              |                           | 29                     | 13,6552 | 3,22131 | ,59818  |
| Mühendislik Mimarlık       |                           | 101                    | 13,7525 | 3,49401 | ,34767  |
| Sağlık Bilimleri           |                           | 58                     | 13,8966 | 3,05327 | ,40091  |
| Sosyal ve Beşeri Bilimler  |                           | 147                    | 13,8299 | 3,50024 | ,28870  |
| Turizm                     |                           | 52                     | 9,4615  | 3,58352 | ,49695  |
| Toplam                     |                           | 529                    | 13,7297 | 3,60879 | ,15690  |
| Dinler Arası Okuryazarlığı |                           | Ahmet Keleşoğlu Eğitim | 142     | 8,9648  | 2,31680 |
|                            | Fen Fakültesi             | 29                     | 7,6207  | 2,14499 | ,39831  |
|                            | Mühendislik Mimarlık      | 101                    | 7,7921  | 2,37199 | ,23602  |
|                            | Sağlık Bilimleri          | 58                     | 7,9138  | 2,51511 | ,33025  |
|                            | Sosyal ve Beşeri Bilimler | 147                    | 8,3946  | 2,77108 | ,22855  |
|                            | Turizm                    | 52                     | 6,0577  | 2,56227 | ,35532  |
|                            | Toplam                    | 529                    | 8,1078  | 2,61800 | ,11383  |
|                            | Ahlak Okuryazarlığı       | Ahmet Keleşoğlu Eğitim | 142     | 10,7887 | 1,67515 |
| Fen Fakültesi              |                           | 29                     | 9,9655  | 1,99074 | ,36967  |
| Mühendislik Mimarlık       |                           | 101                    | 10,1089 | 1,85419 | ,18450  |
| Sağlık Bilimleri           |                           | 58                     | 10,9138 | 1,08068 | ,14190  |
| Sosyal ve Beşeri Bilimler  |                           | 147                    | 10,6054 | 1,56397 | ,12899  |
| Turizm                     |                           | 52                     | 9,1346  | 2,52850 | ,35064  |
| Toplam                     |                           | 529                    | 10,4140 | 1,81551 | ,07894  |

Tüm testin ortalamalarında görülen durum, din okuryazarlığına ait alt boyutlarda da değişmemiştir. Din okuryazarlığının tüm sınıflarında toplam puan ortalamasında olduğu gibi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi öğrencileri en yüksek puanlara sahiptir. İnanç okuryazarlığı sınıfında bu sırayı Sağlık Bilimleri Fakültesi takip etmiştir. En düşük ortalamaya sahip Turizm Fakültesi dışında kalan Mühendislik-Mimarlık, Fen ve Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültelerinin ortalamaları

ise kusuratlar hariç aynıdır. İbadet, kıssa ve mezhep okuryazarlığı türündeki sıralamalar ise toplam puandaki sıralamayla aynıdır. Bu sıralama; Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi, Sağlık Bilimleri, Sosyal ve Beşeri Bilimler, Mühendislik-Mimarlık, Fen ve Turizm Fakültesi şeklindedir. Dinler arası okuryazarlığında Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi ve Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi öğrencileri aynı puanı almışken bunu Fen, Mühendislik- Mimarlık ve Sağlık Bilimleri Fakülteleri yine aynı puanlarla takip etmektedir. Turizm Fakültesi bu okuryazarlık sınıfında da son sırada yer almaktadır. Ahlak okuryazarlığı alt boyutunda ise diğer değişkenlere göre yapıldığında da görülen sıralamanın benzeri ortaya çıkmıştır. Ahmet Keleşoğlu Eğitim, Mühendislik- Mimarlık, Sağlık, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakülteleri aynı puandadır. Fen ve Turizm fakülteleri ise onların bir puan eksiği ortalamayla son sırada yer almaktadır.

İnanç, ibadet, kıssa, mezhep, dinler arası ve ahlak okuryazarlığı sınıflarının hepsinde  $p=0,000$ 'dır.  $0,000 < 0,05$  olduğundan bu okuryazarlık türlerinin hepsi ile öğrencilerin devam etmekte oldukları fakülte arasında anlamlı bir farklılık vardır. Yapılan Post- Hoc testinde toplam puanda görülen farklılaşmaların bazıları değişiklik göstermiştir. İnanç okuryazarlığı alanında toplam puan ile söz konusu değişken arasındaki farklılıklar aynıdır. Yani Eğitim Fakültesi ile Mühendislik- Mimarlık ve Turizm Fakültesi arasında ve Turizm Fakültesi ile tüm fakültelerin inanç okuryazarlığına göre puan ortalamaları arasında bir farklılık vardır. İbadet okuryazarlığı sınıfında ise Eğitim Fakültesi ile Mühendislik-Mimarlık Fakültesi arasındaki fark ortadan kalkmıştır. ( $p=0,349 > 0,05$ ) Mezhep okuryazarlığı alanında da aynı farklılık ortadan kalkmışken görülmeyen farklılaşmalardan biri de Fen Fakültesi ve Turizm Fakültesi arasında olmuştur. Kıssa okuryazarlığı sınıfında yalnızca Turizm Fakültesi ile tüm fakültelerin puanları arasında bir farklılık söz konusudur. Dinler arası okuryazarlığında Eğitim Fakültesi ile Mühendislik- Mimarlık ve Turizm Fakülteleri arasında farklılaşma varken Turizm Fakültesi ile Fen Fakültesi haricindeki tüm fakülteler arasında anlamlı bir farklılık vardır. Ahlak okuryazarlığı alt boyutunda Turizm Fakültesi ile Eğitim, Sağlık Bilimleri ve Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakülteleri arasında anlamlı bir farklılık görülmektedir. Din okuryazarlığı sınıflarına göre bazı fakülteler arasındaki farklılaşmalar bu okuryazarlık türlerinden alınan puanların ortalamasının değişmesi nedeniyle görülmüştür.

### 3.5. Öğrencilerin Din Okuryazarlık Düzeylerinin Ebeveynlerinin Eğitim Durumuna Göre Farklılığına İlişkin Bulgular

Öğrencilerin ebeveynlerinin eğitim durumu, sosyo-kültürel düzeyin din okuryazarlığı üzerindeki etkisini ölçmeye yardımcı olacak unsurlardan biridir. Anne ve babanın eğitim durumu, her iki ebeveyn için de ayrı ayrı incelenmiştir. Öğrencilerin annelerinin eğitim durumları ile öğrencilerin din okuryazarlığı başarı testinden aldıkları toplam puanların ortalama ve standart sapmaları ile annenin eğitim durumu ile öğrencilerin din okuryazarlığı başarı testinden aldıkları puan arasındaki farkın anlamlı olup olmadığına ilişkin tek yönlü varyans analizi sonuçları aşağıdadır.

**Tablo 32. Öğrencilerin Annelerinin Eğitim Durumu Değişkenine Göre Din Okuryazarlığı Başarı Testi Ortalama ve Standart Sapmaları**

|                 | N   | Ortalama | Std. Sapma | Std. Hata |
|-----------------|-----|----------|------------|-----------|
| Okuryazar Değil | 40  | 67,7750  | 11,51473   | 1,82064   |
| Okuryazar       | 17  | 70,4118  | 14,30498   | 3,46947   |
| İlkokul         | 275 | 70,3382  | 12,53223   | ,75572    |
| Ortaokul        | 82  | 66,6341  | 14,87023   | 1,64214   |
| Lise            | 83  | 68,2048  | 14,42285   | 1,58311   |
| Üniversite      | 31  | 58,6129  | 16,09281   | 2,89035   |
| Lisansüstü      | 2   | 84,5000  | 4,94975    | 3,50000   |
| Toplam          | 530 | 68,6075  | 13,68581   | ,59447    |

Araştırmaya katılan öğrencilerin annelerinin eğitim durumu değişkenine göre din okuryazarlığı başarı testinden aldıkları toplam puan ortalamalarına göre en yüksek ortalama annesi lisansüstü mezunu olan iki öğrencinin puan ortalamasıdır. Ortalaması 84,5 olan bu grubun din okuryazarlık seviyesi yüksek düzeydedir denilebilir. Ancak bu grupta sadece iki öğrencinin olması örneklemdaki temsil gücünü zayıflatmaktadır. Bu gruptan sonra din okuryazarlık seviyesi yüksek olan ikinci grup öğrenci annesi okuryazar olanlardır. Ancak annesinin ilkokul mezunu olduğunu belirten öğrencilerin puanları da bu grupta, kusurlar haricinde, aynıdır. Bunların ardından annesinin lise mezunu olduğunu belirten öğrenciler ardından okuryazar olmadığını seçen öğrenciler gelmektedir. 66,6341 puan ortalamasıyla annesi ortaokul mezunu olan öğrenciler ile 58,6129 puan ortalamasıyla annesi



üniversite mezunu olan öğrenciler son sıralarda yer almaktadır. Sıralamanın eğitim düzeyi sıralamasına paralel bir şekilde gitmemesi annenin eğitim durumunun doğru orantıyla açıklanabilecek bir nitelikte olmadığını göstermektedir. Öğrencilerinin annelerinin eğitim durumu değişkenine göre toplam puan ortalamaları farklılık göstermektedir. Ancak bu farkın istatistiksel olarak da anlamlı olup olmadığını tespit etmek için tek yönlü varyans analizi yapılmıştır.

**Tablo 33. Öğrencilerin Annelerinin Eğitim Durumu ile Din Okuryazarlığı Başarı Testi Puanları Arasındaki İlişki**

| ANOVA         |                 |     |                    |       |      |
|---------------|-----------------|-----|--------------------|-------|------|
|               | Kareler Toplamı | df  | Kareler Ortalaması | F     | Sig. |
| Gruplar Arası | 4841,331        | 6   | 806,888            | 4,478 | ,000 |
| Gruplar İçi   | 94241,039       | 523 | 180,193            |       |      |
| Toplam        | 99082,370       | 529 |                    |       |      |

**SCHEFFE**

| (I) Anne eğitim | (J) Anne eğitim | Ortalama Farklılık (I-J) | Std. Hata | Sig.  |
|-----------------|-----------------|--------------------------|-----------|-------|
| Okuryazar Değil | Okuryazar       | -2,63676                 | 3,88644   | ,998  |
|                 | İlkokul         | -2,56318                 | 2,27158   | ,973  |
|                 | Ortaokul        | 1,14085                  | 2,58888   | 1,000 |
|                 | Lise            | -,42982                  | 2,58376   | 1,000 |
|                 | Üniversite      | 9,16210                  | 3,21209   | ,231  |
|                 | Lisans Üstü     | -16,72500                | 9,72633   | ,814  |
| Okuryazar       | Okuryazar Değil | 2,63676                  | 3,88644   | ,998  |
|                 | İlkokul         | ,07358                   | 3,35482   | 1,000 |
|                 | Ortaokul        | 3,77762                  | 3,57730   | ,981  |
|                 | Lise            | 2,20695                  | 3,57360   | ,999  |
|                 | Üniversite      | 11,79886                 | 4,05121   | ,207  |
|                 | Lisans Üstü     | -14,08824                | 10,03475  | ,922  |
| İlkokul         | Okuryazar Değil | 2,56318                  | 2,27158   | ,973  |
|                 | Okuryazar       | -,07358                  | 3,35482   | 1,000 |
|                 | Ortaokul        | 3,70404                  | 1,68900   | ,569  |
|                 | Lise            | 2,13336                  | 1,68115   | ,952  |
|                 | Üniversite      | 11,72528*                | 2,54321   | ,002  |
|                 | Lisans Üstü     | -14,16182                | 9,52638   | ,899  |
| Ortaokul        | Okuryazar Değil | -1,14085                 | 2,58888   | 1,000 |

|             |                 |            |          |       |
|-------------|-----------------|------------|----------|-------|
|             | Okuryazar       | -3,77762   | 3,57730  | ,981  |
|             | İlkokul         | -3,70404   | 1,68900  | ,569  |
|             | Lise            | -1,57067   | 2,09009  | ,997  |
|             | Üniversite      | 8,02124    | 2,83022  | ,238  |
|             | Lisans Üstü     | -17,86585  | 9,60698  | ,749  |
| Lise        | Okuryazar Değil | ,42982     | 2,58376  | 1,000 |
|             | Okuryazar       | -2,20695   | 3,57360  | ,999  |
|             | İlkokul         | -2,13336   | 1,68115  | ,952  |
|             | Ortaokul        | 1,57067    | 2,09009  | ,997  |
|             | Üniversite      | 9,59192    | 2,82554  | ,076  |
|             | Lisans Üstü     | -16,29518  | 9,60560  | ,824  |
| Üniversite  | Okuryazar Değil | -9,16210   | 3,21209  | ,231  |
|             | Okuryazar       | -11,79886  | 4,05121  | ,207  |
|             | İlkokul         | -11,72528* | 2,54321  | ,002  |
|             | Ortaokul        | -8,02124   | 2,83022  | ,238  |
|             | Lise            | -9,59192   | 2,82554  | ,076  |
|             | Lisans Üstü     | -25,88710  | 9,79333  | ,324  |
| Lisans Üstü | Okuryazar Değil | 16,72500   | 9,72633  | ,814  |
|             | Okuryazar       | 14,08824   | 10,03475 | ,922  |
|             | İlkokul         | 14,16182   | 9,52638  | ,899  |
|             | Ortaokul        | 17,86585   | 9,60698  | ,749  |
|             | Lise            | 16,29518   | 9,60560  | ,824  |
|             | Üniversite      | 25,88710   | 9,79333  | ,324  |

Öğrencilerinin annelerinin eğitim durumu ile din okuryazarlığı başarı testinden aldıkları puanlar arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir. ( $p=0,00<0,05$ ) Farklılaşmanın üniversite mezunu anneler ile ilkokul mezunu annelerin çocukları olan öğrenciler arasında olduğu görülmektedir. Eğitim düzeyi daha yüksek olan annelerin çocuklarının din okuryazarlığı başarı testinde daha düşük başarı gösterdikleri görülmektedir. Bunun ardında yatan pek çok neden olabilir. Ailenin dini yapısından kaynaklanabileceği gibi annenin bir işte çalışma durumu gibi sosyal faktörler de bu durum üzerinde etkili olabilir. Kadının çalışmasının çocuk üzerinde, işten yorgun ve gergin gelen annenin çocuğuna yeterince zaman ayıramayacağı gerekçeleriyle olumsuz etkiler yaptığını iddia eden görüşler mevcut iken başka görüşe göre çalışan annelerin çocukları daha fazla özgüven sahibi

olabilmektedir.<sup>194</sup> Ancak araştırmamız sınırlarında üniversite mezunu annelerin çalıştığı, ilkokul mezunu olanların çalışmadığı yönünde yorum yapabilecek veriye sahip olamadığımızdan, üniversite mezunu annelerin çocuklarının eğitimiyle yeterince ilgilenmediğine ve elde edilen sonucun buna işaret ettiğine dair çıkarımlarda da bulunulamaz. Bu yüzden daha sağlıklı bir sonuca ulaşabilmek için öğrencilerin babalarının eğitim durumu da göz önünde bulundurularak ailenin sosyo-kültürel durumunun öğrencilerin din okuryazarlığı başarısına etkisi yorumlanabilir.

**Tablo 34. Öğrencilerin Babalarının Eğitim Durumu Değişkenine Göre Din Okuryazarlığı Başarı Testi Ortalama ve Standart Sapmaları**

|                 | N   | Ortalama | Std. Sapma | Std. Hata |
|-----------------|-----|----------|------------|-----------|
| Okuryazar Değil | 12  | 66,8333  | 15,05646   | 4,34643   |
| Okuryazar       | 19  | 71,1053  | 12,96532   | 2,97445   |
| İlkokul         | 161 | 71,1056  | 11,17564   | ,88076    |
| Ortaokul        | 101 | 67,5050  | 14,67217   | 1,45994   |
| Lise            | 114 | 65,3333  | 12,96740   | 1,21451   |
| Üniversite      | 116 | 68,4914  | 16,00027   | 1,48559   |
| Lisansüstü      | 7   | 78,5714  | 8,24332    | 3,11568   |
| Toplam          | 530 | 68,6075  | 13,68581   | ,59447    |

Örnekleme katılan öğrencilerin babalarının eğitim durumu değişkenine göre din okuryazarlığı başarı testinden en yüksek puanı (78,5714) babası lisansüstü eğitim görmüş olan öğrenciler almıştır. Bu durum annesi lisansüstü eğitim görmüş öğrencilerde de aynıdır. Sıralamada babası ilkokul mezunu olanlar ve okuryazar olanların kusuratlar haricinde aynı puanda olması annenin eğitim durumu aynı olan öğrenciler için de geçerlidir. Ancak babası üniversite mezunu olan öğrencilerin dördüncü sırayı alması babanın eğitim durumu değişkenine göre din okuryazarlığı başarısını annenin eğitim durumu değişkeninden farklılaştırmaktadır. Söz konusu değişkene göre öğrencilerin puan sıralamasında beşinci sırayı 67,5050 puan ile babası ortaokul mezunu öğrenciler alırken son sıralarda ise babası okuryazar olmayan (66, 8333) öğrenciler ile babası lise mezunu olan öğrenciler (65,3333) yer almaktadır. Babanın eğitim durumuna göre öğrencilerin din okuryazarlık düzeyleri

<sup>194</sup> Yaşare Aktaş, “Çalışan Anne ve Çocuğu”, Yaşadıkça Eğitim, S.36, ss. 7-8.

arasındaki ilişki de doğru ya da ters orantıyla ifade edilebilecek matematiksel bir anlama sahip değildir. Öğrencilerin puanları bu değişkene göre farklılık göstermekle birlikte bu farkın istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığı Tablo 35.'de gösterilmektedir.

**Tablo 35. Öğrencilerin Babalarının Eğitim Durumu ile Din Okuryazarlığı Başarı Testi Puanları Arasındaki İlişki**

| ANOVA         |                 |     |                    |       |      |
|---------------|-----------------|-----|--------------------|-------|------|
|               | Kareler Toplamı | df  | Kareler Ortalaması | F     | Sig. |
| Gruplar Arası | 3202,422        | 6   | 533,737            | 2,911 | ,008 |
| Gruplar İçi   | 95879,948       | 523 | 183,327            |       |      |
| Toplam        | 99082,370       | 529 |                    |       |      |

**SCHEFFE**

| (I) Baba eğitim | (J) Baba eğitim | Ortalama Farklılık (I-J) | Std. Hata | Sig.  |
|-----------------|-----------------|--------------------------|-----------|-------|
| Okuryazar Değil | Okuryazar       | -4,27193                 | 4,99260   | ,979  |
|                 | İlkokul         | -4,27226                 | 4,05166   | ,941  |
|                 | Ortaokul        | -,67162                  | 4,13429   | 1,000 |
|                 | Lise            | 1,50000                  | 4,10918   | 1,000 |
|                 | Üniversite      | -1,65805                 | 4,10581   | 1,000 |
|                 | Lisansüstü      | -11,73810                | 6,43947   | ,533  |
| Okuryazar       | Okuryazar Değil | 4,27193                  | 4,99260   | ,979  |
|                 | İlkokul         | -,00033                  | 3,28443   | 1,000 |
|                 | Ortaokul        | 3,60031                  | 3,38584   | ,938  |
|                 | Lise            | 5,77193                  | 3,35513   | ,603  |
|                 | Üniversite      | 2,61388                  | 3,35100   | ,987  |
|                 | Lisansüstü      | -7,46617                 | 5,98651   | ,875  |
| İlkokul         | Okuryazar Değil | 4,27226                  | 4,05166   | ,941  |
|                 | Okuryazar       | ,00033                   | 3,28443   | 1,000 |
|                 | Ortaokul        | 3,60064                  | 1,71866   | ,357  |
|                 | Lise            | 5,77226*                 | 1,65735   | ,010  |
|                 | Üniversite      | 2,61421                  | 1,64896   | ,692  |
|                 | Lisansüstü      | -7,46584                 | 5,22764   | ,786  |
| Ortaokul        | Okuryazar Değil | ,67162                   | 4,13429   | 1,000 |
|                 | Okuryazar       | -3,60031                 | 3,38584   | ,938  |
|                 | İlkokul         | -3,60064                 | 1,71866   | ,357  |
|                 | Lise            | 2,17162                  | 1,85020   | ,904  |

|            |                 |           |         |       |
|------------|-----------------|-----------|---------|-------|
|            | Üniversite      | -,98643   | 1,84269 | ,998  |
|            | Lisansüstü      | -11,06648 | 5,29194 | ,359  |
| Lise       | Okuryazar Değil | -1,50000  | 4,10918 | 1,000 |
|            | Okuryazar       | -5,77193  | 3,35513 | ,603  |
|            | İlkokul         | -5,77226* | 1,65735 | ,010  |
|            | Ortaokul        | -2,17162  | 1,85020 | ,904  |
|            | Üniversite      | -3,15805  | 1,78565 | ,570  |
|            | Lisansüstü      | -13,23810 | 5,27235 | ,157  |
| Üniversite | Okuryazar Değil | 1,65805   | 4,10581 | 1,000 |
|            | Okuryazar       | -2,61388  | 3,35100 | ,987  |
|            | İlkokul         | -2,61421  | 1,64896 | ,692  |
|            | Ortaokul        | ,98643    | 1,84269 | ,998  |
|            | Lise            | 3,15805   | 1,78565 | ,570  |
|            | Lisansüstü      | -10,08005 | 5,26972 | ,473  |
| Lisansüstü | Okuryazar Değil | 11,73810  | 6,43947 | ,533  |
|            | Okuryazar       | 7,46617   | 5,98651 | ,875  |
|            | İlkokul         | 7,46584   | 5,22764 | ,786  |
|            | Ortaokul        | 11,06648  | 5,29194 | ,359  |
|            | Lise            | 13,23810  | 5,27235 | ,157  |
|            | Üniversite      | 10,08005  | 5,26972 | ,473  |

Öğrencilerin babalarının eğitim düzeyi ile din okuryazarlığı başarı testinden aldıkları puanlar arasında  $P=0,008<0,050$  olduğundan anlamlı bir farklılık vardır. Post Hoc testine göre bu farklılık babası ilkokul mezunu olan öğrenciler ile babası lise mezunu olan öğrenciler arasındadır. Babası ilkokul mezunu olan öğrencilerin puan ortalaması (71,1056) babası lise mezunu olan öğrencilerin puan ortalamasından (65,3333) yüksektir. Bu durum babanın dindarlık düzeyi, dine karşı ilgi ve tutumu hatta çocuğun din eğitimiyle ilgilenip ilgilenmemesi gibi pek çok faktöre bağlı karmaşık bir yapıya sahiptir. Bu yüzden bu konuya ilişkin özel bir sebep söylemek güçtür. Ancak şurası kesindir ki bireylerin dini tutumları, dine bakış açıları ve dindarlık düzeyleri aile içi iletişimden, anne baba tutumlarından, ailenin dindarlık düzeyinden etkilenmektedir.<sup>195</sup> Yaptığımız çalışmada da anne babanın eğitim durumunun da bireylerin din okuryazarlıkları üzerinde etkili olduğu görülmüştür.

<sup>195</sup> Halil Apaydın, “Aile İçi İletişimin Çocuğun Dinsel Gelişimine Etkisi”, Ondokuz Mayıs Üniv. İlahiyat Fakültesi Dergisi, S. 12-13, 2001, ss. 332-333.

Bireylerin din algısındaki aile etkisi küçük yaşlardan itibaren model alma ve ailenin olumlu duygusal ortam hazırlamasıyla şekillenmektedir. Bunun yanında dindarlığı şekli bir dindarlık olarak algılayarak, dindarlık davranışının arkasındaki hikmet ve bilgi boyutunun özümsemediği ailelerde yetişen bireylerin de dini bilgi ve davranış açısından yetersiz olacağı söylenmektedir.<sup>196</sup> Atalay'ın ilköğretim ve lise öğrencileri üzerinde, dinin inanç, bilgi, duygu ve ibadet boyutlarıyla toplam dindarlık düzeylerinin ailenin dindarlık düzeyi açısından ölçmek amacıyla yaptığı araştırmaya göre ise ailenin dindarlık seviyelerine göre bilgi boyutuna ilişkin ortalamaları arasında anlamlı bir fark görülmemiştir. Ancak ailelerin dindarlık düzeyi yükseldikçe bilgi boyutu ortalamasının da yükseldiği tespit edilmiştir. Atalay'a göre aile dindarlığının bilgi boyutunda, diğer boyutlara nispeten etkisiz kalmasındaki temel faktör okuldaki din derslerinin belirleyici olmasıdır.<sup>197</sup> Dindarlık düzeyiyle birlikte bilgi boyutu ortalamasının yükselmesine ilişkin elde edilen sonuç, araştırmamızdaki sonuçla karşılaştırıldığında paralel anlamlar ifade ettiği söylenebilir. Bilinçli bir dindarlığın temelinde dini bilgi olmalıdır. Bu dini bilgi her zaman dindarlıkla sonuçlanmasa da ailenin dindarlığının bireyin dindarlık düzeyine etkisi bakımından düşünüldüğünde, ailenin sahip olduğu dini bilgiden çocukların da etkileneceği söylenebilir.

### **3.5.1. Öğrencilerin Din Okuryazarlığı Alt Boyutlarındaki Başarısının Ebeveynlerinin Eğitim Durumu ile İlişkisi**

Bu bölümde ilk olarak öğrencilerin annelerinin eğitim durumu ile öğrencilerin din okuryazarlığının inanç, ibadet, kıssa, mezhep, dinler arası ve ahlak okuryazarlığı alt boyutlarından aldıkları ortalama puanlar ve bu değişkenler arasındaki farklılık incelenecek, daha sonra aynı inceleme öğrencilerin babalarının eğitim durumu için yapılacaktır.

<sup>196</sup> İsmail Sağlam, "Anne Baba Dindarlığının Çocuklar Üzerindeki Etkisi", Dindarlık Olgusu Sempozyum Tebliğ ve Müzakereleri, Kurav Yayınları, Bursa 2006, ss. 179-180.

<sup>197</sup> Talip Atalay, "Aile Dindarlığının Gençlerin Dindarlığına Etkisi Üzerine Bir Araştırma", Dindarlık Olgusu Sempozyum Tebliğ ve Müzakereleri, s. 195.199.204.

**Tablo 36. Din Okuryazarlığı Alt Boyutlarından Alınan Puanların Annenin Eğitim Durumuna Göre Dağılımı**

|                      |                 | N   | Ortalama | Std. Sapma | Std. Hata |
|----------------------|-----------------|-----|----------|------------|-----------|
| İnanç Okuryazarlığı  | Okuryazar Değil | 40  | 14,3250  | 3,39975    | ,53755    |
|                      | Okuryazar       | 17  | 14,5294  | 3,48421    | ,84504    |
|                      | İlkokul         | 275 | 15,0764  | 3,25520    | ,19630    |
|                      | Ortaokul        | 82  | 14,2805  | 3,93551    | ,43460    |
|                      | Lise            | 83  | 14,7952  | 3,41002    | ,37430    |
|                      | Üniversite      | 31  | 12,3548  | 4,03773    | ,72520    |
|                      | Lisansüstü      | 2   | 15,5000  | 2,12132    | 1,50000   |
|                      | Toplam          | 530 | 14,6774  | 3,50043    | ,15205    |
| İbadet Okuryazarlığı | Okuryazar Değil | 40  | 15,8750  | 2,37711    | ,37585    |
|                      | Okuryazar       | 17  | 16,0588  | 3,17156    | ,76922    |
|                      | İlkokul         | 275 | 16,3236  | 2,49686    | ,15057    |
|                      | Ortaokul        | 82  | 15,6220  | 3,28348    | ,36260    |
|                      | Lise            | 83  | 15,8434  | 3,07421    | ,33744    |
|                      | Üniversite      | 31  | 13,7419  | 4,28149    | ,76898    |
|                      | Lisansüstü      | 2   | 17,5000  | ,70711     | ,50000    |
|                      | Toplam          | 530 | 15,9509  | 2,91425    | ,12659    |
| Mezhep Okuryazarlığı | Okuryazar değil | 40  | 5,6250   | 2,12056    | ,33529    |
|                      | Okuryazar       | 17  | 5,7647   | 3,05224    | ,74028    |
|                      | İlkokul         | 275 | 5,9745   | 2,60321    | ,15698    |
|                      | Ortaokul        | 82  | 5,5488   | 2,67200    | ,29507    |
|                      | Lise            | 82  | 5,8171   | 2,47520    | ,27334    |
|                      | Üniversite      | 31  | 4,8710   | 2,44598    | ,43931    |
|                      | Lisansüstü      | 2   | 9,5000   | ,70711     | ,50000    |
|                      | Toplam          | 529 | 5,7996   | 2,57639    | ,11202    |
| Kıssa Okuryazarlığı  | Okuryazar Değil | 40  | 13,8000  | 3,48771    | ,55145    |
|                      | Okuryazar       | 17  | 14,8235  | 3,62690    | ,87965    |
|                      | İlkokul         | 275 | 14,0582  | 3,50759    | ,21152    |
|                      | Ortaokul        | 82  | 13,2683  | 3,49267    | ,38570    |

|                            |                 |     |         |         |        |
|----------------------------|-----------------|-----|---------|---------|--------|
|                            | Lise            | 82  | 13,5610 | 3,81711 | ,42153 |
|                            | Üniversite      | 31  | 11,5806 | 3,73072 | ,67006 |
|                            | Lisansüstü      | 2   | 17,0000 | ,00000  | ,00000 |
|                            | Toplam          | 529 | 13,7297 | 3,60879 | ,15690 |
| Dinler Arası Okuryazarlığı | Okuryazar Değil | 40  | 7,7750  | 2,35870 | ,37294 |
|                            | Okuryazar       | 17  | 8,6471  | 2,57248 | ,62392 |
|                            | İlkokul         | 275 | 8,3418  | 2,71779 | ,16389 |
|                            | Ortaokul        | 82  | 7,7927  | 2,45321 | ,27091 |
|                            | Lise            | 82  | 8,0244  | 2,39843 | ,26486 |
|                            | Üniversite      | 31  | 6,8710  | 2,44598 | ,43931 |
|                            | Lisansüstü      | 2   | 13,5000 | ,70711  | ,50000 |
|                            | Toplam          | 529 | 8,1078  | 2,61800 | ,11383 |
| Ahlak Okuryazarlığı        | Okuryazar Değil | 40  | 10,3750 | 1,98310 | ,31356 |
|                            | Okuryazar       | 17  | 10,5882 | 1,66053 | ,40274 |
|                            | İlkokul         | 275 | 10,5636 | 1,61837 | ,09759 |
|                            | Ortaokul        | 82  | 10,1220 | 2,28463 | ,25229 |
|                            | Lise            | 82  | 10,6220 | 1,50423 | ,16611 |
|                            | Üniversite      | 31  | 9,1935  | 2,25713 | ,40539 |
|                            | Lisansüstü      | 2   | 11,5000 | ,70711  | ,50000 |
|                            | Toplam          | 529 | 10,4140 | 1,81551 | ,07894 |

Katılımcıların annelerinin eğitim durumuna göre din okuryazarlığı türlerinden aldıkları puanları gösteren yukarıdaki tabloya bakıldığında toplam puanda olduğu gibi okuryazarlık sınıflarında da lisansüstü eğitim gören annelerin çocukları olan öğrencilerin en yüksek ortalamalara sahip olduğu görülmektedir. İnanç okuryazarlığı alt boyutunda annesi lisansüstü eğitim görmüş öğrencilerden sonra annesi ilkokul mezunu olan öğrenciler gelmektedir. Son sırayı üniversite mezunu annelerin çocukları alırken annesi okuryazar olmayan, ortaokul ve lise mezunu olan öğrencilerin puan ortalamalarının yaklaşık olarak aynı olduğu görülmektedir. İbadet okuryazarlığı sınıfında da en yüksek puanın lisansüstü mezunu olan annelerin çocuklarına ait olduğu, bunu okuryazar ve ilkokul mezunu annelerin takip ettiği söylenebilir. Annesi okuryazar olmayan, ortaokul ve lise mezunu olan öğrencilerin



ortalamaları da küsurat farkı haricinde aynı iken son sırayı yine üniversite mezunu annelerin çocukları almıştır. Mezhep okuryazarlığı alt boyutunda gözle görünür tek farklılık, annesi lisansüstü mezunu olan öğrencilerin diğerlerinden daha yüksek, annesi üniversite mezunu olan öğrencilerinse diğerlerinden daha düşük ortalamaya sahip olması yönündedir. Kıssa okuryazarlığı türünde de en yüksek ve en düşük ortalamaya sahip öğrencilerin annelerinin eğitim durumu diğer gruplarla aynı şekildedir. En yüksek puanlar annesi lisansüstü eğitim görmüş en düşük puanlar ise annesi üniversite eğitimi görmüş öğrencilere aittir. Diğer eğitim düzeylerine göre kıssa okuryazarlığı ortalamaları yaklaşık olarak aynıdır. Dinler arası okuryazarlık türünde de durum aynı iken mezhep okuryazarlığında yine puan ortalaması en yüksek öğrenciler annesi lisansüstü eğitim görenler, en düşük olanlar da annesi üniversite mezunu olanlardır. Diğer grupların mezhep okuryazarlığı ortalamaları küsurat farkı sayılmadığında aynıdır.

Annenin eğitim durumu ile öğrencilerin din okuryazarlık sınıflarından inanç okuryazarlığı ile ( $p=0,004<0,05$ ), ibadet okuryazarlığı ile ( $p=0,000<0,05$ ), kıssa okuryazarlığı ile ( $p=0,006<0,05$ ), dinler arası okuryazarlık ile ( $p=0,002<0,05$ ), ahlak okuryazarlığı ile ( $p=0,003<0,05$ ) anlamlı bir farklılık vardır. Yalnızca mezhep okuryazarlığı ile annenin eğitim durumu arasında anlamlı bir farklılık görülmemiştir. ( $p=0,108>0,05$ ) Bu din okuryazarlığı türünde annesi lisansüstü ve üniversite mezunu olan öğrenciler dışındaki grupların eşit puanlar almış olmalarından kaynaklandığı söylenebilir. Farklılığın bulunduğu gruplarda farklılaşmanın kaynağı toplam puan analizlerinde de görüldüğü üzere annesi ilkokul mezunu olanlar ile annesi üniversite mezunu olan öğrenciler arasındadır. Buna ek olarak ahlak okuryazarlığı alanında annesi üniversite mezunu olan öğrenciler ile annesi lise mezunu olan öğrencilerin puanları arasında da anlamlı bir farklılık bulunmuştur. ( $p=0,028<0,05$ ) bu farklılıkta annesi lise mezunu olan öğrencilerin daha yüksek puana sahip olması etkili olmuştur.

Öğrencilerin babalarının eğitim durumuna göre din okuryazarlığının alt boyutlarından aldıkları puanların ortalama, standart sapma değerleri ve babalarının eğitim durumu ile inanç, ibadet, kıssa, mezhep, dinler arası ve ahlak okuryazarlığından alınan puanlar arasındaki farklılaşma aşağıda incelenmiştir.

**Tablo 37. Din Okuryazarlığı Alt Boyutlarından Alınan Puanların Babanın Eğitim Durumuna Göre Dağılımı**

|                            |                 | N   | Ortalama | Std. Sapma | Std. Hata |
|----------------------------|-----------------|-----|----------|------------|-----------|
| İnanç Okuryazarlığı        | Okuryazar Değil | 12  | 14,2500  | 3,72034    | 1,07397   |
|                            | Okuryazar       | 19  | 14,3158  | 4,41025    | 1,01178   |
|                            | İlkokul         | 161 | 15,0311  | 2,99045    | ,23568    |
|                            | Ortaokul        | 101 | 14,4752  | 3,93597    | ,39164    |
|                            | Lise            | 114 | 14,1930  | 3,29622    | ,30872    |
|                            | Üniversite      | 116 | 14,8103  | 3,79454    | ,35231    |
|                            | Lisansüstü      | 7   | 16,8571  | 2,03540    | ,76931    |
|                            | Toplam          | 530 | 14,6774  | 3,50043    | ,15205    |
| İbadet Okuryazarlığı       | Okuryazar Değil | 12  | 15,5000  | 3,39786    | ,98088    |
|                            | Okuryazar       | 19  | 16,4211  | 2,50146    | ,57387    |
|                            | İlkokul         | 161 | 16,4286  | 2,33108    | ,18371    |
|                            | Ortaokul        | 101 | 15,6436  | 3,15146    | ,31358    |
|                            | Lise            | 114 | 15,8246  | 2,77232    | ,25965    |
|                            | Üniversite      | 116 | 15,5862  | 3,51659    | ,32651    |
|                            | Lisansüstü      | 7   | 17,0000  | 1,91485    | ,72375    |
|                            | Toplam          | 530 | 15,9509  | 2,91425    | ,12659    |
| Mezhep Okuryazarlığı       | Okuryazar Değil | 12  | 5,2500   | 2,13733    | ,61699    |
|                            | Okuryazar       | 19  | 6,5263   | 2,43512    | ,55866    |
|                            | İlkokul         | 161 | 6,0745   | 2,38105    | ,18765    |
|                            | Ortaokul        | 101 | 5,6931   | 2,56024    | ,25475    |
|                            | Lise            | 114 | 4,9649   | 2,50991    | ,23507    |
|                            | Üniversite      | 115 | 6,1652   | 2,76865    | ,25818    |
|                            | Lisansüstü      | 7   | 7,5714   | 3,04725    | 1,15175   |
|                            | Toplam          | 529 | 5,7996   | 2,57639    | ,11202    |
| Kıssa Okuryazarlığı        | Okuryazar Değil | 12  | 14,0000  | 4,57265    | 1,32001   |
|                            | Okuryazar       | 19  | 14,7895  | 2,89787    | ,66482    |
|                            | İlkokul         | 161 | 14,3292  | 3,28591    | ,25897    |
|                            | Ortaokul        | 101 | 13,4950  | 3,71382    | ,36954    |
|                            | Lise            | 114 | 12,7368  | 3,57487    | ,33482    |
|                            | Üniversite      | 115 | 13,6783  | 3,80339    | ,35467    |
|                            | Lisansüstü      | 7   | 17,0000  | 1,91485    | ,72375    |
|                            | Toplam          | 529 | 13,7297  | 3,60879    | ,15690    |
| Dinler Arası Okuryazarlığı | Okuryazar Değil | 12  | 7,4167   | 2,53909    | ,73297    |
|                            | Okuryazar       | 19  | 9,1053   | 2,60117    | ,59675    |
|                            | İlkokul         | 161 | 8,5714   | 2,53405    | ,19971    |

|                     |                 |     |         |         |         |
|---------------------|-----------------|-----|---------|---------|---------|
|                     | Ortaokul        | 101 | 7,9208  | 2,56001 | ,25473  |
|                     | Lise            | 114 | 7,3421  | 2,69982 | ,25286  |
|                     | Üniversite      | 115 | 8,2000  | 2,52774 | ,23571  |
|                     | Lisansüstü      | 7   | 9,5714  | 2,76026 | 1,04328 |
|                     | Toplam          | 529 | 8,1078  | 2,61800 | ,11383  |
| Ahlak Okuryazarlığı | Okuryazar Değil | 12  | 10,4167 | 1,88092 | ,54298  |
|                     | Okuryazar       | 19  | 9,9474  | 2,09427 | ,48046  |
|                     | İlkokul         | 161 | 10,6708 | 1,62318 | ,12792  |
|                     | Ortaokul        | 101 | 10,2772 | 2,00059 | ,19907  |
|                     | Lise            | 114 | 10,2719 | 1,67377 | ,15676  |
|                     | Üniversite      | 115 | 10,3826 | 1,99817 | ,18633  |
|                     | Lisansüstü      | 7   | 10,5714 | 1,27242 | ,48093  |
|                     | Toplam          | 529 | 10,4140 | 1,81551 | ,07894  |

Din okuryazarlığının tüm sınıflarında babalarının eğitim durumuna göre en başarılı olan öğrencilerin babaları lisansüstü mezunu olan öğrenciler olduğu görülmektedir. Bunun dışındaki puan durumları okuryazarlık türlerine göre değişiklik göstermektedir. Örneğin inanç okuryazarlığı türünde, babasının eğitim durumu için lisansüstü seçeneğini işaretleyen öğrencilerden sonra en başarılı grup babası ilkokul mezunu olanlardır. Diğer eğitim düzeylerinde puanların aynı olduğu görülmektedir. İbadet okuryazarlığı alanında da benzer bir durumla karşılaşmıştır. Babası lisansüstü mezunu olan öğrencileri babası okuryazar olan ve babası ilkokul mezunu olan öğrenciler izlerken diğer grupların ortalamaları eşittir. Burada dikkat çeken husus, babası üniversite mezunu olan öğrencilerle babası okuryazar olmayan öğrencilerin eşit puanlar almış olmasıdır. Mezhep okuryazarlığı alanında ise durum değişmektedir. İlk sıra değişmemekle birlikte ikinci sırayı babasının eğitim durumu üniversite, ilkokul ve okuryazar olan öğrenciler paylaşmaktadır. Bu sıralamayı babası okuryazar olmayan ve ortaokul mezunu olan öğrenciler takip etmekte ve son sırada babasının eğitim durumu lise olan öğrenciler yer almaktadır. Kıssa okuryazarlığı alanında ise babanın eğitim durumu düştükçe öğrencilerin kıssa okuryazarlığı düzeyleri yükselmiştir. Bu yargıya babasının eğitim durumu lisansüstü olan öğrenciler dâhil değildir. Bir diğer istisna da babası üniversite ve ortaokul mezunu olan öğrencilerin puanı babası lise mezunu olan öğrencilerden daha yüksektir. Dinler arası okuryazarlığı alt boyutunda babası lisansüstü mezunu olan öğrenciler ile babası

okuryazar olan öğrenciler ilk sırada yer almaktadır. Bu sırayı babası ilkokul ve üniversite mezunu olan öğrenciler takip etmekte ve diğer eğitim durumu seçeneklerini işaretleyen öğrenciler son sırada yer almaktadır. Ahlak okuryazarlığı alt boyutunda ise durum diğer değişkenlerde olduğu gibidir. Babanın eğitim durumuna göre ahlak okuryazarlığı puanları kusuratlar haricinde eşittir. Ancak yalnızca babasının okuryazar olduğunu belirten öğrenciler diğerlerinden daha az puan almıştır.

Araştırmaya katılan öğrencilerin babalarının eğitim durumu ile öğrencilerin mezhep okuryazarlığı ile ( $p=0,001<0,05$ ), kıssa okuryazarlığı ile ( $p=0,002<0,05$ ), dinler arası okuryazarlığı ile ( $p=0,001<0,05$ ) anlamlı bir farklılık vardır. Ancak öğrencilerin babalarının eğitim durumu ile öğrencilerin inanç okuryazarlıkları ( $p=0,264>0,05$ ), ibadet okuryazarlıkları ( $p=0,164>0,05$ ) ve ahlak okuryazarlıkları ( $p=0,443>0,05$ ) arasında anlamlı bir farklılık yoktur.

Toplam puan üzerinden yapılan analizlerde öğrencilerin babalarının eğitim durumu ile din okuryazarlığı toplam puanları arasında anlamlı bir farklılık bulunmuş ve bu farklılık babası ilkokul ve lise mezunu olan öğrencilerin puanları arasında görülmüştü. Din okuryazarlığı sınıfları içerisinde ise farklılaşma, mezhep okuryazarlığı alanında babası ilkokul mezunu olanlarla lise mezunu olanlar ile babası lise mezunu olanlarla üniversite mezunu olanlar arasında görülmektedir. Kıssa ve dinler arası okuryazarlığı alanındaki farklılaşma da toplam puan ile aynı şekilde, babası ilkokul ve lise mezunu olan öğrencilerin puanları arasındadır.

### **3.6. Öğrencilerin Din Okuryazarlık Düzeylerinin Ailelerinin Aylık Gelir Durumuna Göre Farklılığına İlişkin Bulgular**

Öğrencilerin ailelerinin aylık geliri, öğrencilerin yetişmiş oldukları ailelerin sosyo-ekonomik durumunu gösteren bir etmendir. Gelir durumunun öğrencilerin din okuryazarlık düzeylerine etkisini tespit etmek amacıyla tek yönlü varyans analizi kullanılmıştır. Öğrencilerin ailelerinin aylık geliri değişkenine göre din okuryazarlığı başarı testinden aldıkları puanların ortalama ve standart sapma değerleri ile tek yönlü varyans analizi sonucu aşağıdaki gibidir.

**Tablo 38. Öğrencilerin Ailelerinin Aylık Geliri Bağımsız Değişkenine Göre Din Okuryazarlığı Başarı Testi Puanlarının Ortalama ve Standart Sapmaları**

|              | N   | Ortalama | Standart Sapma |
|--------------|-----|----------|----------------|
| 0-1150       | 164 | 70,5000  | 12,31165       |
| 1151-3150    | 300 | 68,4533  | 13,91209       |
| 3150 ve üstü | 66  | 64,6061  | 15,11686       |
| Toplam       | 530 | 68,6075  | 13,68581       |

Tablodaki bulgular incelendiğinde örnekleme katılan öğrencilerin ailesinin gelir durumu düşük olanların din okuryazarlığı başarı testinden aldıkları puanların ortalamasının 70,5, gelir durumu orta olarak tanımlayabileceğimiz 1151-3150 grubunda olan öğrencilerin başarı testinden aldıkları puanların ortalaması 68,4533, gelir durumu yüksek olarak niteleyebileceğimiz 3150 ve üstü grubun puan ortalaması ise 64,6061'dir. Gelir düzeyi yükseldikçe din okuryazarlık düzeyinin düştüğü görülmektedir. Ortalamalar arasında gözlenen farkın anlamlı olup olmadığını belirlemek için uygulanan ANOVA testinin sonucu Tablo 39. daki gibidir.

**Tablo 39. Öğrencilerin Ailelerinin Aylık Gelir Durumu ile Din Okuryazarlığı Başarı Testi Puanları Arasındaki İlişki**

| ANOVA         |                 |     |                    |       |      |
|---------------|-----------------|-----|--------------------|-------|------|
|               | Kareler Toplamı | df  | Kareler Ortalaması | F     | Sig. |
| Gruplar Arası | 1651,266        | 2   | 825,633            | 4,466 | ,012 |
| Gruplar İçi   | 97431,104       | 527 | 184,879            |       |      |
| Toplam        | 99082,370       | 529 |                    |       |      |

| SCHEFFE         |                 |                          |           |      |
|-----------------|-----------------|--------------------------|-----------|------|
| (I) aylık gelir | (J) aylık gelir | Ortalama Farklılık (I-J) | Std. Hata | Sig. |
| 0-1150          | 1151-3150       | 2,04667                  | 1,32044   | ,302 |
|                 | 3150 ve üstü    | 5,89394*                 | 1,98205   | ,012 |
| 1151-3150       | 0-1150          | -2,04667                 | 1,32044   | ,302 |
|                 | 3150 ve üstü    | 3,84727                  | 1,84864   | ,116 |
| 3150 ve üstü    | 0-1150          | -5,89394*                | 1,98205   | ,012 |
|                 | 1151-3150       | -3,84727                 | 1,84864   | ,116 |

Örnekleme katılan öğrencilerin ailelerinin aylık gelirleri ile din okuryazarlığı başarı testinden aldıkları puanlar arasında anlamlı bir farklılık vardır. ( $P=0,012<0,050$ ) Scheffe testi sonuçlarına bakıldığında farklılaşmanın alt gelir grubu olan 0-1150 ile üst gelir grubu olan 3150 ve üstünde aylık gelire sahip aileler arasında olduğu görülmektedir. Tablo 38.deki ortalama ve standart sapma değerleriyle yorumlandığında gelir düzeyi yükseldikçe din okuryazarlığı başarısının düştüğü söylenebilir.

Yapıcı'nın yaptığı araştırmada da dinin etkisini en fazla hissetme oranı gelir grubuna göre değerlendirilmiş ve orta halli ailelerde dinin etkisinin daha fazla olduğu tespit edilmiştir.<sup>198</sup> Dalmış ise dindarlık ile dini pratiklerin ilişkisini incelediği yüksek lisans tez çalışmasında, gelir düzeyi ile dindarlık düzeyi arasındaki ilişkiyi araştırmış ve gelir düzeyi arttıkça dindarlık düzeyinin azaldığını tespit etmiştir.<sup>199</sup> Dini hayatın inanç, bilgi ve dini pratiklerin uygulanması bakımından incelendiği başka bir araştırmada ise Allah'a, Hz. Muhammed'in peygamber olduğuna, Kur'an'ın her çağda geçerli olduğuna, ahirete ve kadere inanma noktasında gelir düzeyi arttıkça bu hususlara inancın azaldığı belirtilmiştir. Aynı araştırmada namaz, oruç, hac, zekat gibi ibadetlerin yapılması konusunda da gelir düzeyi ile dindarlığın ters orantılı olduğu görülmüştür. Dine karşı tutum ile alakalı olarak Kur'an okumayı bilme, dini nikah kıydırma, din eğitiminin gerekli görülmesi, dinin kişiler arası ilişkiye etkisi gibi soruların yöneltildiği örneklem grubunda gelir düzeyi düştükçe bu konulardaki olumlu tutumların arttığı belirtilmiştir.<sup>200</sup>

Gerek dindarlık ve dini hayat eksenli yapılan araştırmalar gerekse çalışmamızda gelir düzeyi ile dini bilgi, tutum ve dindarlık arasında tespit edilen gelir düzeyi düştükçe dini bilginin, dindarlığın ve dini tutumun arttığı yönündeki tespit çeşitli sosyolojik ve psikolojik etkilerle açıklanabilir. İlk olarak alt gelir grubuna mensup bireylerin yaşadıkları yoksunluklarla baş edebilmede dinin manevi

<sup>198</sup> Asım Yapıcı, "Yeni Bir Dindarlık Ölçeği ve Üniversiteli Gençlerin Dinin Etkisini Hissetme Düzeyi: Çukurova Üniversitesi Örneği", Çukurova Ün., İlahiyat Fakültesi Dergisi, C.6, S. 1, ss. 98-99.

<sup>199</sup> Leyla Dalmış, Dindarlık Düzeyi ile Dini Pratiklerin İlişkisi (Ankara Örneği), Ankara Ün. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Din Psikolojisi Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2009, s. 79.

<sup>200</sup> Emin Köktaş, a.g.e, s.134, 145, 160 ve 180.

gücünün etkili olduğu söylenebilir. Yahut üst gelir grubuna mensup bireylerin sekülerleşmenin daha fazla etkisinde kalarak dinden uzaklaştıkları düşünülebilir. Bunun yanı sıra, ülkemizde uzun yıllardır entelektüel ve elit kesim olarak toplumdan uzak düşen üst gelir grubuna mensup bazı kesimlerin dini benimsemedikleri, dindarlığın ya da dine uygun yaşama biçimlerinin alt ve orta gelir gruplarındaki bireyler tarafından daha fazla benimsendiğine dair bir anlayış mevcuttur. Tüm bu unsurlar bir arada düşünüldüğünde alt ve orta gelir grubundaki bireylerin, sosyo kültürel olarak dinden etkilenirken, dini bilgi ve yaşama aktarımı bakımından da bu kültürü etkiledikleri söylenebilir.

### 3.6.1. Öğrencilerin Din Okuryazarlığı Sınıflarındaki Başarısının Ailenin Aylık Geliri ile İlişkisi

Öğrencilerin ailelerinin aylık gelirlerine göre din okuryazarlığı türlerinden aldıkları puanlar ve din okuryazarlığının tüm alt boyutları ile ailelerin aylık geliri arasında bir farklılık olup olmadığı aşağıda analiz edilmiştir.

**Tablo 40. Din Okuryazarlığı Alt Boyutlarından Alınan Puanların Ailenin Aylık Gelirine Göre Dağılımı**

|                            |              | N   | Ortalama | Std. Sapma | Std. Hata |
|----------------------------|--------------|-----|----------|------------|-----------|
| İnanç Okuryazarlığı        | 0-1150       | 164 | 15,0366  | 3,29135    | ,25701    |
|                            | 1151-3150    | 300 | 14,7100  | 3,48900    | ,20144    |
|                            | 3150 ve Üstü | 66  | 13,6364  | 3,88938    | ,47875    |
|                            | Toplam       | 530 | 14,6774  | 3,50043    | ,15205    |
| İbadet Okuryazarlığı       | 0-1150       | 164 | 16,2683  | 2,56952    | ,20065    |
|                            | 1151-3150    | 300 | 15,9933  | 2,93063    | ,16920    |
|                            | 3150 ve Üstü | 66  | 14,9697  | 3,43722    | ,42309    |
|                            | Toplam       | 530 | 15,9509  | 2,91425    | ,12659    |
| Mezhep Okuryazarlığı       | 0-1150       | 163 | 5,8957   | 2,42826    | ,19020    |
|                            | 1151-3150    | 300 | 5,8000   | 2,64765    | ,15286    |
|                            | 3150 ve Üstü | 66  | 5,5606   | 2,62608    | ,32325    |
|                            | Toplam       | 529 | 5,7996   | 2,57639    | ,11202    |
| Kıssa Okuryazarlığı        | 0-1150       | 163 | 14,5092  | 3,11779    | ,24420    |
|                            | 1151-3150    | 300 | 13,5033  | 3,70257    | ,21377    |
|                            | 3150 ve üstü | 66  | 12,8333  | 3,99069    | ,49122    |
|                            | Toplam       | 529 | 13,7297  | 3,60879    | ,15690    |
| Dinler Arası Okuryazarlığı | 0-1150       | 163 | 8,3313   | 2,43953    | ,19108    |

|                     |              |     |         |         |        |
|---------------------|--------------|-----|---------|---------|--------|
|                     | 1151-3150    | 300 | 8,0633  | 2,70377 | ,15610 |
|                     | 3150 ve üstü | 66  | 7,7576  | 2,63737 | ,32464 |
|                     | Toplam       | 529 | 8,1078  | 2,61800 | ,11383 |
| Ahlak Okuryazarlığı | 0-1150       | 163 | 10,6994 | 1,53210 | ,12000 |
|                     | 1151-3150    | 300 | 10,3833 | 1,86941 | ,10793 |
|                     | 3150 ve üstü | 66  | 9,8485  | 2,07729 | ,25570 |
|                     | Toplam       | 529 | 10,4140 | 1,81551 | ,07894 |

İnanç, ibadet ve kıssa okuryazarlığı türlerinde öğrencilerin ortalama puanları gelir düzeyi yükseldikçe düşmektedir. Bu durum öğrencilerin aylık gelirlerinin toplam puana göre dağılımdaki sıralamayla paralellik arz etmektedir. Mezhep okuryazarlığı alanında ise tüm gelir düzeyindeki ailelerde puanların eşit olduğu görülmektedir. Dinler arası ve ahlak okuryazarlığında eşitliği bozan tek sınıf ailesinin aylık geliri 3150 TL ve üstü olanlardır. Bu öğrenciler alt ve orta gelir grubundaki ailelerin çocuklarından daha az puan almışlardır.

Puanlar arasında bu farklılığın istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığını tespit etmek için tek yönlü varyans analizi yapılmıştır. Buna göre; ailelerinin aylık geliri ile inanç okuryazarlığı arasında ( $p=0,022<0,05$ ), ibadet okuryazarlığı arasında ( $p=0,008<0,05$ ), kıssa okuryazarlığı arasında ( $p=0,002<0,05$ ) ve ahlak okuryazarlığı arasında ( $p=0,005<0,05$ ) anlamlı bir farklılık görülmektedir. Öğrencilerin ailelerinin aylık geliri ile mezhep okuryazarlığı arasında ( $p=0,673>0,05$ ) ve dinler arası okuryazarlığı arasında ( $0,243>0,05$ ) anlamlı bir farklılık yoktur. İnanç ve ahlak okuryazarlığı alanındaki farklılaşma toplam puanda görülen farklılaşmayla aynı noktadadır. Aylık geliri 0-1150 TL olan ailelere mensup bireyler ile ailesinin geliri 3150 TL ve üstü olan ailelere mensup öğrencilerin inanç ve ahlak okuryazarlığı alanındaki puanları arasında anlamlı farklılıklar vardır ve bu farklılık gelir düzeyi düşük olan aileler lehinedir. İbadet okuryazarlığı türünde ise ailesinin aylık geliri 0-1150 TL olan aileler ile 3150TL ve üstü olan ailelere mensup öğrencilerin puanları arasında anlamlı bir farklılık vardır. Gelir düzeyi düşük olan ailelere mensup öğrencilerin ibadet okuryazarlık düzeyleri daha yüksektir. Aynı alanda ailesinin aylık geliri 1150-3150 TL arasında olan aileler ile 3150 TL ve üstü olan aileler arasında da aynı yönde bir farklılaşma görülmektedir. Kıssa okuryazarlığı ile ailelerin aylık gelirleri arasındaki farklılığın kaynağı ise aylık gelir 0-1150 TL grubunda olan



ailelere mensup öğrencilerle diğer tüm gruplar arasındadır. Bu okuryazarlık türünde de gelir düzeyi düştükçe kıssa okuryazarlık düzeyi yükselmektedir.

### 3.7. Öğrencilerin Din Okuryazarlık Düzeylerinin Hayatlarının Çoğunu Geçirdikleri Yerleşim Birimine Göre Farklılığına İlişkin Bulgular

Örnekleme katılan öğrencilerin hayatlarının çoğunu geçirdikleri yerleşim birimi ile din okuryazarlığı başarı testinden aldıkları puan arasında bir ilişki olup olmadığını saptamak amacıyla tek yönlü varyans analizi yapılmıştır. Katılımcıların hayatlarının çoğunu geçirdikleri yerleşim birimine göre din okuryazarlığı başarı testinden aldıkları ortalama puan, standart sapma değerleri ve arasındaki ilişki Tablo 41. ve 42.de gösterilmiştir.

**Tablo 41. Öğrencilerin Hayatlarının Çoğunu Geçirdikleri Yerleşim Birimi Değişkenine Göre Din Okuryazarlığı Başarı Testi Puanlarının Ortalama ve Standart Sapmaları**

|               | N   | Ortalama | Std. Sapma | Std. Hata |
|---------------|-----|----------|------------|-----------|
| Büyükşehir    | 182 | 70,3626  | 14,49444   | 1,07440   |
| Şehir Merkezi | 168 | 67,6012  | 13,73842   | 1,05994   |
| İlçe          | 123 | 66,6667  | 13,73620   | 1,23855   |
| Köy           | 57  | 70,1579  | 9,62287    | 1,27458   |
| Toplam        | 530 | 68,6075  | 13,68581   | ,59447    |

Örnekleme grubundaki öğrencilerin büyük çoğunluğunun hayatını büyükşehir ve şehir merkezinde geçirdikleri görülmektedir. Hayatlarının çoğunluğunu geçirdikleri yerleşim birimine göre ortalama ve standart sapma değerlerine bakıldığında en yüksek ortalamaya büyükşehirde yaşadığını belirten öğrencilerin sahip olduğu görülmektedir. Ancak hayatının büyük kısmını köyde geçiren öğrencilerin din okuryazarlığı başarı testinden aldıkları puanların ortalaması büyükşehirde yaşamış öğrencilere oldukça yakındır. Aynı şekilde şehir merkezi ve ilçede yaşamış öğrencilerin puanları arasında da büyük bir fark yoktur. Bu farklılıkların istatistiksel açıdan anlamlı olup olmadığı ANOVA testi ile saptanmıştır.

**Tablo 42. Öğrencilerin Hayatlarının Çoğunu Geçirdiği Yerleşim Yeri ile Din Okuryazarlığı Başarı Testi Puanları Arasındaki İlişki**

| ANOVA         |                 |     |                    |       |      |
|---------------|-----------------|-----|--------------------|-------|------|
|               | Kareler Toplamı | df  | Kareler Ortalaması | F     | Sig. |
| Gruplar Arası | 1331,112        | 3   | 443,704            | 2,388 | ,068 |
| Gruplar İçi   | 97751,258       | 526 | 185,839            |       |      |
| Toplam        | 99082,370       | 529 |                    |       |      |

Öğrencilerin hayatlarının çoğunu geçirdiği yerleşim birimi ile din okuryazarlığı başarı testinden aldıkları puanlar arasında  $P=0,068 > 0,050$  olduğundan anlamlı bir farklılık yoktur. Yaşanılan yerleşim birimi din okuryazarlığını oluşturan inanç, ibadet, kıssa, mezhep, mensup olunanın dışındaki dinler ve ahlak konularında farklı unsurların etkisiyle öğrenci başarısında farklılık yaratabileceği düşünülmüştür. Büyükşehir ya da şehir merkezleri, bilgiye ulaşma bakımından daha zengin imkânlar sunabileceği gibi farklı kültürden insanlarla iletişim kurulması açısından öğrencilerin dini bilgilerini arttırmalarına ve dinin gündelik hayata yansımalarına farklı açılardan şahitlik etmelerine fırsat sağlayarak din okuryazarlığı başarısına olumlu bir etkide bulunabilir. Ancak büyükşehir ve şehir merkezlerinde ülkemizde dinle iç içe yaşanan yerel kültür etkisinin azalması bakımından da din okuryazarlığı başarısını olumsuz etkileyebileceği de düşünülebilir. Öğrencilerin kırsal yerleşim birimi olarak tanımlayabileceğimiz ilçe ve köylerde yaşamasının da din okuryazarlığı bakımından avantajlı ve dezavantajlı olduğunu düşündüğümüz noktaları vardır. Kırsal yerleşim biriminde kültürel öğelerin etkisi daha fazla hissedilebilir. Dolayısıyla dini öğelerin, gündelik hayattaki bazı gelenek ve göreneklerde, kullanılan kelime, kavram ve deyimlerde yer aldığı bilincine varan bir öğrencinin din okuryazarlığı başarı testinden daha yüksek puan alabileceği düşünülmektedir. Ancak öğrencilerin, kırsal yerleşim biriminde yaşaması, farklı kültürlerle iletişime açık olarak dinin daha geniş perspektifteki etkisinin gözlemlenmesi ve dini bilgi kaynaklarının büyükşehir ve şehir merkezindekilere nispeten daha az olması dezavantaj sağlayabilecektir.

Büyükşehir, şehir merkezi, ilçe ya da köyde büyümüş olmanın din okuryazarlığı açısından olumlu ve olumsuz etkilerinin anlamlı bir farklılaşmaya sahip olmaması bu etkilerin birbirini dengeleyerek nötrleştirdiği şeklinde

yorumlanabileceği gibi din okuryazarlığı başarısında aile, cinsiyet, akademik başarı gibi unsurların daha belirleyici olduğu şeklinde de yorumlanabilir.

Örnekleme katılan öğrencilerin din okuryazarlığı başarılarında aile ve çevrenin etkisini tespit etmek amacıyla yöneltilen; ebeveynlerin eğitim durumu, ailelerin aylık geliri ve hayatlarının çoğunu geçirdikleri yerleşim birimi sorularına alınan cevaplar ile öğrencilerin yetiştikleri sosyo-ekonomik çevrenin din okuryazarlığı düzeylerine etkisi tespit edilmiştir. Bu üç soruya verilen cevaplar sonucunda elde edilen bulgular sosyo-ekonomik durum bağlamında, birlikte değerlendirilirse sosyo-ekonomik unsurların din okuryazarlığı düzeyi üzerinde belirleyici bir etkisi olduğu söylenebilir. Konuyla ilgili bilimsel literatürün de bu bulguları desteklediği görülmüştür. Sosyo-ekonomik gruplar içerisinde, sosyo-ekonomik düzey yükseldikçe din okuryazarlığı düzeyinin düştüğü tespit edilmiştir. Bilgi boyutu da dâhil olmak üzere dini hayat, pek çok unsurdan etkilenen çok bileşenli bir yapıdır. Bu sebeple din okuryazarlık düzeyi ile sosyal sınıf, kültürel ve ekonomik durum arasındaki ilişkilerin farklı unsurlardan da beslenerek şekillendiği düşünülerek antropolojik, sosyolojik ve psikolojik etkiler de göz önünde bulundurulmalıdır.

### **3.7.1. Öğrencilerin Din Okuryazarlığı Alt Boyutlarındaki Başarısının Yaşadıkları Yerleşim Birimi ile İlişkisi**

Araştırmaya katılan öğrencilerin hayatlarının çoğunu geçirdikleri yerleşim yeri ile din okuryazarlığı başarıları arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Bu sonucun okuryazarlık türleri için de geçerli olup olmadığı ve öğrencilerin hayatlarının çoğunu geçirdikleri yerleşim birimi değişkenine göre din okuryazarlığı sınıflarında aldıkları puanlar aşağıdaki gibidir.

**Tablo 43. Din Okuryazarlığı Alt Boyutlarından Alınan Puanların Hayatlarının Çoğunu Geçirdikleri Yerleşim Yerine Göre Dağılımı**

|                            |               | N   | Ortalama | Std. Sapma | Std. Hata |
|----------------------------|---------------|-----|----------|------------|-----------|
| İnanç Okuryazarlığı        | Büyükşehir    | 182 | 14,8187  | 3,74683    | ,27773    |
|                            | Şehir Merkezi | 168 | 14,4821  | 3,45020    | ,26619    |
|                            | İlçe          | 123 | 14,6748  | 3,45105    | ,31117    |
|                            | Köy           | 57  | 14,8070  | 2,95465    | ,39135    |
|                            | Toplam        | 530 | 14,6774  | 3,50043    | ,15205    |
| İbadet Okuryazarlığı       | Büyükşehir    | 182 | 15,9176  | 3,22949    | ,23939    |
|                            | Şehir Merkezi | 168 | 15,9583  | 2,85656    | ,22039    |
|                            | İlçe          | 123 | 15,8049  | 2,74507    | ,24751    |
|                            | Köy           | 57  | 16,3509  | 2,35654    | ,31213    |
|                            | Toplam        | 530 | 15,9509  | 2,91425    | ,12659    |
| Mezhep Okuryazarlığı       | Büyükşehir    | 181 | 6,2486   | 2,50090    | ,18589    |
|                            | Şehir Merkezi | 168 | 5,5655   | 2,63700    | ,20345    |
|                            | İlçe          | 123 | 5,4959   | 2,59373    | ,23387    |
|                            | Köy           | 57  | 5,7193   | 2,46225    | ,32613    |
|                            | Toplam        | 529 | 5,7996   | 2,57639    | ,11202    |
| Kıssa Okuryazarlığı        | Büyükşehir    | 181 | 14,3315  | 3,65005    | ,27131    |
|                            | Şehir Merkezi | 168 | 13,5060  | 3,72079    | ,28707    |
|                            | İlçe          | 123 | 12,9593  | 3,60418    | ,32498    |
|                            | Köy           | 57  | 14,1404  | 2,75447    | ,36484    |
|                            | Toplam        | 529 | 13,7297  | 3,60879    | ,15690    |
| Dinler Arası Okuryazarlığı | Büyükşehir    | 181 | 8,7624   | 2,30312    | ,17119    |
|                            | Şehir Merkezi | 168 | 7,8690   | 2,77189    | ,21386    |
|                            | İlçe          | 123 | 7,3415   | 2,70649    | ,24404    |
|                            | Köy           | 57  | 8,3860   | 2,40353    | ,31835    |
|                            | Toplam        | 529 | 8,1078   | 2,61800    | ,11383    |
| Ahlak Okuryazarlığı        | Büyükşehir    | 181 | 10,5028  | 1,76580    | ,13125    |
|                            | Şehir Merkezi | 168 | 10,2202  | 1,99228    | ,15371    |
|                            | İlçe          | 123 | 10,3902  | 1,78167    | ,16065    |
|                            | Köy           | 57  | 10,7544  | 1,43029    | ,18945    |
|                            | Toplam        | 529 | 10,4140  | 1,81551    | ,07894    |

Öğrencilerin yaşadıkları yerleşim birimine göre inanç okuryazarlığı sorularından aldıkları puanların ortalamaları küsurat farkları dışında aynıdır. İbadet okuryazarlığı alt boyutunda ise yalnızca hayatının çoğunu köyde geçirmiş

öğrencilerin puanları diğerlerine göre az farkla daha yüksektir. Mezhep okuryazarlığı alanında ise büyükşehirde yaşamış öğrencilerin puan ortalaması; şehir merkezi, ilçe ve köyde yaşamış olanlara göre daha yüksektir. Kıssa ve dinler arası okuryazarlığı türünde büyükşehirde yaşamış öğrenciler ile köyde yaşamış öğrenciler en yüksek ortalamaya sahiptir. İkinci sırada şehir merkezinde yaşayanlar varken ilçede yaşayan öğrencilerin kıssa okuryazarlığı ortalamaları en düşüktür. Ahlak okuryazarlığı sınıfında tüm yerleşim birimlerinde yaşayan öğrencilerin ortalamaları eşittir.

Puanlar arasındaki farklılığın istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığı ANOVA testiyle incelenmiştir. Buna göre öğrencilerin hayatlarının çoğunu geçirdikleri yerleşim birimi ile mezhep okuryazarlığı arasında ( $p=0,034<0,05$ ), kıssa okuryazarlığı arasında ( $p=0,007<0,05$ ), dinler arası okuryazarlığı arasında ( $p=0,000<0,05$ ) anlamlı farklılıklar vardır. Ancak öğrencilerin yaşadıkları yerleşim birimi ile inanç okuryazarlığı arasında ( $p=0,827>0,05$ ), ibadet okuryazarlığı arasında ( $p=0,705>0,05$ ), ahlak okuryazarlığı arasında ( $p=0,224>0,05$ ) olduğundan anlamlı bir farklılık yoktur. Farklılığın olduğu gruplarda bu farklılığın kaynağı incelendiğinde, mezhep okuryazarlığı türünde hayatlarının çoğunu büyükşehirde geçirmiş öğrenciler ile şehir merkezi ve ilçede yaşayan öğrencilerin puanları arasında farklılık görülmektedir. Büyükşehirde yaşamış öğrencilerin mezhep okuryazarlığı türünden aldıkları ortalama puanlar daha yüksektir. Kıssa okuryazarlığı alanında farklılaşmanın büyükşehir ile ilçe arasında, büyükşehirde yaşamış öğrencilerin lehine olduğu görülmektedir. Dinler arası okuryazarlığı türünde ise büyükşehirde yaşayan öğrencilerin puanları ile şehir merkezinde ve ilçede yaşayan öğrencilerin puanları arasında olduğu tespit edilmiştir. Hayatının çoğunluğunu büyükşehirde geçirmiş öğrencilerin puanları şehir merkezinde ve ilçede geçirmiş olanlardan fazladır. Toplam puan ortalamaları ile hayatlarının çoğunu geçirdikleri yerleşim birimi arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememişken din okuryazarlığının alt boyutlarından mezhep, kıssa, dinler arası okuryazarlığı arasında farklılığın oluşması ilginçtir. Farklılık oluşan gruplarda farklılığın temelinde, çoğunlukla büyükşehirde yaşamış olan öğrencilerin diğer yerleşim birimlerinde yaşamış olanlardan daha yüksek puanlar aldıkları tespit edilmiştir. Üstelik bu farklılığın mezhep ve dinler arası okuryazarlığı türlerinde olması, büyükşehirde yaşamış öğrencilerin farklı kültürlerden insanlarla daha fazla karşılaşmış olması nedeniyle bu okuryazarlık

türlerinde çevre etkisinin daha belirgin hale geldiği ve bu yüzden bu öğrencilerin daha başarılı oldukları söylenebilir.

### 3.8. Öğrencilerin Din Okuryazarlık Düzeylerinin Dindarlıklarına Göre Farklaşmasına İlişkin Bulgular

Örnekleme katılan öğrencilerin dindarlık düzeylerini, beş seçenekli olarak sunulan soru içerisinde değerlendirmeleri istenmiştir. Kendilerini dindarlık düzeyi bakımından nasıl değerlendirdikleri ile din okuryazarlığı başarı testinden aldıkları puan arasında bir ilişki olup olmadığı ANOVA testi ile saptanmıştır. Örneklemin, dindarlık düzeylerine göre başarı testinden aldıkları ortalama puan ve standart sapma değerlerine de aşağıda yer verilmiştir.

**Tablo 44. Öğrencilerin Dindarlık Düzeyleri Değişkenine Göre Din Okuryazarlığı Başarı Testi Puanlarının Ortalama ve Standart Sapmaları**

|                           | N   | Ortalama | Std. Sapma | Std. Hata |
|---------------------------|-----|----------|------------|-----------|
| Çok Dindarım              | 12  | 74,7500  | 8,62475    | 2,48975   |
| Dindarım                  | 310 | 70,2129  | 13,00236   | ,73848    |
| Kısmen Dindarım           | 176 | 68,1932  | 13,00976   | ,98065    |
| Dindar Değilim            | 26  | 53,3077  | 13,94781   | 2,73539   |
| Kesinlikle Dindar Değilim | 6   | 51,8333  | 22,29275   | 9,10098   |
| Toplam                    | 530 | 68,6075  | 13,68581   | ,59447    |

Örnekleme katılan öğrencilerin dindarlık düzeyi değişkenine göre din okuryazarlığı başarı testinden aldıkları puanların ortalamalarının dindarlık düzeyi düştükçe düştüğü görülmektedir. En yüksek ortalamaya sahip öğrencilerin (74,75) kendilerini ‘çok dindar’ olarak tanımlarken, ikinci sırada kendilerini ‘dindar’ şeklinde tanımlayan öğrenciler 70,2129 puan ortalamasıyla yer almaktadır. Bu sırayı ‘kısmen dindar’ olduğunu belirten öğrenciler 68,1932 puanla takip etmektedir. Son sıralarda ise 53,3077 puan ortalamasıyla ‘dindar değilim’ seçeneğini işaretleyen öğrenciler yer almaktadır. En düşük puanları alan öğrencilerin (51,8333) kendilerini “kesinlikle dindar değilim” şeklinde betimlemiştir. Kendilerini çeşitli düzeylerde dindar olarak tanımlayan öğrencilerin din okuryazarlık düzeyleri yüksek iken dindar olmadığını ve kesinlikle dindar olmadığını belirten öğrencilerin din okuryazarlık

düzeyleri orta gruptadır. Puanlar arasında bir farklılık görülmekle beraber bu farklılıkların istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığını tespit etmek için tek yönlü varyans analizi yapılmıştır. Analiz sonuçları Tablo 45. deki gibidir.

**Tablo 45. Öğrencilerin Dindarlık Düzeyleri ile Din Okuryazarlığı Başarı Testinden Aldıkları Puan Arasındaki İlişki**

| ANOVA         |                 |     |                    |        |      |
|---------------|-----------------|-----|--------------------|--------|------|
|               | Kareler Toplamı | df  | Kareler Ortalaması | F      | Sig. |
| Gruplar Arası | 9056,368        | 4   | 2264,092           | 13,203 | ,000 |
| Gruplar İçi   | 90026,002       | 525 | 171,478            |        |      |
| Toplam        | 99082,370       | 529 |                    |        |      |

| SCHEFFE                   |                           |                          |           |       |
|---------------------------|---------------------------|--------------------------|-----------|-------|
| (I) dindarlık düzeyi      | (J) dindarlık düzeyi      | Ortalama Farklılık (I-J) | Std. Hata | Sig.  |
| Çok Dindarım              | Dindarım                  | 4,53710                  | 3,85266   | ,846  |
|                           | Kısmen Dindarım           | 6,55682                  | 3,90694   | ,589  |
|                           | Dindar Değilim            | 21,44231*                | 4,57003   | ,000  |
|                           | Kesinlikle Dindar Değilim | 22,91667*                | 6,54748   | ,016  |
| Dindarım                  | Çok Dindarım              | -4,53710                 | 3,85266   | ,846  |
|                           | Kısmen Dindarım           | 2,01972                  | 1,23591   | ,615  |
|                           | Dindar Değilim            | 16,90521*                | 2,67366   | ,000  |
|                           | Kesinlikle Dindar Değilim | 18,37957*                | 5,39748   | ,022  |
| Kısmen Dindarım           | Çok Dindarım              | -6,55682                 | 3,90694   | ,589  |
|                           | Dindarım                  | -2,01972                 | 1,23591   | ,615  |
|                           | Dindar Değilim            | 14,88549*                | 2,75129   | ,000  |
|                           | Kesinlikle Dindar Değilim | 16,35985                 | 5,43636   | ,061  |
| Dindar Değilim            | Çok Dindarım              | -21,44231*               | 4,57003   | ,000  |
|                           | Dindarım                  | -16,90521*               | 2,67366   | ,000  |
|                           | Kısmen Dindarım           | -14,88549*               | 2,75129   | ,000  |
|                           | Kesinlikle Dindar Değilim | 1,47436                  | 5,93085   | 1,000 |
| Kesinlikle Dindar Değilim | Çok Dindarım              | -22,91667*               | 6,54748   | ,016  |
|                           | Dindarım                  | -18,37957*               | 5,39748   | ,022  |
|                           | Kısmen Dindarım           | -16,35985                | 5,43636   | ,061  |
|                           | Dindar Değilim            | -1,47436                 | 5,93085   | 1,000 |

Öğrencilerin dindarlık düzeyleri ile din okuryazarlığı başarı testinden aldıkları puanlar arasında anlamlı bir farklılık vardır. ( $p=0,000<0,050$ ) farklılaşmanın kaynağını gösteren Scheffe testi sonuçlarına baktığımızda çok dindar olduğunu belirten öğrencilerle dindar değilim ve kesinlikle dindar değilim seçeneğini tercih eden öğrencilerin ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık görülmektedir. Dindarlık düzeyine göre din okuryazarlık seviyesi en yüksek öğrenciler çok dindar olduğunu belirtenler iken, din okuryazarlığı seviyesi en düşük öğrencilerin dindarlık düzeyi bakımından kendilerini dindar değilim ve kesinlikle dindar değilim şeklinde tanımlayan öğrenciler oldukları tespit edilmiştir. Aynı farklılaşmanın kendisini dindar olarak tanımlayan öğrenciler ile dindar değilim ve kesinlikle dindar değilim seçeneklerini tercih edenler arasında da olduğu görülmektedir. Dindar olmadığını söyleyen öğrencilerin puanları ile kesinlikle dindar değilim seçeneğini işaretleyen öğrenciler dışındaki diğer tüm öğrencilerin aldıkları puanların ortalaması arasında anlamlı bir farklılık vardır. Kesinlikle dindar olmadığını belirten öğrencilerin puanları ise dindar ve çok dindar olduğunu söyleyen öğrencilerin puanlarıyla farklılık göstermektedir.

Dindarlık ile din okuryazarlığı kavramları birbirinden farklı anlamlar ifade eden kavramlar olsa da iki kavram arasında yakın bir ilişki vardır. Dindarlığın inanç, ibadet, etki, bilgi boyutu gibi boyutları ile din okuryazarlığını oluşturan ibadet, inanç, kıssa, mezhep okuryazarlığının birbirini tamamladığı konusuna çalışmamızın kuramsal çerçeve bölümünde değinilmiştir. Bunun yanında bireylerin dindarlık düzeyleri ile bireylerin dindarlık şekillerine ve dini tutumlarının oluşmasında tahkiki ve taklidi dindarlık olmak üzere iki tipten bahsedilmektedir. İslam kültüründe de kabul gören bu sınıflamaya göre taklidi dindarlık, çevrenin telkini ile içinde yaşanılan kültürün tabii bir sonucu olarak ortaya çıkan, inancını delillere ve esaslı bilgilere dayandırmaksızın oluşan dindarlık tipidir. Tahkiki dindarlık ise neye, niçin, nasıl inandığının bilincinde olarak, inancı ve dinin temel konularını özümsemiş ve içselleştirmiş biçimde oluşan dindarlık tipidir.<sup>201</sup> Dinimizce de idealleştirilmiş dindarlık tipi tahkiki dindarlıktır. Bireyin dindarlığının bu ideale ulaşabilmesi için iman, ibadet ve dinin bütünü oluşturulan diğer konular hakkında detaylı bilgi sahibi

<sup>201</sup> Asım Yapıcı, “Dini Yaşayışın Farklı Görüntüleri ve Dogmatik Dindarlık”, Çukurova Üniv., İlahiyat Fakültesi Dergisi, C. 2, S.2, 2002, s. 83.



olması ve bu bilgilerle inancını temellendirebilmesi gerekir. Kişiyi tahkiki dindarlığa ulaştıracak bu yeti ise din okuryazarlığını ifade etmektedir. Araştırmamızın sonuçlarına baktığımızda ise örneklem grubu içerisinde çok dindar olduğunu belirten grubun din okuryazarlığı başarı testinden 74,75 puan ortalamayla en yüksek puanları aldıkları, kesinlikle dindar olmadığını belirten grubun ise 51,8333 puan ortalamasıyla din okuryazarlık düzeylerinin düşük olduğu görülmektedir. Buradan yola çıkılarak din okuryazarı olmanın dindarlıkla sonuçlanacağı söylenemez fakat bu sonuç, dindarlığın bilgi boyutu ile din okuryazarlığının birbiriyle ilişkili olduğunu gösterir. Yani elde ettiğimiz bu sonucun, üniversite gençliğinin dindarlıklarının temelsiz olmadığını kendisini dindar olarak tanımlayan gençlerin, dindarlıklarının taklidi boyutta olmayıp din okuryazarlığı yetisiyle temellendirilmiş olduğuna işaret ettiği söylenebilir.

### 3.8.1. Öğrencilerin Din Okuryazarlığı Alt Boyutlarındaki Başarısının Dindarlık Düzeyleri ile İlişkisi

Araştırmaya katılanların kendilerini dindarlık düzeyleri bakımından tanımlamaları ile din okuryazarlığının inanç, ibadet, kıssa, mezhep, dinler arası ve ahlak okuryazarlığı boyutları arasında bir ilişkinin var olup olmadığı ve de öğrencilerin bu değişkene göre aldıkları puanlar aşağıdaki gibidir.

**Tablo 46. Din Okuryazarlığı Alt Boyutlarından Alınan Puanların Dindarlık Düzeylerine Göre Dağılımı**

|                      |                           | N   | Ortalama | Std. Sapma | Std. Hata |
|----------------------|---------------------------|-----|----------|------------|-----------|
| İnanç Okuryazarlığı  | Çok Dindarım              | 12  | 16,0833  | 2,06522    | ,59618    |
|                      | Dindarım                  | 310 | 15,1452  | 3,18800    | ,18107    |
|                      | Kısmen Dindarım           | 176 | 14,4886  | 3,40754    | ,25685    |
|                      | Dindar Değilim            | 26  | 10,5769  | 4,54465    | ,89128    |
|                      | Kesinlikle Dindar Değilim | 6   | 11,0000  | 5,09902    | 2,08167   |
|                      | Toplam                    | 530 | 14,6774  | 3,50043    | ,15205    |
| İbadet Okuryazarlığı | Çok Dindarım              | 12  | 16,1667  | 1,64225    | ,47408    |
|                      | Dindarım                  | 310 | 16,2613  | 2,55669    | ,14521    |
|                      | Kısmen Dindarım           | 176 | 15,9830  | 2,94225    | ,22178    |
|                      | Dindar Değilim            | 26  | 13,3077  | 3,53009    | ,69231    |
|                      | Kesinlikle Dindar         | 6   | 10,0000  | 6,19677    | 2,52982   |

|                            |                   |     |         |         |         |
|----------------------------|-------------------|-----|---------|---------|---------|
|                            | Değilim           |     |         |         |         |
|                            | Toplam            | 530 | 15,9509 | 2,91425 | ,12659  |
| Mezhep Okuryazarlığı       | Çok Dindarım      | 12  | 6,6667  | 2,74138 | ,79137  |
|                            | Dindarım          | 309 | 5,9482  | 2,67332 | ,15208  |
|                            | Kısmen Dindarım   | 176 | 5,7898  | 2,36791 | ,17849  |
|                            | Dindar Değilim    | 26  | 3,9615  | 2,00959 | ,39411  |
|                            | Kesinlikle Dindar | 6   | 4,6667  | 2,33809 | ,95452  |
|                            | Değilim           |     |         |         |         |
|                            | Toplam            | 529 | 5,7996  | 2,57639 | ,11202  |
| Kıssa Okuryazarlığı        | Çok Dindarım      | 12  | 15,1667 | 2,75791 | ,79614  |
|                            | Dindarım          | 309 | 14,1424 | 3,39773 | ,19329  |
|                            | Kısmen Dindarım   | 176 | 13,6023 | 3,46918 | ,26150  |
|                            | Dindar Değilim    | 26  | 9,8077  | 4,19542 | ,82279  |
|                            | Kesinlikle Dindar | 6   | 10,3333 | 5,31664 | 2,17051 |
|                            | Değilim           |     |         |         |         |
|                            | Toplam            | 529 | 13,7297 | 3,60879 | ,15690  |
| Dinler Arası Okuryazarlığı | Çok Dindarım      | 12  | 9,8333  | 2,03753 | ,58818  |
|                            | Dindarım          | 309 | 8,1748  | 2,65956 | ,15130  |
|                            | Kısmen Dindarım   | 176 | 8,0625  | 2,55042 | ,19225  |
|                            | Dindar Değilim    | 26  | 6,8846  | 2,50323 | ,49092  |
|                            | Kesinlikle Dindar | 6   | 7,8333  | 2,13698 | ,87242  |
|                            | Değilim           |     |         |         |         |
|                            | Toplam            | 529 | 8,1078  | 2,61800 | ,11383  |
| Ahlak Okuryazarlığı        | Çok Dindarım      | 12  | 10,8333 | 1,26730 | ,36584  |
|                            | Dindarım          | 309 | 10,6667 | 1,63233 | ,09286  |
|                            | Kısmen Dindarım   | 176 | 10,2670 | 1,85233 | ,13962  |
|                            | Dindar Değilim    | 26  | 8,7692  | 2,23263 | ,43785  |
|                            | Kesinlikle Dindar | 6   | 8,0000  | 3,03315 | 1,23828 |
|                            | Değilim           |     |         |         |         |
|                            | Toplam            | 529 | 10,4140 | 1,81551 | ,07894  |

Öğrencilerin toplam puanlarına bakıldığında Tablo 46.da görüldüğü üzere dindarlık düzeyleri düştükçe din okuryazarlığı başarı testinden aldıkları puanlar da düşmektedir. Aynı durum din okuryazarlığının alt boyutlarında da geçerlidir. İnanç okuryazarlığı türünde gösterilen başarı incelendiğinde çok dindar, dindar ve kısmen dindar olduğunu belirtenler puan sıralamasında ilk üç sırada yer almaktadır. Bunları kesinlikle dindar olmadığını belirten öğrenciler takip etmekte, son sırayı ise dindar olmadığını belirten öğrenciler almaktadır. Burada kesinlikle dindar olmadığını

belirten öğrencilerin daha düşük puan almaları beklenirken dindar olmadığını belirtenlerin inanç okuryazarlık düzeyleri daha düşük kalmıştır. İbadet okuryazarlığı boyutunda ise çok dindar ve dindar olduğunu belirten öğrencilerin puanları küsurat farkları hariç eşittir. Bunları sırasıyla kısmen dindar olduğunu, dindar olmadığını ve kesinlikle dindar olmadığını belirten öğrenciler izlemektedir. İnanç okuryazarlığı başarısında görülen sıralamanın aynısı mezhep ve kıssa okuryazarlığı için de geçerlidir. Yalnızca mezhep okuryazarlığı türünde dindar olduğunu belirtenler ile kısmen dindar olduğunu belirten öğrencilerin eşit puan aldıkları görülmektedir. Dinler arası okuryazarlığı sınıfında çok dindar olduğunu belirten öğrenciler ilk sırada yer alırken dindar ve kısmen dindar olduğunu ifade eden öğrenciler eşit puanla bunu takip etmektedir. Kesinlikle dindar değilim seçeneğini işaretleyen öğrencilerin dindar değilim seçeneğini işaretleyenlerden daha başarılı oldukları görülmektedir. Ahlak okuryazarlığı alt boyutunda çeşitli derecelerde dindar olduğunu belirten öğrenciler eşit puanlar almış iken onları yine eşit puanlarla dindar olmadığını ve kesinlikle dindar olmadığını belirten öğrenciler takip etmiştir.

Öğrencilerin dindarlık düzeyleri ile inanç okuryazarlığı ( $p=0,000<0,05$ ), ibadet okuryazarlığı ( $p=0,000<0,05$ ), mezhep okuryazarlığı ( $p=0,002<0,05$ ), kıssa okuryazarlığı ( $p=0,000<0,05$ ), dinler arası okuryazarlığı ( $p=0,024<0,05$ ) ve ahlak okuryazarlığı ( $p=0,000<0,05$ ) arasında anlamlı farklılıklar görülmüştür. İnanç okuryazarlığı sınıfındaki farklılık, ‘dindar değilim’ seçeneğini işaretleyen öğrenciler ile ‘çok dindarım’, ‘dindarım’, ‘kısmen dindarım’ seçeneğini işaretleyen öğrenciler arasında oluşmuştur. İbadet okuryazarlığı türünde ise çok dindar olduğunu belirtenlerle kesinlikle dindar olmadığını belirtenler arasında bir farklılık vardır. Dindar ve kısmen dindar olan öğrencilerin puanları ise ‘dindar değilim’ ve ‘kesinlikle dindar değilim’ seçeneğini işaretleyen öğrencilerle farklılaşmaktadır. Mezhep okuryazarlığı alanında ortaya çıkan farklılaşmanın temelinde de dindar olmadığını belirten öğrenciler ile dindar ve kısmen dindar olduğunu belirten öğrenciler vardır. Kıssa okuryazarlığı alanında dindar olmayan öğrencilerin puanları çok dindar, dindar ve kısmen dindar olan öğrencilerle farklılık göstermektedir. Dinler arası okuryazarlığı alanında puanlar arasındaki farklılaşma çok dindar olan öğrenciler ile dindar olmayanlar arasında anlamlı görünürken ahlak okuryazarlığında dindar olmadığını ve kesinlikle dindar olmadığını belirten öğrencilerle çok dindar, dindar

olan ve kısmen dindar öğrenciler arasında görülmüştür. Diğer bağımsız değişkenlere göre incelendiğinde ahlak okuryazarlığı alanında genelde bir farklılık görünmezken dindarlık düzeyi ile ilgili soruda görünmesi dindarlık ile ahlak arasındaki ilişkiyi bu yönüyle değerlendirmeyi gerekli kılmaktadır.

### 3.9. Öğrencilerin Din Okuryazarlık Düzeylerinin Dini Bilgilerini Öncelikli Olarak Edindikleri Kaynak ile Farklılaşmasına İlişkin Bulgular

Öğrencilerden, okuldaki Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersleri dışında dini bilgi edinmelerinde ilk sırada yer alan unsur seçmelerini istenmiştir. Öğrencilerin okul dışında dini bilgi edindikleri kaynaklar ile din okuryazarlık düzeyleri arasındaki ilişki tek yönlü varyans analiziyle tespit edilmiştir. Dini bilgi edindikleri kaynaklara göre din okuryazarlığı başarı testinden aldıkları puanların dağılımı Tablo 47. de gösterilmiştir.

**Tablo 47. Öğrencilerin Dini Bilgilerini Öncelikli Olarak Edindikleri Kaynak Değişkenine Göre Din Okuryazarlığı Başarı Testi Puanlarının Ortalama ve Standart Sapmaları**

|   | N   | Ortalama | Std. Sapma | Std. Hata |
|---|-----|----------|------------|-----------|
| Kur'an kursunu bitirdim                     | 124 | 72,2500  | 12,18664   | 1,09439   |
| Ailemden edindim                            | 134 | 68,4030  | 12,29837   | 1,06242   |
| Kendi okumaların -dini her türlü kitap-     | 69  | 66,1884  | 16,26642   | 1,95825   |
| Yazları cami ve Kur'an kursuna gittim       | 145 | 67,9310  | 12,63849   | 1,04957   |
| Televizyon, Radyo, Gazete Dergi             | 9   | 63,4444  | 9,86295    | 3,28765   |
| İnternet                                    | 19  | 53,7368  | 19,41031   | 4,45303   |
| Cami dışında verilen sohbetlere devam ettim | 22  | 77,2727  | 12,86628   | 2,74310   |
| Camide düzenlenen vaaz ve irşad programları | 8   | 66,0000  | 7,55929    | 2,67261   |
| Toplam                                      | 530 | 68,6075  | 13,68581   | ,59447    |

Örnekleme katılan öğrenciler, okul dersleri dışında sahip oldukları dini bilgileri edinmede ilk sırada tercih ettikleri kaynaklar arasında en yüksek puan ortalamasına sahip olan öğrenciler (77,2727) cami dışında verilen sohbetlere devam

ettiklerini belirtmişlerdir. Kur'an kursunu bitiren öğrencilerin ortalamasının da (72,25) cami dışında verilen sohbetlere devam eden öğrencilerin bulunduğu gruba yakın olduğu görülmektedir. Bu sırayı en çok öğrencinin tercih etmiş olduğu (N=134) 'Ailemden edindim' seçeneği takip etmektedir. Yazları cami ve Kur'an kursuna gittiğini belirten öğrencilerin puan ortalaması ise 67,9310'dur. Dini bilgilerinin çoğunu kendi okumalarına bağlayan ve camide düzenlenen vaaz ve irşad programlarına katılan öğrencilerin puanları ise kusuratlar hariç aynıdır. (66,1884-66) Dini bilgilerinin kaynağı olarak televizyon, radyo, gazete ve dergileri gösteren öğrenciler ise bu değişkene göre puan sıralamasında sonlarda yer almaktadırlar. Öğrenciler arasında, öğrencilerin dini bilgi edinmelerinde ilk sırada yer alan kaynaklar değişkenine göre din okuryazarlığı başarı testinden en düşük puan ortalamasına sahip grup 53,7368 ortalama ile internet seçeneğini işaretleyenlerdir. Ortalama puanlar arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığı ANOVA testi ile belirlenmiştir.

**Tablo 48. Öğrencilerin Dini Bilgilerini Öncelikli Olarak Edindikleri Kaynaklar ile Din Okuryazarlığı Başarı Testinden Aldıkları Puan Arasındaki İlişki**

| ANOVA         |                 |     |                    |       |      |
|---------------|-----------------|-----|--------------------|-------|------|
|               | Kareler Toplamı | df  | Kareler Ortalaması | F     | Sig. |
| Gruplar Arası | 8268,750        | 7   | 1181,250           | 6,790 | ,000 |
| Gruplar İçi   | 90813,620       | 522 | 173,972            |       |      |
| Toplam        | 99082,370       | 529 |                    |       |      |

#### SCHEFFE

| (I) dini bilgi nereden  | (J) dini bilgi nereden                  | Ortalama Farklılık (I-J) | Std. Hata | Sig. |
|-------------------------|---|--------------------------|-----------|------|
| Kur'an kursunu bitirdim | Ailemden edindim                        | 3,84701                  | 1,64356   | ,602 |
|                         | Kendi okumaların -dini her türlü kitap- | 6,06159                  | 1,98100   | ,230 |
|                         | Yazları cami ve Kur'an kursuna gittim   | 4,31897                  | 1,61332   | ,413 |
|                         | Televizyon, Radyo, Gazete, Dergi        | 8,80556                  | 4,55338   | ,809 |
|                         | İnternet                                | 18,51316*                | 3,24953   | ,000 |
|                         | Cami dışında verilen                    | -5,02273                 | 3,05137   | ,910 |

|   |   |           |         |       |
|---|---|-----------|---------|-------|
|   | sohbetlere devam ettim                      |           |         |       |
|   | Camide düzenlenen vaaz ve irşad programları | 6,25000   | 4,81140 | ,975  |
| Ailemden edindim                        | Kur'an kursunu bitirdim                     | -3,84701  | 1,64356 | ,602  |
|   | Kendi okumaların -dini her türlü kitap-     | 2,21458   | 1,95439 | ,989  |
|   | Yazları cami ve kuran kursuna gittim        | ,47195    | 1,58054 | 1,000 |
|   | Televizyon, Radyo, Gazete, Dergi            | 4,95854   | 4,54187 | ,991  |
|   | İnternet                                    | 14,66614* | 3,23338 | ,005  |
|   | Cami dışında verilen sohbetlere devam ettim | -8,86974  | 3,03416 | ,289  |
|   | Camide düzenlenen vaaz ve irşad programları | 2,40299   | 4,80051 | 1,000 |
| Kendi okumaların -dini her türlü kitap- | Kur'an kursunu bitirdim                     | -6,06159  | 1,98100 | ,230  |
|   | Ailemden edindim                            | -2,21458  | 1,95439 | ,989  |
|   | Yazları cami ve Kur'an kursuna gittim       | -1,74263  | 1,92903 | ,997  |
|   | Televizyon, Radyo, Gazete, Dergi            | 2,74396   | 4,67457 | 1,000 |
|   | İnternet                                    | 12,45156  | 3,41728 | ,068  |
|   | Cami dışında verilen sohbetlere devam ettim | -11,08432 | 3,22942 | ,111  |
|   | Camide düzenlenen vaaz ve irşad programları | ,18841    | 4,92625 | 1,000 |
| Yazları cami ve kuran kursuna gittim    | Kur'an kursunu bitirdim                     | -4,31897  | 1,61332 | ,413  |
|   | Ailemden edindim                            | -,47195   | 1,58054 | 1,000 |
|   | Kendi okumaların -dini her türlü kitap-     | 1,74263   | 1,92903 | ,997  |
|   | Televizyon, Radyo, Gazete, Dergi            | 4,48659   | 4,53101 | ,995  |
|   | İnternet                                    | 14,19419* | 3,21811 | ,008  |
|   | Cami dışında verilen sohbetlere devam ettim | -9,34169  | 3,01789 | ,216  |
|   | Camide düzenlenen vaaz ve irşad programları | 1,93103   | 4,79024 | 1,000 |
| TV, Radyo, Gazete, Dergi                | Kur'an kursunu bitirdim                     | -8,80556  | 4,55338 | ,809  |
|   | Ailemden edindim                            | -4,95854  | 4,54187 | ,991  |
|   | Kendi okumaların -dini her                  | -2,74396  | 4,67457 | 1,000 |

|   |   |            |         |       |
|---|---|------------|---------|-------|
|   | türlü kitap-                                |            |         |       |
|   | Yazları cami ve Kur'an kursuna gittim       | -4,48659   | 4,53101 | ,995  |
|   | İnternet                                    | 9,70760    | 5,33729 | ,855  |
|   | Cami dışında verilen sohbetlere devam ettim | -13,82828  | 5,21901 | ,428  |
|   | Camide düzenlenen vaaz ve irşad programları | -2,55556   | 6,40912 | 1,000 |
| İnternet                                    | Kur'an kursunu bitirdim                     | -18,51316* | 3,24953 | ,000  |
|   | Ailemden edindim                            | -14,66614* | 3,23338 | ,005  |
|   | Kendi okumaların -dini her türlü kitap-     | -12,45156  | 3,41728 | ,068  |
|   | Yazları cami ve Kur'an kursuna gittim       | -14,19419* | 3,21811 | ,008  |
|   | Televizyon, Radyo, Gazete, Dergi            | -9,70760   | 5,33729 | ,855  |
|   | Cami dışında verilen sohbetlere devam ettim | -23,53589* | 4,13089 | ,000  |
|   | Camide düzenlenen vaaz ve irşad programları | -12,26316  | 5,55905 | ,676  |
| Cami dışında verilen sohbetlere devam ettim | Kur'an kursunu bitirdim                     | 5,02273    | 3,05137 | ,910  |
|   | Ailemden edindim                            | 8,86974    | 3,03416 | ,289  |
|   | Kendi okumaların -dini her türlü kitap-     | 11,08432   | 3,22942 | ,111  |
|   | Yazları cami ve Kur'an kursuna gittim       | 9,34169    | 3,01789 | ,216  |
|   | Televizyon, Radyo, Gazete, Dergi            | 13,82828   | 5,21901 | ,428  |
|   | İnternet                                    | 23,53589*  | 4,13089 | ,000  |
|   | Camide düzenlenen vaaz ve irşad programları | 11,27273   | 5,44558 | ,746  |
| Camide düzenlenen vaaz ve irşad programları | Kur'an kursunu bitirdim                     | -6,25000   | 4,81140 | ,975  |
|   | Ailemden edindim                            | -2,40299   | 4,80051 | 1,000 |
|   | Kendi okumaların -dini her türlü kitap-     | -,18841    | 4,92625 | 1,000 |
|   | Yazları cami ve Kur'an kursuna gittim       | -1,93103   | 4,79024 | 1,000 |
|   | Televizyon, Radyo, Gazete, Dergi            | 2,55556    | 6,40912 | 1,000 |
|   | İnternet                                    | 12,26316   | 5,55905 | ,676  |

|  |   |           |         |      |
|--|---|-----------|---------|------|
|  | Cami dışında verilen sohbetlere devam ettim | -11,27273 | 5,44558 | ,746 |
|--|---|-----------|---------|------|

Örnekleme katılan öğrencilerin dini bilgi edindikleri kaynaklar ile din okuryazarlığı başarı testinden aldıkları puanlar arasında  $p=0,00<0,05$  olduğundan anlamlı bir farklılık vardır. Bu farklılaşmanın hangi gruplar arasında olduğunu gösteren Scheffe testine göre, dini bilgilerine kaynak olarak Kur'an kursunu gösteren öğrenciler ile internetten bilgi edindiğini belirten öğrencilerin din okuryazarlık düzeyleri arasında bir farklılaşma vardır. Ortalama puan ve standart sapma tablosuna bakıldığında dini bilgi edinme kaynağına göre din okuryazarlığı başarı testinden alınan en yüksek puan ortalamasına sahip ikinci grup 72,25 puan ile Kur'an kursunu bitirdim seçeneğini işaretleyen öğrenciler iken en düşük puan ortalamasına sahip grubun 53,7368 puan ortalamasıyla internetten bilgi edindiği belirten öğrencilerin olduğu görülmektedir. Bilindiği üzere internet sitelerinin pek çoğu konu hakkında yeterince bilgisi olmayan insanların da yorum ve paylaşımlarda bulunmasına müsait yapıdadır. Din ve dinin temel kaynakları hakkında yeterince bilgi sahibi olmayan kişilerin, bilgiye erişimde kolaylık sağlaması açısından interneti tercih etmesi olağandır. Ancak dini bilgi edinmede internet kaynağından faydalanılırken, söz konusu bilgilere esas teşkil edecek temel kaynakların hangileri olduğu da araştırılmalıdır. Bunun yanı sıra internet sitelerinde bilgi paylaşan kişilerin konunun uzmanı olup olmadığına da dikkat edilmeli, internet sitesi bu konularda güvenilir ise bilgi kaynağı olarak algılanmamalıdır. Aksi takdirde yanlış bilgilenmeyle birlikte olumsuz sonuçlar doğabilir. Bilgi edinme kaynağına göre din okuryazarlık seviyesi en düşük olan grubun bu seçeneği işaretleyenlerden olması bu hususlara dikkat edilmediğini gösterir. Buna karşın dini bilgilerini Kur'an kursundan edindiği belirten öğrencilerin din okuryazarlık düzeyinin söz konusu gruplar içerisinde ikinci sırada yer aldığı görülmektedir. Kur'an kursları yaygın din eğitiminin etkin alanlarından biri olarak 1925 yılından beri hizmet veren önemli kurumlardandır. Kur'an-ı Kerim'i usulüne uygun olarak yüzünden okumayı öğretmek, ibadetler için gerekli olan sure ve duaları ezberleterek anlamlarını öğretmek, Kur'an'ın mesajının anlaşılmasını sağlayarak İslam dininin inanç, ibadet ve ahlak esasları ile Hz. Muhammed'in hayatı ve ahlakı hakkında bilgiler vermek, dini içerikli sosyal ve kültürel etkinlikler



düzenleyerek İslam dininin değerlerini, insan hayatına anlam kazandıran unsurlardan biri olduğunu fark ettirmek gibi amaçlara yönelik faaliyet gösteren Kur'an kurslarında yüzünden okuma programı, hafızlık eğitim programı ve yaz kursları olmak üzere üç uygulama alanı mevcuttur.<sup>202</sup> Araştırmamız içerisinde yer alan soruya, 'Kur'an kursunu bitirdim' cevabını veren öğrencilerin, seçenekler içerisinde 'yazları cami ve Kur'an kursuna gittim' ifadesi de bulunduğundan söz konusu öğrencilerin, yüzünden okuma programı ya da hafızlık eğitim programında eğitim görmüş oldukları sonucuna ulaşılabilir. Mevcut Kur'an kurslarında bazı problemler<sup>203</sup> olsa da, okul dersleri dışında burada eğitim alan öğrencilerin din okuryazarlık düzeylerinin yüksek olması kursların din eğitimi konusunda başarılı olduğunu göstermektedir.

Okul dersleri dışındaki dini bilgisini ailesinden edindiğini belirten öğrencilerle internetten edindiği söyleyen öğrencilerin puanları arasında anlamlı bir farklılaşma olduğu görülmektedir. Toplam puanlara bakıldığında dini bilgilerini ailesinden edinen öğrencilerin din okuryazarlığı toplam puan ortalamaları 68,4030'dur. Buna göre bu öğrencilerin de din okuryazarlık seviyelerinin yüksek olduğu söylenebilir. Dini inancın uyanışı ve gelişimi 3-5 yaş gibi erken yaşlarda başladığından bireyin dini algı ve tutumunda ilk eğitim yuvası olan aile oldukça önemlidir. Bireyin dini istidat ve kabiliyetinin gelişmesinde etkili olan dış faktörler arasında aile, birinci sırada yer alır. Bu bağlamda, ailede verilen doğru bir din eğitimiyle çocuğun din konusunda bilinçli veya inanan bir birey olarak yetişmesi sağlanabilir.<sup>204</sup> Çalışmamızda örnekleme katılan öğrencilerin okul dersleri dışındaki dini bilgilerini ailesinden edinenlerin din okuryazarlık seviyelerinin yüksek olması, söz konusu öğrencilerin ebeveynlerinin bu konuda bilinçli olduğuna işaret etmektedir.

Yazları cami ve Kur'an kurslarına giden öğrencilerin toplam puanları ile dini bilgilerini internetten edinen öğrencilerin puanları arasında da anlamlı bir farklılaşma mevcuttur. Bir bilgi edinme kaynağı olarak internetin, bilinçli kullanılmadığı

<sup>202</sup> Ahmet Koç, "Kur'an Kurslarında Din Eğitimi", Din Eğitimi (Ed. Mustafa Köylü ve Nurullah Altaş), s. 379, 384-390.

<sup>203</sup> Mehmet Korkmaz, a.g.e, ss. 361-365.

<sup>204</sup> Mehmet Emin Ay, Çocuklarımıza Allah'ı Nasıl Anlatalım?, Timaş Yay., İstanbul 2007, 23. Baskı, ss. 78-80.

takdirde yanlış bilgilenmelere sebebiyet verebileceğinden daha önce bahsedilmişti. Buna karşın yazları cami ve kurs binalarında eğitim uzman öğretici kadrosu tarafından verildiği gibi 2005 yılında daha bilimsel temellere oturtulmuştur. Daha çok okul çağındaki çocuk ve gençlerin tercih ettiği bu kurslarda her biri 3'er hafta olan üç kur uygulanmaktadır. Seviye tespitiyle kursiyerin hangi kurdan başlayacağı tespit edilir. Başlangıç düzeyi olan birinci kurda elif-ba öğretimi, kısa sure ve duaların ezberletilmesi ve temel düzeyde dini bilgilerin öğretimi, ikinci kurda Kur'an-ı doğru ve güzel okuma, sure ve dua ezberleri ve ikinci seviyede dini bilgilerin öğretimi ve son kurda da Kur'an-ı usulüne uygun olarak okuma, sure ve duaların ezberlenmesi ile üçüncü seviyede dini bilgilerin edinilmesi amaçlanmaktadır. Kur'an-ı Kerim, İtikat, İbadet, Siyer ve Ahlak dersleri kursların programını oluşturmaktadır. Bu kurslarda, öğrenmenin bilişsel boyutunun yanında duyuşsal ve devinimsel dini davranışları kazandırmak da hedeflenmektedir.<sup>205</sup> Araştırmamız içerisinde dini bilgilerini okul dersleri dışında, camide ya da Kur'an kurslarında verilen bu eğitime dayandığını belirten öğrencilerin din okuryazarlığı başarı testinden aldıkları puan ortalaması 67,9310'dur. Yani söz konusu örneklem grubunun din okuryazarlık düzeyi yüksektir. Alınan toplam puan ortalamasının bilgilerini İnternette edinilen öğrencilerden yüksek olması bilgi kaynağının bilimsel temellere oturtulmuş, sistemli ve planlı olmasının önemini göstermektedir.

Din olgusunun hayatın her alanında yaşanıyor olması din eğitimini yaygın eğitimin etkisine ve informal öğrenmelere daha açık hale getirmektedir. Bu öğrenme alanlarından biri de cami ve diğer kurumsallaşmış yaygın eğitim hizmeti veren kurumlar dışında çeşitli cemaat ve dini grupların evlerde ya da çeşitli toplanma mekânlarında yaptıkları sohbet ve irşad programlarıdır. Dini grup ve cemaatler, diğer gruplarda olduğu gibi üyelerinin aidiyet hissi taşıdığı yapılanmalardır. Aidiyet merkezdeki dini otoriteden başlayarak gittikçe genişleyen bir çevreye mensup olmak anlamına gelir. Dini bilginin kaynağı otorite iken, bilgiyi grubun kurucuları ve önde gelenleri üretir. Grup mensupları bu bilgiyi en doğru bilgi olarak itirazsız kabul eder. Bu bakımdan grupların birçoğu dışarıya kapalı ve yavaş değişen bir nitelik arz

---

<sup>205</sup> Mehmet Korkmaz, a.g.e, s. 359.

eder.<sup>206</sup> Bu tür programlarda genellikle ilgili cemaat ve dini grupların içerisinde yetişerek din konusunda bilgi sahibi olan bireyler cemaat veya grubun diğer mensuplarına dini bilgi konusunda yardımcı olmaktadır. Bazı bireyler dini cemaat ve grup yapılanmalarına bireyin dini anlamasında ve öğrenmesine katkı sağladığı gibi dini bir sosyalleşme alanı sunması bakımından da olumlu katkılar sağladığını düşünürken<sup>207</sup> bazı bireyler de gayri resmi ve denetimden uzak yapılanmalar olması ayrıca kendi içlerinde de çeşitli gruplara bölünmüş olması nedeniyle dini cemaat ve gruplara tedirgin yaklaşmaktadır.<sup>208</sup> Örnekleme katılan öğrenciler arasında dini bilgi kaynağına göre din okuryazarlığı başarı testinden en yüksek puan alan ve bu bağlamda İnternet seçeneğini işaretleyen öğrencilerle anlamlı bir farklılaşma gösteren grup, cami dışında verilen bu tür sohbetlere devam ettiğini belirten gruptur. Bu seçeneği işaretleyen 22 öğrencinin ortalama puanı 77,2727'dir ve grubun din okuryazarlık seviyesi yüksektir.

Okul dersleri dışında bilgi edinmede ilk sırada yer alan bilgi kaynağı olarak, 8 öğrenci ile en az öğrencinin işaretlediği seçenek 'Camide düzenlenen vaaz ve irşad programları' seçeneği olmuştur. Din okuryazarlık düzeyleri bakımından bu seçeneği işaretleyen öğrencilerin puan ortalaması 66,00'dır. Camiler, Hz. Peygamber döneminden bu yana İslam din eğitiminin ve hatta sosyal hayatın merkezi konumunda olmuştur. Günümüzde eskisi kadar yaygın bir faaliyet alanına sahip olmasa da din eğitimi alanında çeşitli faaliyetlerin yürütüldüğü önemli merkezlerdir. Hedef kitlesi çocuklar ve gençler, yetişkin kadın ve erkekler olmak üzere her yaştan ve her gruptan insana eğitim veren bu kurumlarda; hutbe, vaaz, talep olması halinde açılan cami dersleri ve yaz Kur'an kursları olmak üzere hizmetler verilmektedir. Her kesimden insanın bir arada bulunduğu camilerde, ilgili faaliyetleri yürütecek din görevlileri; kültürlü, davranışlarında ölçülü olmalıdır. Ayrıca bu faaliyetleri yürütürken kırıncı ve ürkütücü sözlerden kaçınmalı, güzel ve tesirli konuşmalıdır.<sup>209</sup>

<sup>206</sup> Vejdi Bilgin, "Popüler Kültür ve Din: Dindarlığın Değişen Yüzü", Uludağ Üniv. İlahiyat Fakültesi Dergisi, C. 12, S. 1, s. 196.

<sup>207</sup> Abdurrahman Dodurgalı, Eğitim Sosyolojisi, Marmara Üniversitesi İlahiyat Vakfı Yay., İstanbul 2000, s. 204.

<sup>208</sup> Kemaleddin Taş, "Türk Hukuk Mevzuatında Dini Kurumların Yeri ve Uygulama- Müzakereler", Avrupa Birliği Sürecinde Dini Kurumlar ve Din Eğitimi, (Ed. İlyas Çelebi), Ensar Neşriyat, İstanbul 2007, s. 508.

<sup>209</sup> Fahri Kayadibi, "Yetişkin Din Eğitimi (Sorunlar- Çözüm Önerileri)", Bülent Ecevit Üniv. İlahiyat Fakültesi Dergisi, C.1, S.1, s. 46-49.

Bunun için camide görev yapacak personelin bu alanda özel bir formasyon alması gerekmektedir. Aksi takdirde gerek yaptığımız başarı testine gerekse yaptığımız gözlemlere dayanarak gençlerin camilerde verilen eğitimi tercih etmeme olasılığı yükselecektir. Üniversite öğrencilerinin ve gençlerin dini bilgi edinmede camide düzenlenen programları tercih etmeme nedenleri ayrıca bir araştırma konusu yapılarak bu konudaki sorunlar tespit edilmeli ve çözüme katkı sağlanmalıdır.

### 3.9.1. Öğrencilerin Din Okuryazarlığı Alt Boyutlarındaki Başarısının Dini Bilgilerini Öncelikli Olarak Edindikleri Kaynak ile İlişkisi

Öğrencilerin dini bilgilerini öncelikli olarak edindikleri kaynak ile din okuryazarlığı alt boyutlarından aldıkları puanların ortalamaları aşağıdaki tabloda gösterilmiş ve puanlar arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığı tek yönlü varyans analiziyle test edilmiştir.

**Tablo 49. Din Okuryazarlığı Alt Boyutlarından Alınan Puanların Dini Bilgilerini Öncelikli Olarak Edindikleri Kaynağa Göre Dağılımı**

|                      |   | N   | Ortalama | Std. Sapma | Std. Hata |
|----------------------|---|-----|----------|------------|-----------|
| İnanç Okuryazarlığı  | Kur'an kursunu bitirdim                     | 124 | 15,4677  | 3,15052    | ,28293    |
|                      | Ailemden edindim                            | 134 | 14,7761  | 3,23199    | ,27920    |
|                      | Kendi okumaların -dini her türlü kitap-     | 69  | 14,0145  | 3,79819    | ,45725    |
|                      | Yazları cami ve kuran kursuna gittim        | 145 | 14,6759  | 3,31009    | ,27489    |
|                      | Televizyon, radyo, gazete, dergi            | 9   | 13,4444  | 2,50555    | ,83518    |
|                      | İnternet                                    | 19  | 10,7895  | 5,60336    | 1,28550   |
|                      | Cami dışında verilen sohbetlere devam ettim | 22  | 16,0455  | 2,83645    | ,60473    |
|                      | Camide düzenlenen vaaz ve irşad programları | 8   | 13,3750  | 3,02076    | 1,06800   |
|                      | Toplam                                      | 530 | 14,6774  | 3,50043    | ,15205    |
| İbadet Okuryazarlığı | Kur'an kursunu bitirdim                     | 124 | 16,5242  | 2,53901    | ,22801    |
|                      | Ailemden edindim                            | 134 | 16,0075  | 2,73792    | ,23652    |
|                      | Kendi okumaların -dini her türlü kitap-     | 69  | 15,3478  | 3,62518    | ,43642    |
|                      | Yazları cami ve kuran                       | 145 | 16,0207  | 2,66007    | ,22091    |

|                            |   |     |         |         |         |
|----------------------------|---|-----|---------|---------|---------|
|                            | kursuna gittim                              |     |         |         |         |
|                            | Televizyon, radyo, gazete, dergi            | 9   | 14,4444 | 2,96273 | ,98758  |
|                            | İnternet                                    | 19  | 13,0000 | 4,37163 | 1,00292 |
|                            | Cami dışında verilen sohbetlere devam ettim | 22  | 17,0000 | 2,11570 | ,45107  |
|                            | Camide düzenlenen vaaz ve irşad programları | 8   | 15,8750 | ,83452  | ,29505  |
|                            | Toplam                                      | 530 | 15,9509 | 2,91425 | ,12659  |
| Mezhep Okuryazarlığı       | Kur'an kursunu bitirdim                     | 124 | 6,2177  | 2,52004 | ,22631  |
|                            | Ailemden edindim                            | 134 | 5,6866  | 2,50238 | ,21617  |
|                            | Kendi okumaların -dini her türlü kitap-     | 68  | 5,6618  | 2,69111 | ,32635  |
|                            | Yazları cami ve kuran kursuna gittim        | 145 | 5,6138  | 2,43295 | ,20205  |
|                            | Televizyon, radyo, gazete, dergi            | 9   | 4,6667  | 2,12132 | ,70711  |
|                            | İnternet                                    | 19  | 3,6316  | 2,31446 | ,53097  |
|                            | Cami dışında verilen sohbetlere devam ettim | 22  | 8,0000  | 2,70801 | ,57735  |
|                            | Camide düzenlenen vaaz ve irşad programları | 8   | 6,1250  | 2,03101 | ,71807  |
|                            | Toplam                                      | 529 | 5,7996  | 2,57639 | ,11202  |
| Kıssa Okuryazarlığı        | Kur'an kursunu bitirdim                     | 124 | 14,7500 | 3,13030 | ,28111  |
|                            | Ailemden edindim                            | 134 | 13,5448 | 3,42177 | ,29560  |
|                            | Kendi okumaların -dini her türlü kitap-     | 68  | 13,1324 | 3,68905 | ,44736  |
|                            | Yazları cami ve kuran kursuna gittim        | 145 | 13,4621 | 3,44605 | ,28618  |
|                            | Televizyon, radyo, gazete, dergi            | 9   | 13,1111 | 4,13656 | 1,37885 |
|                            | İnternet                                    | 19  | 10,4737 | 5,58140 | 1,28046 |
|                            | Cami dışında verilen sohbetlere devam ettim | 22  | 16,1818 | 3,31858 | ,70752  |
|                            | Camide düzenlenen vaaz ve irşad programları | 8   | 12,6250 | 2,61520 | ,92461  |
|                            | Toplam                                      | 529 | 13,7297 | 3,60879 | ,15690  |
| Dinler Arası Okuryazarlığı | Kur'an kursunu bitirdim                     | 124 | 8,7339  | 2,70834 | ,24322  |
|                            | Ailemden edindim                            | 134 | 7,9701  | 2,33940 | ,20209  |
|                            | Kendi okumaların -dini her                  | 68  | 8,1912  | 2,45106 | ,29723  |

|                     |   |     |         |         |         |
|---------------------|---|-----|---------|---------|---------|
|                     | türlü kitap-                                |     |         |         |         |
|                     | Yazları cami ve kuran kursuna gittim        | 145 | 7,7448  | 2,68685 | ,22313  |
|                     | Televizyon, radyo, gazete, dergi            | 9   | 7,7778  | 1,78730 | ,59577  |
|                     | İnternet                                    | 19  | 6,9474  | 3,11758 | ,71522  |
|                     | Cami dışında verilen sohbetlere devam ettim | 22  | 9,0909  | 2,77590 | ,59182  |
|                     | Camide düzenlenen vaaz ve irşad programları | 8   | 7,0000  | 2,82843 | 1,00000 |
|                     | Toplam                                      | 529 | 8,1078  | 2,61800 | ,11383  |
| Ahlak Okuryazarlığı | Kur'an kursunu bitirdim                     | 124 | 10,5565 | 1,71223 | ,15376  |
|                     | Ailemden edindim                            | 134 | 10,4179 | 1,70932 | ,14766  |
|                     | Kendi okumaların -dini her türlü kitap-     | 68  | 10,3824 | 2,00022 | ,24256  |
|                     | Yazları cami ve kuran kursuna gittim        | 145 | 10,4138 | 1,71426 | ,14236  |
|                     | Televizyon, radyo, gazete, dergi            | 9   | 10,0000 | 1,41421 | ,47140  |
|                     | İnternet                                    | 19  | 8,8947  | 2,76676 | ,63474  |
|                     | Cami dışında verilen sohbetlere devam ettim | 22  | 10,9545 | 1,98752 | ,42374  |
|                     | Camide düzenlenen vaaz ve irşad programları | 8   | 11,0000 | ,92582  | ,32733  |
|                     | Toplam                                      | 529 | 10,4140 | 1,81551 | ,07894  |

Dini bilgilerini öncelikli olarak edindikleri kaynaklara göre tüm okuryazarlık sınıflarında en yüksek ortalamaya sahip öğrenciler, cami dışında verilen sohbetlere devam ettiğini belirtenler, en düşük ortalamaya sahip olanlar ise İnternet seçeneğini işaretleyenler olmuştur. İnanç okuryazarlığı alanında ikinci sırayı Kur'an kursunu bitiren öğrenciler almıştır ve bu öğrencilerin puan ortalamaları da inanç okuryazarlığının toplam ortalamasının üstündedir. Dini bilgisini ailesinden edinen, kendi okumalarına ve yazları gittikleri cami ve Kur'an kurslarına dayandıran katılımcıların ortalaması toplam ortalama ile aynı iken televizyon, radyo gibi araçlar ile camide düzenlenen irşad programlarına katılan öğrenciler ortalamasının altında bir başarı göstermiştir. İbadet okuryazarlığında ise Kur'an kursunu bitirenler, yazları cami eğitimi görenler ve dini bilgisini ailesinden edinenler ortalamasının üstünde bir

başarıyla ikinci sırada yer alırken kendi okumalarından edinen ve camideki vaaz ve irşad programlarına katılanlar ibadet okuryazarlığında edinilmiş ortalamayla aynı puanı almıştır. Televizyon, radyo, gazete gibi araçlar ile İnternet seçeneğini işaretleyenler ise ortalamanın altında bir başarı göstererek son sıralarda yer almaktadırlar. Mezhep okuryazarlığı alt boyutunda Kur'an kursunu bitirenler ile camideki vaaz ve irşad programlarına katılan öğrenciler ikinci sırada yer almaktadır. Dini bilgisinin öncelikli kaynağını ailesine, kendi okumalarına ve yaz kurslarına dayandıran öğrenciler üçüncü sırada ve mezhep okuryazarlığı ortalamasıyla aynı düzeyde puan almıştır. Televizyon, radyo, gazete ve İnternet seçeneklerini işaretleyenler ise ortalamanın altında başarı göstermiştir. Diğer din okuryazarlığı türlerinde, dini bilgilerini Camide düzenlenen vaaz ve irşad programlarına dayandıran öğrencilerin ortalamaları düşük kalırken mezhep okuryazarlığı konusunda bu seçeneği işaretleyen öğrencilerin ikinci sırada yer alması dikkat çekicidir. Kıssa okuryazarlığı alanında ilk sıraları yine cami dışındaki sohbetlere ve Kur'an kurslarına gitmiş öğrenciler alırken İnternet ile camide düzenlenen vaazlara katılan öğrenciler son sıralardadır. Diğer seçenekleri işaretleyen öğrencilerin kıssa okuryazarlık düzeyleri ise ortalama ile aynı düzeydedir ve puanları da küsuratlar haricinde aynıdır. Dinler arası okuryazarlığı alt boyutunda ikinci sırada dini bilgilerini daha çok, Kur'an kursundan ve kendi okumalarından edindiğini belirten öğrenciler yer almaktadır. Diğer seçenekleri işaretleyen öğrencilerin puanları ise dinler arası okuryazarlığındaki toplam ortalamanın altında ve küsurat farkları haricinde aynıdır. Ahlak okuryazarlığı alanında ise Camide düzenlenen vaaz ve irşad programlarına katılan öğrencilerin puanları en yüksek iken İnternet seçeneğini işaretleyen öğrencilerin puanları hem ortalamanın altında hem de en düşük gruptadır. Dini bilgilerini daha çok diğer seçeneklerden edinen öğrenciler ise ahlak okuryazarlığı ortalamasında eşit puanlar almıştır.

Öğrencilerin dini bilgilerini öncelikli olarak edindikleri kaynak ile okuryazarlık türlerinden alınan puanlar arasındaki farklılaşmaya bakıldığında dini bilgilerini öncelikli olarak edindikleri kaynak ile inanç okuryazarlığı arasında ( $p=0,000<0,05$ ), ibadet okuryazarlığı arasında ( $p=0,000<0,05$ ), mezhep okuryazarlığı arasında ( $p=0,000<0,05$ ), kıssa okuryazarlığı arasında ( $p=0,000<0,05$ ), dinler arası okuryazarlığı arasında ( $p=0,008<0,05$ ) ve ahlak okuryazarlığı arasında

( $p=0,015<0,05$ ) anlamlı bir farklılık vardır. Bu farklılıkların inanç ve ibadet okuryazarlığı alanındaki kaynağı dini bilgilerini internetten edinenler ile Kur'an kursundan edinenler, ailesinden edinenler, yaz kurslarına gidenler ve cami dışındaki sohbetlere devam edenler arasındadır. Mezhep okuryazarlığı alanında ise yine dini bilgilerini öncelikli olarak internetten edinenler ile Kur'an kursunu bitirenler ve cami dışında verilen sohbetlere devam edenler arasında, cami dışında verilen sohbetlere devam edenler ile ailesinden edinenler, dini bilgilerini kendi okumalarına dayandıranlar, yazları cami ve Kur'an kurslarına gidenler arasında anlamlı farklılıklar oluşmuştur. Kıssa okuryazarlığı alt boyutunda ise farklılığın kaynağı yalnızca dini bilgilerini internetten edinenler ile Kur'an kursunu bitirenler ve cami dışındaki sohbetlere devam edenler arasındaki farktır. Dinler arası okuryazarlığı alanındaki farklılaşma Kur'an kursunu bitiren öğrenciler ile ailesinden bilgi edinenler, yaz kurslarına gidenler ve internetten edinenler arasında, yazları cami ve Kur'an kurslarına gidenler ile cami dışında verilen sohbetlere devam edenler arasında, internet ile cami dışında verilen sohbetlere devam edenler arasında görülmektedir. Ahlak okuryazarlığı alt boyutunda, internet ile televizyon, radyo gibi araçlar seçeneği dışında diğer tüm seçenekler arasında farklılık vardır.

### 3.10. Öğrencilerin Din Okuryazarlık Düzeylerinin Dini Aidiyetleri ile Farklılaşmasına İlişkin Bulgular

Örnekleme katılan öğrencilerden dini aidiyetlerini öğrenmek amacıyla 'din anlayışınız konusunda kendinizi nasıl tanımlarsınız?' sorusu yöneltilmiştir. Öğrencilerin dini aidiyetleri ile din okuryazarlık düzeyleri arasındaki ilişki ANOVA ile analiz edilmiştir. Öğrencilerin dini aidiyetlerine göre din okuryazarlığı başarı testinden aldıkları toplam puan ortalamaları ve standart sapma değerleri aşağıdaki gibidir.

**Tablo 50. Öğrencilerin Dini Aidiyet Değişkenine Göre Din Okuryazarlığı Başarı Testi Puanlarının Ortalama ve Standart Sapmaları**

|       | N   | Ortalama | Std. Sapma | Std. Hata |
|-------|-----|----------|------------|-----------|
| Sünni | 491 | 69,1792  | 13,33786   | ,60193    |
| Alevi | 5   | 63,6000  | 16,00937   | 7,15961   |



|        |     |         |          |         |
|--------|-----|---------|----------|---------|
| Ateist | 4   | 37,7500 | 5,67891  | 2,83945 |
| Diğer  | 30  | 64,2000 | 14,51848 | 2,65070 |
| Toplam | 530 | 68,6075 | 13,68581 | ,59447  |

Araştırmamıza katılan öğrencilerden 491'i (%92,6) Sünni, 5 tanesi (%0,9) Alevi, 4 kişi (%0,8) Ateist, 30 kişi (%5,7) ise diğer gruplara mensup olduğunu belirtmiştir. Sünni olduğunu belirten 491 öğrencinin din okuryazarlığı başarı testinden aldıkları toplam puanların ortalaması 69,1792'dir. Bu grup dini aidiyet değişkenine göre sıralandığında en yüksek başarı ortalamasına sahip olan gruptur. Bu grubu 64,2 puan ortalamasıyla seçeneklerde 'diğer' şeklinde belirtilen bir dini gruba mensup olduğunu seçen öğrenciler takip etmektedir. Alevi olduğunu belirten beş öğrencinin toplam puanı ise 63,6'dır. Son sırada ise Ateist olduğunu ifade eden öğrenciler 37,75 puan ile yer almaktadır. Dini aidiyetlerine göre öğrencilerin din okuryazarlık düzeyleri Ateist olan öğrenciler dışındaki gruplarda yüksek iken Ateist öğrencilerin din okuryazarlık düzeyleri düşüktür.

Grupların din okuryazarlığı başarı testinden aldıkları toplam puanlar arasındaki farkın anlamlı olup olmadığına ilişkin analiz Tablo 51. de gösterilmiştir.

**Tablo 51. Öğrencilerin Dini Aidiyetleri ile Din Okuryazarlığı Başarı Testinden Aldıkları Puan Arasındaki İlişki**

| ANOVA         |                 |     |                   |       |      |
|---------------|-----------------|-----|-------------------|-------|------|
|               | Kareler Toplamı | df  | Kareler Ortlaması | F     | Sig. |
| Gruplar Arası | 4677,392        | 3   | 1559,131          | 8,687 | ,000 |
| Gruplar İçi   | 94404,978       | 526 | 179,477           |       |      |
| Toplam        | 99082,370       | 529 |                   |       |      |

| SCHEFFE          |                  |                          |           |       |
|------------------|------------------|--------------------------|-----------|-------|
| (I) dini aidiyet | (J) dini aidiyet | Ortalama Farklılık (I-J) | Std. Hata | Sig.  |
| Sünni            | Alevi            | 5,57923                  | 6,02171   | ,835  |
|                  | Ateist           | 31,42923*                | 6,72568   | ,000  |
|                  | Diğer            | 4,97923                  | 2,51954   | ,273  |
| Alevi            | Sünni            | -5,57923                 | 6,02171   | ,835  |
|                  | Ateist           | 25,85000*                | 8,98692   | ,042  |
|                  | Diğer            | -,60000                  | 6,47132   | 1,000 |

|        |        |            |         |       |
|--------|--------|------------|---------|-------|
| Ateist | Sünni  | -31,42923* | 6,72568 | ,000  |
|        | Alevi  | -25,85000* | 8,98692 | ,042  |
|        | Diğer  | -26,45000* | 7,13105 | ,004  |
| Diğer  | Sünni  | -4,97923   | 2,51954 | ,273  |
|        | Alevi  | ,60000     | 6,47132 | 1,000 |
|        | Ateist | 26,45000*  | 7,13105 | ,004  |

Örnekleme katılan öğrencilerin dini aidiyetleri ile din okuryazarlığı başarı testinden aldıkları toplam puanlar arasında  $p=0,00<0,05$  olduğundan anlamlı bir farklılık vardır. Ateist olduğunu belirten grubun toplam puan ortalaması ise soruya verilen seçeneklerdeki tüm grupların toplam puanları arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir. Tablo 50.de de görüldüğü üzere Ateist olduğunu belirten öğrencilerin toplam puan ortalamaları 37,75'tir. Yani din okuryazarlık düzeyleri düşüktür.

Ateizm, kelime olarak teizmin olumsuzlanmış halidir. Teizm Tanrı inancına sahip olmak, Tanrı'nın varlığına inanmak olarak tanımlanırsa ateizm de bunun zıddı olarak Tanrı inancına sahip olmamak, tanrıtanımazlık olarak tanımlanabilir. Ateizm, kısaca tanrıtanımazlık olarak tanımlanabilirse de ateizme farklı yaklaşımlar mevcuttur. Bu yaklaşımlar Tanrı düşüncesine sahip olmamak, Tanrı'nın varlığını reddetmek, Tanrı'yı yaşama sokmamak, Tanrı'nın varlığına ilgisiz kalmak şeklinde sınıflandırılabilir. Tanrı düşüncesine sahip olmamak şeklinde tanımlanan yaklaşıma göre ateizm, Tanrı'nın varlığının reddedilmesi ya da yalanlanmasından ziyade Tanrı'nın insan zihninde ya da insan zihninden bağımsız var olamayacağını bu nedenle de var olmayan bir şey hakkında konuşmak ya da onunla ilgili herhangi bir kavram ya da bilgi sahibi olunmayacağı düşüncesine dayanır. Ateizmi Tanrı'nın varlığını reddetmeye dayandıran yaklaşımı benimseyenler, görüşlerini Tanrı düşüncesine sahip olmamak üzerine oturtanların aksine Tanrı'nın varlığını bilinçli olarak reddederler ve Tanrı'nın varlığına dair ileri sürülen felsefi delilleri çürütme gayreti gösterirler. Tanrı'yı yaşama sokmamak şeklinde tanımlanan ateizme göre ise bireyin kendini teorik olarak ateist olarak tanımlamasına gerek yoktur. Tanrı'sız bir yaşam ve tanrısız bir dünya istemek bu türden bir ateizmdir. Tanrı'nın varlığına ilgisiz kalan yaklaşıma göre ise Tanrı'nın varlığını da yokluğunu da ispata uğraş gereksizdir. Kişi bu konularla ilgilenmemeli ve görülen âlemin dışında herhangi bir

arayışa girmemelidir.<sup>210</sup> Bu tanımlara bakıldığında Tanrı'nın reddedilmesinin ortak nokta olduğu görülmektedir. Ateist olan bireylerin hayatlarında Tanrı fikri olmadığı gibi dinin diğer unsurlarına da yer yoktur. Bu konudaki fikirlerini Marx'ın, dinin halkın afyonu olduğuna dair sözleriyle sloganlaştırırlar.<sup>211</sup> Ateizmi benimseyen bir bireyde tanrı inancı olmadığı gibi diğer konulara da inancı olmayacağından ve dini benimsemediğinden dini bilgiye sahip olmaması da bu durumun beklenen bir sonucudur.

Araştırmamıza katılan ve Ateist olduğunu belirten dört öğrencinin diğer gruplardaki öğrencilerin toplam puanlarından oldukça düşük puanlar alması da bunun göstergesidir. Bu öğrencilerin ateizme yönelme nedenleri ve din derslerinin bu konuya nasıl etki yaptığı ayrıca bir araştırma konusu yapılmalıdır.

Bu soruya verilen cevap içerisinde dikkat çeken bir diğer nokta da Alevi olduğunu belirten öğrencilerin, diğer seçeneğini işaretleyen öğrencilerden daha düşük puan almış olmasıdır. İstatistiksel olarak yalnızca Ateist grupla anlamlı bir farklılaşma görülmüş, diğer seçeneğini işaretleyen öğrencilerle anlamlı bir farklılık görülmemiştir. Ancak az da olsa ortalama puanlardaki farklılık dikkat çekmektedir. Çünkü söz konusu soru için diğer seçeneğini işaretleyen öğrenciler arasında deist, Nusayri, Bâtini vb. gruplara mensup öğrenciler olabileceği gibi Hristiyan ve Yahudi öğrenciler de olabilir ve bu öğrencilerden gayri Müslim olanlar dilekçe vermeleri halinde din dersinden muaf tutulurlar. Ayrıca azınlıkların kendi dinlerinin eğitimini veren kurumlarda da eğitim görmüş olması ihtimaller dâhilindedir. Alevi öğrenciler için ise böyle bir durum söz konusu olmadığı gibi Alevilik ile ilgili konular DKAB dersi müfredatında da yer almaktadır. Alevi öğrencilerin dini bilgi düzeylerinin düşük olmasının arkasında yatan kültürel, sosyal ve psikolojik bazı nedenlerin olabileceği düşünülerek bu konuda bilimsel araştırmalarla bu öğrencilerin dini bilgi eksiklikleri giderilebilir.

<sup>210</sup> Aydın Topaloğlu, Tanrıtanımazlığın Felsefi Boyutları Teizm ya da Ateizm, Furkan Kitaplığı, İstanbul 2001, ss. 13-19.

<sup>211</sup> Alvin Plantinga, "Teizm, Ateizm ve Rasyonalite", İstanbul Üniv. İlahiyat Fakültesi Dergisi, S.22, s. 289.

### 3.10.1. Öğrencilerin Din Okuryazarlığı Alt Boyutlarındaki Başarısının Dini Aidiyet Durumları ile İlişkisi

Araştırmaya katılan öğrencilerin dini aidiyetlerine göre din okuryazarlığı sınıflarında aldıkları puanların ortalamaları ve bunlar arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığı incelenmiştir. Öğrencilerin dini aidiyetlerine göre ibadet, inanç, kıssa, mezhep, dinler arası ve ahlak okuryazarlığı alanlarından aldıkları puanlar aşağıdaki gibidir.

**Tablo 52. Din Okuryazarlığı Alt Boyutlarından Alınan Puanların Dini Aidiyetlere Göre Dağılımı**

|                            |        | N   | Ortalama | Std. Sapma | Std. Hata |
|----------------------------|--------|-----|----------|------------|-----------|
| İnanç Okuryazarlığı        | Sünni  | 491 | 14,7984  | 3,41277    | ,15402    |
|                            | Alevi  | 5   | 13,2000  | 4,43847    | 1,98494   |
|                            | Ateist | 4   | 7,7500   | ,95743     | ,47871    |
|                            | Diğer  | 30  | 13,8667  | 3,99770    | ,72988    |
|                            | Toplam | 530 | 14,6774  | 3,50043    | ,15205    |
| İbadet Okuryazarlığı       | Sünni  | 491 | 16,0733  | 2,75435    | ,12430    |
|                            | Alevi  | 5   | 15,2000  | 3,11448    | 1,39284   |
|                            | Ateist | 4   | 6,2500   | 2,50000    | 1,25000   |
|                            | Diğer  | 30  | 15,3667  | 3,32683    | ,60739    |
|                            | Toplam | 530 | 15,9509  | 2,91425    | ,12659    |
| Mezhep Okuryazarlığı       | Sünni  | 490 | 5,8816   | 2,57768    | ,11645    |
|                            | Alevi  | 5   | 5,6000   | 1,67332    | ,74833    |
|                            | Ateist | 4   | 3,2500   | ,95743     | ,47871    |
|                            | Diğer  | 30  | 4,8333   | 2,52003    | ,46009    |
|                            | Toplam | 529 | 5,7996   | 2,57639    | ,11202    |
| Kıssa Okuryazarlığı        | Sünni  | 490 | 13,8612  | 3,54710    | ,16024    |
|                            | Alevi  | 5   | 12,0000  | 4,84768    | 2,16795   |
|                            | Ateist | 4   | 7,0000   | 1,63299    | ,81650    |
|                            | Diğer  | 30  | 12,7667  | 3,66421    | ,66899    |
|                            | Toplam | 529 | 13,7297  | 3,60879    | ,15690    |
| Dinler Arası Okuryazarlığı | Sünni  | 490 | 8,1673   | 2,61437    | ,11811    |
|                            | Alevi  | 5   | 7,6000   | 2,88097    | 1,28841   |

|                     |        |     |         |         |        |
|---------------------|--------|-----|---------|---------|--------|
|                     | Ateist | 4   | 7,2500  | 1,89297 | ,94648 |
|                     | Diğer  | 30  | 7,3333  | 2,68242 | ,48974 |
|                     | Toplam | 529 | 8,1078  | 2,61800 | ,11383 |
| Ahlak Okuryazarlığı | Sünni  | 490 | 10,4755 | 1,75154 | ,07913 |
|                     | Alevi  | 5   | 10,0000 | 1,87083 | ,83666 |
|                     | Ateist | 4   | 6,2500  | 1,70783 | ,85391 |
|                     | Diğer  | 30  | 10,0333 | 2,20475 | ,40253 |
|                     | Toplam | 529 | 10,4140 | 1,81551 | ,07894 |

Din okuryazarlığının tüm sınıflarında dini aidiyete göre puan dağılımında Sünni olduğunu belirten öğrencilerin puanları en yüksektir. İnanç, ibadet ve kıssa okuryazarlığı türünde Alevi olan ve diğer seçeneğini işaretleyen öğrenciler ikinci sırada Ateist öğrenciler son sırada yer almaktadır. Mezhep okuryazarlığı alanında ise Sünni ve Alevi öğrencilerin puanları eşittir. Son sırada yine Ateist olduğunu belirten öğrenciler yer almaktadır. Dinler arası okuryazarlığında Sünni öğrencilerden sonra alevi, Ateist ve diğer grubundaki öğrencilerin hepsi eşit puan almıştır. Ahlak okuryazarlığındaki eşitliği ise Ateist öğrencilerin ortalamasının oldukça altındaki puanları bozmuştur.

Öğrencilerin dini aidiyetleri ile inanç okuryazarlığı arasında ( $p=0,000<0,05$ ), ibadet okuryazarlığı arasında ( $p=0,000<0,05$ ), mezhep okuryazarlığı arasında ( $p=0,034<0,05$ ), kıssa okuryazarlığı arasında ( $p=0,000<0,05$ ), ahlak okuryazarlığı arasında ( $p=0,000<0,05$ ) anlamlı farklılıklar var iken dinler arası okuryazarlığı arasında  $p=0,322>0,05$  olduğundan anlamlı bir farklılık oluşmamıştır. Bu farklılığın oluşmamasında dinler arası okuryazarlığı sınıfında tüm öğrencilerin diğer okuryazarlık türlerindeki kadar başarı göstermesi etkili olabilir. Özellikle alevi ve diğer seçeneğini işaretleyen öğrencilerin diğer kültür ve dinler hakkında daha fazla bilgi sahibi olması olağandır. Bu durum, öğrencilerin bu konuda okuldaki DKAB derslerinden çok çevrenin etkisinde kalmış olabileceklerini düşündürmektedir. Farklılığın olduğu gruplarda bu farklılığın kaynağı incelendiğinde; inanç okuryazarlığı konusunda kendisini Ateist olarak tanımlayan öğrenciler ile Sünni ve diğer şeklinde tanımlayan öğrenciler arasında bir farklılık olduğu görülmektedir. Ateist öğrencilerin inanç konusunda alevi olanlardan

farklılık göstermemesi dikkat çekicidir. İbadet, kıssa ve ahlak okuryazarlığı alanındaki farklılaşmada etkili olan tek değişken Ateist olduğunu belirten gruptur. Bu grup diğer tüm seçeneklerle farklılık göstermiştir. Mezhep okuryazarlığında ise bu durum Sünni olan öğrenciler için geçerlidir. Sünni grupla Ateist olan ve diğer grupta yer alan öğrencilerin puanları arasında anlamlı bir farklılık vardır. Mezhepsel olarak farklılıkları bünyesinde barındıran Sünni ve alevi öğrenciler arasında bir farklılık olmamıştır.

### 3.11. Öğrencilerin Din Okuryazarlık Düzeylerinin Dini Formasyon Durumları ile Farklılaşmasına İlişkin Bulgular

Araştırmaya katılan öğrencilere düzenli olarak dini formasyon aldıkları bir kişi, kurum ya da yayın olup olmadığı sorusu yöneltilmiştir. Verilen cevaplara göre din okuryazarlığı başarı testinden aldıkları ortalama puanlar ile bu ikisi arasındaki ilişkiye dair analizler aşağıda verilmiştir.

**Tablo 53. Öğrencilerin Dini Formasyon Alıp Almadığına Göre Din Okuryazarlığı Başarı Testi Puanlarının Ortalama ve Standart Sapmaları**

|             | Dini Formasyon | N   | Ortalama | Std. Sapma | Std. Hata |
|-------------|----------------|-----|----------|------------|-----------|
| Toplam Puan | Hayır          | 489 | 67,9448  | 13,69961   | ,61952    |
|             | Evet           | 41  | 76,5122  | 10,86076   | 1,69617   |

Örnekleme katılan öğrencilerden büyük çoğunluğu (N=489-%92,3), düzenli olarak dini formasyon aldıkları herhangi bir kaynak olmadığını belirtmiştir. Soruya evet cevabını verenler örneklemin %7,7'sini oluşturmaktadır. Ölçme aracı formunda soruya evet cevabı verenlerin bu dini formasyon kaynağını belirtmeleri istenmiştir. Ancak istatistiksel analizlerin yapılmasına imkan tanımayacak kadar az öğrenci farklı dini formasyon kaynaklarını belirtmiştir.

Soruya yanıt verenlerin din okuryazarlığı başarı testi toplam puan ortalamalarına bakıldığında arada önemli bir farklılık görülmektedir. Her iki grupta din okuryazarlığı sınıflamasında, din okuryazarlığı yüksek seviye içerisinde yer alsa da, soruya hayır cevabını verenlerin puan ortalaması 67,9448'de kalırken evet cevabını verenlerin ortalaması 76,5122'dir. İki grup arasındaki bu puan farkının

istatistiksel açıdan anlamlı olup olmadığına dair T-testi sonuçları Tablo 54.deki gibidir.

**Tablo 54. Öğrencilerin Dini Formasyonları ile Din Okuryazarlığı Başarı Testinden Aldıkları Puan Arasındaki İlişki**

|             |                                   | F     | t      | Df     | Sig. (2-tailed) | Ortalama Farklılık |
|-------------|-----------------------------------|-------|--------|--------|-----------------|--------------------|
| Toplam_Puan | Varyansların eşit kabulü          | 2,245 | -3,902 | 528    | ,000            | -8,56741           |
|             | Varyansların eşit olmadığı kabulü |       | -4,744 | 51,309 | ,000            | -8,56741           |

Öğrencilerin dini formasyon alma durumları ile din okuryazarlığı başarı puanları arasında  $P=0,00<0,05$  olduğundan anlamlı bir farklılık vardır. Ortalama puan tablosuna bakıldığında bu farklılığın evet diyen öğrenciler lehinde olduğu görülmektedir. Düzenli olarak dini formasyon alınan yayınlar arasında dini bilgiler içeren dergiler, akademik düzeyde İlahiyat Fakültelerinde yapılan araştırmalar yer alabilir. Bunun dışında öğrenciler belirli bir dini grup ve cemaat içerisinde de bu formasyonu edinebilmektedir. Belirli dini grup ve cemaatlerin öğrencilere sunduğu yurt ve ev gibi ortamlarda, bu öğrencilere dini bilgi ve davranış edindirilmesine yönelik faaliyetler yapıldığı bilinmektedir. Dini formasyon aldığını belirten öğrenciler yaygın eğitim kurumlarından, Diyanet İşleri Başkanlığınca verilen hizmetlerden yararlanmakta da olabilir. Evet seçeneğini işaretleyen öğrenciler, formasyon edindikleri kaynakları belirtmediği için dini formasyon kaynakları konusunda öğrencilerin tercihleri tespit edilememiştir. Ancak hangi kaynaktan olursa olsun bu formasyonun öğrencilerin din okuryazarlık düzeyleri üzerinde olumlu bir etki meydana getirdiği söylenebilir.

### **3.11.1. Öğrencilerin Din Okuryazarlığı Alt Boyutlarındaki Başarısının Dini Formasyon Alıp Almamaları ile İlişkisi**

Öğrencilerin düzenli olarak dini formasyon almaları ile din okuryazarlığının inanç, ibadet, kıssa, mezhep, dinler arası ve ahlak okuryazarlığı arasında bir ilişki olup olmadığı ve dini formasyon durumlarına göre din okuryazarlığı sınıflarından aldıkları ortalama puanlar incelenmiştir.

**Tablo 55. Din Okuryazarlığı Alt Boyutlarından Alınan Puanların Dini Formasyon Alma Durumuna Göre Dağılımı**

|                            | Dini Formasyon | N   | Ortalama | Std. Sapma | Std. Hata |
|----------------------------|----------------|-----|----------|------------|-----------|
| İnanç Okuryazarlığı        | Hayır          | 489 | 14,5542  | 3,51076    | ,15876    |
|                            | Evet           | 41  | 16,1463  | 3,04599    | ,47570    |
| İbadet Okuryazarlığı       | Hayır          | 489 | 15,8978  | 2,94585    | ,13322    |
|                            | Evet           | 41  | 16,5854  | 2,44924    | ,38251    |
| Mezhep Okuryazarlığı       | Hayır          | 488 | 5,6434   | 2,54082    | ,11502    |
|                            | Evet           | 41  | 7,6585   | 2,27607    | ,35546    |
| Kıssa Okuryazarlığı        | Hayır          | 488 | 13,5492  | 3,61176    | ,16350    |
|                            | Evet           | 41  | 15,8780  | 2,82130    | ,44061    |
| Dinler arası Okuryazarlığı | Hayır          | 488 | 8,0143   | 2,59952    | ,11767    |
|                            | Evet           | 41  | 9,2195   | 2,61259    | ,40802    |
| Ahlak Okuryazarlığı        | Hayır          | 488 | 10,3627  | 1,82657    | ,08268    |
|                            | Evet           | 41  | 11,0244  | 1,57302    | ,24566    |

Yukarıda görüldüğü üzere din okuryazarlığının tüm sınıflarında dini formasyon alan öğrenciler almayanlara göre daha başarılıdır. Bu farklılığın istatistiksel olarak da anlamlı olup olmadığı bağımsız örneklem T testi ile incelenmiştir. Buna göre; öğrencilerin dini formasyon alıp almamaları ile inanç okuryazarlığı arasında ( $p=0,005<0,05$ ), mezhep okuryazarlığı arasında ( $p=0,000<0,05$ ), kıssa okuryazarlığı arasında ( $p=0,000<0,05$ ), dinler arası okuryazarlığı arasında ( $p=0,005<0,05$ ) ve ahlak okuryazarlığı arasında ( $p=0,025<0,05$ ) anlamlı farklılıklar vardır. İbadet okuryazarlığı ile öğrencilerin dini formasyon alıp almaması arasında ise  $p=0,147>0,05$  olduğundan anlamlı bir farklılık yoktur. İbadet okuryazarlığında bu farkın oluşmamasında, soruya evet cevabı verenler ile hayır cevabını verenler arasında bir puandan az bir farkın olması etkili olabilir.



## SONUÇ VE ÖNERİLER

### 1. Sonuç

Bu çalışma, ülkemizde DKAB dersleri müfredatı içerisinde yer almış olmasına rağmen bilimsel literatüre yeni kazandırılmış, kavramsal olarak derinlemesine bir analizi yapılmamış olan din okuryazarlığı kavramını tanıtmak aynı zamanda örgün eğitimin tüm basamaklarını tamamlamış olan üniversite öğrencilerinin din okuryazarlık düzeylerini tespit ederek DKAB müfredatlarının din okuryazarlık becerisi üzerindeki etkisini test etmek amacıyla yapılmıştır.

Araştırmanın teorik ve alan araştırmasından elde edilen bulgularla çeşitli sonuçlara ulaşılmıştır. Çalışmanın teorik bölümünden elde edilen sonuçlardan biri okuryazarlık kavramının zaman içerisinde anlam genişlemesine uğradığıdır. Daha önce yalnızca alfabe okuryazarlığı anlamında kullanılan kavram zamanla yeni fonksiyonlar kazanarak belirli bir alanda, o alanın özel bilgi ve becerisini gerektiren konulara hakim olmak anlamında kullanılmaya başlanmıştır. Din okuryazarlığı kavramı da bunlardan biridir.

Din okuryazarlığı, kavramsal olarak literatürdeki yerini almadan önce de var olan bir olgudur. İnsan yaşantısına etki etmek amacı güden her din, mensuplarının; ibadet, inanç, mezhepler gibi konularda bilgi sahibi olarak bu bilgiyi kullanabilme ve bu bilgilerin neden ve niçinlerini analiz edebilecek bilince sahip olabilme yetilerini kazanmasını ister. Bireylerin bu beklentilere sahip olması din okuryazarı olması anlamına gelmektedir. Kavramın son yıllarda gündeme gelmesinde ise arttığı düşünülen dini cehalet, sekülerleşme, uluslararası göçler gibi toplumsal olaylar etkili olmuştur.

Çok kültürlü toplumlarda, etnik, dini ve kültürel olarak birbirinden farklı insanların huzur içinde bir arada yaşaması, hoşgörü ve saygı gibi demokratik becerileri gerektirdiği gibi bu becerilerin kazanılabilmesi için 'öteki' konumunda olan insanlar hakkında da bilgi sahibi olmasını gerektirir. Ayrıca toplumsal ve ideolojik olayların sağlıklı bir biçimde yorumlanabilmesi de dini fikirlerin ve pratiklerin tarih, kültür ve gündelik hayat üzerindeki etkilerinin bilinmesi ile

mümkündür. Çok kültürlü bir toplumda din okuryazarı bir birey; sosyokültürel ve politik olayları incelerken bunu toplumun sağladığı çerçeveden, daha geniş bir bakış açısıyla yapar. Bu da dünyadaki farklı kültürel, sosyal ve dini grupları tanıyarak onların farklılığına saygı duymak ile mümkündür. Bu yeti, aynı zamanda demokratik vatandaşlık eğitiminin amaçları arasındadır.

Konu, çok kültürlü toplumlarda birlikte barış ve huzur içerisinde yaşayabilmeye katkısı bakımından önem arz etmektedir. Ülkemiz gibi çok dinli yapıda olmayan toplumlarda ise din okuryazarlığı kavramı; kültürel pedagojinin ilkeleri esas alınarak incelenmelidir. Batı'da üretilen bir kavram olan din okuryazarlığının kültürümüze doğrudan ithal edilmesi yerine, toplumun ve ülkemizde mensup sayısı bakımından baskın din olan İslam'ın nitelikleri temel alınarak kavramın anlamı yeniden düzenlenmelidir. Yaptığımız çalışmada bu konuya katkıda bulunabilmek amacıyla toplumda gündelik hayat içerisinde yaşanan din, bu dinin bilişsel düzeyde sahip olunmasını beklediği nitelikler, sosyal etkileri gibi konular göz önünde bulundurularak kavramın ülkemizde nasıl anlaşılması gerektiği üzerinde durulmuştur. Buna göre; ülkemizde din okuryazarlığı geliştirilerek çözülmesi beklenen problemlerden biri dini taassuptur. Kendi inancı dışındaki tüm inançları ve fikirleri reddederek bunlara karşı hoşgörüsüz tavır takınmak toplumda bölünme ve ayrışmalara sebep olur. Taassup, mezhep taassubu veya dini gruplar içerisinde yaşanabilir. Bunların önüne geçilebilmesi din okuryazarlığının bir alt boyutu olan mezhep okuryazarlığı konusunda bilinçli olan bireylerin yetiştirilmesiyle mümkün olabilir.

Ülkemiz için konuyu önemli kılan bir diğer unsur ise siyaset-din ilişkisine yönelik algılar ile ilgilidir. İnsanlar üzerinde uzun yıllardır yaratılmaya çalışılan algı neticesinde din, siyasi hayatta etkili olursa bunun bir baskı unsuruna dönüşeceği yönünde kaygılar olduğu düşünülmektedir. Bu kaygıların çözümünde dinimizin temel esaslarına başvurulurken İslam dininin demokratik hayata sunduğu katkı konusunda bireylerin bilinçlendirilmesi etkili olabilir. Konu bu yönüyle de; dinin tarihi, sosyal arka planını bilerek, günümüzdeki politik, sosyal, siyasal olayların yorumlanmasına katkısı boyutuyla din okuryazarlığının alanına girmektedir.

Kültürel ve dini öğelerin iç içe yaşandığı Anadolu'da bu öğelerin kaynaşmasından doğan ve bölgesel olarak farklılık gösterebilecek anlayışların ülke bütünlüğüne ve toplumsal barışa yönelik tehdit olabilecek hale gelmemesinde; kültür-din ilişkisinin bilişsel düzeyde kavranarak, bunlar arasındaki ilişkinin analiz edilebilmesi becerisine sahip olmayı da kapsayan din okuryazarlığının etkili olacağı düşünülmektedir.

Kavramın İslam dini ve ülkemiz açısından yorumlanarak yeniden düzenlenmesini gerektiren noktalarından biri de din okuryazarlığı sınıflamasında ortaya çıkmaktadır. Din okuryazarlığına pek çok farklı yaklaşımla farklı tanımlar yapılmışsa da bu çalışmada İslam dinin ve ülkemizin yapısı ile DKAB müfredatı ile uyumu açısından Prothero'nun tanımı ve tasnifi temel alınmıştır. Prothero'nun inanç, ibadet, kıssa, mezhep ve dinler arası okuryazarlığı olarak yaptığı sınıflamaya; ülkemiz için değerlendirilirken, Batı'da ayrı bir okuryazarlık türü olarak ele alınan ahlak okuryazarlığı da eklenmiştir. İslam dininde ahlak ile dinin ayrılmaz bütünlüğü ve dinimizin ahlaki değerler ile dini değerleri birbiriyle örtüşmesi bu sınıflamaya ahlak okuryazarlığının da eklenmesinde etkili olmuştur. Batı'da ahlak okuryazarlığı için tespit edilen temel yeterlilikler; ahlaki olguların tanımlanması, ahlaki değerlerin muhakemesi, değerlerin tanıtılması şeklindedir. Çalışmamızda, din okuryazarlığının alt boyutu olarak ele aldığımız ahlak okuryazarlığının bu yeterliliklerine; ahlak ilkelerinin dini temellerini bilme, evrensel ahlak yasalarının farkına varma, ahlakın din ve kültür ile ilişkisini fark ederek sosyal ilişkilerinde bu bilinci taşıma, ahlaki bazı kuralların dini arka planı hakkında bilgi sahibi olmak gibi yeterlilik ve beceriler de eklenebilir.

Araştırmamızda din okuryazarlığı ve dindarlık kavramları arasındaki ilişki de ortaya konmuştur. Din okuryazarı olmak dindar olmakla sonuçlanmaz ancak dindarlığın sağlam temeller üzerine kurulması için din okuryazarı olmak gereklidir. Kültürümüzde ve klasik İslam eserlerinde dindarlığın istenen türü olan tahkiki dindarlık olarak adlandırılan dindarlık tipinde, kişinin neye, niçin inandığını bilmesi lüzumu vardır. Tüm bu bilinç düzeyi ise din okuryazarlığı ile sağlanabilir. Çalışmanın alan araştırması bölümünde öğrenciler dindarlık düzeyleri konusunda kendilerini nasıl tanımladıkları sorulmuş ve bu sorulara alınan cevaplar ile din

okuryazarlığı başarı testinden aldıkları puanlar karşılaştırılmıştır. Bunun sonucunda dindarlık düzeyi arttıkça din okuryazarlık düzeyinin de arttığı görülmüştür. Bu sonuca göre araştırmamızın teorik kısmında yaptığımız yorumun isabetli olduğu söylenebilir.

Tarafımızdan geliştirilen din okuryazarlığı başarı testinde yer alacak sorular, araştırmadaki hedef kitle, örgün eğitimi başarıyla tamamlamış ve bu süreç içerisinde DKAB dersi almış üniversite öğrencileri olduğundan temel ve ortaöğretim DKAB programına dayandırılmıştır. Yapılan inceleme sonucunda ibadet okuryazarlığına yönelik katkının daha çok ibadet öğrenme alanında yer alan ünitelerden edinildiği görülmüştür. Temel eğitim ve ortaöğretim müfredatında ibadetlerin öğretimine yalnızca bilişsel düzeyde yer verildiği, ibadetlerin uygulanmasının kazanım ifadelerinde yer almadığı tespit edilmiştir. Alan yazınında da ibadetlerin uygulamasının ibadet okuryazarlığı kapsamında değerlendirilip değerlendirilmeyeceğine yönelik farklı görüşler vardır. Prothero, ibadet okuryazarlığı için uygulamanın gerekmediğini iddia ederken Rackley, bu ibadetlere katılma becerisinin de ibadet okuryazarlığı için gerekli bir yeterlilik olduğunu belirtir. Tartışmaya din okuryazarlığının diğer alt boyutlarıyla kıyaslayarak bakacak olursak, nasıl ki inanç okuryazarlığının sağlanması için bireyin inanç esaslarına iman etmesi gerekmiyorsa ya da mezhep okuryazarlığı için yalnızca kendi mensup olduğu mezhebin ilkeleri konusunda bilgi sahibi olmak yetmiyorsa ibadet okuryazarlığı için de ibadetlerin uygulanmasının gereği olduğu düşünülmemektedir.

İnanç okuryazarlığı alt boyutuyla ilgili konular ise daha çok inanç öğrenme alanı içerisinde yer almaktadır. Temel eğitim sürecinde İslam iman esasları her üniteye bir ya da iki iman esası işlenecek şekilde yer almıştır. Ortaöğretimde ise inanmanın biçimleri, insan- Allah ilişkisi, kaderin mahiyeti, ahiret ve dünya hayatı arasındaki ilişki gibi daha üst düzey öğrenmelere imkân tanıyacak konulara yer verilmiştir. Bu konuların öğrenci başarısına yansımaları yapılan alan araştırmasına ilişkin sonuçlar içerisinde değerlendirilmiştir.

Program içerisinde mezhep okuryazarlığı alt boyutuna katkı sağlayacak konuların fazla olmadığı görülmüştür. Programın mezhepler üstü olarak

tasarlanmasının bu durumda etkili olduğu düşünülmektedir. Doğrudan mezhep okuryazarlığı ile ilişkili temel ve ortaöğretim düzeyinde birer ünite bulunmaktadır. Dini gruplarla ilgili temel görüş farklılıklarının bilinmesi yeterliliği de mezhep okuryazarlığı kapsamında değerlendirildiğinden bu çalışmada Aleviliğin mezhep mi dini grup mu olduğu yönündeki tartışmalara girilmeksizin ister dini grup olarak kabul edilsin ister mezhep her iki koşulda da konu mezhep okuryazarlığı bakımından ele alınacağından, programlardaki Alevilik ile ilgili konular ve yoğunluğu bu başlık altında incelenmiştir. Bunun sonucunda Alevilik ile ilgili konulara diğer dini grup ve mezheplere kıyasla daha fazla yer verildiği görülmüştür. Ancak genel çerçeveden bakılacak olursa DKAB programlarının mezhep okuryazarlığı geliştirmesine katkı sağlayacak yeterlilikte olmadığı düşünülmektedir.

Kıssa okuryazarlığı, her dinin kutsal metinlerinde yer alan ya da tevatür yoluyla aktarılan kıssaların bilinmesi ile ilgili bir yeterliliklerdir. Din okuryazarlığının alt boyutlarında yer alan bu yeterlilik çalışmamızda da kabul edilerek DKAB programları kıssa okuryazarlığına etkisi bakımından da incelenmiştir. Kıssa okuryazarlığı kıssa ile öğretim tekniğinden amaçları noktasında ayrılmaktadır. Şöyle ki kıssa ile öğretim tekniğinde kazandırılmak istenen bir değer, bilgi ya da ahlaki davranışa yönelik öğrencinin çıkarımlarda bulunması beklenir. Oysa kıssa okuryazarlığında böyle bir amaç yoktur. Kıssa okuryazarlığı becerisi için yalnızca kıssaların bilinmesi yeterli görülmektedir. DKAB programlarında kıssa okuryazarlığı ile ilgili kazanımlar ise daha çok Hz. Muhammed öğrenme alanında yer almaktadır. Bu öğrenme alanındaki ünitelerde peygamberimizin hayatı ve ahlakı işlenmektedir. Şüphesiz ki bu kazanımlar kıssa okuryazarlığına katkı sağlayacaktır ancak dinimizdeki kıssalar yalnızca Hz. Muhammed'in hayatı ile sınırlı değildir. Kur'an'da anlatılan pek çok kıssa da mevcuttur. Temel eğitim düzeyinde bu kıssalardan Hz. Lokman, Hz. İbrahim, Hz. Eyüp ve Hz. Yusuf kıssalarına yer verildiği görülmektedir. Orta öğretim programında ise Hz. Muhammed öğrenme alanındaki üniteler dışında hiçbir kıssa yoktur. Bu durumda, öğrencilerin kıssa okuryazarlık düzeyleri Hz. Muhammed ile ilgili konularla sınırlı kalacaktır ki bunun da kıssa okuryazarlığının anlamını tam olarak karşılayacağı söylenemez.

Dinler arası okuryazarlığı, bireyin mensup olduğu din dışındaki dinlerin ibadet ve inançlarıyla ilgili temel unsurları bilmesi ile ilgili bir yeterliği ifade eder. Temel ve ortaöğretim DKAB programlarında bu yeterliliğe katkı sağlayabilecek yalnızca birer ünite mevcuttur. DKAB programlarında gerek bu okuryazarlık türüne ilişkin az sayıda ünite olması gerekse bu tür konuların tekrarına rastlanmaması, programın dinler arası okuryazarlığı geliştirilmesine olumlu katkı sağlayamayacağını düşündürmektedir.

Ahlak okuryazarlığının, müfredat içerisinde din okuryazarlığının alt boyutlarından en fazla katkının sağlandığı alan olduğu söylenebilir. Ahlak öğrenme alanlarında birer üniteye yer verildiği gibi diğer üniteler içerisinde de ahlak ile ilgili hususlara değinildiği görülmüştür. Ahlakın din ile iç içe olması ve dersin ana iskeletinin ‘ahlak bilgisi’ üzerine inşa edilmiş olması bu konuda etkilidir. Program içerisindeki tekrar sayısı göz önüne alındığında öğrencilerin ahlak okuryazarlığı konusunda yüksek başarı göstermesi olağandır.

Yukarıda söz edilen din okuryazarlığının alt boyutları ve öğrenme alanları dışında temel eğitimde din ve kültür, orta öğretimde, din ve laiklik ile din, kültür ve medeniyet öğrenme alanları yer almaktadır ve bu öğrenme alanlarında; İslam ve uygarlık bilinci, farklı dinlere saygı ve hoşgörü, bilim, sanat ve estetiğin dinle ilişkisi ve dine ve devlete saygının laiklik çerçevesindeki yorumu gibi konulara değinilmektedir. Bu konuların, din okuryazarlığının; dinin sosyal, siyasi, tarihsel olaylarla ilişkisini yorumlamaya yönelik becerilere ilişkin yönünü gerçekleştirmeye katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Din okuryazarlığı başarı testi hazırlanırken bu konularla ilgili sorulara da yer verilmiştir.

Çalışmanın, tarafımızdan geliştirilen din okuryazarlığı başarı testinin uygulandığı alan araştırması bölümünde araştırmanın alt problemleri test edilerek literatüre dayalı olarak yorumlanmıştır. Buradan elde edilen sonuçlar aşağıdaki gibidir:

1. Din okuryazarlığı başarı testi yüz sorudan oluşmaktadır ve her sorunun doğru cevabı 1 puan değerindedir. Bu değerlendirme ölçütüne göre; öğrencilerin din okuryazarlığı başarı testindeki ortalamaları 68,6075'tir. Başarı testinden tam puan

alan öğrenci yoktur. En yüksek puan 93 iken en düşük puan 2'dir. Dokuz yıl boyunca DKAB dersi alan öğrencilerin %68 başarı göstermiş olması yüksek bir bilgi düzeyine ulaşamadıklarını göstermektedir.

2. Din okuryazarlığının toplamını oluşturan ve başarı testinde yüz soru içerisinde yer alan alt boyutlarda öğrencilerin gösterdikleri başarı ise ortalama puanlarına göre şöyledir: İbadet okuryazarlığı alt boyutunda başarı testi içerisinde 21 soru yer almaktadır. Öğrencilerin bu alandaki ortalama puanları 15,9509'dur. İnanç okuryazarlığı alt boyutunda 20 soru yer almaktadır ve ortalama puan 14,6774'dir. Mezhep okuryazarlığı alt boyutunda yer alan 12 sorudaki ortalama başarı 5,7996 iken kıssa okuryazarlığı alanında yer alan 21 sorudaki ortalama başarı 13,7297'dür. Dinler arası okuryazarlığındaki 14 soruda başarı ortalaması 8,1078, ahlak okuryazarlığı alanındaki 12 soruda ortalama 10,4140'dur.

3. Din okuryazarlığı sınıflarındaki soru sayıları müfredatta ilgili alanla ilgili konunun yoğunluğu dikkate alındığından eşit değildir. Bu uygulama ile din okuryazarlığı başarı testinin kapsam geçerliliğini düşürmemek amaçlanmıştır. Din okuryazarlığının alt boyutlarındaki başarılar hakkında karşılaştırmalı olarak yorum yapılırken o alt boyuttaki soru sayısı, ortalama puana oranlanmıştır. Bu ölçüte göre öğrencilerin en başarılı olduğu alt boyuttan en başarısız olduğu alt boyuta göre sıralama şöyledir: Ahlak okuryazarlığı, ibadet okuryazarlığı, inanç okuryazarlığı, kıssa okuryazarlığı, dinler arası okuryazarlığı ve mezhep okuryazarlığı. Bu sıralama DKAB programlarındaki konuların yoğunluğu esas alınarak incelendiğinde daha fazla ele alınan konularda öğrencilerin okuryazarlık düzeylerinin yükseldiği görülmektedir. Öğrencilerin ahlak okuryazarlığı sınıfında yüksek başarı göstermeleri hem program içerisinde ahlak konularına vurgunun yoğun olması hem de ahlak alanının informal öğrenmelere daha yatkın olmasıyla yorumlanabilir. İbadet ve inanç konuları ise tekrarlı olarak programlarda yer almaktadır. Kıssa okuryazarlığının Hz. Muhammed öğrenme alanı ile Kur'an'da adı geçen birkaç peygamberin kıssasıyla sınırlandırıldığı tespit edilmiştir. Ancak başarı testinde de bu husus göz önünde bulundurularak müfredatta yer almayan kıssalar soru olarak yer almamıştır. Öğrencilerin başarısı buna rağmen düşük seviyede kalmıştır. Dinler arası okuryazarlığı alt boyutundaki başarının da düşük olması müfredatın dinler arası

okuryazarlığı geliştirme konusunda yeterli olmadığı şeklindeki tespitimizi doğrular niteliktedir. Araştırmaya katılan öğrencilerin en başarısız olduğu alt boyut mezhep okuryazarlığıdır. Bu konudaki bulgu da programın mezhepler üstü biçimde tasarlanmasının, öğrencilerin bu konudaki başarılarının düşük olacağı şeklindeki yorumumuzu doğrulamaktadır.

4. Öğrencilerin cinsiyetleri ile din okuryazarlık düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık vardır. Kız öğrencilerin din okuryazarlık düzeyleri erkek öğrencilerden yüksektir. Kız öğrenciler din okuryazarlığı alt boyutlarında da erkeklerden daha başarıyla mezhep okuryazarlığı ve dinler arası okuryazarlığı sınıflarında bu farklılık kapandığından bu boyutlarda cinsiyete göre anlamlı bir farklılık görülmemiştir.

5. Araştırmaya katılan öğrencilerin yaşları ile din okuryazarlık düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık görülürken, alt boyutlarda yapılan analizlerde mezhep ve dinler arası okuryazarlığı alanlarında anlamlı farklılıklar görülmemiştir.

6. Mezun olunan lise türü de din okuryazarlık düzeyini etkileyen faktörlerden biridir. Bu iki değişken arasında anlamlı bir farklılaşma vardır. İmam Hatip ve Anadolu İmam Hatip Liselerinde öğrenim görmüş olan öğrenciler orta öğretim basamağında DKAB derslerini okumamışlardır. Ancak DKAB derslerinin içeriğini oluşturan meslek dersleri almışlardır. Örneklem içerisinde bu anlamdaki farklılaşmanın da görülebilmesi amacıyla İHL ve Anadolu İHL mezunu olan öğrencilere de yer verilmiştir. Bunun sonucunda söz konusu farklılaşmanın İmam Hatip ve Anadolu İmam Hatip liselerinden mezun olan öğrenciler ile Anadolu liseleri, düz liseler ve meslek liselerinden mezun olan öğrenciler arasında görülmesi, İHL ve AİHL’de meslek derslerinin din okuryazarlık düzeyine yaptığı olumlu katkıyla açıklanabilir. İmam Hatip ve Anadolu İmam Hatip liseleri diğer lise türlerinden mezun olan öğrencilere göre daha yüksek başarı göstermiş olsa da toplam puan ortalamaları 77,1892’dir. Müfredatının %40’ını meslek derslerinin oluşturduğu bu tür liselerde bu derslerin içeriğinden oluşturulan sorularda %77’lik başarı göstermeleri ders yoğunluğuna göre bakıldığında düşük bir seviye olarak değerlendirilebilir. Ayrıca bu ortalamaların toplam puana da katkısının oldukça az



olduğu görülmüştür. Toplam puan analizinden İHL ve AİHL mezunu öğrenciler çıkarılarak yapılan hesaplamayla da bu liselerden mezun olan öğrencilerin ortalamayı yalnızca bir puan yükseltebildiği tespit edilmiştir. Bu durumda, bu tür liselerde öğrenim görmüş öğrencilerin din okuryazarlık seviyesinin beklenen düzeyde olmadığı söylenebilir. Din okuryazarlığının tüm alt boyutlarında farklılık görülürken ahlak okuryazarlığı ile mezun olunan lise türü arasında anlamlı bir farklılık yoktur. Ahlak okuryazarlığı konusunda lise türünün öğrenci başarısına etki etmediği söylenebilir.

7. Öğrencilerin devam etmekte oldukları fakülte ile din okuryazarlık düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık vardır. Bu, din okuryazarlığının alt boyutları için de geçerlidir. Örneklem olarak seçilen fakültelerin ÖSYS taban puanlarına bakılarak yordanan, bu fakültede öğrenim gören öğrencilerin sınav başarıları ile din okuryazarlık düzeyleri kıyaslandığında aralarında doğru bir orantı olduğu görülmüştür. Taban puanlarına göre örneklem olarak seçilen fakültelerin sıralaması ile din okuryazarlık düzeylerine göre yapılan sıralama aynıdır. Taban puanı yüksek olan fakültelerdeki öğrencilerin din okuryazarlık düzeyleri de yüksektir.

8. Çalışmada ebeveynlerin eğitim durumu anne ve baba için ayrı ayrı değerlendirilerek analiz edilmiştir. Annelerin eğitim durumu ile öğrencilerin din okuryazarlık düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık vardır. Annesinin eğitim düzeyi yüksek olan öğrencilerin din okuryazarlık düzeylerinin düşük olduğu görülmüştür. Bu durum ailelerin yapısı, annenin bir işte çalışıp çalışmama durumu, çocuğun eğitimiyle ilgisi gibi pek çok psiko-sosyal durumla ilişkili olabilir. Annelerin eğitim durumu ile öğrencilerin din okuryazarlığı toplam puanları arasında görülen farklılaşma din okuryazarlığının alt boyutları için de geçerlidir. Yalnızca öğrencilerin mezhep okuryazarlığı ile annelerinin eğitim durumu arasında anlamlı bir farklılık görülmemiştir.

Babaların eğitim durumu ile öğrencilerin din okuryazarlık düzeyleri arasında da anlamlı bir farklılık vardır. Öğrencilerin babalarının eğitim durumuna dair betimsel istatistiklere bakıldığında babaların eğitim durumunun annelerden daha yüksek olduğu görülmüştür. Bu durum ülkemizin kültürel yapısıyla açıklanabilir.

Babaların eğitim durumu ile din okuryazarlığı toplam puanları arasındaki ilişki din okuryazarlığının alt boyutlarında bazı değişiklikler göstermektedir. Araştırmaya katılan öğrencilerin babalarının eğitim durumu ile öğrencilerin mezhep okuryazarlığı, kıssa okuryazarlığı dinler arası okuryazarlığı sınıflarında anlamlı bir farklılık var iken inanç okuryazarlıkları, ibadet okuryazarlıkları ve ahlak okuryazarlıkları arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. İnanç, ibadet ve ahlak okuryazarlık düzeyleri babanın eğitim durumuna göre analiz edildiğinde öğrencilerin birbirine oldukça yakın puanlar aldıkları görülmüştür ve farklılığın ortaya çıkmamasındaki temel etkenin bu olduğu düşünülmektedir.

9. Öğrencilerin ailelerinin aylık geliri ile din okuryazarlık düzeyleri arasında da anlamlı bir farklılık görülmüştür. Bu farklılığın oluşturan gruplar ise ailesinin aylık geliri düşük olan öğrenciler ile ailesinin aylık geliri yüksek olan öğrencilerdir. Ailenin aylık geliri düştükçe öğrencilerin din okuryazarlık düzeyleri yükselmektedir. Din okuryazarlığı sınıfları içerisinde ise dinler arası okuryazarlığı ve mezhep okuryazarlığı ile ailelerin aylık gelir durumları arasında anlamlı bir farklılık görülmemiştir, diğer gruplar arasında anlamlı farklılıklar vardır. Dinler arası ve mezhep okuryazarlığı sınıflarında tüm gelir gruplarındaki öğrencilerin puanları küsurat farkları dışında aynıdır.

10. Araştırmaya katılan öğrencilerin hayatlarının çoğunu geçirdikleri yerleşim biriminin din okuryazarlık düzeyleri üzerinde etkili olmadığı tespit edilmiştir. Yaşanılan yerleşim birimi ile din okuryazarlık düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık yoktur. Din okuryazarlığı sınıflarından bazılarında ise durum değişmektedir. İnanç, ibadet ve ahlak okuryazarlığı ile yaşanılan yerleşim birimi arasında anlamlı bir farklılık yok iken kıssa, mezhep ve dinler arası okuryazarlığı sınıflarında söz konusu değişken ile anlamlı farklılaşma görülmüştür. Farklılaşmanın görüldüğü okuryazarlık türlerinde farklılığın, çoğunlukla büyükşehirde yaşamış öğrencilerin kıssa, mezhep ve dinler arası okuryazarlığı türlerinde daha başarılı olmasından kaynaklandığı tespit edilmiştir.

11. Çalışmada, öğrencilerin dindarlık düzeylerini tespit edebilmek için ayrıca bir ölçek kullanılmamış olup dindarlık durumlarını öğrencilerin kendilerinin betimlemesi istenmiştir. Çok dindarım, dindarım, kısmen dindarım, dindar değilim ve kesinlikle dindar değilim şeklinde beş seçenek sunulmuş ve öğrencilerin dindarlık

düzeylerine göre din okuryazarlığı başarı testinden aldıkları puanlar analiz edilmiştir. Buna göre dindarlık düzeyi yükseldikçe din okuryazarlık düzeylerinin de yükseldiği görülmüştür. Dindarlık düzeyi ile din okuryazarlık düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık vardır. Bu durum din okuryazarlığının alt boyutları için de geçerlidir. Söz konusu bulguya göre öğrencilerin dindarlıklarının ‘bilgi’ zeminine oturtulmuş bir dindarlık olduğu söylenebilir.

12. Öğrencilerin, dini bilgilerini okul dersleri dışında öncelikli olarak edindikleri kaynakların başında yazları cami ve Kur’an kurslarında verilen eğitim daha sonra ise aileleri gelmektedir. Camide düzenlenen vaaz ve irşad programları, dini bilgi edinmede öncelikli kaynak olarak tercih edilmede son sırada yer almıştır. Araştırmada soru içerisinde sunulan seçeneklerin hepsinin öğrencilerin dini bilgi düzeylerini etkileyebilmesi mümkündür. Bu bakımdan “öncelikli olarak” ifadesi vurgulanmıştır. Dini bilgilerini öncelikli edindikleri kaynak ile din okuryazarlığı başarı testinden aldıkları puanlar arasında anlamlı farklılık görülmüştür. Seçenekler arasında yer alan internetin dini bilgi kaynağı olarak güvenilir olmaması söz konusu durumu etkilemiş ve dini bilgilerini çoğunlukla internetten edindiğini belirten öğrencilerin puanları kendi okumalarından edinenler, TV, radyo gibi yayınlardan edinenler ve camide düzenlenen vaaz ve irşad programlarına katıldığını belirtenler dışındaki diğer gruplarla farklılaşmıştır. Dini bilginin öncelikli olarak edinildiği kaynak ile din okuryazarlığı alt boyutlarının hepsi arasında da anlamlı farklılık vardır.

13. Öğrencilerin dini aidiyet durumlarını tespit etmek amacıyla sorulan soruda Sunni, Alevi, Ateist ve ‘diğer’ seçenekleri sunulmuştur. Öğrencilerin dini aidiyet durumları ile din okuryazarlık düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık vardır. Ateist olduğunu belirten grubun diğer tüm seçenekleri işaretleyen öğrencilerden farklılık göstermesi dikkat çekici bir bulgudur. Bu durum, ateizmi benimsemiş öğrencilerin dine karşı ilgilerinin diğer tüm gruplara göre daha az olduğu ile yorumlanabilir. Din okuryazarlığı sınıfları içerisinde inanç, ibadet, kıssa, mezhep ve ahlak okuryazarlıkları ile dini aidiyet durumları arasında anlamlı bir farklılık görünürken dinler arası okuryazarlık durumları arasında farklılık bulunmamıştır. Bu durumda, öğrencilerin dini aidiyet durumlarının dinler arası okuryazarlık düzeyleri üzerinde belirgin bir etkiye sahip olmadığı söylenebilir.

14. Öğrencilerin din okuryazarlık düzeyleri ile düzenli olarak dini formasyon alıp almama durumları arasındaki ilişki t testi ile tespit edilmiş ve bu iki değişken arasında dini formasyon aldıklarını belirtenler lehinde anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Söz konusu farklılık din okuryazarlığının inanç, kıssa, mezhep, ahlak ve dinler arası okuryazarlığı alt boyutlarında da geçerlidir. Din okuryazarlığının tüm alt boyutları ile dini formasyon alıp almama durumları arasında anlamlı bir farklılık var iken ibadet okuryazarlığı alt boyutunda bu farkın oluşmaması, dini formasyon veren grup, kişi ya da kurumların dinin duyuşsal boyutuyla öğretmeye ağırlık vermeleriyle ilişkilendirilebilir.

15. Dinler arası okuryazarlığı ve mezhep okuryazarlığı öğrenci başarısının en düşük olduğu alt boyutlardır. Bu durumun bağımsız değişkenlerle yapılan analizlere de yansıdığı görülmüştür. Örneğin; cinsiyet, yaş ve ailenin aylık gelir durumu değişkenleriyle toplam puanlar arasında anlamlı bir farklılık var iken dinler arası ve mezhep okuryazarlığı alt boyutlarında anlamlı farklılık görülmemiştir. Söz konusu değişkenlere göre alt boyutlardan alınan puanlara bakıldığında tüm öğrencilerin birbirine yakın ve düşük başarı gösterdiği tespit edilmiştir.

## 2. Öneriler

Çalışmadan elde edilen sonuçlar çerçevesinde çeşitli öneriler geliştirilmiştir. Söz konusu öneriler aşağıdaki gibidir.

1. Çalışmamızın kuramsal çerçeve bölümünde, sınırları gereği, örgün eğitim kurumlarında verilen DKAB dersleri programlarında din okuryazarlığına yönelik kazanımlar tespit edilmiştir. Bu tespitten başka, yaygın din eğitiminin din okuryazarlığı kazandırmaya yönelik eğitim faaliyetleri ayrıca incelenmelidir.

2. Örgün ve yaygın din eğitiminde program geliştirilirken, müfredat ve kitap hazırlanırken din okuryazarlık becerisine katkı sağlayacak konulara, öğrencilerin gelişim ve öğrenme düzeyine göre yer verilmelidir.

3. Din okuryazarlık düzeylerinin yükselmesi için sınıf içi ve dışında yapılabilecek eğitim öğretim faaliyetleri tasarlanmalıdır.

4. Din okuryazarı bireyler yetiştirilebilmesi için DKAB programlarında değişiklik yapılmadan önce mevcut duruma yönelik doğru ve derinlemesine analizler yapılarak ihtiyaçların ve sorunların tespit edilmesi gerekmektedir. Evrenini, 2014-2015 eğitim öğretim yılında Necmettin Erbakan Üniversitesi'nde öğrenim görmekte olan birinci sınıf öğrencilerinin oluşturduğu araştırma, farklı evren ve örneklem gruplarıyla da tekrarlanarak sonuçlar karşılaştırmalı olarak yorumlanmalıdır.

5. Alan araştırması sırasında ölçme aracı olarak kullanılan din okuryazarlığı başarı testi soruları yeniden değerlendirilerek örgün eğitimin farklı kademelerinde uygulanmalıdır. Böylelikle örgün eğitim süreci içerisindeki öğrencilerin din okuryazarlığı geliştirmesine yönelik eksikliğin kaynağı daha kolay tespit edilebilir.

6. Temel ve ortaöğretim DKAB programlarında yoğun biçimde işlenen konularda öğrencilerin başarı düzeylerinin yüksek olduğu görülmüştür. Din okuryazarlığının da alt boyutlarını oluşturan dinler arası okuryazarlık ve mezhep okuryazarlığı konularında müfredattaki eksiklikler giderilmelidir.

7. Bu araştırma 'Din Okuryazarlığı' ile ilgili doktora düzeyinde yapılan ilk çalışmadır. Bu nedenle üniversite öğrencilerinin din okuryazarlık düzeylerinin yüksek olmamasının nedenleri irdelenmemiştir. Bunun nedenleri araştırılarak problemlerinin giderilmesi için programda gerekli değişiklikler yapılmalıdır.

8. DKAB derslerinde program kadar öğretmenin yaklaşımı, ders içi ve dışı etkinlikleri ile konuyu ele alış biçimi de önemlidir. Kavram olarak literatüre yeni kazandırılmış din okuryazarlığı, konusunda öğretmenler bilinçlendirilerek ders içi ve dışı etkinliklerde bu becerinin kazandırılmasına katkı sağlayabilecekleri düşünülmektedir.

9. Din eğitiminde dinin günlük hayat ile ilişkisinin kavratılması dinin yaşanabilir bir olgu olduğunun gösterilmesi bakımından önem arz etmektedir. Bu nedenle dini kavramlar, ibadetler, inanç konuları öğretilirken günlük hayatla ilişkilendirmesi yapılmalı hatta güncel olayların dini arka planı ya da dini yorumları öğrencinin yaş ve algı düzeyine göre sınıfa taşınmalıdır.

### KAYNAKÇA

- AKBULUT**, Havva İpek ve Salih Çepni, “Bir Üniteye Yönelik Başarı Testi Nasıl Geliştirilir: İlköğretim 7. Sınıf Kuvvet ve Hareket Ünitesi”, **Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, 2013, S.2, C.1, ss. 18-44.
- AKGÜL**, Mehmet vd.,**İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 4. Sınıf Ders Kitabı**, MEB Yay., Ankara, 2012.
- , Mehmet vd.,**İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 5. Sınıf Ders Kitabı**, MEB Yay., Ankara, 2012.
- , Mehmet vd.,**İlköğretim DKAB 8. Sınıf Ders Kitabı** MEB Yay., Ankara 2012.
- , Mehmet vd.,**Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 12. Sınıf Ders Kitabı**, MEB Yay., Ankara, 2012.
- AKTAŞ**, Yaşare; “Çalışan Anne ve Çocuğu”, **Yaşadıkça Eğitim**, S.36, ss. 7-11.
- AKTO**, Akif; “Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programındaki Kazanımların Ahlak ve Değerler Öğrenme Alanına Göre Farklılaşması (Van İli Örneği)”, **Mukaddime**, 2010, S. 3, ss. 93-113.
- , Akif; “Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programlarında Öğrenci Kazanımlarının Gerçekleşme Düzeyleri (Van İli Örneği)”, **E-Journal of New World Sciences Academy**, 2011, S. 4, C. 6, ss. 785-808.
- ALTAŞ**, Nurullah; “Küreselleşmenin Dini Anlama Biçimlerine ve Din Öğretimindeki Yeni Yönelişlere Etkisi (Çokkültürcülük Kavramı Etrafında Bir Analiz)”, **Kültürel Çeşitlilik ve Din** (Ed. Remziye Yılmaz), Sinemis Yayınları, Ankara, 2005, ss. 62-101.
- , Nurullah; “Din Eğitimindeki Yeni Anlayışlar Üzerine Kurulduğu Temel Kavramlar”, **Kültürel Çeşitlilik ve Din** (Ed. Remziye Yılmaz), Sinemis Yayınları, Ankara, 2005, ss.16-30.
- , Nurullah; **Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretimi Öğretmen El Kitabı**, Dem Yay., İstanbul, 2007.
- ALTUNIŞIK**, Remzi vd.,**Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri**, Sakarya Yay., Sakarya, 2010.
- APAYDIN**, Halil; “Aile İçi İletişimin Çocuğun Dinsel Gelişimine Etkisi”, **Ondokuz Mayıs Üniv. İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 2001, S. 12-13, ss. 319-337.
- ARSLAN**, Hasan; “Dindarlık Boyutları, Algıları ve Uygulamaları”, **Hikmet Yurdu: Düşünce, Yorum, Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi**, 2011, C. 4, S. 7, ss. 39-61.
- ARSLAN**, Mustafa; “Popüler Dindarlık Ölçeği”, **Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi** III, 2003, S.1, ss. 194-199.
- AŞICI**, Murat; “Kişisel ve Sosyal Bir Değer Olarak Okuryazarlık”, **Değerler Eğitim Dergisi**, 2009, C. 7, S. 17, s. 13.

- ATALAY**, Talip; “Aile Dindarlığının Gençlerin Dindarlığına Etkisi Üzerine Bir Araştırma”, **Dindarlık Olgusu Sempozyum Tebliğ ve Müzakereleri**, KURAV Yay., Bursa, 2006, ss. 185-208.
- AY**, Mehmet Emin; **Çocuklarımıza Allah’ı Nasıl Anlatalım?**, 23. Baskı, Timaş Yay., İstanbul, 2007.
- AYDIN**, Mehmet Zeki ve Şebnem Akyol Gürler, **Okulda Değerler Eğitimi**, Nobel Yay., İstanbul, 2012.
- , Mehmet Zeki; **Din Öğretiminde Yöntemler**, 6. Basım, Nobel Yay., Ankara, 2013.
- AYDINALP**, Halil; “Türkiye’de Dini Yapı: Örnek Alanlar Üzerinden Bir Tasvir”, **Dindarlık Olgusu Sempozyum Tebliğ ve Müzakereleri**, Kurav Yay., Bursa 2006, ss. 301-319.
- AZİZ**, Aysel; **Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntem ve Teknikleri**, 9. Basım, Nobel Yay., Ankara, 2014.
- BAJOVIC**, Mirjana ve Anne Elliott, “The intersection of critical literacy and moral literacy: Implications for practice”, **Critical Literacy: Theories and Practices**, 2011, S. 5, ss. 27-37.
- BENNETT**, William J. “Moral Literacy and the Formation of Character”, **NASSP Bulletin**, 1988, S. 72, ss. 29-34.
- BERBEROĞLU**, Giray ve İlker Kalender. “Öğrenci Başarısının Yıllara, Okul Türlerine, Bölgelere Göre İncelenmesi: ÖSS ve PISA Analizi”, **Journal of Educational Sciences & Practices**, 2005, S.7, C.4, 2005, ss. 21-35.
- BİLGİN**, Vejdi; “Popüler Kültür ve Din: Dindarlığın Değişen Yüzü”, **Uludağ Üniv. İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 2003, S. 1, C. 12, s. 193-214.
- BULUT**, Zübeyir; “Dinsel Çoğulculuk ve Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinde Diğer Dinlerin Öğretimi”, **Kelam Araştırmaları Dergisi**, 2010, S. 8, C.2, ss. 65-90.
- BULUT**, İsmail; İsmail Arıcı ve Celal Büyük, “Öğretmenlere Göre İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Programında Yer Alan İnanç Öğrenme Alanı Kazanımlarının Gerçekleşme Düzeyi”, **Atatürk Üniv. İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 2014, S. 41, ss. 221-238.
- BOLAY**, Süleyman Hayri; **Felsefeye Giriş**, 4. Basım, Akçağ Yay., Ankara, 2012.
- BÖKE**, Kaan vd., **Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri**, 4. Basım, Alfa Yay., İstanbul, 2014.
- CİRHİNLİOĞLU**, Fatma Gül ve Üzeyir Ok, “Kadınlar mı Yoksa Erkekler mi Daha Dindar?”, **Zeitschrift für die Welt der Türken Journal of World of Turks**, 2011, S.1, C. 3, ss. 121-141.
- ÇARKOĞLU**, Ali ve Binnaz Toprak, **Türkiye’de Din, Toplum ve Siyaset**, TESEV Yay., İstanbul, 2000.

- ÇEKİN**, Abdülkadir; “Dindarlık Boyutları ve Din Öğretimi: İlk ve Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programları (2010) Çerçevesinde Bir Analiz”, **The Journal of Academic Social Science Studies**, 2013, C. 6, S. 4, ss. 245- 261.
- DALMIŞ**, Leyla; **Dindarlık Düzeyi ile Dini Pratiklerin İlişkisi (Ankara Örneği)**, Ankara Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Din Psikolojisi Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2009.
- DEKKER**, Jereon J.H.; “Moral Literacy: the Pleasure of Learning How to Become Decent Adults and Good Parents in the Dutch Republic in the Seventeenth Century”, **Paedagogica Historica: International Journal of the History of Education**, 2008, 44;1-2, s. 137-151.
- DEMİRTAŞ**, Hasan ve Niyazi Özer, “Öğretmen Adaylarının Zaman Yönetimi Becerileri ile Akademik Başarısı Arasındaki İlişki”, **Eğitimde Politika Analizleri ve Stratejik Araştırmalar Dergisi**, 2007, S.1, C.2, ss. 34-47.
- DODURGALI**, Abdurrahman; **Eğitim Sosyolojisi**, Marmara Üniversitesi İlahiyat Vakfı Yay., İstanbul, 2000.
- EKŞİ**, Ahmet vd., **Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 10. Sınıf Ders Kitabı**, MEB Yay., Ankara, 2012.
- EL-KARADAVİ**, Yusuf; **İhtilaflar Karşısında İslami Tavır**, İlke Yayıncılık, İstanbul, 1992.
- FUJIWARA**, Satoko ve Robert Jackson, “Towards Religious Education for Peace”, **British Journal of Religious Education**, 2007, S. 29, No.1, ss. 1-14.
- FURAT**, Ayşe Zişan; “Din Okuryazarlığı: Din Eğitimi Felsefesi Açısından Temel Bir Kavram”, **Marife Dini Araştırmalar Dergisi**, 2012, S. 3, ss. 9-24.
- GALLAGHER**, Eugene V.; “Teaching for Religious Literacy”, **Teaching Theology and Religion**, 2009/3, S. 12, ss. 208-221.
- GAZALİ**, İhyâu Ulumî’ d Din, (Çev. Ahmet Serdaroğlu), Bedir Yay., İstanbul, 2011.
- GRELLE**, Bruce; “MosesWho? Literacy, Citizenship and the Academic Study of Religion in the School”, [http://www.rsnonline.org/index.php?option=com\\_content&view=article&id=700&Itemid=793](http://www.rsnonline.org/index.php?option=com_content&view=article&id=700&Itemid=793), s. 5, (Erişim Tarihi: 30.12. 2013).
- GÜN**, Ayşegül; **Yaygın Din Eğitimi Kapsamında Kadının Eğitimi**, On dokuz Mayıs Üniv., Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Samsun, 2011.
- GÜNEŞ**, Firdevs; “Okuryazarlık Kavramı ve Düzeyleri”, **Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, 1994, S. 2, ss. 499-507.
- HERBERG**, Will; **Protestant- Catholic- Jew: An Essay in American Religious Sociology**, Garden City, New York, 1955.
- HOOKWAY**, Susanna; “Citizenship Education and Religious Literacy”, **Journal of Education and Christian Belief**, 2000, S. 4, ss. 23-35.



- HULMES**, Edward; “Unity and Diversity: The Search for Common Identity”, **Priorities in Religious Education; A Model for the 1990s and Beyond**, (Ed.Brenda Watson), The Falmer Press, London, 1992, ss. 125-139.
- JACKSON**, Robert; “Başkalarının Dünya Görüşlerini Anlama: Din Eğitime Yorumlayıcı Yaklaşımlar”, (Çev. İbrahim Kapaklıkaya), **Değerler Eğitim Dergisi**, 2003, C.1 S.3, ss. 189-216.
- KAĞITÇIBAŞI**, Çiğdem; **Yeni İnsan ve İnsanlar**, 10. Baskı, Evrim Yayınevi, İstanbul, 2006.
- , Çiğdem; **Benlik, Aile ve İnsan Gelişimi Kültürel Psikoloji**, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2010.
- KANDEMİR**, Yaşar, **Örneklerle İslam Ahlakı**, Nesil Yay., İstanbul, 2000.
- KAPITZKE**, Cushla; **Literacy and Religion: The Textual Politics and Practice of Seventh Day Adventism**, John Benjamins Publishing Company, Philadelphia, 1995.
- KARAMAN**, Hayreddin; **Dinlerarası Diyalog Nedir?**, Ufuk Kitaplar, İstanbul, 2005.
- KAYA**, Remzi; “Kur’an-ı Kerim Kıssaları ve Düşündürdükleri”, **Uludağ Ün. İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 2002, C.11, S.2, ss. 31-58.
- KAYADİBİ**, Fahri; “Yetişkin Din Eğitimi (Sorunlar- Çözüm Önerileri)”, **Bülent Ecevit Ün. İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 2014 S.1, C.1, ss. 41-60.
- KAYIKLIK**, Hasan; “Bireysel Dindarlığın Boyutları ve İnanç Davranış Etkileşimi”, **İslami Araştırmalar Dergisi**, 2006, C.19, S.3, ss. 491-499.
- KAYMAKCAN**, Recep ve Hasan Meydan, “Demokratik Vatandaşlık ve Din Öğretimi: Yeni Yaklaşımlar ve Türkiye’de DKAB Dersleri Bağlamında Bir Değerlendirme”, **İ. Ü İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 2010, S.1, C.1, ss. 29-53.
- , Recep ve İbrahim Aşlamacı, “Çoğulculuğa İlişkin Farklı Yaklaşımlar ve DKAB Dersleri”, **Türkiye’de Okullarda Din Eğitimi** (Ed. Recep Kaymakcan, Mahmut Zengin ve Şeyma Arslan), DEM Yay., İstanbul, 2011, ss.77-101.
- KELLNER**, Douglas; “New Technologies/New Literacies: Restructuring Education for a New Millennium”, **International Journal of Technology and Design Education**, 2001, S. 11, ss. 67-81.
- KILIÇ**, Ahmet Faruk; “Din Sosyolojisinde Dini Grup Tipolojileri”, **Değerler Eğitim Dergisi**, 2007, C.5, S.13, ss. 37-58.
- KINCAL**, Remzi vd., **Bilimsel Araştırma Yöntemleri**, Nobel Yay., Ankara, 2010.
- KOÇ**, Ahmet; “Kur’an Kurslarında Din Eğitimi”, **Din Eğitimi** (Ed. Mustafa Köylü ve Nurullah Altaş), Ensar Yay., İstanbul, 2014, ss. 375-405.
- KOMİSYON**, **İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 6. Sınıf Öğretmen Kılavuz Kitabı**, MEB Yay., Ankara, 2013.
- KORKMAZ**, Mehmet; “Kur’an Kurslarında Din Eğitimi”, **Din Eğitimi El Kitabı** (Ed. Recai Doğan ve Remziye Ege), Grafiker Yay., Ankara, 2012, ss. 339-367.

- KÖKTAŞ**, M. Emin; **Türkiye’de Dini Hayat**, İşaret Yay., İstanbul, 1993.
- KÖROĞLU**, Cemile Zehra; “Türkiye’de Dini Hayatın İncelenmesi: Bütüncül Bir Yaklaşım”, **Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 2012, C.1, S.2, ss. 82-102.
- KÖYLÜ**, Mustafa ve İbrahim Turan, **Karşılaştırmalı Din Eğitimi**, Nobel Yay., Ankara, 2014.
- KURUDAYIOĞLU**, Mehmet ve M. Sait Tüzel; “21. Yüzyıl Okuryazarlık Türleri, Değişen Metin Algısı ve Türkçe Eğitimi”, **TÜBAR**, 2010, S. 28, ss. 283-298.
- KURT**, Abdurrahman “Dindarlığı Etkileyen Faktörler”, **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 2009 S. 2, C.18, ss. 1-26.
- KUTLU**, Sönmez; **Din Anlayışında Farklılaşmalar Türkiye’de Alevilik- Bektaşilik**, DİB Yay., Ankara, 2003.
- KÜNG**, Hans ve Karl Josef Kuschel, **Evrensel Bir Ahlaka Doğru**, (Çev: Nevzat Aşıkoğlu, Cemal Tosun, Recai Doğan), Gün Yayıncılık, Ankara, 1995.
- KYMLICKA**, Will; “Multicultural States and Intercultural Citizens”, **Theory and Resarch in Education**, 2003, S.1, C.2, ss. 147-169.
- LANKSHEAR**, Colin; “LiteracyStudies in Education: Disciplined Developments in a Post-Disciplinary Age”, **After The Disciplines**, (Ed. M. Peters), Greenwood Press, 1999, ss.199-227.
- MEB DÖGM**, **Dini Terimler Sözlüğü**, MEB Yay., Ankara, 2009.
- , **İlköğretim DKAB Dersi (4.5.6.7 ve 8. Sınıflar) Öğretim Programı ve Kılavuzu**, MEB Yay., Ankara, 2010.
- , **Ortaöğretim DKAB Dersi (9,10,11 ve 12. Sınıflar) Öğretim Programı ve Kılavuzu**, MEB Yay., Ankara, 2010.
- MEYDAN**, Hasan; **Demokratik Vatandaşlık ve İnsan Hakları Bağlamında Din Öğretimi**, Sakarya Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya, 2009.
- MIEDEMA**, Siebren ve Gerdien Bertram, “Democratic Citizenship and Religious Education: Challenges and Perspectives for Schools in the Netherlands”, **British Jorunal of Religious Education**, 2008, C. 30, S. 2, ss. 123-132.
- MOODOD**, Tariq ve Stephen May, “İngiltere’de Çok Kültürlülük ve Eğitim: Dâhili Bir Tartışma”, (Çev. Emine Öztürk), **Çok Kültürlülük, Eğitim, Kültür ve Din Eğitimi** (Ed. Recep Kaymakcan), Dem Yay. İstanbul, 2003, ss.97-115.
- MOHAMMED**, S.J, Ovey N.; “Çok Kültürcülük ve Din Eğitimi”, (Çev.İhsanÇapcıoğlu), **Kültürel Çeşitlilik ve Din** (Ed. Remziye Yılmaz), Sinemis Yayınları, Ankara, 2005, ss. 159-171.
- MOORE**, Diane; **Overcoming Religious Illiteracy; A Cultural Studies Approach to The Study of Religion in Secondary Education**, Palgrave Macmillan, New York, 2007.
- MUTLU**, Kayhan; “Bir Dindarlık Ölçeği”, **İslami Araştırmalar**, C.3, S.4, 1989.

- NAZIROĞLU, Bayramali; **Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programlarında Vatandaşlık Eğitimi**, Ondokuz Mayıs Üniv., Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Samsun, 2011.
- O'GRADY, Kevin ve Robert Jackson, **Religions and Education in England Social Plurality, Civil Religion and Religious Education Pedagogy**, The University of Warwick Publishing, Londra, 2007.
- OKUMUŞLAR, Muhiddin; “Çok Kültürlü Toplumlarda Din Hakkında Öğrenme ve Dinden Öğrenme Modeli”, **Marife Dini Araştırmalar Dergisi**, 2007, S. 2, ss. 251-264.
- , Muhiddin; “Din Eğitiminde Etkin Bir Yöntem Olarak Hikaye”, **Selçuk Üniv. İlahiyat Fakültesi Dergisi**, S. 21, ss.237-252.
- ONAT, Hasan; **Türkiye’de Din Anlayışında Değişim Süreci**, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2003.
- ÖCAL, Mustafa; **Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’de Din Eğitimi**, Düşünce Kitap, İstanbul, 2011.
- ÖNAL, İnci; “Tarihsel Değişim Sürecinde Yaşam Boyu Öğrenme ve Okuryazarlık: Türkiye Deneyimi”, **Bilgi Dünyası**, 2010, S. 11, ss. 101-121.
- ÖZDAMAR, Kazım; **Paket Programlar ile İstatistiksel Veri Analizi**, Kaan Kitabevi, Eskişehir, 1999.
- , Kazım; **Modern Bilimsel Araştırma Yöntemleri**, Kaan Kitabevi, Eskişehir, 2003.
- ÖZDEMİR, Şuayip ve İsmail Arıcı, “Alevi- Bektaşilerin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi’ne Yönelik Görüşleri (Malatya Örneği)”, **Türkiye’de Okullarda Din Öğretimi** (Ed. Recep Kaymakcan, Mahmut Zengin, Şeyma Arslan), Dem Yay., İstanbul, 2011, ss. 103-125.
- ÖZKAL, Neşe ve Duygu Çetingöz, “Akademik Başarı, Cinsiyet, Tutum ve Öğrenme Stratejilerinin Kullanımı”, **Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi**, 2006, S. 46, ss. 259-275.
- PLANTİNGA, Alvin; “Teizm, Ateizm ve Rasyonalite”, **İstanbul Üniv. İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 2010, S.22, ss. 285-294.
- PROTHERO, Stephen; **Religious Literacy; What Every American Needs to Know and Doesn’t**, Harper Collins Publishers, New York, 2008.
- RACKLEY, Eric; **Motivation for Religious Literacy Practices of Religious Youth: Examining the Practices of Latterday Saint and Methodist Youth in One Community**, Michigan Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Michigan, 2010.
- REİS, Bedriye; **Gazali’de Ahlak-Marifet İlişkisi**, Emin Yay., Bursa, 2011.
- SAĞLAM, İsmail; “Anne Baba Dindarlığının Çocuklar Üzerindeki Etkisi”, **Dindarlık Olguğu Sempozyum Tebliğ ve Müzakereleri**, Kurav Yayınları, Bursa 2006, ss. 163-180.

- SAĞNAK**, Mesut; “Okul Yönetimi ve Ahlak Okuryazarlığı: Bir Modelin Kavramsal Analizi”, **Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri**, 2012, 12;2, ss. 1419-1430.
- SENCER**, Muzaffer ve Yakup Sencer; **Toplumsal Araştırmalarda Yöntembilim**, Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü Yay., Ankara, 1978.
- STERN**, Julian; **Teaching Religious Education**, Continuum International Publishing, London, 2007.
- SUBAŞI**, Necdet; “Gündelik Hayat ve Dinsellik”, **Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 2001, S.2, ss. 239-267.
- , Necdet; **Türkiye’de Dini Hayat Araştırması**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara, 2014.
- TAPLAMACIOĞLU**, Mehmet; “Yaşlara Göre Dini Yaşayışın Şiddet ve Kesafeti Üzerinde Bir Anket Denemesi”, **AÜİFD**, 1962, C.10, S. 1, ss. 141-151.
- TAŞ**, Kemaleddin; “Türk Hukuk Mevzuatında Dini Kurumların Yeri ve Uygulama-Müzakereler”, **Avrupa Birliği Sürecinde Dini Kurumlar ve Din Eğitimi**, (Ed. İlyas Çelebi), Ensar Neşriyat, İstanbul, 2007, ss. 502-509.
- , Kemaleddin; “Dindarlığa Yüklenen Anlamlar: Üniversite Öğrencileri Üzerine Uygulamalı Bir Araştırma”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 15:2, 2010, ss. 47-62.
- TATAR**, Burhanettin; “Din ve Ahlak İlişkisi”, **İslam Ahlak Esasları ve Felsefesi** (Ed. Müfit Selim Saruhan), Grafiker Yay. Ankara, 2013, ss. 17-36.
- TOPALOĞLU**, Aydın; **Tanrıtanımazlığın Felsefi Boyutları Teizm ya da Ateizm**, Furkan Kitaplığı, İstanbul, 2001.
- TOSUN**, Cemal; **Din Eğitim Bilimine Giriş**, Pegema Yayıncılık, Ankara, 2002.
- TUANA**, Nancy; “Conceptualizing Moral Literacy”, **Journal of Educational Administration**, 2007, 45;4, s. 364-378.
- TUİK**, 16083 sayı ve 22 Eylül 2014 tarihli Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=16083> (Erişim Tarihi: 2.6.2015).
- TUİK**, 18616 sayılı 28 Ocak 2015 tarihli Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=18616> (Erişim Tarihi: 2.6.2015).
- TUOMI**, Margaret Trotta, Liliana Jacott ve UllaLundgren, **Education for World Citizenship: Preparing Students to be Agents of SocialChange**, Cice Group, London, 2008.
- TÜRKAN**, Ahmet vd.; **Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 9. Sınıf Ders Kitabı**, MEB Yay., Ankara, 2012.
- TÜRKDOĞAN**, Orhan; **Alevi Bektaşî Kimliği**, Timaş Yay., İstanbul, 1995.
- UYŞAL**, Enver; “Dindarlığın Ahlaki Temeli Üzerine Bazı Düşünceler”, **Uludağ Ün., İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 2005, C. 14, S. 1, ss.41-59.

- UYVAL, Veysel; "İslami Dindarlık Ölçeği Üzerine Bir Pilot Çalışma", **İslami Araştırmalar**, 1995, C. 8, S.3-4, ss. 263-271.
- VASSILIOU, Androulla; **Citizenship Education in Europe, Education**, Audiovisual and Culture Executive Agency, Brüksel, 2009.
- WALKER, Allan; "Leadership and Moral Literacy in Intercultural Schools", **Journal of Educational Administration**, 2007, 45;4, s. 379-397.
- WALLACE, Susan; **A Dictionary of Education**, Oxford University Press, New York, 2008.
- WEBB, Norman L.; **Alignment of Science and Mathematics Standarts and Assesments in Four States**, National Institute for Science Education Publications, Washington DC, 1999.
- WILKINS, Richard; "Identify the Educators", **Priorities in Religious Education; A Model for the 1990s and Beyond**, (Ed. Brenda Watson), The Falmer Press, London, 1992, ss. 67-81.
- WILLIAMS, Kevin, Helle Hinge ve Bodil Liljefors Persson, **Religion and Citizenship Education in Europe**, Cice Group, Londra, 2008.
- WOOD, Alan; **Religious Education**, Hackney Sacre Publishing, Londra, 2006.
- YAPICI, Asım; "Dini Yaşayışın Farklı Görüntüleri ve Dogmatik Dindarlık", **Çukurova Ün., İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 2002, S.2, C. 2, ss. 75-115.
- , Asım; "Yeni Bir Dindarlık Ölçeği ve Üniversiteli Gençlerin Dinin Etkisini Hissetme Düzeyi: Çukurova Üniversitesi Örneği", **Çukurova Ün., İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 2006, S. 1, C.6, ss. 65-117.
- , Asım "Dini Gruplar Arası Önyargıların Etkinliğinin Azaltılmasında Din Öğretiminin Önemi", **Türkiye'de Okullarda Din Öğretimi** (Ed. Recep Kaymakcan, Mahmut Zengin, Şeyma Arslan), Dem Yay., İstanbul, 2011, ss. 299-320.
- YARAN, Cafer Sadık; **Ahlak ve Etik**, Rağbet Yay., İstanbul, 2010.
- YAVUZ, Kerim; **Günümüzde İncanın Psikolojisi**, Boğaziçi Yay., Ankara, 2013.
- YAVUZER, Haluk; **Çocuk Psikolojisi**, 33. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2011.
- YILDIRIM, Ramazan vd., **İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 7. Sınıf Ders Kitabı**, MEB Yay., Ankara, 2012.
- YILMAZ, Ahmet; **Çocuklara Meal ve Tefsir Hazırlamanın Gerekliliği ve Örnek Olarak Lokman Suresinin Meal ve Tefsiri**, Ankara Ün., Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2007.
- YILMAZ, Hüseyin; **Din Eğitimi ve Sosyal Barış**, İnsan Yay., İstanbul, 2003.
- YILMAZ, Macit; "İnanç Öğrenme Alanları Açısından Lise Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitaplarının İncelenmesi", **Atatürk Ün. İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 2014, 18/3, s. 117-134.

**YÜCEL**, Zeliha ve Mustafa Koç, “İlköğretim Öğrencilerinin Matematik Dersine Karşı Tutumlarının Başarı Düzeylerini Yordama Gücü ile Cinsiyet Arasındaki İlişki”, **İlköğretim Online**, 2011, S. 10, ss. 133-143.

**YÜRÜK**, Tuğrul; “İlk ve Orta Öğretimde Din Öğretimi: Din Dersleri”, **Din Eğitimi El Kitabı** (Ed. Recai Doğan, Remziye Ege), Grafiker Yayınları, Ankara, 2012, ss. 105-137.

**ZDENEK**, Bred ve Daniel Schochor, “Developing Moral Literacy in the Classroom”, **Journal of Educational Administration**, 2007, 45;4, s.514-532.

**ZİEBERTZ**, Hans Georg; “Çok Kültürlü Bir Toplumda Din Eğitimi”, (Çev. Şeyma Arslan), **Çok Kültürlülük, Eğitim, Kültür ve Din Eğitimi** (Ed. Recep Kaymakcan), Dem Yay. İstanbul 2003, ss. 155-180.

### **ONLİNE KAYNAKLAR**

<http://dokuman.osym.gov.tr/pdfdokuman/2014/OSYS/yerlestirme/2014-%C3%96SYS-TABLO4-EnKucukEnBuyukPuanlar23072014.pdf> (Erişim Tarihi 02.06.2015, 12.06.2015 ve 17.08.2015).

<http://home.comcast.net/~mbogen/religiouslit.html#Anchor-What> (Erişim Tarihi: 13.09.2013).

<http://home.comcast.net/~mbogen/religiouslit.html#Anchor-Why> (Erişim Tarihi: 13.09.2013).

<http://rapory.tuik.gov.tr/23-07-2015-12:03:34-7156447822086838530353084203.html>(Erişim Tarihi: 2. 6. 2015).

<http://www.tfrel.org/joomla/> (Erişim Tarihi: 13.09.2013)

[http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com\\_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.52260af436a049.18449331](http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.52260af436a049.18449331) (Erişim Tarihi: 9.10.2013).

<http://www.turkis.org.tr/dosya/XTWEm8KHxUla.pdf> (Erişim tarihi: 2.6.2015).

## EKLER

## EK-1

**Tablo 56. Öğrencilerin Cinsiyetleri ile Din Okuryazarlığı Alt Boyutlarından Aldıkları Puan Arasındaki İlişki**

|                                   |                                   | t-test |       |         |                 |                    |
|-----------------------------------|-----------------------------------|--------|-------|---------|-----------------|--------------------|
|                                   |                                   | F      | t     | df      | Sig. (2-tailed) | Ortalama Farklılık |
| İbadet Okuryazarlığı Toplam       | Varyansların eşit kabulü          | 46,910 | 4,050 | 528     | ,000            | 1,07149            |
|                                   | Varyansların eşit olmadığı kabulü |        | 3,422 | 236,236 | ,001            | 1,07149            |
| İnanç Okuryazarlığı Toplam        | Varyansların eşit kabulü          | 29,213 | 6,264 | 528     | ,000            | 1,95008            |
|                                   | Varyansların eşit olmadığı kabulü |        | 5,667 | 273,975 | ,000            | 1,95008            |
| Mezhep Okuryazarlığı Toplam       | Varyansların eşit kabulü          | ,840   | ,922  | 527     | ,357            | ,21911             |
|                                   | Varyansların eşit olmadığı kabulü |        | ,900  | 329,074 | ,369            | ,21911             |
| Kıssa Okuryazarlığı Toplam        | Varyansların eşit kabulü          | 18,418 | 2,037 | 527     | ,042            | ,67627             |
|                                   | Varyansların eşit olmadığı kabulü |        | 1,890 | 289,127 | ,060            | ,67627             |
| Dinler arası Okuryazarlığı Toplam | Varyansların eşit kabulü          | 2,058  | ,668  | 527     | ,504            | ,16147             |
|                                   | Varyansların eşit olmadığı kabulü |        | ,640  | 312,982 | ,523            | ,16147             |
| Ahlak Okuryazarlığı Toplam        | Varyansların eşit kabulü          | 45,157 | 4,334 | 527     | ,000            | ,71406             |
|                                   | Varyansların eşit olmadığı kabulü |        | 3,711 | 241,621 | ,000            | ,71406             |

**Tablo 57. Öğrencilerin Yaşları ile Din Okuryazarlığı Alt Boyutlarından Aldıkları Puan Arasındaki İlişki**

| ANOVA                             |               |                 |     |                    |       |      |
|-----------------------------------|---------------|-----------------|-----|--------------------|-------|------|
|                                   |               | Kareler Toplamı | df  | Kareler Ortalaması | F     | Sig. |
| İnanç Okuryazarlığı Toplam        | Gruplar Arası | 316,120         | 8   | 39,515             | 3,339 | ,001 |
|                                   | Gruplar İçi   | 6165,708        | 521 | 11,834             |       |      |
|                                   | Toplam        | 6481,828        | 529 |                    |       |      |
| İbadet Okuryazarlığı Toplam       | Gruplar Arası | 164,647         | 8   | 20,581             | 2,477 | ,012 |
|                                   | Gruplar İçi   | 4328,078        | 521 | 8,307              |       |      |
|                                   | Toplam        | 4492,725        | 529 |                    |       |      |
| Mezhep Okuryazarlığı Toplam       | Gruplar Arası | 27,213          | 8   | 3,402              | ,509  | ,850 |
|                                   | Gruplar İçi   | 3477,547        | 520 | 6,688              |       |      |
|                                   | Toplam        | 3504,760        | 528 |                    |       |      |
| Kıssa Okuryazarlığı Toplam        | Gruplar Arası | 264,633         | 8   | 33,079             | 2,602 | ,009 |
|                                   | Gruplar İçi   | 6611,711        | 520 | 12,715             |       |      |
|                                   | Toplam        | 6876,344        | 528 |                    |       |      |
| Dinler arası Okuryazarlığı Toplam | Gruplar Arası | 72,737          | 8   | 9,092              | 1,333 | ,224 |
|                                   | Gruplar İçi   | 3546,122        | 520 | 6,819              |       |      |
|                                   | Toplam        | 3618,858        | 528 |                    |       |      |
| Ahlak Okuryazarlığı Toplam        | Gruplar Arası | 63,114          | 8   | 7,889              | 2,446 | ,013 |
|                                   | Gruplar İçi   | 1677,223        | 520 | 3,225              |       |      |
|                                   | Toplam        | 1740,336        | 528 |                    |       |      |

**Tablo 58. Öğrencilerin Mezun Oldukları Lise Türü ile Din Okuryazarlığı Alt Boyutlarından Aldıkları Puan Arasındaki İlişki**

| ANOVA                             |               |                 |     |                    |       |      |
|-----------------------------------|---------------|-----------------|-----|--------------------|-------|------|
|                                   |               | Kareler Toplamı | df  | Kareler Ortalaması | F     | Sig. |
| İnanç Okuryazarlığı Toplam        | Gruplar Arası | 205,343         | 5   | 41,069             | 3,429 | ,005 |
|                                   | Gruplar İçi   | 6276,486        | 524 | 11,978             |       |      |
|                                   | Toplam        | 6481,828        | 529 |                    |       |      |
| İbadet Okuryazarlığı Toplam       | Gruplar Arası | 128,597         | 5   | 25,719             | 3,088 | ,009 |
|                                   | Gruplar İçi   | 4364,128        | 524 | 8,328              |       |      |
|                                   | Toplam        | 4492,725        | 529 |                    |       |      |
| Mezhep Okuryazarlığı Toplam       | Gruplar Arası | 213,993         | 5   | 42,799             | 6,802 | ,000 |
|                                   | Gruplar İçi   | 3290,767        | 523 | 6,292              |       |      |
|                                   | Toplam        | 3504,760        | 528 |                    |       |      |
| Kıssa Okuryazarlığı Toplam        | Gruplar Arası | 322,500         | 5   | 64,500             | 5,147 | ,000 |
|                                   | Gruplar İçi   | 6553,844        | 523 | 12,531             |       |      |
|                                   | Toplam        | 6876,344        | 528 |                    |       |      |
| Dinler arası Okuryazarlığı Toplam | Gruplar Arası | 184,182         | 5   | 36,836             | 5,609 | ,000 |
|                                   | Gruplar İçi   | 3434,676        | 523 | 6,567              |       |      |
|                                   | Toplam        | 3618,858        | 528 |                    |       |      |

**Tablo 59. Öğrencilerin Devam Etmekte Oldukları Fakülte ile Din Okuryazarlığı Alt Boyutlarından Aldıkları Puan Arasındaki İlişki**

| ANOVA                             |               |                 |     |                    |        |      |
|-----------------------------------|---------------|-----------------|-----|--------------------|--------|------|
|                                   |               | Kareler Toplamı | df  | Kareler Ortalaması | F      | Sig. |
| İnanç Okuryazarlığı Toplam        | Gruplar Arası | 922,908         | 5   | 184,582            | 17,399 | ,000 |
|                                   | Gruplar İçi   | 5558,920        | 524 | 10,609             |        |      |
|                                   | Toplam        | 6481,828        | 529 |                    |        |      |
| İbadet Okuryazarlığı Toplam       | Gruplar Arası | 464,221         | 5   | 92,844             | 12,077 | ,000 |
|                                   | Gruplar İçi   | 4028,503        | 524 | 7,688              |        |      |
|                                   | Toplam        | 4492,725        | 529 |                    |        |      |
| Mezhep Okuryazarlığı Toplam       | Gruplar Arası | 263,755         | 5   | 52,751             | 8,512  | ,000 |
|                                   | Gruplar İçi   | 3241,005        | 523 | 6,197              |        |      |
|                                   | Toplam        | 3504,760        | 528 |                    |        |      |
| Kıssa Okuryazarlığı Toplam        | Gruplar Arası | 1224,965        | 5   | 244,993            | 22,673 | ,000 |
|                                   | Gruplar İçi   | 5651,379        | 523 | 10,806             |        |      |
|                                   | Toplam        | 6876,344        | 528 |                    |        |      |
| Dinler arası Okuryazarlığı Toplam | Gruplar Arası | 354,061         | 5   | 70,812             | 11,344 | ,000 |
|                                   | Gruplar İçi   | 3264,797        | 523 | 6,242              |        |      |
|                                   | Toplam        | 3618,858        | 528 |                    |        |      |
| Ahlak Okuryazarlığı Toplam        | Gruplar Arası | 140,165         | 5   | 28,033             | 9,162  | ,000 |
|                                   | Gruplar İçi   | 1600,172        | 523 | 3,060              |        |      |
|                                   | Toplam        | 1740,336        | 528 |                    |        |      |

**SCHEFFE**

|                            | (I) fakülte            | (J) fakülte               | Ortalama Farklılık (I-J) | Standart Hata | Sig. |
|----------------------------|------------------------|---------------------------|--------------------------|---------------|------|
| İnanç Okuryazarlığı Toplam | Ahmet Keleşoğlu Eğitim | Fen Fakültesi             | 1,12943                  | ,66372        | ,716 |
|                            |                        | Mühendislik Mimarlık      | 1,46175*                 | ,42275        | ,037 |
|                            |                        | Sağlık Bilimleri          | ,71564                   | ,50756        | ,851 |
|                            |                        | Sosyal ve Beşeri Bilimler | 1,24907                  | ,38324        | ,061 |
|                            |                        | Turizm                    | 4,86484*                 | ,52794        | ,000 |
|                            | Fen Fakültesi          | Ahmet Keleşoğlu Eğitim    | -1,12943                 | ,66372        | ,716 |
|                            |                        | Mühendislik Mimarlık      | ,33232                   | ,68543        | ,999 |



|                             |                           |                           |           |        |       |
|-----------------------------|---------------------------|---------------------------|-----------|--------|-------|
|                             |                           | Sağlık Bilimleri          | -,41379   | ,74076 | ,997  |
|                             |                           | Sosyal ve Beşeri Bilimler | ,11963    | ,66180 | 1,000 |
|                             |                           | Turizm                    | 3,73541*  | ,75487 | ,000  |
|                             | Mühendislik Mimarlık      | Ahmet Keleşoğlu Eğitim    | -1,46175* | ,42275 | ,037  |
|                             |                           | Fen Fakültesi             | -,33232   | ,68543 | ,999  |
|                             |                           | Sağlık Bilimleri          | -,74611   | ,53564 | ,857  |
|                             |                           | Sosyal ve Beşeri Bilimler | -,21269   | ,41973 | ,998  |
|                             |                           | Turizm                    | 3,40309*  | ,55499 | ,000  |
|                             | Sağlık Bilimleri          | Ahmet Keleşoğlu Eğitim    | -,71564   | ,50756 | ,851  |
|                             |                           | Fen Fakültesi             | ,41379    | ,74076 | ,997  |
|                             |                           | Mühendislik Mimarlık      | ,74611    | ,53564 | ,857  |
|                             |                           | Sosyal ve Beşeri Bilimler | ,53343    | ,50505 | ,953  |
|                             |                           | Turizm                    | 4,14920*  | ,62203 | ,000  |
|                             | Sosyal ve Beşeri Bilimler | Ahmet Keleşoğlu Eğitim    | -1,24907  | ,38324 | ,061  |
|                             |                           | Fen Fakültesi             | -,11963   | ,66180 | 1,000 |
|                             |                           | Mühendislik Mimarlık      | ,21269    | ,41973 | ,998  |
|                             |                           | Sağlık Bilimleri          | -,53343   | ,50505 | ,953  |
|                             |                           | Turizm                    | 3,61578*  | ,52553 | ,000  |
|                             | Turizm                    | Ahmet Keleşoğlu Eğitim    | -4,86484* | ,52794 | ,000  |
|                             |                           | Fen Fakültesi             | -3,73541* | ,75487 | ,000  |
| Mühendislik Mimarlık        |                           | -3,40309*                 | ,55499    | ,000   |       |
| Sağlık Bilimleri            |                           | -4,14920*                 | ,62203    | ,000   |       |
| Sosyal ve Beşeri Bilimler   |                           | -3,61578*                 | ,52553    | ,000   |       |
| İbadet Okuryazarlığı Toplam | Ahmet Keleşoğlu Eğitim    | Fen Fakültesi             | 1,03424   | ,56502 | ,646  |
|                             |                           | Mühendislik Mimarlık      | ,85101    | ,35988 | ,349  |
|                             |                           | Sağlık Bilimleri          | ,01700    | ,43208 | 1,000 |
|                             |                           | Sosyal ve Beşeri Bilimler | ,55969    | ,32625 | ,709  |
|                             |                           | Turizm                    | 3,32801*  | ,44943 | ,000  |
|                             | Fen Fakültesi             | Ahmet Keleşoğlu Eğitim    | -1,03424  | ,56502 | ,646  |
|                             |                           | Mühendislik Mimarlık      | -,18323   | ,58350 | 1,000 |
|                             |                           | Sağlık Bilimleri          | -1,01724  | ,63060 | ,761  |
|                             |                           | Sosyal ve Beşeri Bilimler | -,47455   | ,56338 | ,982  |
|                             |                           | Turizm                    | 2,29377*  | ,64261 | ,027  |
|                             | Mühendislik Mimarlık      | Ahmet Keleşoğlu Eğitim    | -,85101   | ,35988 | ,349  |
|                             |                           | Fen Fakültesi             | ,18323    | ,58350 | 1,000 |
|                             |                           | Sağlık Bilimleri          | -,83401   | ,45599 | ,647  |
|                             |                           | Sosyal ve Beşeri Bilimler | -,29132   | ,35731 | ,985  |
|                             |                           | Turizm                    | 2,47700*  | ,47246 | ,000  |
|                             | Sağlık Bilimleri          | Ahmet Keleşoğlu Eğitim    | -,01700   | ,43208 | 1,000 |
|                             |                           | Fen Fakültesi             | 1,01724   | ,63060 | ,761  |
|                             |                           | Mühendislik Mimarlık      | ,83401    | ,45599 | ,647  |
|                             |                           | Sosyal ve Beşeri Bilimler | ,54269    | ,42994 | ,902  |
|                             |                           | Turizm                    | 3,31101*  | ,52953 | ,000  |
| Sosyal ve Beşeri Bilimler   | Ahmet Keleşoğlu Eğitim    | -,55969                   | ,32625    | ,709   |       |
|                             | Fen Fakültesi             | ,47455                    | ,56338    | ,982   |       |

|                             |                           |                           |           |        |       |
|-----------------------------|---------------------------|---------------------------|-----------|--------|-------|
|                             |                           | Mühendislik Mimarlık      | ,29132    | ,35731 | ,985  |
|                             |                           | Sağlık Bilimleri          | -,54269   | ,42994 | ,902  |
|                             |                           | Turizm                    | 2,76832*  | ,44738 | ,000  |
|                             | Turizm                    | Ahmet Keleşoğlu Eğitim    | -3,32801* | ,44943 | ,000  |
|                             |                           | Fen Fakültesi             | -2,29377* | ,64261 | ,027  |
|                             |                           | Mühendislik Mimarlık      | -2,47700* | ,47246 | ,000  |
|                             |                           | Sağlık Bilimleri          | -3,31101* | ,52953 | ,000  |
|                             | Sosyal ve Beşeri Bilimler | -2,76832*                 | ,44738    | ,000   |       |
| Mezhep Okuryazarlığı Toplam | Ahmet Keleşoğlu Eğitim    | Fen Fakültesi             | 1,13817   | ,50728 | ,413  |
|                             |                           | Mühendislik Mimarlık      | ,62230    | ,32403 | ,595  |
|                             |                           | Sağlık Bilimleri          | ,22438    | ,38792 | ,997  |
|                             |                           | Sosyal ve Beşeri Bilimler | ,33827    | ,29291 | ,931  |
|                             |                           | Turizm                    | 2,49892*  | ,40350 | ,000  |
|                             | Fen Fakültesi             | Ahmet Keleşoğlu Eğitim    | -1,13817  | ,50728 | ,413  |
|                             |                           | Mühendislik Mimarlık      | -,51588   | ,52445 | ,965  |
|                             |                           | Sağlık Bilimleri          | -,91379   | ,56616 | ,760  |
|                             |                           | Sosyal ve Beşeri Bilimler | -,79991   | ,50581 | ,776  |
|                             |                           | Turizm                    | 1,36074   | ,57694 | ,353  |
|                             | Mühendislik Mimarlık      | Ahmet Keleşoğlu Eğitim    | -,62230   | ,32403 | ,595  |
|                             |                           | Fen Fakültesi             | ,51588    | ,52445 | ,965  |
|                             |                           | Sağlık Bilimleri          | -,39792   | ,41012 | ,967  |
|                             |                           | Sosyal ve Beşeri Bilimler | -,28403   | ,32173 | ,978  |
|                             |                           | Turizm                    | 1,87662*  | ,42489 | ,002  |
|                             | Sağlık Bilimleri          | Ahmet Keleşoğlu Eğitim    | -,22438   | ,38792 | ,997  |
|                             |                           | Fen Fakültesi             | ,91379    | ,56616 | ,760  |
|                             |                           | Mühendislik Mimarlık      | ,39792    | ,41012 | ,967  |
|                             |                           | Sosyal ve Beşeri Bilimler | ,11389    | ,38601 | 1,000 |
|                             |                           | Turizm                    | 2,27454*  | ,47541 | ,000  |
|                             | Sosyal ve Beşeri Bilimler | Ahmet Keleşoğlu Eğitim    | -,33827   | ,29291 | ,931  |
|                             |                           | Fen Fakültesi             | ,79991    | ,50581 | ,776  |
|                             |                           | Mühendislik Mimarlık      | ,28403    | ,32173 | ,978  |
|                             |                           | Sağlık Bilimleri          | -,11389   | ,38601 | 1,000 |
|                             |                           | Turizm                    | 2,16065*  | ,40166 | ,000  |
|                             | Turizm                    | Ahmet Keleşoğlu Eğitim    | -2,49892* | ,40350 | ,000  |
|                             |                           | Fen Fakültesi             | -1,36074  | ,57694 | ,353  |
|                             |                           | Mühendislik Mimarlık      | -1,87662* | ,42489 | ,002  |
| Sağlık Bilimleri            |                           | -2,27454*                 | ,47541    | ,000   |       |
| Sosyal ve Beşeri Bilimler   |                           | -2,16065*                 | ,40166    | ,000   |       |
| Kıssa Okuryazarlığı Toplam  | Ahmet Keleşoğlu Eğitim    | Fen Fakültesi             | 1,46455   | ,66986 | ,444  |
|                             |                           | Mühendislik Mimarlık      | 1,36724   | ,42788 | ,071  |
|                             |                           | Sağlık Bilimleri          | 1,22317   | ,51225 | ,338  |
|                             |                           | Sosyal ve Beşeri Bilimler | 1,28979   | ,38679 | ,051  |
|                             |                           | Turizm                    | 5,65818*  | ,53282 | ,000  |
|                             | Fen Fakültesi             | Ahmet Keleşoğlu Eğitim    | -1,46455  | ,66986 | ,444  |
|                             |                           | Mühendislik Mimarlık      | -,09730   | ,69253 | 1,000 |
|                             |                           | Sağlık Bilimleri          | -,24138   | ,74761 | 1,000 |
|                             |                           | Sosyal ve Beşeri Bilimler | -,17476   | ,66792 | 1,000 |
|                             |                           |                           |           |        |       |

|                                   |                           |                           |                        |          |        |
|-----------------------------------|---------------------------|---------------------------|------------------------|----------|--------|
|                                   |                           | Bilimler                  |                        |          |        |
|                                   |                           | Turizm                    | 4,19363*               | ,76185   | ,000   |
|                                   | Mühendislik Mimarlık      | Ahmet Keleşoğlu Eğitim    | -1,36724               | ,42788   | ,071   |
|                                   |                           | Fen Fakültesi             | ,09730                 | ,69253   | 1,000  |
|                                   |                           | Sağlık Bilimleri          | -,14408                | ,54156   | 1,000  |
|                                   |                           | Sosyal ve Beşeri Bilimler | -,07746                | ,42485   | 1,000  |
|                                   |                           | Turizm                    | 4,29094*               | ,56106   | ,000   |
|                                   |                           | Sağlık Bilimleri          | Ahmet Keleşoğlu Eğitim | -1,22317 | ,51225 |
|                                   | Fen Fakültesi             |                           | ,24138                 | ,74761   | 1,000  |
|                                   | Mühendislik Mimarlık      |                           | ,14408                 | ,54156   | 1,000  |
|                                   | Sosyal ve Beşeri Bilimler |                           | ,06662                 | ,50972   | 1,000  |
|                                   | Turizm                    |                           | 4,43501*               | ,62778   | ,000   |
|                                   | Sosyal ve Beşeri Bilimler | Ahmet Keleşoğlu Eğitim    | -1,28979               | ,38679   | ,051   |
|                                   |                           | Fen Fakültesi             | ,17476                 | ,66792   | 1,000  |
|                                   |                           | Mühendislik Mimarlık      | ,07746                 | ,42485   | 1,000  |
|                                   |                           | Sağlık Bilimleri          | -,06662                | ,50972   | 1,000  |
|                                   |                           | Turizm                    | 4,36839*               | ,53039   | ,000   |
|                                   | Turizm                    | Ahmet Keleşoğlu Eğitim    | -5,65818*              | ,53282   | ,000   |
|                                   |                           | Fen Fakültesi             | -4,19363*              | ,76185   | ,000   |
|                                   |                           | Mühendislik Mimarlık      | -4,29094*              | ,56106   | ,000   |
| Sağlık Bilimleri                  |                           | -4,43501*                 | ,62778                 | ,000     |        |
| Sosyal ve Beşeri Bilimler         |                           | -4,36839*                 | ,53039                 | ,000     |        |
| Dinler arası Okuryazarlığı Toplam | Ahmet Keleşoğlu Eğitim    | Fen Fakültesi             | 1,34410                | ,50913   | ,225   |
|                                   |                           | Mühendislik Mimarlık      | 1,17271*               | ,32522   | ,025   |
|                                   |                           | Sağlık Bilimleri          | 1,05100                | ,38934   | ,202   |
|                                   |                           | Sosyal ve Beşeri Bilimler | ,57023                 | ,29398   | ,585   |
|                                   |                           | Turizm                    | 2,90710*               | ,40498   | ,000   |
|                                   | Fen Fakültesi             | Ahmet Keleşoğlu Eğitim    | -1,34410               | ,50913   | ,225   |
|                                   |                           | Mühendislik Mimarlık      | -,17139                | ,52637   | 1,000  |
|                                   |                           | Sağlık Bilimleri          | -,29310                | ,56823   | ,998   |
|                                   |                           | Sosyal ve Beşeri Bilimler | -,77387                | ,50766   | ,803   |
|                                   |                           | Turizm                    | 1,56300                | ,57905   | ,202   |
|                                   | Mühendislik Mimarlık      | Ahmet Keleşoğlu Eğitim    | -1,17271*              | ,32522   | ,025   |
|                                   |                           | Fen Fakültesi             | ,17139                 | ,52637   | 1,000  |
|                                   |                           | Sağlık Bilimleri          | -,12171                | ,41162   | 1,000  |
|                                   |                           | Sosyal ve Beşeri Bilimler | -,60248                | ,32291   | ,626   |
|                                   |                           | Turizm                    | 1,73439*               | ,42644   | ,006   |
|                                   | Sağlık Bilimleri          | Ahmet Keleşoğlu Eğitim    | -1,05100               | ,38934   | ,202   |
|                                   |                           | Fen Fakültesi             | ,29310                 | ,56823   | ,998   |
|                                   |                           | Mühendislik Mimarlık      | ,12171                 | ,41162   | 1,000  |
|                                   |                           | Sosyal ve Beşeri Bilimler | -,48076                | ,38742   | ,908   |
|                                   |                           | Turizm                    | 1,85610*               | ,47715   | ,011   |
| Sosyal ve Beşeri Bilimler         | Ahmet Keleşoğlu Eğitim    | -,57023                   | ,29398                 | ,585     |        |
|                                   | Fen Fakültesi             | ,77387                    | ,50766                 | ,803     |        |
|                                   | Mühendislik Mimarlık      | ,60248                    | ,32291                 | ,626     |        |
|                                   | Sağlık Bilimleri          | ,48076                    | ,38742                 | ,908     |        |

|                            |                           |                           |           |        |       |
|----------------------------|---------------------------|---------------------------|-----------|--------|-------|
|                            |                           | Turizm                    | 2,33687*  | ,40313 | ,000  |
|                            | Turizm                    | Ahmet Keleşoğlu Eğitim    | -2,90710* | ,40498 | ,000  |
|                            |                           | Fen Fakültesi             | -1,56300  | ,57905 | ,202  |
|                            |                           | Mühendislik Mimarlık      | -1,73439* | ,42644 | ,006  |
|                            |                           | Sağlık Bilimleri          | -1,85610* | ,47715 | ,011  |
|                            |                           | Sosyal ve Beşeri Bilimler | -2,33687* | ,40313 | ,000  |
| Ahlak Okuryazarlığı Toplam | Ahmet Keleşoğlu Eğitim    | Fen Fakültesi             | ,82322    | ,35644 | ,378  |
|                            |                           | Mühendislik Mimarlık      | ,67982    | ,22768 | ,115  |
|                            |                           | Sağlık Bilimleri          | -,12506   | ,27258 | ,999  |
|                            |                           | Sosyal ve Beşeri Bilimler | ,18329    | ,20582 | ,977  |
|                            |                           | Turizm                    | 1,65412*  | ,28352 | ,000  |
|                            | Fen Fakültesi             | Ahmet Keleşoğlu Eğitim    | -,82322   | ,35644 | ,378  |
|                            |                           | Mühendislik Mimarlık      | -,14339   | ,36851 | 1,000 |
|                            |                           | Sağlık Bilimleri          | -,94828   | ,39781 | ,340  |
|                            |                           | Sosyal ve Beşeri Bilimler | -,63992   | ,35541 | ,663  |
|                            |                           | Turizm                    | ,83090    | ,40539 | ,522  |
|                            |                           | Mühendislik Mimarlık      | -,67982   | ,22768 | ,115  |
|                            | Mühendislik Mimarlık      | Ahmet Keleşoğlu Eğitim    | -,67982   | ,22768 | ,115  |
|                            |                           | Fen Fakültesi             | ,14339    | ,36851 | 1,000 |
|                            |                           | Sağlık Bilimleri          | -,80488   | ,28818 | ,170  |
|                            |                           | Sosyal ve Beşeri Bilimler | -,49653   | ,22607 | ,439  |
|                            |                           | Turizm                    | ,97430    | ,29855 | ,061  |
|                            |                           | Sağlık Bilimleri          | ,12506    | ,27258 | ,999  |
|                            | Sağlık Bilimleri          | Ahmet Keleşoğlu Eğitim    | ,12506    | ,27258 | ,999  |
|                            |                           | Fen Fakültesi             | ,94828    | ,39781 | ,340  |
|                            |                           | Mühendislik Mimarlık      | ,80488    | ,28818 | ,170  |
|                            |                           | Sosyal ve Beşeri Bilimler | ,30835    | ,27123 | ,935  |
|                            |                           | Turizm                    | 1,77918*  | ,33405 | ,000  |
|                            |                           | Sosyal ve Beşeri Bilimler | -,18329   | ,20582 | ,977  |
|                            | Sosyal ve Beşeri Bilimler | Ahmet Keleşoğlu Eğitim    | -,18329   | ,20582 | ,977  |
|                            |                           | Fen Fakültesi             | ,63992    | ,35541 | ,663  |
|                            |                           | Mühendislik Mimarlık      | ,49653    | ,22607 | ,439  |
|                            |                           | Sağlık Bilimleri          | -,30835   | ,27123 | ,935  |
|                            |                           | Turizm                    | 1,47083*  | ,28223 | ,000  |
| Turizm                     |                           | -,165412*                 | ,28352    | ,000   |       |
| Turizm                     | Ahmet Keleşoğlu Eğitim    | -,165412*                 | ,28352    | ,000   |       |
|                            | Fen Fakültesi             | -,83090                   | ,40539    | ,522   |       |
|                            | Mühendislik Mimarlık      | -,97430                   | ,29855    | ,061   |       |
|                            | Sağlık Bilimleri          | -1,77918*                 | ,33405    | ,000   |       |
|                            | Sosyal ve Beşeri Bilimler | -1,47083*                 | ,28223    | ,000   |       |
|                            |                           |                           |           |        |       |

**Tablo 60. Öğrencilerin Annelerinin Eğitim Durumu ile Din Okuryazarlığı Alt Boyutlarından Aldıkları Puan Arasındaki İlişki**

| ANOVA                             |               |                 |     |                    |       |      |
|-----------------------------------|---------------|-----------------|-----|--------------------|-------|------|
|                                   |               | Kareler Toplamı | df  | Kareler Ortalaması | F     | Sig. |
| İnanç Okuryazarlığı Toplam        | Gruplar Arası | 231,758         | 6   | 38,626             | 3,232 | ,004 |
|                                   | Gruplar İçi   | 6250,070        | 523 | 11,950             |       |      |
|                                   | Toplam        | 6481,828        | 529 |                    |       |      |
| İbadet Okuryazarlığı Toplam       | Gruplar Arası | 204,532         | 6   | 34,089             | 4,158 | ,000 |
|                                   | Gruplar İçi   | 4288,192        | 523 | 8,199              |       |      |
|                                   | Toplam        | 4492,725        | 529 |                    |       |      |
| Mezhep Okuryazarlığı Toplam       | Gruplar Arası | 68,959          | 6   | 11,493             | 1,746 | ,108 |
|                                   | Gruplar İçi   | 3435,800        | 522 | 6,582              |       |      |
|                                   | Toplam        | 3504,760        | 528 |                    |       |      |
| Kıssa Okuryazarlığı Toplam        | Gruplar Arası | 234,563         | 6   | 39,094             | 3,073 | ,006 |
|                                   | Gruplar İçi   | 6641,781        | 522 | 12,724             |       |      |
|                                   | Toplam        | 6876,344        | 528 |                    |       |      |
| Dinler arası Okuryazarlığı Toplam | Gruplar Arası | 138,721         | 6   | 23,120             | 3,468 | ,002 |
|                                   | Gruplar İçi   | 3480,137        | 522 | 6,667              |       |      |
|                                   | Toplam        | 3618,858        | 528 |                    |       |      |
| Ahlak Okuryazarlığı Toplam        | Gruplar Arası | 65,808          | 6   | 10,968             | 3,419 | ,003 |
|                                   | Gruplar İçi   | 1674,529        | 522 | 3,208              |       |      |
|                                   | Toplam        | 1740,336        | 528 |                    |       |      |

**SCHEFFE**

|                            | (I) anne eğitim | (J) anne_ eğitim | Ortalama Farklılık (I-J) | Standart Hata | Sig.  |
|----------------------------|-----------------|------------------|--------------------------|---------------|-------|
| İnanç Okuryazarlığı Toplam | Okuryazar Değil | Okuryazar        | -,20441                  | 1,00086       | 1,000 |
|                            |                 | İlkokul          | -,75136                  | ,58499        | ,949  |
|                            |                 | Ortaokul         | ,04451                   | ,66671        | 1,000 |
|                            |                 | Lise             | -,47018                  | ,66539        | ,998  |
|                            |                 | Üniversite       | 1,97016                  | ,82720        | ,462  |
|                            |                 | Lisans Üstü      | -1,17500                 | 2,50479       | 1,000 |
|                            | Okuryazar       | Okuryazar Değil  | ,20441                   | 1,00086       | 1,000 |
|                            |                 | İlkokul          | -,54695                  | ,86396        | ,999  |
|                            |                 | Ortaokul         | ,24892                   | ,92125        | 1,000 |
|                            |                 | Lise             | -,26577                  | ,92030        | 1,000 |
|                            |                 | Üniversite       | 2,17457                  | 1,04329       | ,630  |
|                            |                 | Lisans Üstü      | -,97059                  | 2,58422       | 1,000 |
|                            | İlkokul         | Okuryazar Değil  | ,75136                   | ,58499        | ,949  |
|                            |                 | Okuryazar        | ,54695                   | ,86396        | ,999  |
|                            |                 | Ortaokul         | ,79588                   | ,43496        | ,764  |
|                            |                 | Lise             | ,28118                   | ,43294        | ,999  |
|                            |                 | Üniversite       | 2,72152*                 | ,65495        | ,009  |
|                            |                 | Lisans Üstü      | -,42364                  | 2,45330       | 1,000 |
|                            | Ortaokul        | Okuryazar Değil  | -,04451                  | ,66671        | 1,000 |
|                            |                 | Okuryazar        | -,24892                  | ,92125        | 1,000 |
|                            |                 | İlkokul          | -,79588                  | ,43496        | ,764  |
|                            |                 | Lise             | -,51469                  | ,53825        | ,989  |
|                            |                 | Üniversite       | 1,92565                  | ,72886        | ,325  |
|                            |                 | Lisans Üstü      | -1,21951                 | 2,47405       | 1,000 |
|                            | Lise            | Okuryazar Değil  | ,47018                   | ,66539        | ,998  |
|                            |                 | Okuryazar        | ,26577                   | ,92030        | 1,000 |
|                            |                 | İlkokul          | -,28118                  | ,43294        | ,999  |
|                            |                 | Ortaokul         | ,51469                   | ,53825        | ,989  |
|                            |                 | Üniversite       | 2,44034                  | ,72765        | ,083  |
|                            |                 | Lisans Üstü      | -,70482                  | 2,47370       | 1,000 |

|                                |                                |                 |             |          |         |       |
|--------------------------------|--------------------------------|-----------------|-------------|----------|---------|-------|
|                                | Üniversite                     | Okuryazar Değil | -1,97016    | ,82720   | ,462    |       |
|                                |                                | Okuryazar       | -2,17457    | 1,04329  | ,630    |       |
|                                |                                | İlkokul         | -2,72152*   | ,65495   | ,009    |       |
|                                |                                | Ortaokul        | -1,92565    | ,72886   | ,325    |       |
|                                |                                | Lise            | -2,44034    | ,72765   | ,083    |       |
|                                |                                | Lisans Üstü     | -3,14516    | 2,52204  | ,955    |       |
|                                | Lisans Üstü                    | Okuryazar Değil | 1,17500     | 2,50479  | 1,000   |       |
|                                |                                | Okuryazar       | ,97059      | 2,58422  | 1,000   |       |
|                                |                                | İlkokul         | ,42364      | 2,45330  | 1,000   |       |
|                                |                                | Ortaokul        | 1,21951     | 2,47405  | 1,000   |       |
|                                |                                | Lise            | ,70482      | 2,47370  | 1,000   |       |
|                                |                                | Üniversite      | 3,14516     | 2,52204  | ,955    |       |
| İbadet Okuryazarlığı<br>Toplam | Okuryazar Değil                | Okuryazar       | -,18382     | ,82903   | 1,000   |       |
|                                |                                | İlkokul         | -,44864     | ,48456   | ,990    |       |
|                                |                                | Ortaokul        | ,25305      | ,55224   | 1,000   |       |
|                                |                                | Lise            | ,03163      | ,55115   | 1,000   |       |
|                                |                                | Üniversite      | 2,13306     | ,68518   | ,141    |       |
|                                |                                | Lisans Üstü     | -1,62500    | 2,07475  | ,996    |       |
|                                | Okuryazar                      | Okuryazar Değil | ,18382      | ,82903   | 1,000   |       |
|                                |                                | İlkokul         | -,26481     | ,71563   | 1,000   |       |
|                                |                                | Ortaokul        | ,43687      | ,76308   | ,999    |       |
|                                |                                | Lise            | ,21545      | ,76229   | 1,000   |       |
|                                |                                | Üniversite      | 2,31689     | ,86417   | ,306    |       |
|                                |                                | Lisans Üstü     | -1,44118    | 2,14054  | ,998    |       |
|                                | İlkokul                        | Okuryazar Değil | ,44864      | ,48456   | ,990    |       |
|                                |                                | Okuryazar       | ,26481      | ,71563   | 1,000   |       |
|                                |                                | Ortaokul        | ,70169      | ,36029   | ,705    |       |
|                                |                                | Lise            | ,48026      | ,35861   | ,937    |       |
|                                |                                | Üniversite      | 2,58170*    | ,54250   | ,001    |       |
|                                |                                | Lisans Üstü     | -1,17636    | 2,03210  | ,999    |       |
|                                | Ortaokul                       | Okuryazar Değil | -,25305     | ,55224   | 1,000   |       |
|                                |                                | Okuryazar       | -,43687     | ,76308   | ,999    |       |
|                                |                                | İlkokul         | -,70169     | ,36029   | ,705    |       |
|                                |                                | Lise            | -,22142     | ,44584   | 1,000   |       |
|                                |                                | Üniversite      | 1,88002     | ,60372   | ,140    |       |
|                                |                                | Lisans Üstü     | -1,87805    | 2,04929  | ,991    |       |
|                                | Lise                           | Okuryazar Değil | -,03163     | ,55115   | 1,000   |       |
|                                |                                | Okuryazar       | -,21545     | ,76229   | 1,000   |       |
|                                |                                | İlkokul         | -,48026     | ,35861   | ,937    |       |
|                                |                                | Ortaokul        | ,22142      | ,44584   | 1,000   |       |
|                                |                                | Üniversite      | 2,10144     | ,60272   | ,061    |       |
|                                |                                | Lisans Üstü     | -1,65663    | 2,04900  | ,995    |       |
|                                | Üniversite                     | Okuryazar Değil | -2,13306    | ,68518   | ,141    |       |
|                                |                                | Okuryazar       | -2,31689    | ,86417   | ,306    |       |
|                                |                                | İlkokul         | -2,58170*   | ,54250   | ,001    |       |
|                                |                                | Ortaokul        | -1,88002    | ,60372   | ,140    |       |
|                                |                                | Lise            | -2,10144    | ,60272   | ,061    |       |
|                                |                                | Lisans Üstü     | -3,75806    | 2,08904  | ,778    |       |
|                                | Lisans Üstü                    | Okuryazar Değil | 1,62500     | 2,07475  | ,996    |       |
|                                |                                | Okuryazar       | 1,44118     | 2,14054  | ,998    |       |
|                                |                                | İlkokul         | 1,17636     | 2,03210  | ,999    |       |
|                                |                                | Ortaokul        | 1,87805     | 2,04929  | ,991    |       |
|                                |                                | Lise            | 1,65663     | 2,04900  | ,995    |       |
|                                |                                | Üniversite      | 3,75806     | 2,08904  | ,778    |       |
|                                | Mezhep Okuryazarlığı<br>Toplam | Okuryazar Değil | Okuryazar   | -,13971  | ,74278  | 1,000 |
|                                |                                |                 | İlkokul     | -,34955  | ,43415  | ,996  |
|                                |                                |                 | Ortaokul    | ,07622   | ,49479  | 1,000 |
|                                |                                |                 | Lise        | -,19207  | ,49479  | 1,000 |
|                                |                                |                 | Üniversite  | ,75403   | ,61390  | ,959  |
|                                |                                |                 | Lisans Üstü | -3,87500 | 1,85891 | ,630  |

|           |                            |                 |             |          |         |       |
|-----------|----------------------------|-----------------|-------------|----------|---------|-------|
|           | Okuryazar                  | Okuryazar Değil | ,13971      | ,74278   | 1,000   |       |
|           |                            | İlkokul         | -,20984     | ,64118   | 1,000   |       |
|           |                            | Ortaokul        | ,21593      | ,68370   | 1,000   |       |
|           |                            | Lise            | -,05237     | ,68370   | 1,000   |       |
|           |                            | Üniversite      | ,89374      | ,77427   | ,970    |       |
|           |                            | Lisans Üstü     | -3,73529    | 1,91786  | ,705    |       |
|           | İlkokul                    | Okuryazar Değil | ,34955      | ,43415   | ,996    |       |
|           |                            | Okuryazar       | ,20984      | ,64118   | 1,000   |       |
|           |                            | Ortaokul        | ,42576      | ,32280   | ,942    |       |
|           |                            | Lise            | ,15747      | ,32280   | 1,000   |       |
|           |                            | Üniversite      | 1,10358     | ,48606   | ,525    |       |
|           |                            | Lisans Üstü     | -3,52545    | 1,82070  | ,710    |       |
|           | Ortaokul                   | Okuryazar Değil | -,07622     | ,49479   | 1,000   |       |
|           |                            | Okuryazar       | -,21593     | ,68370   | 1,000   |       |
|           |                            | İlkokul         | -,42576     | ,32280   | ,942    |       |
|           |                            | Lise            | -,26829     | ,40067   | ,998    |       |
|           |                            | Üniversite      | ,67781      | ,54092   | ,954    |       |
|           |                            | Lisans Üstü     | -3,95122    | 1,83610  | ,592    |       |
|           | Lise                       | Okuryazar Değil | ,19207      | ,49479   | 1,000   |       |
|           |                            | Okuryazar       | ,05237      | ,68370   | 1,000   |       |
|           |                            | İlkokul         | -,15747     | ,32280   | 1,000   |       |
|           |                            | Ortaokul        | ,26829      | ,40067   | ,998    |       |
|           |                            | Üniversite      | ,94611      | ,54092   | ,801    |       |
|           |                            | Lisans Üstü     | -3,68293    | 1,83610  | ,674    |       |
|           | Üniversite                 | Okuryazar Değil | -,75403     | ,61390   | ,959    |       |
|           |                            | Okuryazar       | -,89374     | ,77427   | ,970    |       |
|           |                            | İlkokul         | -1,10358    | ,48606   | ,525    |       |
|           |                            | Ortaokul        | -,67781     | ,54092   | ,954    |       |
|           |                            | Lise            | -,94611     | ,54092   | ,801    |       |
|           |                            | Lisans Üstü     | -4,62903    | 1,87172  | ,412    |       |
|           | Lisans Üstü                | Okuryazar Değil | 3,87500     | 1,85891  | ,630    |       |
|           |                            | Okuryazar       | 3,73529     | 1,91786  | ,705    |       |
|           |                            | İlkokul         | 3,52545     | 1,82070  | ,710    |       |
|           |                            | Ortaokul        | 3,95122     | 1,83610  | ,592    |       |
|           |                            | Lise            | 3,68293     | 1,83610  | ,674    |       |
|           |                            | Üniversite      | 4,62903     | 1,87172  | ,412    |       |
|           | Kıssa Okuryazarlığı Toplam | Okuryazar Değil | Okuryazar   | -1,02353 | 1,03274 | ,986  |
|           |                            |                 | İlkokul     | -,25818  | ,60362  | 1,000 |
|           |                            |                 | Ortaokul    | ,53171   | ,68794  | ,996  |
|           |                            |                 | Lise        | ,23902   | ,68794  | 1,000 |
|           |                            |                 | Üniversite  | 2,21935  | ,85354  | ,345  |
|           |                            |                 | Lisans Üstü | -3,20000 | 2,58456 | ,957  |
| Okuryazar |                            | Okuryazar Değil | 1,02353     | 1,03274  | ,986    |       |
|           |                            | İlkokul         | ,76535      | ,89147   | ,994    |       |
|           |                            | Ortaokul        | 1,55524     | ,95059   | ,848    |       |
|           |                            | Lise            | 1,26255     | ,95059   | ,940    |       |
|           |                            | Üniversite      | 3,24288     | 1,07652  | ,172    |       |
|           |                            | Lisans Üstü     | -2,17647    | 2,66652  | ,995    |       |
| İlkokul   |                            | Okuryazar Değil | ,25818      | ,60362   | 1,000   |       |
|           |                            | Okuryazar       | -,76535     | ,89147   | ,994    |       |
|           |                            | Ortaokul        | ,78989      | ,44882   | ,796    |       |
|           |                            | Lise            | ,49721      | ,44882   | ,975    |       |
|           |                            | Üniversite      | 2,47754*    | ,67580   | ,038    |       |
|           |                            | Lisans Üstü     | -2,94182    | 2,53143  | ,969    |       |
| Ortaokul  |                            | Okuryazar Değil | -,53171     | ,68794   | ,996    |       |
|           |                            | Okuryazar       | -1,55524    | ,95059   | ,848    |       |
|           |                            | İlkokul         | -,78989     | ,44882   | ,796    |       |
|           |                            | Lise            | -,29268     | ,55708   | 1,000   |       |
|           |                            | Üniversite      | 1,68765     | ,75207   | ,540    |       |
|           |                            | Lisans Üstü     | -3,73171    | 2,55285  | ,906    |       |

|             |                                      |                 |             |          |         |       |
|-------------|--------------------------------------|-----------------|-------------|----------|---------|-------|
|             | Lise                                 | Okuryazar Değil | -,23902     | ,68794   | 1,000   |       |
|             |                                      | Okuryazar       | -1,26255    | ,95059   | ,940    |       |
|             |                                      | İlkokul         | -,49721     | ,44882   | ,975    |       |
|             |                                      | Ortaokul        | ,29268      | ,55708   | 1,000   |       |
|             |                                      | Üniversite      | 1,98033     | ,75207   | ,329    |       |
|             |                                      | Lisans Üstü     | -3,43902    | 2,55285  | ,936    |       |
|             | Üniversite                           | Okuryazar Değil | -2,21935    | ,85354   | ,345    |       |
|             |                                      | Okuryazar       | -3,24288    | 1,07652  | ,172    |       |
|             |                                      | İlkokul         | -2,47754*   | ,67580   | ,038    |       |
|             |                                      | Ortaokul        | -1,68765    | ,75207   | ,540    |       |
|             |                                      | Lise            | -1,98033    | ,75207   | ,329    |       |
|             |                                      | Lisans Üstü     | -5,41935    | 2,60236  | ,631    |       |
|             | Lisans Üstü                          | Okuryazar Değil | 3,20000     | 2,58456  | ,957    |       |
|             |                                      | Okuryazar       | 2,17647     | 2,66652  | ,995    |       |
|             |                                      | İlkokul         | 2,94182     | 2,53143  | ,969    |       |
|             |                                      | Ortaokul        | 3,73171     | 2,55285  | ,906    |       |
|             |                                      | Lise            | 3,43902     | 2,55285  | ,936    |       |
|             |                                      | Üniversite      | 5,41935     | 2,60236  | ,631    |       |
|             | Dinler arası Okuryazarlığı<br>Toplam | Okuryazar Değil | Okuryazar   | -,87206  | ,74756  | ,968  |
|             |                                      |                 | İlkokul     | -,56682  | ,43694  | ,946  |
|             |                                      |                 | Ortaokul    | -,01768  | ,49797  | 1,000 |
|             |                                      |                 | Lise        | -,24939  | ,49797  | 1,000 |
|             |                                      |                 | Üniversite  | ,90403   | ,61785  | ,906  |
|             |                                      |                 | Lisans Üstü | -5,72500 | 1,87087 | ,157  |
| Okuryazar   |                                      | Okuryazar Değil | ,87206      | ,74756   | ,968    |       |
|             |                                      | İlkokul         | ,30524      | ,64530   | 1,000   |       |
|             |                                      | Ortaokul        | ,85438      | ,68810   | ,956    |       |
|             |                                      | Lise            | ,62267      | ,68810   | ,991    |       |
|             |                                      | Üniversite      | 1,77609     | ,77925   | ,520    |       |
|             |                                      | Lisans Üstü     | -4,85294    | 1,93019  | ,390    |       |
| İlkokul     |                                      | Okuryazar Değil | ,56682      | ,43694   | ,946    |       |
|             |                                      | Okuryazar       | -,30524     | ,64530   | 1,000   |       |
|             |                                      | Ortaokul        | ,54914      | ,32488   | ,826    |       |
|             |                                      | Lise            | ,31743      | ,32488   | ,987    |       |
|             |                                      | Üniversite      | 1,47085     | ,48919   | ,174    |       |
|             |                                      | Lisans Üstü     | -5,15818    | 1,83240  | ,246    |       |
| Ortaokul    |                                      | Okuryazar Değil | ,01768      | ,49797   | 1,000   |       |
|             |                                      | Okuryazar       | -,85438     | ,68810   | ,956    |       |
|             |                                      | İlkokul         | -,54914     | ,32488   | ,826    |       |
|             |                                      | Lise            | -,23171     | ,40325   | ,999    |       |
|             |                                      | Üniversite      | ,92172      | ,54440   | ,825    |       |
|             |                                      | Lisans Üstü     | -5,70732    | 1,84791  | ,148    |       |
| Lise        | Okuryazar Değil                      | ,24939          | ,49797      | 1,000    |         |       |
|             | Okuryazar                            | -,62267         | ,68810      | ,991     |         |       |
|             | İlkokul                              | -,31743         | ,32488      | ,987     |         |       |
|             | Ortaokul                             | ,23171          | ,40325      | ,999     |         |       |
|             | Üniversite                           | 1,15342         | ,54440      | ,611     |         |       |
|             | Lisans Üstü                          | -5,47561        | 1,84791     | ,189     |         |       |
| Üniversite  | Okuryazar Değil                      | -,90403         | ,61785      | ,906     |         |       |
|             | Okuryazar                            | -1,77609        | ,77925      | ,520     |         |       |
|             | İlkokul                              | -1,47085        | ,48919      | ,174     |         |       |
|             | Ortaokul                             | -,92172         | ,54440      | ,825     |         |       |
|             | Lise                                 | -1,15342        | ,54440      | ,611     |         |       |
|             | Lisans Üstü                          | -6,62903        | 1,88375     | ,056     |         |       |
| Lisans Üstü | Okuryazar Değil                      | 5,72500         | 1,87087     | ,157     |         |       |
|             | Okuryazar                            | 4,85294         | 1,93019     | ,390     |         |       |
|             | İlkokul                              | 5,15818         | 1,83240     | ,246     |         |       |
|             | Ortaokul                             | 5,70732         | 1,84791     | ,148     |         |       |
|             | Lise                                 | 5,47561         | 1,84791     | ,189     |         |       |
|             | Üniversite                           | 6,62903         | 1,88375     | ,056     |         |       |



|                               |                 |                 |           |         |       |
|-------------------------------|-----------------|-----------------|-----------|---------|-------|
| Ahlak Okuryazarlığı<br>Toplam | Okuryazar Değil | Okuryazar       | -,21324   | ,51855  | 1,000 |
|                               |                 | İlkokul         | -,18864   | ,30309  | ,999  |
|                               |                 | Ortaokul        | ,25305    | ,34543  | ,997  |
|                               |                 | Lise            | -,24695   | ,34543  | ,998  |
|                               |                 | Üniversite      | 1,18145   | ,42858  | ,271  |
|                               |                 | Lisans Üstü     | -1,12500  | 1,29775 | ,993  |
|                               | Okuryazar       | Okuryazar Değil | ,21324    | ,51855  | 1,000 |
|                               |                 | İlkokul         | ,02460    | ,44762  | 1,000 |
|                               |                 | Ortaokul        | ,46628    | ,47731  | ,987  |
|                               |                 | Lise            | -,03372   | ,47731  | 1,000 |
|                               |                 | Üniversite      | 1,39469   | ,54054  | ,355  |
|                               |                 | Lisans Üstü     | -,91176   | 1,33890 | ,998  |
|                               | İlkokul         | Okuryazar Değil | ,18864    | ,30309  | ,999  |
|                               |                 | Okuryazar       | -,02460   | ,44762  | 1,000 |
|                               |                 | Ortaokul        | ,44169    | ,22536  | ,698  |
|                               |                 | Lise            | -,05831   | ,22536  | 1,000 |
|                               |                 | Üniversite      | 1,37009*  | ,33933  | ,013  |
|                               |                 | Lisans Üstü     | -,93636   | 1,27107 | ,997  |
|                               | Ortaokul        | Okuryazar Değil | -,25305   | ,34543  | ,997  |
|                               |                 | Okuryazar       | -,46628   | ,47731  | ,987  |
|                               |                 | İlkokul         | -,44169   | ,22536  | ,698  |
|                               |                 | Lise            | -,50000   | ,27972  | ,784  |
|                               |                 | Üniversite      | ,92840    | ,37763  | ,420  |
|                               |                 | Lisans Üstü     | -1,37805  | 1,28183 | ,979  |
|                               | Lise            | Okuryazar Değil | ,24695    | ,34543  | ,998  |
|                               |                 | Okuryazar       | ,03372    | ,47731  | 1,000 |
|                               |                 | İlkokul         | ,05831    | ,22536  | 1,000 |
|                               |                 | Ortaokul        | ,50000    | ,27972  | ,784  |
|                               |                 | Üniversite      | 1,42840*  | ,37763  | ,028  |
|                               |                 | Lisans Üstü     | -,87805   | 1,28183 | ,998  |
|                               | Üniversite      | Okuryazar Değil | -1,18145  | ,42858  | ,271  |
|                               |                 | Okuryazar       | -1,39469  | ,54054  | ,355  |
|                               |                 | İlkokul         | -1,37009* | ,33933  | ,013  |
| Ortaokul                      |                 | -,92840         | ,37763    | ,420    |       |
| Lise                          |                 | -1,42840*       | ,37763    | ,028    |       |
| Lisans Üstü                   |                 | -2,30645        | 1,30669   | ,794    |       |
| Lisans Üstü                   | Okuryazar Değil | 1,12500         | 1,29775   | ,993    |       |
|                               | Okuryazar       | ,91176          | 1,33890   | ,998    |       |
|                               | İlkokul         | ,93636          | 1,27107   | ,997    |       |
|                               | Ortaokul        | 1,37805         | 1,28183   | ,979    |       |
|                               | Lise            | ,87805          | 1,28183   | ,998    |       |
|                               | Üniversite      | 2,30645         | 1,30669   | ,794    |       |

**Tablo 61. Öğrencilerin Babalarının Eğitim Durumu ile Din Okuryazarlığı Alt Boyutlarından Aldıkları Puan Arasındaki İlişki**

| ANOVA                             |               |                 |     |                    |       |      |
|-----------------------------------|---------------|-----------------|-----|--------------------|-------|------|
|                                   |               | Kareler Toplamı | df  | Kareler Ortalaması | F     | Sig. |
| İnanç Okuryazarlığı Toplam        | Gruplar Arası | 91,001          | 6   | 15,167             | 1,241 | ,284 |
|                                   | Gruplar İçi   | 6390,827        | 523 | 12,220             |       |      |
|                                   | Toplam        | 6481,828        | 529 |                    |       |      |
| İbadet Okuryazarlığı Toplam       | Gruplar Arası | 77,867          | 6   | 12,978             | 1,537 | ,164 |
|                                   | Gruplar İçi   | 4414,858        | 523 | 8,441              |       |      |
|                                   | Toplam        | 4492,725        | 529 |                    |       |      |
| Mezhep Okuryazarlığı Toplam       | Gruplar Arası | 143,748         | 6   | 23,958             | 3,721 | ,001 |
|                                   | Gruplar İçi   | 3361,012        | 522 | 6,439              |       |      |
|                                   | Toplam        | 3504,760        | 528 |                    |       |      |
| Kıssa Okuryazarlığı Toplam        | Gruplar Arası | 273,185         | 6   | 45,531             | 3,599 | ,002 |
|                                   | Gruplar İçi   | 6603,159        | 522 | 12,650             |       |      |
|                                   | Toplam        | 6876,344        | 528 |                    |       |      |
| Dinler arası Okuryazarlığı Toplam | Gruplar Arası | 145,585         | 6   | 24,264             | 3,647 | ,001 |
|                                   | Gruplar İçi   | 3473,273        | 522 | 6,654              |       |      |
|                                   | Toplam        | 3618,858        | 528 |                    |       |      |
| Ahlak Okuryazarlığı Toplam        | Gruplar Arası | 19,232          | 6   | 3,205              | ,972  | ,443 |
|                                   | Gruplar İçi   | 1721,104        | 522 | 3,297              |       |      |
|                                   | Toplam        | 1740,336        | 528 |                    |       |      |

**SCHEFFE**

|                            | (I) baba_ eğitim | (J) baba_ eğitim | Ortalama Farklılık (I-J) | Standart Hata | Sig.  |
|----------------------------|------------------|------------------|--------------------------|---------------|-------|
| İnanç Okuryazarlığı Toplam | Okuryazar Değil  | Okuryazar        | -,06579                  | 1,28896       | 1,000 |
|                            |                  | İlkokul          | -,78106                  | 1,04604       | ,997  |
|                            |                  | Ortaokul         | -,22525                  | 1,06737       | 1,000 |
|                            |                  | Lise             | ,05702                   | 1,06089       | 1,000 |
|                            |                  | Üniversite       | -,56034                  | 1,06002       | 1,000 |
|                            |                  | Lisans Üstü      | -2,60714                 | 1,66251       | ,873  |
|                            | Okuryazar        | Okuryazar Değil  | ,06579                   | 1,28896       | 1,000 |
|                            |                  | İlkokul          | -,71527                  | ,84796        | ,994  |
|                            |                  | Ortaokul         | -,15946                  | ,87414        | 1,000 |
|                            |                  | Lise             | ,12281                   | ,86621        | 1,000 |
|                            |                  | Üniversite       | -,49456                  | ,86514        | ,999  |
|                            |                  | Lisans Üstü      | -2,54135                 | 1,54557       | ,845  |
|                            | İlkokul          | Okuryazar Değil  | ,78106                   | 1,04604       | ,997  |
|                            |                  | Okuryazar        | ,71527                   | ,84796        | ,994  |
|                            |                  | Ortaokul         | ,55581                   | ,44372        | ,955  |
|                            |                  | Lise             | ,83807                   | ,42789        | ,699  |
|                            |                  | Üniversite       | ,22071                   | ,42572        | 1,000 |
|                            |                  | Lisans Üstü      | -1,82609                 | 1,34965       | ,934  |
|                            | Ortaokul         | Okuryazar Değil  | ,22525                   | 1,06737       | 1,000 |
|                            |                  | Okuryazar        | ,15946                   | ,87414        | 1,000 |
|                            |                  | İlkokul          | -,55581                  | ,44372        | ,955  |
|                            |                  | Lise             | ,28227                   | ,47768        | ,999  |
|                            |                  | Üniversite       | -,33510                  | ,47574        | ,998  |
|                            |                  | Lisans Üstü      | -2,38190                 | 1,36625       | ,804  |
|                            | Lise             | Okuryazar Değil  | -,05702                  | 1,06089       | 1,000 |
|                            |                  | Okuryazar        | -,12281                  | ,86621        | 1,000 |
|                            |                  | İlkokul          | -,83807                  | ,42789        | ,699  |
|                            |                  | Ortaokul         | -,28227                  | ,47768        | ,999  |
| Üniversite                 |                  | -,61736          | ,46101                   | ,937          |       |

|                                |                                |                 |           |          |        |       |
|--------------------------------|--------------------------------|-----------------|-----------|----------|--------|-------|
|                                |                                | Lisans Üstü     | -2,66416  | 1,36119  | ,699   |       |
|                                | Üniversite                     | Okuryazar Değil | ,56034    | 1,06002  | 1,000  |       |
|                                |                                | Okuryazar       | ,49456    | ,86514   | ,999   |       |
|                                |                                | İlkokul         | -,22071   | ,42572   | 1,000  |       |
|                                |                                | Ortaokul        | ,33510    | ,47574   | ,998   |       |
|                                |                                | Lise            | ,61736    | ,46101   | ,937   |       |
|                                |                                | Lisans Üstü     | -2,04680  | 1,36051  | ,894   |       |
|                                | Lisans Üstü                    | Okuryazar Değil | 2,60714   | 1,66251  | ,873   |       |
|                                |                                | Okuryazar       | 2,54135   | 1,54557  | ,845   |       |
|                                |                                | İlkokul         | 1,82609   | 1,34965  | ,934   |       |
|                                |                                | Ortaokul        | 2,38190   | 1,36625  | ,804   |       |
|                                |                                | Lise            | 2,66416   | 1,36119  | ,699   |       |
|                                |                                | Üniversite      | 2,04680   | 1,36051  | ,894   |       |
| İbadet Okuryazarlığı<br>Toplam | Okuryazar Değil                | Okuryazar       | -,92105   | 1,07132  | ,994   |       |
|                                |                                | İlkokul         | -,92857   | ,86941   | ,980   |       |
|                                |                                | Ortaokul        | -,14356   | ,88715   | 1,000  |       |
|                                |                                | Lise            | -,32456   | ,88176   | 1,000  |       |
|                                |                                | Üniversite      | -,08621   | ,88103   | 1,000  |       |
|                                |                                | Lisans Üstü     | -1,50000  | 1,38180  | ,978   |       |
|                                | Okuryazar                      | Okuryazar Değil | ,92105    | 1,07132  | ,994   |       |
|                                |                                | İlkokul         | -,00752   | ,70478   | 1,000  |       |
|                                |                                | Ortaokul        | ,77749    | ,72654   | ,979   |       |
|                                |                                | Lise            | ,59649    | ,71995   | ,995   |       |
|                                |                                | Üniversite      | ,83485    | ,71907   | ,969   |       |
|                                |                                | Lisans Üstü     | -,57895   | 1,28460  | 1,000  |       |
|                                | İlkokul                        | Okuryazar Değil | ,92857    | ,86941   | ,980   |       |
|                                |                                | Okuryazar       | ,00752    | ,70478   | 1,000  |       |
|                                |                                | Ortaokul        | ,78501    | ,36879   | ,606   |       |
|                                |                                | Lise            | ,60401    | ,35564   | ,823   |       |
|                                |                                | Üniversite      | ,84236    | ,35384   | ,463   |       |
|                                |                                | Lisans Üstü     | -,57143   | 1,12176  | 1,000  |       |
|                                | Ortaokul                       | Okuryazar Değil | ,14356    | ,88715   | 1,000  |       |
|                                |                                | Okuryazar       | -,77749   | ,72654   | ,979   |       |
|                                |                                | İlkokul         | -,78501   | ,36879   | ,606   |       |
|                                |                                | Lise            | -,18100   | ,39702   | 1,000  |       |
|                                |                                | Üniversite      | ,05736    | ,39541   | 1,000  |       |
|                                |                                | Lisans Üstü     | -1,35644  | 1,13556  | ,964   |       |
|                                | Lise                           | Okuryazar Değil | ,32456    | ,88176   | 1,000  |       |
|                                |                                | Okuryazar       | -,59649   | ,71995   | ,995   |       |
|                                |                                | İlkokul         | -,60401   | ,35564   | ,823   |       |
|                                |                                | Ortaokul        | ,18100    | ,39702   | 1,000  |       |
|                                |                                | Üniversite      | ,23835    | ,38317   | ,999   |       |
|                                |                                | Lisans Üstü     | -1,17544  | 1,13135  | ,982   |       |
|                                | Üniversite                     | Okuryazar Değil | ,08621    | ,88103   | 1,000  |       |
|                                |                                | Okuryazar       | -,83485   | ,71907   | ,969   |       |
|                                |                                | İlkokul         | -,84236   | ,35384   | ,463   |       |
|                                |                                | Ortaokul        | -,05736   | ,39541   | 1,000  |       |
|                                |                                | Lise            | -,23835   | ,38317   | ,999   |       |
|                                |                                | Lisans Üstü     | -1,41379  | 1,13079  | ,955   |       |
|                                | Lisans Üstü                    | Okuryazar Değil | 1,50000   | 1,38180  | ,978   |       |
|                                |                                | Okuryazar       | ,57895    | 1,28460  | 1,000  |       |
|                                |                                | İlkokul         | ,57143    | 1,12176  | 1,000  |       |
|                                |                                | Ortaokul        | 1,35644   | 1,13556  | ,964   |       |
|                                |                                | Lise            | 1,17544   | 1,13135  | ,982   |       |
|                                |                                | Üniversite      | 1,41379   | 1,13079  | ,955   |       |
|                                | Mezhep Okuryazarlığı<br>Toplam | Okuryazar Değil | Okuryazar | -1,27632 | ,93565 | ,932  |
|                                |                                |                 | İlkokul   | -,82453  | ,75931 | ,978  |
|                                |                                |                 | Ortaokul  | -,44307  | ,77480 | ,999  |
|                                |                                |                 | Lise      | ,28509   | ,77009 | 1,000 |

|                            |                 |                 |                 |         |         |
|----------------------------|-----------------|-----------------|-----------------|---------|---------|
|                            |                 | Üniversite      | -,91522         | ,76977  | ,965    |
|                            |                 | Lisans Üstü     | -2,32143        | 1,20680 | ,717    |
|                            | Okuryazar       | Okuryazar Değil | 1,27632         | ,93565  | ,932    |
|                            |                 | İlkokul         | ,45178          | ,61553  | ,997    |
|                            |                 | Ortaokul        | ,83325          | ,63453  | ,943    |
|                            |                 | Lise            | 1,56140         | ,62878  | ,406    |
|                            |                 | Üniversite      | ,36110          | ,62839  | ,999    |
|                            |                 | Lisans Üstü     | -1,04511        | 1,12192 | ,990    |
|                            |                 | İlkokul         | Okuryazar Değil | ,82453  | ,75931  |
|                            | Okuryazar       |                 | -,45178         | ,61553  | ,997    |
|                            | Ortaokul        |                 | ,38146          | ,32209  | ,965    |
|                            | Lise            |                 | 1,10962*        | ,31060  | ,049    |
|                            | Üniversite      |                 | -,09068         | ,30981  | 1,000   |
|                            | Lisans Üstü     |                 | -1,49689        | ,97970  | ,886    |
|                            | Ortaokul        | Okuryazar Değil | ,44307          | ,77480  | ,999    |
|                            |                 | Okuryazar       | -,83325         | ,63453  | ,943    |
|                            |                 | İlkokul         | -,38146         | ,32209  | ,965    |
|                            |                 | Lise            | ,72816          | ,34674  | ,622    |
|                            |                 | Üniversite      | -,47215         | ,34603  | ,932    |
|                            |                 | Lisans Üstü     | -1,87836        | ,99175  | ,732    |
|                            | Lise            | Okuryazar Değil | -,28509         | ,77009  | 1,000   |
|                            |                 | Okuryazar       | -1,56140        | ,62878  | ,406    |
|                            |                 | İlkokul         | -1,10962*       | ,31060  | ,049    |
|                            |                 | Ortaokul        | -,72816         | ,34674  | ,622    |
|                            |                 | Üniversite      | -1,20031*       | ,33536  | ,048    |
|                            |                 | Lisans Üstü     | -2,60652        | ,98808  | ,326    |
|                            | Üniversite      | Okuryazar Değil | ,91522          | ,76977  | ,965    |
|                            |                 | Okuryazar       | -,36110         | ,62839  | ,999    |
|                            |                 | İlkokul         | ,09068          | ,30981  | 1,000   |
|                            |                 | Ortaokul        | ,47215          | ,34603  | ,932    |
| Lise                       |                 | 1,20031*        | ,33536          | ,048    |         |
| Lisans Üstü                |                 | -1,40621        | ,98783          | ,917    |         |
| Lisans Üstü                | Okuryazar Değil | 2,32143         | 1,20680         | ,717    |         |
|                            | Okuryazar       | 1,04511         | 1,12192         | ,990    |         |
|                            | İlkokul         | 1,49689         | ,97970          | ,886    |         |
|                            | Ortaokul        | 1,87836         | ,99175          | ,732    |         |
|                            | Lise            | 2,60652         | ,98808          | ,326    |         |
|                            | Üniversite      | 1,40621         | ,98783          | ,917    |         |
| Kıssa Okuryazarlığı Toplam | Okuryazar Değil | Okuryazar       | -,78947         | 1,31146 | ,999    |
|                            |                 | İlkokul         | -,32919         | 1,06429 | 1,000   |
|                            |                 | Ortaokul        | ,50495          | 1,08600 | 1,000   |
|                            |                 | Lise            | 1,26316         | 1,07940 | ,967    |
|                            |                 | Üniversite      | ,32174          | 1,07895 | 1,000   |
|                            |                 | Lisans Üstü     | -3,00000        | 1,69152 | ,790    |
|                            |                 | Okuryazar       | Okuryazar Değil | ,78947  | 1,31146 |
|                            | İlkokul         |                 | ,46028          | ,86275  | 1,000   |
|                            | Ortaokul        |                 | 1,29442         | ,88939  | ,908    |
|                            | Lise            |                 | 2,05263         | ,88133  | ,492    |
|                            | Üniversite      |                 | 1,11121         | ,88078  | ,953    |
|                            | Lisans Üstü     |                 | -2,21053        | 1,57254 | ,922    |
|                            | İlkokul         |                 | Okuryazar Değil | ,32919  | 1,06429 |
|                            |                 | Okuryazar       | -,46028         | ,86275  | 1,000   |
|                            |                 | Ortaokul        | ,83414          | ,45146  | ,755    |
|                            |                 | Lise            | 1,59235*        | ,43535  | ,039    |
|                            |                 | Üniversite      | ,65093          | ,43424  | ,895    |
|                            |                 | Lisans Üstü     | -2,67081        | 1,37320 | ,706    |
|                            | Ortaokul        | Okuryazar Değil | -,50495         | 1,08600 | 1,000   |
|                            |                 | Okuryazar       | -1,29442        | ,88939  | ,908    |
|                            |                 | İlkokul         | -,83414         | ,45146  | ,755    |
|                            |                 | Lise            | ,75821          | ,48601  | ,875    |

|             |                 |                                   |                 |           |          |        |
|-------------|-----------------|-----------------------------------|-----------------|-----------|----------|--------|
|             |                 | Üniversite                        | -,18321         | ,48502    | 1,000    |        |
|             |                 | Lisans Üstü                       | -3,50495        | 1,39009   | ,386     |        |
|             | Lise            | Okuryazar Değil                   | -1,26316        | 1,07940   | ,967     |        |
|             |                 | Okuryazar                         | -2,05263        | ,88133    | ,492     |        |
|             |                 | İlkokul                           | -1,59235*       | ,43535    | ,039     |        |
|             |                 | Ortaokul                          | -,75821         | ,48601    | ,875     |        |
|             |                 | Üniversite                        | -,94142         | ,47006    | ,675     |        |
|             |                 | Lisans Üstü                       | -4,26316        | 1,38494   | ,151     |        |
|             |                 | Üniversite                        | Okuryazar Değil | -,32174   | 1,07895  | 1,000  |
|             | Okuryazar       |                                   | -1,11121        | ,88078    | ,953     |        |
|             | İlkokul         |                                   | -,65093         | ,43424    | ,895     |        |
|             | Ortaokul        |                                   | ,18321          | ,48502    | 1,000    |        |
|             | Lise            |                                   | ,94142          | ,47006    | ,675     |        |
|             | Lisans Üstü     |                                   | -3,32174        | 1,38459   | ,452     |        |
|             | Lisans Üstü     |                                   | Okuryazar Değil | 3,00000   | 1,69152  | ,790   |
|             |                 | Okuryazar                         | 2,21053         | 1,57254   | ,922     |        |
|             |                 | İlkokul                           | 2,67081         | 1,37320   | ,706     |        |
|             |                 | Ortaokul                          | 3,50495         | 1,39009   | ,386     |        |
|             |                 | Lise                              | 4,26316         | 1,38494   | ,151     |        |
|             |                 | Üniversite                        | 3,32174         | 1,38459   | ,452     |        |
|             |                 | Dinler arası Okuryazarlığı Toplam | Okuryazar Değil | Okuryazar | -1,68860 | ,95115 |
|             | İlkokul         |                                   |                 | -1,15476  | ,77189   | ,896   |
|             | Ortaokul        |                                   |                 | -,50413   | ,78763   | ,999   |
|             | Lise            |                                   |                 | ,07456    | ,78285   | 1,000  |
|             | Üniversite      |                                   |                 | -,78333   | ,78252   | ,985   |
|             | Lisans Üstü     |                                   |                 | -2,15476  | 1,22679  | ,798   |
|             | Okuryazar       |                                   | Okuryazar Değil | 1,68860   | ,95115   | ,789   |
| İlkokul     |                 |                                   | ,53383          | ,62572    | ,994     |        |
| Ortaokul    |                 |                                   | 1,18447         | ,64504    | ,761     |        |
| Lise        |                 |                                   | 1,76316         | ,63919    | ,270     |        |
| Üniversite  |                 |                                   | ,90526          | ,63879    | ,919     |        |
| Lisans Üstü |                 |                                   | -,46617         | 1,14050   | 1,000    |        |
| İlkokul     | Okuryazar Değil |                                   | 1,15476         | ,77189    | ,896     |        |
|             | Okuryazar       |                                   | -,53383         | ,62572    | ,994     |        |
|             | Ortaokul        |                                   | ,65064          | ,32742    | ,684     |        |
|             | Lise            |                                   | 1,22932*        | ,31574    | ,020     |        |
|             | Üniversite      |                                   | ,37143          | ,31494    | ,966     |        |
|             | Lisans Üstü     |                                   | -1,00000        | ,99593    | ,985     |        |
| Ortaokul    | Okuryazar Değil |                                   | ,50413          | ,78763    | ,999     |        |
|             | Okuryazar       |                                   | -1,18447        | ,64504    | ,761     |        |
|             | İlkokul         |                                   | -,65064         | ,32742    | ,684     |        |
|             | Lise            |                                   | ,57869          | ,35248    | ,846     |        |
|             | Üniversite      |                                   | -,27921         | ,35176    | ,996     |        |
|             | Lisans Üstü     |                                   | -1,65064        | 1,00818   | ,847     |        |
| Lise        | Okuryazar Değil |                                   | -,07456         | ,78285    | 1,000    |        |
|             | Okuryazar       |                                   | -1,76316        | ,63919    | ,270     |        |
|             | İlkokul         |                                   | -1,22932*       | ,31574    | ,020     |        |
|             | Ortaokul        | -,57869                           | ,35248          | ,846      |          |        |
|             | Üniversite      | -,85789                           | ,34092          | ,388      |          |        |
|             | Lisans Üstü     | -2,22932                          | 1,00444         | ,554      |          |        |
| Üniversite  | Okuryazar Değil | ,78333                            | ,78252          | ,985      |          |        |
|             | Okuryazar       | -,90526                           | ,63879          | ,919      |          |        |
|             | İlkokul         | -,37143                           | ,31494          | ,966      |          |        |
|             | Ortaokul        | ,27921                            | ,35176          | ,996      |          |        |
|             | Lise            | ,85789                            | ,34092          | ,388      |          |        |
|             | Lisans Üstü     | -1,37143                          | 1,00419         | ,931      |          |        |
| Lisans Üstü | Okuryazar Değil | 2,15476                           | 1,22679         | ,798      |          |        |
|             | Okuryazar       | ,46617                            | 1,14050         | 1,000     |          |        |
|             | İlkokul         | 1,00000                           | ,99593          | ,985      |          |        |
|             | Ortaokul        | 1,65064                           | 1,00818         | ,847      |          |        |

|                               |                 |                 |                 |         |        |       |
|-------------------------------|-----------------|-----------------|-----------------|---------|--------|-------|
|                               |                 | Lise            | 2,22932         | 1,00444 | ,554   |       |
|                               |                 | Üniversite      | 1,37143         | 1,00419 | ,931   |       |
| Ahlak Okuryazarlığı<br>Toplam | Okuryazar Değil | Okuryazar       | ,46930          | ,66955  | ,998   |       |
|                               |                 | İlkokul         | -,25414         | ,54336  | 1,000  |       |
|                               |                 | Ortaokul        | ,13944          | ,55444  | 1,000  |       |
|                               |                 | Lise            | ,14474          | ,55107  | 1,000  |       |
|                               |                 | Üniversite      | ,03406          | ,55085  | 1,000  |       |
|                               |                 | Lisans Üstü     | -,15476         | ,86359  | 1,000  |       |
|                               |                 | Okuryazar       | Okuryazar Değil | -,46930 | ,66955 | ,998  |
|                               |                 | İlkokul         | -,72344         | ,44047  | ,845   |       |
|                               |                 | Ortaokul        | -,32986         | ,45407  | ,997   |       |
|                               |                 | Lise            | -,32456         | ,44995  | ,998   |       |
|                               |                 | Üniversite      | -,43524         | ,44967  | ,988   |       |
|                               |                 | Lisans Üstü     | -,62406         | ,80284  | ,996   |       |
|                               |                 | İlkokul         | Okuryazar Değil | ,25414  | ,54336 | 1,000 |
|                               |                 |                 | Okuryazar       | ,72344  | ,44047 | ,845  |
|                               |                 |                 | Ortaokul        | ,39358  | ,23049 | ,819  |
|                               |                 |                 | Lise            | ,39888  | ,22226 | ,780  |
|                               |                 |                 | Üniversite      | ,28820  | ,22170 | ,946  |
|                               |                 |                 | Lisans Üstü     | ,09938  | ,70107 | 1,000 |
|                               |                 | Ortaokul        | Okuryazar Değil | -,13944 | ,55444 | 1,000 |
|                               |                 |                 | Okuryazar       | ,32986  | ,45407 | ,997  |
|                               |                 |                 | İlkokul         | -,39358 | ,23049 | ,819  |
|                               |                 |                 | Lise            | ,00530  | ,24813 | 1,000 |
|                               |                 |                 | Üniversite      | -,10538 | ,24762 | 1,000 |
|                               |                 |                 | Lisans Üstü     | -,29420 | ,70969 | 1,000 |
|                               |                 | Lise            | Okuryazar Değil | -,14474 | ,55107 | 1,000 |
|                               |                 |                 | Okuryazar       | ,32456  | ,44995 | ,998  |
|                               |                 |                 | İlkokul         | -,39888 | ,22226 | ,780  |
|                               |                 |                 | Ortaokul        | -,00530 | ,24813 | 1,000 |
|                               |                 |                 | Üniversite      | -,11068 | ,23999 | 1,000 |
|                               |                 |                 | Lisans Üstü     | -,29950 | ,70707 | 1,000 |
|                               | Üniversite      | Okuryazar Değil | -,03406         | ,55085  | 1,000  |       |
|                               |                 | Okuryazar       | ,43524          | ,44967  | ,988   |       |
|                               |                 | İlkokul         | -,28820         | ,22170  | ,946   |       |
|                               |                 | Ortaokul        | ,10538          | ,24762  | 1,000  |       |
|                               |                 | Lise            | ,11068          | ,23999  | 1,000  |       |
|                               |                 | Lisans Üstü     | -,18882         | ,70689  | 1,000  |       |
|                               | Lisans Üstü     | Okuryazar Değil | ,15476          | ,86359  | 1,000  |       |
|                               |                 | Okuryazar       | ,62406          | ,80284  | ,996   |       |
|                               |                 | İlkokul         | -,09938         | ,70107  | 1,000  |       |
|                               |                 | Ortaokul        | ,29420          | ,70969  | 1,000  |       |
|                               |                 | Lise            | ,29950          | ,70707  | 1,000  |       |
|                               |                 | Üniversite      | ,18882          | ,70689  | 1,000  |       |

**Tablo 62. Ailenin Aylık Geliri ile Din Okuryazarlığı Alt Boyutlarından Aldıkları Puan Arasındaki İlişki**

| ANOVA                             |               |                 |     |                    |       |      |
|-----------------------------------|---------------|-----------------|-----|--------------------|-------|------|
|                                   |               | Kareler Toplamı | df  | Kareler Ortalaması | F     | Sig. |
| İnanç Okuryazarlığı Toplam        | Gruplar Arası | 93,005          | 2   | 46,503             | 3,836 | ,022 |
|                                   | Gruplar İçi   | 6388,823        | 527 | 12,123             |       |      |
|                                   | Toplam        | 6481,828        | 529 |                    |       |      |
| İbadet Okuryazarlığı Toplam       | Gruplar Arası | 80,603          | 2   | 40,302             | 4,814 | ,008 |
|                                   | Gruplar İçi   | 4412,121        | 527 | 8,372              |       |      |
|                                   | Toplam        | 4492,725        | 529 |                    |       |      |
| Mezhep Okuryazarlığı Toplam       | Gruplar Arası | 5,275           | 2   | 2,638              | ,396  | ,673 |
|                                   | Gruplar İçi   | 3499,485        | 526 | 6,653              |       |      |
|                                   | Toplam        | 3504,760        | 528 |                    |       |      |
| Kıssa Okuryazarlığı Toplam        | Gruplar Arası | 167,445         | 2   | 83,722             | 6,564 | ,002 |
|                                   | Gruplar İçi   | 6708,900        | 526 | 12,755             |       |      |
|                                   | Toplam        | 6876,344        | 528 |                    |       |      |
| Dinler arası Okuryazarlığı Toplam | Gruplar Arası | 16,830          | 2   | 8,415              | 1,229 | ,293 |
|                                   | Gruplar İçi   | 3602,028        | 526 | 6,848              |       |      |
|                                   | Toplam        | 3618,858        | 528 |                    |       |      |
| Ahlak Okuryazarlığı Toplam        | Gruplar Arası | 34,665          | 2   | 17,333             | 5,345 | ,005 |
|                                   | Gruplar İçi   | 1705,671        | 526 | 3,243              |       |      |
|                                   | Toplam        | 1740,336        | 528 |                    |       |      |

**SCHEFFE**

|                                   | (I) aylık_gelir | (J) aylık_gelir | Ortalama Farklılık (I-J) | Standart Hata | Sig. |
|-----------------------------------|-----------------|-----------------|--------------------------|---------------|------|
| İnanç Okuryazarlığı Toplam        | 0-1150          | 1151-3150       | ,32659                   | ,33813        | ,627 |
|                                   |                 | 3150 ve üstü    | 1,40022*                 | ,50755        | ,023 |
|                                   | 1151-3150       | 0-1150          | -,32659                  | ,33813        | ,627 |
|                                   |                 | 3150 ve üstü    | 1,07364                  | ,47338        | ,077 |
|                                   | 3150 ve üstü    | 0-1150          | -1,40022*                | ,50755        | ,023 |
|                                   |                 | 1151-3150       | -1,07364                 | ,47338        | ,077 |
| İbadet Okuryazarlığı Toplam       | 0-1150          | 1151-3150       | ,27496                   | ,28099        | ,620 |
|                                   |                 | 3150 ve üstü    | 1,29860*                 | ,42178        | ,009 |
|                                   | 1151-3150       | 0-1150          | -,27496                  | ,28099        | ,620 |
|                                   |                 | 3150 ve üstü    | 1,02364*                 | ,39339        | ,035 |
|                                   | 3150 ve üstü    | 0-1150          | -1,29860*                | ,42178        | ,009 |
|                                   |                 | 1151-3150       | -1,02364*                | ,39339        | ,035 |
| Mezhep Okuryazarlığı Toplam       | 0-1150          | 1151-3150       | ,09571                   | ,25098        | ,930 |
|                                   |                 | 3150 ve üstü    | ,33510                   | ,37632        | ,673 |
|                                   | 1151-3150       | 0-1150          | -,09571                  | ,25098        | ,930 |
|                                   |                 | 3150 ve üstü    | ,23939                   | ,35068        | ,792 |
|                                   | 3150 ve üstü    | 0-1150          | -,33510                  | ,37632        | ,673 |
|                                   |                 | 1151-3150       | -,23939                  | ,35068        | ,792 |
| Kıssa Okuryazarlığı Toplam        | 0-1150          | 1151-3150       | 1,00587*                 | ,34751        | ,016 |
|                                   |                 | 3150 ve üstü    | 1,67587*                 | ,52106        | ,006 |
|                                   | 1151-3150       | 0-1150          | -1,00587*                | ,34751        | ,016 |
|                                   |                 | 3150 ve üstü    | ,67000                   | ,48556        | ,387 |
|                                   | 3150 ve üstü    | 0-1150          | -1,67587*                | ,52106        | ,006 |
|                                   |                 | 1151-3150       | -,67000                  | ,48556        | ,387 |
| Dinler arası Okuryazarlığı Toplam | 0-1150          | 1151-3150       | ,26796                   | ,25463        | ,575 |
|                                   |                 | 3150 ve üstü    | ,57371                   | ,38180        | ,324 |
|                                   | 1151-3150       | 0-1150          | -,26796                  | ,25463        | ,575 |
|                                   |                 | 3150 ve üstü    | ,30576                   | ,35579        | ,691 |
|                                   | 3150 ve üstü    | 0-1150          | -,57371                  | ,38180        | ,324 |
|                                   |                 | 1151-3150       | -,30576                  | ,35579        | ,691 |
| Ahlak Okuryazarlığı Toplam        | 0-1150          | 1151-3150       | ,31605                   | ,17522        | ,198 |

|  |              |              |          |        |      |
|--|--------------|--------------|----------|--------|------|
|  |              | 3150 ve üstü | ,85090*  | ,26273 | ,006 |
|  | 1151-3150    | 0-1150       | -,31605  | ,17522 | ,198 |
|  |              | 3150 ve üstü | ,53485   | ,24483 | ,093 |
|  | 3150 ve üstü | 0-1150       | -,85090* | ,26273 | ,006 |
|  |              | 1151-3150    | -,53485  | ,24483 | ,093 |

**Tablo 63. Öğrencilerin Dindarlık Düzeyi ile Din Okuryazarlığı Alt Boyutlarından Aldıkları Puan Arasındaki İlişki**

| ANOVA                            |               |                 |     |                    |        |      |
|----------------------------------|---------------|-----------------|-----|--------------------|--------|------|
|                                  |               | Kareler Toplamı | df  | Kareler Ortalaması | F      | Sig. |
| İnanç Okuryazarlığı Toplam       | Gruplar İçi   | 616,120         | 4   | 154,030            | 13,786 | ,000 |
|                                  | Gruplar Arası | 5865,708        | 525 | 11,173             |        |      |
|                                  | Toplam        | 6481,828        | 529 |                    |        |      |
| İbadet Okuryazarlığı Toplam      | Gruplar Arası | 424,735         | 4   | 106,184            | 13,704 | ,000 |
|                                  | Gruplar İçi   | 4067,989        | 525 | 7,749              |        |      |
|                                  | Toplam        | 4492,725        | 529 |                    |        |      |
| Mezhep Okuryazarlığı Toplam      | Gruplar Arası | 111,405         | 4   | 27,851             | 4,301  | ,002 |
|                                  | Gruplar İçi   | 3393,355        | 524 | 6,476              |        |      |
|                                  | Toplam        | 3504,760        | 528 |                    |        |      |
| Kıssa Okuryazarlığı Toplam       | Gruplar Arası | 549,412         | 4   | 137,353            | 11,376 | ,000 |
|                                  | Gruplar İçi   | 6326,932        | 524 | 12,074             |        |      |
|                                  | Toplam        | 6876,344        | 528 |                    |        |      |
| Dinlerarası Okuryazarlığı Toplam | Gruplar Arası | 76,829          | 4   | 19,207             | 2,841  | ,024 |
|                                  | Gruplar İçi   | 3542,029        | 524 | 6,760              |        |      |
|                                  | Toplam        | 3618,858        | 528 |                    |        |      |
| Ahlak Okuryazarlığı Toplam       | Gruplar Arası | 130,939         | 4   | 32,735             | 10,658 | ,000 |
|                                  | Gruplar İçi   | 1609,398        | 524 | 3,071              |        |      |
|                                  | Toplam        | 1740,336        | 528 |                    |        |      |

#### SCHEFFE

|                            | (I) dindarlık düzeyi | (J) dindarlık düzeyi      | Ortalama Farklılık (I-J) | Standart Hata | Sig. |
|----------------------------|----------------------|---------------------------|--------------------------|---------------|------|
| İnanç Okuryazarlığı Toplam | Çok Dindarım         | Dindarım                  | ,93817                   | ,98342        | ,923 |
|                            |                      | Kısmen Dindarım           | 1,59470                  | ,99727        | ,635 |
|                            |                      | Dindar Değilim            | 5,50641*                 | 1,16653       | ,000 |
|                            |                      | Kesinlikle Dindar Değilim | 5,08333                  | 1,67129       | ,057 |
|                            | Dindarım             | Çok Dindarım              | -,93817                  | ,98342        | ,923 |
|                            |                      | Kısmen Dindarım           | ,65652                   | ,31547        | ,364 |
|                            |                      | Dindar Değilim            | 4,56824*                 | ,68247        | ,000 |
|                            |                      | Kesinlikle Dindar Değilim | 4,14516                  | 1,37774       | ,061 |
|                            | Kısmen Dindarım      | Çok Dindarım              | -1,59470                 | ,99727        | ,635 |
|                            |                      | Dindarım                  | -,65652                  | ,31547        | ,364 |
|                            |                      | Dindar Değilim            | 3,91171*                 | ,70228        | ,000 |
|                            |                      | Kesinlikle Dindar Değilim | 3,48864                  | 1,38766       | ,178 |
|                            | Dindar Değilim       | Çok Dindarım              | -5,50641*                | 1,16653       | ,000 |
|                            |                      | Dindarım                  | -4,56824*                | ,68247        | ,000 |
|                            |                      | Kısmen Dindarım           | -3,91171*                | ,70228        | ,000 |



|                             |                           |                           |           |         |       |
|-----------------------------|---------------------------|---------------------------|-----------|---------|-------|
|                             |                           | Kesinlikle Dindar Değilim | -,42308   | 1,51389 | ,999  |
|                             | Kesinlikle Dindar Değilim | Çok Dindarım              | -5,08333  | 1,67129 | ,057  |
|                             |                           | Dindarım                  | -4,14516  | 1,37774 | ,061  |
|                             |                           | Kısmen Dindarım           | -3,48864  | 1,38766 | ,178  |
|                             |                           | Dindar Değilim            | ,42308    | 1,51389 | ,999  |
| İbadet Okuryazarlığı Toplam | Çok Dindarım              | Dindarım                  | -,09462   | ,81897  | 1,000 |
|                             |                           | Kısmen Dindarım           | ,18371    | ,83050  | 1,000 |
|                             |                           | Dindar Değilim            | 2,85897   | ,97146  | ,072  |
|                             |                           | Kesinlikle Dindar Değilim | 6,16667*  | 1,39181 | ,001  |
|                             | Dindarım                  | Çok Dindarım              | ,09462    | ,81897  | 1,000 |
|                             |                           | Kısmen Dindarım           | ,27834    | ,26272  | ,891  |
|                             |                           | Dindar Değilim            | 2,95360*  | ,56835  | ,000  |
|                             |                           | Kesinlikle Dindar Değilim | 6,26129*  | 1,14735 | ,000  |
|                             | Kısmen Dindarım           | Çok Dindarım              | -,18371   | ,83050  | 1,000 |
|                             |                           | Dindarım                  | -,27834   | ,26272  | ,891  |
|                             |                           | Dindar Değilim            | 2,67526*  | ,58485  | ,000  |
|                             |                           | Kesinlikle Dindar Değilim | 5,98295*  | 1,15562 | ,000  |
|                             | Dindar Değilim            | Çok Dindarım              | -2,85897  | ,97146  | ,072  |
|                             |                           | Dindarım                  | -2,95360* | ,56835  | ,000  |
|                             |                           | Kısmen Dindarım           | -2,67526* | ,58485  | ,000  |
|                             |                           | Kesinlikle Dindar Değilim | 3,30769   | 1,26073 | ,144  |
|                             | Kesinlikle Dindar Değilim | Çok Dindarım              | -6,16667* | 1,39181 | ,001  |
|                             |                           | Dindarım                  | -6,26129* | 1,14735 | ,000  |
|                             |                           | Kısmen Dindarım           | -5,98295* | 1,15562 | ,000  |
|                             |                           | Dindar Değilim            | -3,30769  | 1,26073 | ,144  |
| Mezhep Okuryazarlığı Toplam | Çok Dindarım              | Dindarım                  | ,71845    | ,74874  | ,921  |
|                             |                           | Kısmen Dindarım           | ,87689    | ,75924  | ,855  |
|                             |                           | Dindar Değilim            | 2,70513   | ,88810  | ,056  |
|                             |                           | Kesinlikle Dindar Değilim | 2,00000   | 1,27239 | ,650  |
|                             | Dindarım                  | Çok Dindarım              | -,71845   | ,74874  | ,921  |
|                             |                           | Kısmen Dindarım           | ,15845    | ,24032  | ,979  |
|                             |                           | Dindar Değilim            | 1,98668*  | ,51964  | ,006  |
|                             |                           | Kesinlikle Dindar Değilim | 1,28155   | 1,04894 | ,828  |
|                             | Kısmen Dindarım           | Çok Dindarım              | -,87689   | ,75924  | ,855  |
|                             |                           | Dindarım                  | -,15845   | ,24032  | ,979  |
|                             |                           | Dindar Değilim            | 1,82823*  | ,53466  | ,021  |
|                             |                           | Kesinlikle Dindar Değilim | 1,12311   | 1,05646 | ,889  |
|                             | Dindar Değilim            | Çok Dindarım              | -2,70513  | ,88810  | ,056  |
|                             |                           | Dindarım                  | -1,98668* | ,51964  | ,006  |
|                             |                           | Kısmen Dindarım           | -1,82823* | ,53466  | ,021  |
|                             |                           | Kesinlikle Dindar Değilim | -,70513   | 1,15256 | ,984  |
|                             | Kesinlikle Dindar Değilim | Çok Dindarım              | -2,00000  | 1,27239 | ,650  |
|                             |                           | Dindarım                  | -1,28155  | 1,04894 | ,828  |
|                             |                           | Kısmen Dindarım           | -1,12311  | 1,05646 | ,889  |
|                             |                           | Dindar Değilim            | ,70513    | 1,15256 | ,984  |
| Kıssa Okuryazarlığı Toplam  | Çok Dindarım              | Dindarım                  | 1,02427   | 1,02238 | ,909  |
|                             |                           | Kısmen Dindarım           | 1,56439   | 1,03672 | ,685  |
|                             |                           | Dindar Değilim            | 5,35897*  | 1,21268 | ,001  |
|                             |                           | Kesinlikle Dindar Değilim | 4,83333   | 1,73740 | ,103  |
|                             | Dindarım                  | Çok Dindarım              | -1,02427  | 1,02238 | ,909  |
|                             |                           | Kısmen Dindarım           | ,54012    | ,32815  | ,608  |

|                            |                                   |                           |                 |         |        |      |
|----------------------------|-----------------------------------|---------------------------|-----------------|---------|--------|------|
|                            |                                   | Dindar Değilim            | 4,33470*        | ,70956  | ,000   |      |
|                            |                                   | Kesinlikle Dindar Değilim | 3,80906         | 1,43229 | ,134   |      |
|                            | Kısmen Dindarım                   | Çok Dindarım              | -1,56439        | 1,03672 | ,685   |      |
|                            |                                   | Dindarım                  | -,54012         | ,32815  | ,608   |      |
|                            |                                   | Dindar Değilim            | 3,79458*        | ,73007  | ,000   |      |
|                            |                                   | Kesinlikle Dindar Değilim | 3,26894         | 1,44256 | ,275   |      |
|                            | Dindar Değilim                    | Çok Dindarım              | -5,35897*       | 1,21268 | ,001   |      |
|                            |                                   | Dindarım                  | -4,33470*       | ,70956  | ,000   |      |
|                            |                                   | Kısmen Dindarım           | -3,79458*       | ,73007  | ,000   |      |
|                            |                                   | Kesinlikle Dindar Değilim | -,52564         | 1,57378 | ,998   |      |
|                            | Kesinlikle Dindar Değilim         | Çok Dindarım              | -4,83333        | 1,73740 | ,103   |      |
|                            |                                   | Dindarım                  | -3,80906        | 1,43229 | ,134   |      |
|                            |                                   | Kısmen Dindarım           | -3,26894        | 1,44256 | ,275   |      |
|                            |                                   | Dindar Değilim            | ,52564          | 1,57378 | ,998   |      |
|                            | Dinler arası Okuryazarlığı Toplam | Çok Dindarım              | Dindarım        | 1,65858 | ,76497 | ,321 |
|                            |                                   |                           | Kısmen Dindarım | 1,77083 | ,77570 | ,268 |
| Dindar Değilim             |                                   |                           | 2,94872*        | ,90735  | ,033   |      |
| Kesinlikle Dindar Değilim  |                                   |                           | 2,00000         | 1,29996 | ,669   |      |
| Dindarım                   |                                   | Çok Dindarım              | -1,65858        | ,76497  | ,321   |      |
|                            |                                   | Kısmen Dindarım           | ,11226          | ,24553  | ,995   |      |
|                            |                                   | Dindar Değilim            | 1,29014         | ,53091  | ,208   |      |
|                            |                                   | Kesinlikle Dindar Değilim | ,34142          | 1,07167 | ,999   |      |
| Kısmen Dindarım            |                                   | Çok Dindarım              | -1,77083        | ,77570  | ,268   |      |
|                            |                                   | Dindarım                  | -,11226         | ,24553  | ,995   |      |
|                            |                                   | Dindar Değilim            | 1,17788         | ,54625  | ,327   |      |
|                            |                                   | Kesinlikle Dindar Değilim | ,22917          | 1,07935 | 1,000  |      |
| Dindar Değilim             |                                   | Çok Dindarım              | -2,94872*       | ,90735  | ,033   |      |
|                            |                                   | Dindarım                  | -1,29014        | ,53091  | ,208   |      |
|                            |                                   | Kısmen Dindarım           | -1,17788        | ,54625  | ,327   |      |
|                            |                                   | Kesinlikle Dindar Değilim | -,94872         | 1,17753 | ,957   |      |
| Kesinlikle Dindar Değilim  |                                   | Çok Dindarım              | -2,00000        | 1,29996 | ,669   |      |
|                            |                                   | Dindarım                  | -,34142         | 1,07167 | ,999   |      |
|                            |                                   | Kısmen Dindarım           | -,22917         | 1,07935 | 1,000  |      |
|                            |                                   | Dindar Değilim            | ,94872          | 1,17753 | ,957   |      |
| Ahlak Okuryazarlığı Toplam | Çok Dindarım                      | Dindarım                  | ,16667          | ,51564  | ,999   |      |
|                            |                                   | Kısmen Dindarım           | ,56629          | ,52288  | ,882   |      |
|                            |                                   | Dindar Değilim            | 2,06410*        | ,61162  | ,024   |      |
|                            |                                   | Kesinlikle Dindar Değilim | 2,83333*        | ,87627  | ,035   |      |
|                            | Dindarım                          | Çok Dindarım              | -,16667         | ,51564  | ,999   |      |
|                            |                                   | Kısmen Dindarım           | ,39962          | ,16550  | ,214   |      |
|                            |                                   | Dindar Değilim            | 1,89744*        | ,35787  | ,000   |      |
|                            |                                   | Kesinlikle Dindar Değilim | 2,66667*        | ,72238  | ,009   |      |
|                            | Kısmen Dindarım                   | Çok Dindarım              | -,56629         | ,52288  | ,882   |      |
|                            |                                   | Dindarım                  | -,39962         | ,16550  | ,214   |      |
|                            |                                   | Dindar Değilim            | 1,49781*        | ,36821  | ,003   |      |
|                            |                                   | Kesinlikle Dindar Değilim | 2,26705*        | ,72756  | ,047   |      |
|                            | Dindar Değilim                    | Çok Dindarım              | -2,06410*       | ,61162  | ,024   |      |
|                            |                                   | Dindarım                  | -1,89744*       | ,35787  | ,000   |      |
|                            |                                   | Kısmen Dindarım           | -1,49781*       | ,36821  | ,003   |      |
|                            |                                   | Kesinlikle Dindar Değilim | ,76923          | ,79374  | ,919   |      |

|  |                              |                 |           |        |      |
|--|------------------------------|-----------------|-----------|--------|------|
|  | Kesinlikle Dindar<br>Değilim | Çok Dindarım    | -2,83333* | ,87627 | ,035 |
|  |                              | Dindarım        | -2,66667* | ,72238 | ,009 |
|  |                              | Kısmen Dindarım | -2,26705* | ,72756 | ,047 |
|  |                              | Dindar Değilim  | -,76923   | ,79374 | ,919 |

**Tablo 64. Öğrencilerin Dini Bilgilerini Öncelikli Olarak Edindikleri Kaynak ile Din Okuryazarlığı Alt Boyutlarından Aldıkları Puan Arasındaki İlişki**

| ANOVA                                |               |                    |     |                       |       |      |
|--------------------------------------|---------------|--------------------|-----|-----------------------|-------|------|
|                                      |               | Kareler<br>Toplamı | df  | Kareler<br>Ortalaması | F     | Sig. |
| İnanç Okuryazarlığı<br>Toplam        | Gruplar Arası | 464,713            | 7   | 66,388                | 5,759 | ,000 |
|                                      | Gruplar İçi   | 6017,115           | 522 | 11,527                |       |      |
|                                      | Toplam        | 6481,828           | 529 |                       |       |      |
| İbadet Okuryazarlığı<br>Toplam       | Gruplar Arası | 277,117            | 7   | 39,588                | 4,902 | ,000 |
|                                      | Gruplar İçi   | 4215,607           | 522 | 8,076                 |       |      |
|                                      | Toplam        | 4492,725           | 529 |                       |       |      |
| Mezhep Okuryazarlığı<br>Toplam       | Gruplar Arası | 237,914            | 7   | 33,988                | 5,420 | ,000 |
|                                      | Gruplar İçi   | 3266,846           | 521 | 6,270                 |       |      |
|                                      | Toplam        | 3504,760           | 528 |                       |       |      |
| Kıssa Okuryazarlığı<br>Toplam        | Gruplar Arası | 515,239            | 7   | 73,606                | 6,029 | ,000 |
|                                      | Gruplar İçi   | 6361,105           | 521 | 12,209                |       |      |
|                                      | Toplam        | 6876,344           | 528 |                       |       |      |
| Dinler arası<br>Okuryazarlığı Toplam | Gruplar Arası | 128,365            | 7   | 18,338                | 2,737 | ,008 |
|                                      | Gruplar İçi   | 3490,493           | 521 | 6,700                 |       |      |
|                                      | Toplam        | 3618,858           | 528 |                       |       |      |
| Ahlak Okuryazarlığı<br>Toplam        | Gruplar Arası | 57,159             | 7   | 8,166                 | 2,528 | ,015 |
|                                      | Gruplar İçi   | 1683,177           | 521 | 3,231                 |       |      |
|                                      | Toplam        | 1740,336           | 528 |                       |       |      |

#### SCHEFFE

|                               | (I) dini bilgi nereden     | (J) dini bilgi nereden                            | Ortalama<br>Farklılık (I-<br>J) | Standart<br>Hata | Sig. |
|-------------------------------|----------------------------|---|---------------------------------|------------------|------|
| İnanç Okuryazarlığı<br>Toplam | Kura'n kursunu<br>bitirdim | Ailemden edindim                                  | ,69162                          | ,42306           | ,103 |
|                               |                            | Kendi okumaların -<br>dini her türlü kitap-       | 1,45325*                        | ,50992           | ,005 |
|                               |                            | Yazları cami ve kuran<br>kursuna gittim           | ,79188                          | ,41528           | ,057 |
|                               |                            | Televizyon, radyo,<br>gazete, dergi               | 2,02330                         | 1,17207          | ,085 |
|                               |                            | İnternet  | 4,67827*                        | ,83645           | ,000 |
|                               |                            | Cami dışında verilen<br>sohbetlere devam<br>ettim | -,57771                         | ,78544           | ,462 |
|                               |                            | Camide düzenlenen<br>vaaz ve irşad<br>programları | 2,09274                         | 1,23848          | ,092 |
|                               | Ailemden edindim           | Kura'n kursunu<br>bitirdim                        | -,69162                         | ,42306           | ,103 |
|                               |                            | Kendi okumaların -<br>dini her türlü kitap-       | ,76163                          | ,50307           | ,131 |
|                               |                            | Yazları cami ve kuran<br>kursuna gittim           | ,10026                          | ,40684           | ,805 |
|                               |                            | Televizyon, radyo,<br>gazete, dergi               | 1,33167                         | 1,16910          | ,255 |
|                               |                            | İnternet  | 3,98665*                        | ,83229           | ,000 |
|                               |                            | Cami dışında verilen<br>sohbetlere devam          | -1,26934                        | ,78101           | ,105 |

|  |                                      |   |                         |           |         |
|--|--------------------------------------|---|-------------------------|-----------|---------|
|  |                                      | ettim                                       |                         |           |         |
|  |                                      | Camide düzenlenen vaaz ve irşad programları | 1,40112                 | 1,23568   | ,257    |
| Kendi okumaların - dini her türlü kitap- |                                      | Kura'n kursunu bitirdim                     | -1,45325*               | ,50992    | ,005    |
|  |                                      | Ailemden edindim                            | -,76163                 | ,50307    | ,131    |
|  |                                      | Yazları cami ve kuran kursuna gittim        | -,66137                 | ,49654    | ,183    |
|  |                                      | Televizyon, radyo, gazete, dergi            | ,57005                  | 1,20326   | ,636    |
|  |                                      | İnternet                                    | 3,22502*                | ,87963    | ,000    |
|  |                                      | Cami dışında verilen sohbetlere devam ettim | -2,03096*               | ,83127    | ,015    |
|  |                                      | Camide düzenlenen vaaz ve irşad programları | ,63949                  | 1,26805   | ,614    |
|  | Yazları cami ve kuran kursuna gittim |   | Kura'n kursunu bitirdim | -,79188   | ,41528  |
|  |                                      | Ailemden edindim                            | -,10026                 | ,40684    | ,805    |
|  |                                      | Kendi okumaların - dini her türlü kitap-    | ,66137                  | ,49654    | ,183    |
|  |                                      | Televizyon, radyo, gazete, dergi            | 1,23142                 | 1,16631   | ,292    |
|  |                                      | İnternet                                    | 3,88639*                | ,82836    | ,000    |
|  |                                      | Cami dışında verilen sohbetlere devam ettim | -1,36959                | ,77682    | ,078    |
|  |                                      | Camide düzenlenen vaaz ve irşad programları | 1,30086                 | 1,23304   | ,292    |
| Televizyon, radyo, gazete, dergi         |                                      |   | Kura'n kursunu bitirdim | -2,02330  | 1,17207 |
|  |                                      | Ailemden edindim                            | -1,33167                | 1,16910   | ,255    |
|  |                                      | Kendi okumaların - dini her türlü kitap-    | -,57005                 | 1,20326   | ,636    |
|  |                                      | Yazları cami ve kuran kursuna gittim        | -1,23142                | 1,16631   | ,292    |
|  |                                      | İnternet                                    | 2,65497                 | 1,37385   | ,054    |
|  |                                      | Cami dışında verilen sohbetlere devam ettim | -2,60101                | 1,34341   | ,053    |
|  |                                      | Camide düzenlenen vaaz ve irşad programları | ,06944                  | 1,64975   | ,966    |
|  | İnternet                             |   | Kura'n kursunu bitirdim | -4,67827* | ,83645  |
|  |                                      | Ailemden edindim                            | -3,98665*               | ,83229    | ,000    |
|  |                                      | Kendi okumaların - dini her türlü kitap-    | -3,22502*               | ,87963    | ,000    |
|  |                                      | Yazları cami ve kuran kursuna gittim        | -3,88639*               | ,82836    | ,000    |
|  |                                      | Televizyon, radyo, gazete, dergi            | -2,65497                | 1,37385   | ,054    |
|  |                                      | Cami dışında verilen sohbetlere devam ettim | -5,25598*               | 1,06332   | ,000    |
|  |                                      | Camide düzenlenen vaaz ve irşad programları | -2,58553                | 1,43093   | ,071    |

|                             |   |   |           |         |      |
|-----------------------------|---|---|-----------|---------|------|
|                             | Cami dışında verilen sohbetlere devam ettim | Kura'n kursunu bitirdim                     | ,57771    | ,78544  | ,462 |
|                             |   | Ailemden edindim                            | 1,26934   | ,78101  | ,105 |
|                             |   | Kendi okumaların - dini her türlü kitap-    | 2,03096*  | ,83127  | ,015 |
|                             |   | Yazları cami ve kuran kursuna gittim        | 1,36959   | ,77682  | ,078 |
|                             |   | Televizyon, radyo, gazete, dergi            | 2,60101   | 1,34341 | ,053 |
|                             |   | İnternet                                    | 5,25598*  | 1,06332 | ,000 |
|                             |   | Camide düzenlenen vaaz ve irşad programları | 2,67045   | 1,40173 | ,057 |
|                             | Camide düzenlenen vaaz ve irşad programları | Kura'n kursunu bitirdim                     | -2,09274  | 1,23848 | ,092 |
|                             |   | Ailemden edindim                            | -1,40112  | 1,23568 | ,257 |
|                             |   | Kendi okumaların - dini her türlü kitap-    | -,63949   | 1,26805 | ,614 |
|                             |   | Yazları cami ve kuran kursuna gittim        | -1,30086  | 1,23304 | ,292 |
|                             |   | Televizyon, radyo, gazete, dergi            | -,06944   | 1,64975 | ,966 |
|                             |   | İnternet                                    | 2,58553   | 1,43093 | ,071 |
|                             |   | Cami dışında verilen sohbetlere devam ettim | -2,67045  | 1,40173 | ,057 |
| İbadet Okuryazarlığı Toplam | Kura'n kursunu bitirdim                     | Ailemden edindim                            | ,51673    | ,35411  | ,145 |
|                             |   | Kendi okumaların - dini her türlü kitap-    | 1,17637*  | ,42681  | ,006 |
|                             |   | Yazları cami ve kuran kursuna gittim        | ,50350    | ,34760  | ,148 |
|                             |   | Televizyon, radyo, gazete, dergi            | 2,07975*  | ,98104  | ,034 |
|                             |   | İnternet                                    | 3,52419*  | ,70012  | ,000 |
|                             |   | Cami dışında verilen sohbetlere devam ettim | -,47581   | ,65743  | ,470 |
|                             |   | Camide düzenlenen vaaz ve irşad programları | ,64919    | 1,03664 | ,531 |
|                             | Ailemden edindim                            | Kura'n kursunu bitirdim                     | -,51673   | ,35411  | ,145 |
|                             |   | Kendi okumaların - dini her türlü kitap-    | ,65964    | ,42108  | ,118 |
|                             |   | Yazları cami ve kuran kursuna gittim        | -,01323   | ,34053  | ,969 |
|                             |   | Televizyon, radyo, gazete, dergi            | 1,56302   | ,97856  | ,111 |
|                             |   | İnternet                                    | 3,00746*  | ,69664  | ,000 |
|                             |   | Cami dışında verilen sohbetlere devam ettim | -,99254   | ,65372  | ,130 |
|                             |   | Camide düzenlenen vaaz ve irşad programları | ,13246    | 1,03429 | ,898 |
|                             | Kendi okumaların - dini her türlü kitap-    | Kura'n kursunu bitirdim                     | -1,17637* | ,42681  | ,006 |
|                             |   | Ailemden edindim                            | -,65964   | ,42108  | ,118 |
|                             |   | Yazları cami ve kuran kursuna gittim        | -,67286   | ,41562  | ,106 |
|                             |   | Televizyon, radyo,                          | ,90338    | 1,00716 | ,370 |

|  |   |   |           |         |      |
|--|---|---|-----------|---------|------|
|  |   | gazete, dergi                               |           |         |      |
|  |   | İnternet                                    | 2,34783*  | ,73627  | ,002 |
|  |   | Cami dışında verilen sohbetlere devam ettim | -1,65217* | ,69579  | ,018 |
|  |   | Camide düzenlenen vaaz ve irşad programları | -,52717   | 1,06138 | ,620 |
|  | Yazları cami ve kuran kursuna gittim        | Kura'n kursunu bitirdim                     | -,50350   | ,34760  | ,148 |
|  |   | Ailemden edindim                            | ,01323    | ,34053  | ,969 |
|  |   | Kendi okumaların - dini her türlü kitap-    | ,67286    | ,41562  | ,106 |
|  |   | Televizyon, radyo, gazete, dergi            | 1,57625   | ,97623  | ,107 |
|  |   | İnternet                                    | 3,02069*  | ,69336  | ,000 |
|  |   | Cami dışında verilen sohbetlere devam ettim | -,97931   | ,65022  | ,133 |
|  |   | Camide düzenlenen vaaz ve irşad programları | ,14569    | 1,03208 | ,888 |
|  | Televizyon, radyo, gazete, dergi            | Kura'n kursunu bitirdim                     | -2,07975* | ,98104  | ,034 |
|  |   | Ailemden edindim                            | -1,56302  | ,97856  | ,111 |
|  |   | Kendi okumaların - dini her türlü kitap-    | -,90338   | 1,00716 | ,370 |
|  |   | Yazları cami ve kuran kursuna gittim        | -1,57625  | ,97623  | ,107 |
|  |   | İnternet                                    | 1,44444   | 1,14994 | ,210 |
|  |   | Cami dışında verilen sohbetlere devam ettim | -2,55556* | 1,12446 | ,023 |
|  |   | Camide düzenlenen vaaz ve irşad programları | -1,43056  | 1,38087 | ,301 |
|  | İnternet                                    | Kura'n kursunu bitirdim                     | -3,52419* | ,70012  | ,000 |
|  |   | Ailemden edindim                            | -3,00746* | ,69664  | ,000 |
|  |   | Kendi okumaların - dini her türlü kitap-    | -2,34783* | ,73627  | ,002 |
|  |   | Yazları cami ve kuran kursuna gittim        | -3,02069* | ,69336  | ,000 |
|  |   | Televizyon, radyo, gazete, dergi            | -1,44444  | 1,14994 | ,210 |
|  |   | Cami dışında verilen sohbetlere devam ettim | -4,00000* | ,89002  | ,000 |
|  |   | Camide düzenlenen vaaz ve irşad programları | -2,87500* | 1,19772 | ,017 |
|  | Cami dışında verilen sohbetlere devam ettim | Kura'n kursunu bitirdim                     | ,47581    | ,65743  | ,470 |
|  |   | Ailemden edindim                            | ,99254    | ,65372  | ,130 |
|  |   | Kendi okumaların - dini her türlü kitap-    | 1,65217*  | ,69579  | ,018 |
|  |   | Yazları cami ve kuran kursuna gittim        | ,97931    | ,65022  | ,133 |
|  |   | Televizyon, radyo, gazete, dergi            | 2,55556*  | 1,12446 | ,023 |
|  |   | İnternet                                    | 4,00000*  | ,89002  | ,000 |

|                             |   |   |                         |         |        |
|-----------------------------|---|---|-------------------------|---------|--------|
|                             |   | Camide düzenlenen vaaz ve irşad programları   | 1,12500                 | 1,17327 | ,338   |
|                             | Camide düzenlenen vaaz ve irşad programları   | Kura'n kursunu bitirdim                       | -,64919                 | 1,03664 | ,531   |
|                             |   | Ailemden edindim                              | -,13246                 | 1,03429 | ,898   |
|                             |   | Kendi okumaların - dini her türlü kitap-      | ,52717                  | 1,06138 | ,620   |
|                             |   | Yazları cami ve kuran kursuna gittim          | -,14569                 | 1,03208 | ,888   |
|                             |   | Televizyon, radyo, gazete, dergi              | 1,43056                 | 1,38087 | ,301   |
|                             |   | İnternet                                      | 2,87500*                | 1,19772 | ,017   |
|                             |   | Camide dışında verilen sohbetlere devam ettim | -1,12500                | 1,17327 | ,338   |
| Mezhep Okuryazarlığı Toplam |   | Kura'n kursunu bitirdim                       | Ailemden edindim        | ,53117  | ,31203 |
|                             | Kendi okumaların - dini her türlü kitap-      |   | ,55598                  | ,37786  | ,142   |
|                             | Yazları cami ve kuran kursuna gittim          |   | ,60395*                 | ,30629  | ,049   |
|                             | Televizyon, radyo, gazete, dergi              |   | 1,55108                 | ,86445  | ,073   |
|                             | İnternet                                      |   | 2,58616*                | ,61692  | ,000   |
|                             | Camide dışında verilen sohbetlere devam ettim |   | -1,78226*               | ,57929  | ,002   |
|                             | Camide düzenlenen vaaz ve irşad programları   |   | ,09274                  | ,91343  | ,919   |
|                             | Ailemden edindim                              | Kura'n kursunu bitirdim                       | -,53117                 | ,31203  | ,089   |
|                             |   | Kendi okumaların - dini her türlü kitap-      | ,02480                  | ,37283  | ,947   |
|                             |   | Yazları cami ve kuran kursuna gittim          | ,07277                  | ,30006  | ,808   |
|                             |   | Televizyon, radyo, gazete, dergi              | 1,01990                 | ,86226  | ,237   |
|                             |   | İnternet                                      | 2,05499*                | ,61385  | ,001   |
|                             |   | Camide dışında verilen sohbetlere devam ettim | -2,31343*               | ,57603  | ,000   |
|                             |   | Camide düzenlenen vaaz ve irşad programları   | -,43843                 | ,91136  | ,631   |
|                             |   | Kendi okumaların - dini her türlü kitap-      | Kura'n kursunu bitirdim | -,55598 | ,37786 |
|                             | Ailemden edindim                              |   | -,02480                 | ,37283  | ,947   |
|                             | Yazları cami ve kuran kursuna gittim          |   | ,04797                  | ,36804  | ,896   |
|                             | Televizyon, radyo, gazete, dergi              |   | ,99510                  | ,88821  | ,263   |
|                             | İnternet                                      |   | 2,03019*                | ,64979  | ,002   |
|                             | Camide dışında verilen sohbetlere devam ettim |   | -2,33824*               | ,61419  | ,000   |
|                             | Camide düzenlenen vaaz ve irşad programları   |   | -,46324                 | ,93595  | ,621   |
|                             | Yazları cami ve kuran kursuna gittim          |   | -,60395*                | ,30629  | ,049   |

|  |   |   |           |         |      |
|--|---|---|-----------|---------|------|
|  |   | Ailemden edindim                            | -,07277   | ,30006  | ,808 |
|  |   | Kendi okumaların - dini her türlü kitap-    | -,04797   | ,36804  | ,896 |
|  |   | Televizyon, radyo, gazete, dergi            | ,94713    | ,86020  | ,271 |
|  |   | İnternet                                    | 1,98221*  | ,61095  | ,001 |
|  |   | Cami dışında verilen sohbetlere devam ettim | -2,38621* | ,57294  | ,000 |
|  |   | Camide düzenlenen vaaz ve irşad programları | -,51121   | ,90942  | ,574 |
|  | Televizyon, radyo, gazete, dergi            | Kura'n kursunu bitirdim                     | -1,55108  | ,86445  | ,073 |
|  |   | Ailemden edindim                            | -1,01990  | ,86226  | ,237 |
|  |   | Kendi okumaların - dini her türlü kitap-    | -,99510   | ,88821  | ,263 |
|  |   | Yazları cami ve kuran kursuna gittim        | -,94713   | ,86020  | ,271 |
|  |   | İnternet                                    | 1,03509   | 1,01327 | ,307 |
|  |   | Cami dışında verilen sohbetlere devam ettim | -3,33333* | ,99082  | ,001 |
|  |   | Camide düzenlenen vaaz ve irşad programları | -1,45833  | 1,21676 | ,231 |
|  | İnternet                                    | Kura'n kursunu bitirdim                     | -2,58616* | ,61692  | ,000 |
|  |   | Ailemden edindim                            | -2,05499* | ,61385  | ,001 |
|  |   | Kendi okumaların - dini her türlü kitap-    | -2,03019* | ,64979  | ,002 |
|  |   | Yazları cami ve kuran kursuna gittim        | -1,98221* | ,61095  | ,001 |
|  |   | Televizyon, radyo, gazete, dergi            | -1,03509  | 1,01327 | ,307 |
|  |   | Cami dışında verilen sohbetlere devam ettim | -4,36842* | ,78424  | ,000 |
|  |   | Camide düzenlenen vaaz ve irşad programları | -2,49342* | 1,05537 | ,019 |
|  | Camide düzenlenen vaaz ve irşad programları | Kura'n kursunu bitirdim                     | 1,78226*  | ,57929  | ,002 |
|  |   | Ailemden edindim                            | 2,31343*  | ,57603  | ,000 |
|  |   | Kendi okumaların - dini her türlü kitap-    | 2,33824*  | ,61419  | ,000 |
|  |   | Yazları cami ve kuran kursuna gittim        | 2,38621*  | ,57294  | ,000 |
|  |   | Televizyon, radyo, gazete, dergi            | 3,33333*  | ,99082  | ,001 |
|  |   | İnternet                                    | 4,36842*  | ,78424  | ,000 |
|  |   | Camide düzenlenen vaaz ve irşad programları | 1,87500   | 1,03383 | ,070 |
|  | Camide düzenlenen vaaz ve irşad programları | Kura'n kursunu bitirdim                     | -,09274   | ,91343  | ,919 |
|  |   | Ailemden edindim                            | ,43843    | ,91136  | ,631 |
|  |   | Kendi okumaların - dini her türlü kitap-    | ,46324    | ,93595  | ,621 |
|  |   | Yazları cami ve kuran kursuna gittim        | ,51121    | ,90942  | ,574 |



|                               |   |   |                         |           |        |
|-------------------------------|---|---|-------------------------|-----------|--------|
|                               |   | Televizyon, radyo, gazete, dergi            | 1,45833                 | 1,21676   | ,231   |
|                               |   | İnternet                                    | 2,49342*                | 1,05537   | ,019   |
|                               |   | Cami dışında verilen sohbetlere devam ettim | -1,87500                | 1,03383   | ,070   |
| Kıssa Okuryazarlığı<br>Toplam | Kura'n kursunu bitirdim                     | Ailemden edindim                            | 1,20522*                | ,43541    | ,006   |
|                               |   | Kendi okumaların - dini her türlü kitap-    | 1,61765*                | ,52727    | ,002   |
|                               |   | Yazları cami ve kuran kursuna gittim        | 1,28793*                | ,42739    | ,003   |
|                               |   | Televizyon, radyo, gazete, dergi            | 1,63889                 | 1,20626   | ,175   |
|                               |   | İnternet                                    | 4,27632*                | ,86085    | ,000   |
|                               |   | Cami dışında verilen sohbetlere devam ettim | -1,43182                | ,80835    | ,077   |
|                               |   | Camide düzenlenen vaaz ve irşad programları | 2,12500                 | 1,27461   | ,096   |
|                               |   | Ailemden edindim                            | -1,20522*               | ,43541    | ,006   |
|                               | Ailemden edindim                            | Kura'n kursunu bitirdim                     | -1,20522*               | ,43541    | ,006   |
|                               |   | Kendi okumaların - dini her türlü kitap-    | ,41242                  | ,52025    | ,428   |
|                               |   | Yazları cami ve kuran kursuna gittim        | ,08271                  | ,41871    | ,843   |
|                               |   | Televizyon, radyo, gazete, dergi            | ,43367                  | 1,20321   | ,719   |
|                               |   | İnternet                                    | 3,07109*                | ,85657    | ,000   |
|                               |   | Cami dışında verilen sohbetlere devam ettim | -2,63704*               | ,80380    | ,001   |
|                               |   | Camide düzenlenen vaaz ve irşad programları | ,91978                  | 1,27173   | ,470   |
|                               |   | Kendi okumaların - dini her türlü kitap-    | Kura'n kursunu bitirdim | -1,61765* | ,52727 |
|                               | Ailemden edindim                            |   | -,41242                 | ,52025    | ,428   |
|                               | Yazları cami ve kuran kursuna gittim        |   | -,32972                 | ,51357    | ,521   |
|                               | Televizyon, radyo, gazete, dergi            |   | ,02124                  | 1,23942   | ,986   |
|                               | İnternet                                    |   | 2,65867*                | ,90673    | ,004   |
|                               | Cami dışında verilen sohbetlere devam ettim |   | -3,04947*               | ,85704    | ,000   |
|                               | Camide düzenlenen vaaz ve irşad programları |   | ,50735                  | 1,30603   | ,698   |
|                               | Yazları cami ve kuran kursuna gittim        |   | Kura'n kursunu bitirdim | -1,28793* | ,42739 |
|                               |   | Ailemden edindim                            | -,08271                 | ,41871    | ,843   |
|                               |   | Kendi okumaların - dini her türlü kitap-    | ,32972                  | ,51357    | ,521   |
|                               |   | Televizyon, radyo, gazete, dergi            | ,35096                  | 1,20034   | ,770   |
|                               |   | İnternet                                    | 2,98838*                | ,85253    | ,000   |
|                               |   | Cami dışında verilen sohbetlere devam ettim | -2,71975*               | ,79948    | ,001   |
| Camide düzenlenen             |   | ,83707                                      | 1,26901                 | ,510      |        |

|                                   |   |   |                         |           |         |
|-----------------------------------|---|---|-------------------------|-----------|---------|
|                                   |   | vaaz ve irşad programları                   |                         |           |         |
|                                   | Televizyon, radyo, gazete, dergi            | Kura'n kursunu bitirdim                     | -1,63889                | 1,20626   | ,175    |
|                                   |   | Ailemden edindim                            | -,43367                 | 1,20321   | ,719    |
|                                   |   | Kendi okumaların - dini her türlü kitap-    | -,02124                 | 1,23942   | ,986    |
|                                   |   | Yazları cami ve kuran kursuna gittim        | -,35096                 | 1,20034   | ,770    |
|                                   |   | İnternet                                    | 2,63743                 | 1,41393   | ,063    |
|                                   |   | Cami dışında verilen sohbetlere devam ettim | -3,07071*               | 1,38260   | ,027    |
|                                   |   | Camide düzenlenen vaaz ve irşad programları | ,48611                  | 1,69787   | ,775    |
|                                   |   | İnternet                                    | Kura'n kursunu bitirdim | -4,27632* | ,86085  |
|                                   | Ailemden edindim                            |   | -3,07109*               | ,85657    | ,000    |
|                                   | Kendi okumaların - dini her türlü kitap-    |   | -2,65867*               | ,90673    | ,004    |
|                                   | Yazları cami ve kuran kursuna gittim        |   | -2,98838*               | ,85253    | ,000    |
|                                   | Televizyon, radyo, gazete, dergi            |   | -2,63743                | 1,41393   | ,063    |
|                                   | Cami dışında verilen sohbetlere devam ettim |   | -5,70813*               | 1,09434   | ,000    |
|                                   | Camide düzenlenen vaaz ve irşad programları |   | -2,15132                | 1,47268   | ,145    |
|                                   | Cami dışında verilen sohbetlere devam ettim |   | Kura'n kursunu bitirdim | 1,43182   | ,80835  |
|                                   |   | Ailemden edindim                            | 2,63704*                | ,80380    | ,001    |
|                                   |   | Kendi okumaların - dini her türlü kitap-    | 3,04947*                | ,85704    | ,000    |
|                                   |   | Yazları cami ve kuran kursuna gittim        | 2,71975*                | ,79948    | ,001    |
|                                   |   | Televizyon, radyo, gazete, dergi            | 3,07071*                | 1,38260   | ,027    |
|                                   |   | İnternet                                    | 5,70813*                | 1,09434   | ,000    |
|                                   |   | Camide düzenlenen vaaz ve irşad programları | 3,55682*                | 1,44262   | ,014    |
|                                   |   | Camide düzenlenen vaaz ve irşad programları | Kura'n kursunu bitirdim | -2,12500  | 1,27461 |
|                                   | Ailemden edindim                            |   | -,91978                 | 1,27173   | ,470    |
|                                   | Kendi okumaların - dini her türlü kitap-    |   | -,50735                 | 1,30603   | ,698    |
|                                   | Yazları cami ve kuran kursuna gittim        |   | -,83707                 | 1,26901   | ,510    |
|                                   | Televizyon, radyo, gazete, dergi            |   | -,48611                 | 1,69787   | ,775    |
|                                   | İnternet                                    |   | 2,15132                 | 1,47268   | ,145    |
|                                   | Cami dışında verilen sohbetlere devam ettim |   | -3,55682*               | 1,44262   | ,014    |
| Dinler arası Okuryazarlığı Toplam | Kura'n kursunu bitirdim                     |   | Ailemden edindim        | ,76372*   | ,32253  |
|                                   |   | Kendi okumaların - dini her türlü kitap-    | ,54269                  | ,39058    | ,165    |
|                                   |   | Yazları cami ve kuran                       | ,98904*                 | ,31660    | ,002    |

|  |  |   |           |         |      |
|--|--|---|-----------|---------|------|
|  |  | kursuna gittim                              |           |         |      |
|  |  | Televizyon, radyo, gazete, dergi            | ,95609    | ,89355  | ,285 |
|  |  | İnternet                                    | 1,78650*  | ,63768  | ,005 |
|  |  | Cami dışında verilen sohbetlere devam ettim | -,35704   | ,59880  | ,551 |
|  |  | Camide düzenlenen vaaz ve irşad programları | 1,73387   | ,94418  | ,067 |
|  | Ailemden edindim                         | Kura'n kursunu bitirdim                     | -,76372*  | ,32253  | ,018 |
|  |  | Kendi okumaların - dini her türlü kitap-    | -,22103   | ,38538  | ,567 |
|  |  | Yazları cami ve kuran kursuna gittim        | ,22532    | ,31016  | ,468 |
|  |  | Televizyon, radyo, gazete, dergi            | ,19237    | ,89129  | ,829 |
|  |  | İnternet                                    | 1,02278   | ,63451  | ,108 |
|  |  | Cami dışında verilen sohbetlere devam ettim | -1,12076  | ,59542  | ,060 |
|  |  | Camide düzenlenen vaaz ve irşad programları | ,97015    | ,94204  | ,304 |
|  | Kendi okumaların - dini her türlü kitap- | Kura'n kursunu bitirdim                     | -,54269   | ,39058  | ,165 |
|  |  | Ailemden edindim                            | ,22103    | ,38538  | ,567 |
|  |  | Yazları cami ve kuran kursuna gittim        | ,44635    | ,38043  | ,241 |
|  |  | Televizyon, radyo, gazete, dergi            | ,41340    | ,91811  | ,653 |
|  |  | İnternet                                    | 1,24381   | ,67167  | ,065 |
|  |  | Cami dışında verilen sohbetlere devam ettim | -,89973   | ,63486  | ,157 |
|  |  | Camide düzenlenen vaaz ve irşad programları | 1,19118   | ,96746  | ,219 |
|  | Yazları cami ve kuran kursuna gittim     | Kura'n kursunu bitirdim                     | -,98904*  | ,31660  | ,002 |
|  |  | Ailemden edindim                            | -,22532   | ,31016  | ,468 |
|  |  | Kendi okumaların - dini her türlü kitap-    | -,44635   | ,38043  | ,241 |
|  |  | Televizyon, radyo, gazete, dergi            | -,03295   | ,88916  | ,970 |
|  |  | İnternet                                    | ,79746    | ,63152  | ,207 |
|  |  | Cami dışında verilen sohbetlere devam ettim | -1,34608* | ,59223  | ,023 |
|  |  | Camide düzenlenen vaaz ve irşad programları | ,74483    | ,94003  | ,429 |
|  | Televizyon, radyo, gazete, dergi         | Kura'n kursunu bitirdim                     | -,95609   | ,89355  | ,285 |
|  |  | Ailemden edindim                            | -,19237   | ,89129  | ,829 |
|  |  | Kendi okumaların - dini her türlü kitap-    | -,41340   | ,91811  | ,653 |
|  |  | Yazları cami ve kuran kursuna gittim        | ,03295    | ,88916  | ,970 |
|  |  | İnternet                                    | ,83041    | 1,04738 | ,428 |

|                            |   |   |           |         |      |
|----------------------------|---|---|-----------|---------|------|
|                            |   | Cami dışında verilen sohbetlere devam ettim | -1,31313  | 1,02417 | ,200 |
|                            |   | Camide düzenlenen vaaz ve irşad programları | ,77778    | 1,25772 | ,537 |
|                            | İnternet                                    | Kura'n kursunu bitirdim                     | -1,78650* | ,63768  | ,005 |
|                            |   | Ailemden edindim                            | -1,02278  | ,63451  | ,108 |
|                            |   | Kendi okumaların - dini her türlü kitap-    | -1,24381  | ,67167  | ,065 |
|                            |   | Yazları cami ve kuran kursuna gittim        | -,79746   | ,63152  | ,207 |
|                            |   | Televizyon, radyo, gazete, dergi            | -,83041   | 1,04738 | ,428 |
|                            |   | Cami dışında verilen sohbetlere devam ettim | -2,14354* | ,81064  | ,008 |
|                            |   | Camide düzenlenen vaaz ve irşad programları | -,05263   | 1,09090 | ,962 |
|                            | Cami dışında verilen sohbetlere devam ettim | Kura'n kursunu bitirdim                     | ,35704    | ,59880  | ,551 |
|                            |   | Ailemden edindim                            | 1,12076   | ,59542  | ,060 |
|                            |   | Kendi okumaların - dini her türlü kitap-    | ,89973    | ,63486  | ,157 |
|                            |   | Yazları cami ve kuran kursuna gittim        | 1,34608*  | ,59223  | ,023 |
|                            |   | Televizyon, radyo, gazete, dergi            | 1,31313   | 1,02417 | ,200 |
|                            |   | İnternet                                    | 2,14354*  | ,81064  | ,008 |
|                            |   | Camide düzenlenen vaaz ve irşad programları | 2,09091   | 1,06863 | ,051 |
|                            | Camide düzenlenen vaaz ve irşad programları | Kura'n kursunu bitirdim                     | -1,73387  | ,94418  | ,067 |
|                            |   | Ailemden edindim                            | -,97015   | ,94204  | ,304 |
|                            |   | Kendi okumaların - dini her türlü kitap-    | -1,19118  | ,96746  | ,219 |
|                            |   | Yazları cami ve kuran kursuna gittim        | -,74483   | ,94003  | ,429 |
|                            |   | Televizyon, radyo, gazete, dergi            | -,77778   | 1,25772 | ,537 |
|                            |   | İnternet                                    | ,05263    | 1,09090 | ,962 |
|                            |   | Cami dışında verilen sohbetlere devam ettim | -2,09091  | 1,06863 | ,051 |
| Ahlak Okuryazarlığı Toplam | Kura'n kursunu bitirdim                     | Ailemden edindim                            | ,13854    | ,22397  | ,536 |
|                            |   | Kendi okumaların - dini her türlü kitap-    | ,17410    | ,27123  | ,521 |
|                            |   | Yazları cami ve kuran kursuna gittim        | ,14266    | ,21985  | ,517 |
|                            |   | Televizyon, radyo, gazete, dergi            | ,55645    | ,62050  | ,370 |
|                            |   | İnternet                                    | 1,66171*  | ,44282  | ,000 |
|                            |   | Cami dışında verilen sohbetlere devam ettim | -,39809   | ,41582  | ,339 |
|                            |   | Camide düzenlenen vaaz ve irşad programları | -,44355   | ,65566  | ,499 |

|  |  |   |           |        |      |
|--|--|---|-----------|--------|------|
|  | Ailemden edindim                         | Kura'n kursunu bitirdim                     | -,13854   | ,22397 | ,536 |
|  |  | Kendi okumaların - dini her türlü kitap-    | ,03556    | ,26762 | ,894 |
|  |  | Yazları cami ve kuran kursuna gittim        | ,00412    | ,21538 | ,985 |
|  |  | Televizyon, radyo, gazete, dergi            | ,41791    | ,61893 | ,500 |
|  |  | İnternet                                    | 1,52317*  | ,44062 | ,001 |
|  |  | Cami dışında verilen sohbetlere devam ettim | -,53664   | ,41347 | ,195 |
|  |  | Camide düzenlenen vaaz ve irşad programları | -,58209   | ,65417 | ,374 |
|  | Kendi okumaların - dini her türlü kitap- | Kura'n kursunu bitirdim                     | -,17410   | ,27123 | ,521 |
|  |  | Ailemden edindim                            | -,03556   | ,26762 | ,894 |
|  |  | Yazları cami ve kuran kursuna gittim        | -,03144   | ,26418 | ,905 |
|  |  | Televizyon, radyo, gazete, dergi            | ,38235    | ,63755 | ,549 |
|  |  | İnternet                                    | 1,48762*  | ,46642 | ,002 |
|  |  | Cami dışında verilen sohbetlere devam ettim | -,57219   | ,44086 | ,195 |
|  |  | Camide düzenlenen vaaz ve irşad programları | -,61765   | ,67182 | ,358 |
|  | Yazları cami ve kuran kursuna gittim     | Kura'n kursunu bitirdim                     | -,14266   | ,21985 | ,517 |
|  |  | Ailemden edindim                            | -,00412   | ,21538 | ,985 |
|  |  | Kendi okumaların - dini her türlü kitap-    | ,03144    | ,26418 | ,905 |
|  |  | Televizyon, radyo, gazete, dergi            | ,41379    | ,61745 | ,503 |
|  |  | İnternet                                    | 1,51906*  | ,43854 | ,001 |
|  |  | Cami dışında verilen sohbetlere devam ettim | -,54075   | ,41125 | ,189 |
|  |  | Camide düzenlenen vaaz ve irşad programları | -,58621   | ,65277 | ,370 |
|  | Televizyon, radyo, gazete, dergi         | Kura'n kursunu bitirdim                     | -,55645   | ,62050 | ,370 |
|  |  | Ailemden edindim                            | -,41791   | ,61893 | ,500 |
|  |  | Kendi okumaların - dini her türlü kitap-    | -,38235   | ,63755 | ,549 |
|  |  | Yazları cami ve kuran kursuna gittim        | -,41379   | ,61745 | ,503 |
|  |  | İnternet                                    | 1,10526   | ,72732 | ,129 |
|  |  | Cami dışında verilen sohbetlere devam ettim | -,95455   | ,71120 | ,180 |
|  |  | Camide düzenlenen vaaz ve irşad programları | -1,00000  | ,87338 | ,253 |
|  | İnternet                                 | Kura'n kursunu bitirdim                     | -1,66171* | ,44282 | ,000 |
|  |  | Ailemden edindim                            | -1,52317* | ,44062 | ,001 |
|  |  | Kendi okumaların -                          | -1,48762* | ,46642 | ,002 |

|  |   |   |           |        |      |
|--|---|---|-----------|--------|------|
|  |   | dini her türlü kitap-                       |           |        |      |
|  |   | Yazları cami ve kuran kursuna gittim        | -1,51906* | ,43854 | ,001 |
|  |   | Televizyon, radyo, gazete, dergi            | -1,10526  | ,72732 | ,129 |
|  |   | Cami dışında verilen sohbetlere devam ettim | -2,05981* | ,56292 | ,000 |
|  |   | Camide düzenlenen vaaz ve irşad programları | -2,10526* | ,75754 | ,006 |
|  | Cami dışında verilen sohbetlere devam ettim | Kura'n kursunu bitirdim                     | ,39809    | ,41582 | ,339 |
|  |   | Ailemden edindim                            | ,53664    | ,41347 | ,195 |
|  |   | Kendi okumaların - dini her türlü kitap-    | ,57219    | ,44086 | ,195 |
|  |   | Yazları cami ve kuran kursuna gittim        | ,54075    | ,41125 | ,189 |
|  |   | Televizyon, radyo, gazete, dergi            | ,95455    | ,71120 | ,180 |
|  |   | İnternet                                    | 2,05981*  | ,56292 | ,000 |
|  |   | Camide düzenlenen vaaz ve irşad programları | -,04545   | ,74208 | ,951 |
|  | Camide düzenlenen vaaz ve irşad programları | Kura'n kursunu bitirdim                     | ,44355    | ,65566 | ,499 |
|  |   | Ailemden edindim                            | ,58209    | ,65417 | ,374 |
|  |   | Kendi okumaların - dini her türlü kitap-    | ,61765    | ,67182 | ,358 |
|  |   | Yazları cami ve kuran kursuna gittim        | ,58621    | ,65277 | ,370 |
|  |   | Televizyon, radyo, gazete, dergi            | 1,00000   | ,87338 | ,253 |
|  |   | İnternet                                    | 2,10526*  | ,75754 | ,006 |
|  |   | Cami dışında verilen sohbetlere devam ettim | ,04545    | ,74208 | ,951 |

**Tablo 65. Öğrencilerin Dini Aidiyetleri ile Din Okuryazarlığı Alt Boyutlarından Aldıkları Puan Arasındaki İlişki**

|                                   |               | ANOVA           |     |                    |        |      |
|-----------------------------------|---------------|-----------------|-----|--------------------|--------|------|
|                                   |               | Kareler Toplamı | df  | Kareler Ortalaması | F      | Sig. |
| İnanç Okuryazarlığı Toplam        | Gruplar Arası | 229,773         | 3   | 76,591             | 6,444  | ,000 |
|                                   | Gruplar İçi   | 6252,055        | 526 | 11,886             |        |      |
|                                   | Toplam        | 6481,828        | 529 |                    |        |      |
| İbadet Okuryazarlığı Toplam       | Gruplar Arası | 396,847         | 3   | 132,282            | 16,988 | ,000 |
|                                   | Gruplar İçi   | 4095,877        | 526 | 7,787              |        |      |
|                                   | Toplam        | 4492,725        | 529 |                    |        |      |
| Mezhep Okuryazarlığı Toplam       | Gruplar Arası | 57,509          | 3   | 19,170             | 2,919  | ,034 |
|                                   | Gruplar İçi   | 3447,251        | 525 | 6,566              |        |      |
|                                   | Toplam        | 3504,760        | 528 |                    |        |      |
| Kıssa Okuryazarlığı Toplam        | Gruplar Arası | 232,414         | 3   | 77,471             | 6,122  | ,000 |
|                                   | Gruplar İçi   | 6643,930        | 525 | 12,655             |        |      |
|                                   | Toplam        | 6876,344        | 528 |                    |        |      |
| Dinler arası Okuryazarlığı Toplam | Gruplar Arası | 23,964          | 3   | 7,988              | 1,167  | ,322 |
|                                   | Gruplar İçi   | 3594,894        | 525 | 6,847              |        |      |
|                                   | Toplam        | 3618,858        | 528 |                    |        |      |

|                            |               |          |     |        |       |      |
|----------------------------|---------------|----------|-----|--------|-------|------|
| Ahlak Okuryazarlığı Toplam | Gruplar Arası | 76,414   | 3   | 25,471 | 8,037 | ,000 |
|                            | Gruplar İçi   | 1663,923 | 525 | 3,169  |       |      |
|                            | Toplam        | 1740,336 | 528 |        |       |      |

## SCHEFFE

|                                   | (I) dini aidiyet | (J) dini aidiyet | Ortalama Farklılık (I-J) | Standart Hata | Sig. |
|-----------------------------------|------------------|------------------|--------------------------|---------------|------|
| İnanç Okuryazarlığı Toplam        | Sünni            | Alevi            | 1,59837                  | 1,54965       | ,786 |
|                                   |                  | Ateist           | 7,04837*                 | 1,73081       | ,001 |
|                                   |                  | Diğer            | ,93170                   | ,64839        | ,559 |
|                                   | Alevi            | Sünni            | -1,59837                 | 1,54965       | ,786 |
|                                   |                  | Ateist           | 5,45000                  | 2,31273       | ,137 |
|                                   |                  | Diğer            | -,66667                  | 1,66536       | ,984 |
|                                   | Ateist           | Sünni            | -7,04837*                | 1,73081       | ,001 |
|                                   |                  | Alevi            | -5,45000                 | 2,31273       | ,137 |
|                                   |                  | Diğer            | -6,11667*                | 1,83513       | ,012 |
|                                   | Diğer            | Sünni            | -,93170                  | ,64839        | ,559 |
|                                   |                  | Alevi            | ,66667                   | 1,66536       | ,984 |
|                                   |                  | Ateist           | 6,11667*                 | 1,83513       | ,012 |
| İbadet Okuryazarlığı Toplam       | Sünni            | Alevi            | ,87332                   | 1,25428       | ,922 |
|                                   |                  | Ateist           | 9,82332*                 | 1,40092       | ,000 |
|                                   |                  | Diğer            | ,70665                   | ,52481        | ,612 |
|                                   | Alevi            | Sünni            | -,87332                  | 1,25428       | ,922 |
|                                   |                  | Ateist           | 8,95000*                 | 1,87192       | ,000 |
|                                   |                  | Diğer            | -,16667                  | 1,34794       | ,999 |
|                                   | Ateist           | Sünni            | -9,82332*                | 1,40092       | ,000 |
|                                   |                  | Alevi            | -8,95000*                | 1,87192       | ,000 |
|                                   |                  | Diğer            | -9,11667*                | 1,48535       | ,000 |
|                                   | Diğer            | Sünni            | -,70665                  | ,52481        | ,612 |
|                                   |                  | Alevi            | ,16667                   | 1,34794       | ,999 |
|                                   |                  | Ateist           | 9,11667*                 | 1,48535       | ,000 |
| Mezhep Okuryazarlığı Toplam       | Sünni            | Alevi            | ,28163                   | 1,15180       | ,996 |
|                                   |                  | Ateist           | 2,63163                  | 1,28645       | ,243 |
|                                   |                  | Diğer            | 1,04830                  | ,48195        | ,194 |
|                                   | Alevi            | Sünni            | -,28163                  | 1,15180       | ,996 |
|                                   |                  | Ateist           | 2,35000                  | 1,71895       | ,600 |
|                                   |                  | Diğer            | ,76667                   | 1,23779       | ,944 |
|                                   | Ateist           | Sünni            | -2,63163                 | 1,28645       | ,243 |
|                                   |                  | Alevi            | -2,35000                 | 1,71895       | ,600 |
|                                   |                  | Diğer            | -1,58333                 | 1,36397       | ,718 |
|                                   | Diğer            | Sünni            | -1,04830                 | ,48195        | ,194 |
|                                   |                  | Alevi            | -,76667                  | 1,23779       | ,944 |
|                                   |                  | Ateist           | 1,58333                  | 1,36397       | ,718 |
| Kıssa Okuryazarlığı Toplam        | Sünni            | Alevi            | 1,86122                  | 1,59901       | ,716 |
|                                   |                  | Ateist           | 6,86122*                 | 1,78595       | ,002 |
|                                   |                  | Diğer            | 1,09456                  | ,66908        | ,445 |
|                                   | Alevi            | Sünni            | -1,86122                 | 1,59901       | ,716 |
|                                   |                  | Ateist           | 5,00000                  | 2,38638       | ,224 |
|                                   |                  | Diğer            | -,76667                  | 1,71839       | ,978 |
|                                   | Ateist           | Sünni            | -6,86122*                | 1,78595       | ,002 |
|                                   |                  | Alevi            | -5,00000                 | 2,38638       | ,224 |
|                                   |                  | Diğer            | -5,76667*                | 1,89357       | ,027 |
|                                   | Diğer            | Sünni            | -1,09456                 | ,66908        | ,445 |
|                                   |                  | Alevi            | ,76667                   | 1,71839       | ,978 |
|                                   |                  | Ateist           | 5,76667*                 | 1,89357       | ,027 |
| Dinler arası Okuryazarlığı Toplam | Sünni            | Alevi            | ,56735                   | 1,17620       | ,972 |
|                                   |                  | Ateist           | ,91735                   | 1,31371       | ,922 |
|                                   |                  | Diğer            | ,83401                   | ,49216        | ,413 |

|                            |        |        |           |         |       |
|----------------------------|--------|--------|-----------|---------|-------|
|                            | Alevi  | Sünni  | -,56735   | 1,17620 | ,972  |
|                            |        | Ateist | ,35000    | 1,75537 | ,998  |
|                            |        | Diğer  | ,26667    | 1,26401 | ,998  |
|                            | Ateist | Sünni  | -,91735   | 1,31371 | ,922  |
|                            |        | Alevi  | -,35000   | 1,75537 | ,998  |
|                            |        | Diğer  | -,08333   | 1,39288 | 1,000 |
|                            | Diğer  | Sünni  | -,83401   | ,49216  | ,413  |
|                            |        | Alevi  | -,26667   | 1,26401 | ,998  |
|                            |        | Ateist | ,08333    | 1,39288 | 1,000 |
| Ahlak Okuryazarlığı Toplam | Sünni  | Alevi  | ,47551    | ,80021  | ,950  |
|                            |        | Ateist | 4,22551*  | ,89376  | ,000  |
|                            |        | Diğer  | ,44218    | ,33483  | ,627  |
|                            | Alevi  | Sünni  | -,47551   | ,80021  | ,950  |
|                            |        | Ateist | 3,75000*  | 1,19424 | ,021  |
|                            |        | Diğer  | -,03333   | ,85995  | 1,000 |
|                            | Ateist | Sünni  | -4,22551* | ,89376  | ,000  |
|                            |        | Alevi  | -3,75000* | 1,19424 | ,021  |
|                            |        | Diğer  | -3,78333* | ,94762  | ,001  |
|                            | Diğer  | Sünni  | -,44218   | ,33483  | ,627  |
|                            |        | Alevi  | ,03333    | ,85995  | 1,000 |
|                            |        | Ateist | 3,78333*  | ,94762  | ,001  |

**Tablo 66. Öğrencilerin Dini Formasyon Alma Durumları ile Din Okuryazarlığı Alt Boyutlarından Aldıkları Puan Arasındaki İlişki**

|                                   |                                   | F     | t      | df     | Sig. (2-tailed) |
|-----------------------------------|-----------------------------------|-------|--------|--------|-----------------|
| İnanç Okuryazarlığı Toplam        | Varyansların eşit kabulü          | 1,591 | -2,816 | 528    | ,005            |
|                                   | Varyansların eşit olmadığı kabulü |       | -3,175 | 49,357 | ,003            |
| İbadet Okuryazarlığı Toplam       | Varyansların eşit kabulü          | 1,384 | -1,453 | 528    | ,147            |
|                                   | Varyansların eşit olmadığı kabulü |       | -1,698 | 50,231 | ,096            |
| Mezhep Okuryazarlığı Toplam       | Varyansların eşit kabulü          | ,824  | -4,914 | 527    | ,000            |
|                                   | Varyansların eşit olmadığı kabulü |       | -5,394 | 48,770 | ,000            |
| Kıssa Okuryazarlığı Toplam        | Varyansların eşit kabulü          | 3,908 | -4,026 | 527    | ,000            |
|                                   | Varyansların eşit olmadığı kabulü |       | -4,955 | 51,693 | ,000            |
| Dinler arası Okuryazarlığı Toplam | Varyansların eşit kabulü          | ,359  | -2,850 | 527    | ,005            |
|                                   | Varyansların eşit olmadığı kabulü |       | -2,838 | 46,904 | ,007            |
| Ahlak Okuryazarlığı Toplam        | Varyansların eşit kabulü          | 4,252 | -2,250 | 527    | ,025            |
|                                   | Varyansların eşit olmadığı kabulü |       | -2,553 | 49,524 | ,014            |





| <b>Din Okuryazarlığı Başarı Testi</b>   |       |        |              |
|---|-------|--------|--------------|
| Sevgili öğrenciler, aşağıda verilen öncüllerden doğru bulduklarınız için “Doğru” ⊕, yanlış bulduklarınız için “Yanlış” ⊖, konuyla ilgili herhangi bir bilginiz yoksa “Bilginiz yok” ⊙ kutucuğunu yuvarlağı taşırmadan ● ya da ⊗ şeklinde işaretleyiniz. | Doğru | Yanlış | Bilginiz yok |
| 1. İnsanda fitrattan (doğuştan) gelen bir inanma ihtiyacı yoktur, toplumsal olgular insanı dine inanmaya iter.  | ⊕     | ⊖      | ⊙            |
| 2. İbadet, Allah’a karşı sevgi, saygı, inanç ve bağlılığı ortaya koymak için yapılır.   | ⊕     | ⊖      | ⊙            |
| 3. İman, insanı manevi yönden güçlü kılar.  | ⊕     | ⊖      | ⊙            |
| 4. Üç hafta üst üste Cuma namazına gitmeyen bir erkek dinden çıkmış olur.   | ⊕     | ⊖      | ⊙            |
| 5. İslam’ın hükümleri içinde bulunulan çağa göre yorumlanamaz.  | ⊕     | ⊖      | ⊙            |
| 6. Bazı peygamberlerin kıssaları insanlara ders ve öğüt vermek amacıyla Kur’an’da anlatılır.  | ⊕     | ⊖      | ⊙            |
| 7. Bütün dinler, Dünya ve ahiret mutluluğu sağlama amacındadır.   | ⊕     | ⊖      | ⊙            |
| 8. Din, ahlaklı olmayı gerektiren kurallar sistemidir.  | ⊕     | ⊖      | ⊙            |
| 9. Peygamberler, yüzlerce yıl önce yaşamış olduklarından onların davranış kalıpları günümüz dünyasında yaşayan bireylere model olamaz.  | ⊕     | ⊖      | ⊙            |
| 10. Allah’ın kesin olarak yapılmasını emrettiği iş, davranış ve ibadetlere farz denir.  | ⊕     | ⊖      | ⊙            |
| 11. Kader, sınırları Tanrı tarafından çizilmiş bir yol haritasıdır, insan kaderini yaşamaya mahkumdur.  | ⊕     | ⊖      | ⊙            |
| 12. Zekat ve sadaka aynı ibadettir, bu kelimeler eş anlamlıdır.   | ⊕     | ⊖      | ⊙            |
| 13. Alevi-Bektaşilikte cem, bir araya gelinerek topluca yapılır.  | ⊕     | ⊖      | ⊙            |
| 14. Hz. Lokman Kur’an’da adı geçtiği halde peygamber olmayan bilge bir insandır.  | ⊕     | ⊖      | ⊙            |
| 15. Farklı ilahi dinlerde ortak noktalar olması mümkündür.  | ⊕     | ⊖      | ⊙            |
| 16. Aile, günümüzde etkinliğini yitirmiş ahlaki değerlerin korunması adına toplum tarafından uydurulmuş demode bir kurumdur.  | ⊕     | ⊖      | ⊙            |
| 17. Evreni Tanrı yaratmıştır fakat Tanrı dünyada olup bitenlere ve evrenin işleyişine müdahale etmez.   | ⊕     | ⊖      | ⊙            |
| 18. Tüm peygamberlerin erkeklerden seçilmiş olması erkek egemen bir toplumun oluşmasına zemin hazırlamıştır.  | ⊕     | ⊖      | ⊙            |
| 19. Namaz halinde namazı bozacak bir durum oluştuğunda abdest de bozulmuş sayıldığından hem namazın hem abdestin tekrarlanması gerekir.   | ⊕     | ⊖      | ⊙            |
| 20. Dini grup ve cemaatleri maddi ve manevi olarak desteklemek dine ya da topluma zarar vermez.   | ⊕     | ⊖      | ⊙            |
| 21. Hz. Muhammed Mekke’den Medine’ye hicret edince krallığını ilan etmiş ve Mekke’ye savaş açmıştır.  | ⊕     | ⊖      | ⊙            |
| 22. Hristiyan dünyasında kabul edilen Matta, Markos, Luka ve Yuhanna isimli dört İncil vardır.  | ⊕     | ⊖      | ⊙            |
| 23. Yahudilik, tek tanrılı bir dindir.  | ⊕     | ⊖      | ⊙            |
| 24. İman esaslarının (meleklerle iman, ahret gününe iman gibi) ahlak üzerinde, ahlakı güzelleştirici bir etkisi vardır.   | ⊕     | ⊖      | ⊙            |
| 25. İbadetler; namaz kılmak, oruç tutmak, zekât vermek ve hacca gitmekten ibarettir.  | ⊕     | ⊖      | ⊙            |
| 26. Kurban kesmek yerine maddi yardımda bulunulabilir. Çünkü kurban bayramlarında onlarca hayvanın kesilmesi bir ibadet değil, bir katliamdır.  | ⊕     | ⊖      | ⊙            |
| 27. Hamd, bir işi yaparken elinden gelen gayreti göstermekle birlikte kalben Allah’a bağlanıp ona güvenmek, sonucu ondan beklemektir.   | ⊕     | ⊖      | ⊙            |
| 28. Allah’ın var olup olmadığı akla dayalı delillerle ispat edilemez.   | ⊕     | ⊖      | ⊙            |

|   |                       |                                  |                       |
|---|-----------------------|----------------------------------|-----------------------|
| 29. Mucizeler, peygamberlerin istedikleri zaman gerçekleştirdikleri, insanı âciz ve hayrette bırakan olaylardır.  | <input type="radio"/> | <input checked="" type="radio"/> | <input type="radio"/> |
| 30. Abdest almak yalnızca beden temizliği değildir aynı zamanda ruhi bir arınmadır.   | <input type="radio"/> | <input checked="" type="radio"/> | <input type="radio"/> |
| 31. Zekat vermek, yalnızca zengin Müslümanlara farzdır.   | <input type="radio"/> | <input checked="" type="radio"/> | <input type="radio"/> |
| 32. Alevi-Bektaşiler, Muharrem ayının ilk 12 gününü oruçlu geçirirler, buna Muharrem orucu denir.   | <input type="radio"/> | <input checked="" type="radio"/> | <input type="radio"/> |
| 33. Hz. Muhammed'in Veda Hutbesi'nde yer alan mesajlar evrensel bir niteliğe sahiptir.  | <input type="radio"/> | <input checked="" type="radio"/> | <input type="radio"/> |
| 34. Hz. Harun ve Hz. Musa kardeş olan iki peygamberdir.   | <input type="radio"/> | <input checked="" type="radio"/> | <input type="radio"/> |
| 35. Taoizm, Şintoizm, Konfüçyanizm; Çin ve Japon kaynaklı dinlerdir.  | <input type="radio"/> | <input checked="" type="radio"/> | <input type="radio"/> |
| 36. Örf, adet ve ahlaki değerlerin oluşumunda din etkili bir faktördür.   | <input type="radio"/> | <input checked="" type="radio"/> | <input type="radio"/> |
| 37. Din sadece belli başlı ritüellerden ibarettir.  | <input type="radio"/> | <input checked="" type="radio"/> | <input type="radio"/> |
| 38. Sürekli olarak insanlığa fayda sağlayan (cami, çeşme, okul, faydalanılan ilmi eser vb.) her şey sadaka-i cariye'dir ve insan öldükten sonra bile bunların sevabını almaya devam eder. | <input type="radio"/> | <input checked="" type="radio"/> | <input type="radio"/> |
| 39. Hz. Muhammed çocukluk ve gençlik yıllarında aile büyüklerinden iyi bir tahsil görerek yetişmiştir.  | <input type="radio"/> | <input checked="" type="radio"/> | <input type="radio"/> |
| 40. Bilim ile din çatışma halindedir ve bilim geliştikçe dinin önemi azalır.  | <input type="radio"/> | <input checked="" type="radio"/> | <input type="radio"/> |
| 41. Dindarlık ve ahlaklı kişilik arasında bir ilişki yoktur.  | <input type="radio"/> | <input checked="" type="radio"/> | <input type="radio"/> |
| 42. Fal baktırmak, Kur'an'da "şeytan işi" olarak nitelenmiş, haram bir uygulamadır.   | <input type="radio"/> | <input checked="" type="radio"/> | <input type="radio"/> |
| 43. Hacca gidip gelmiş kişi, döndükten sonra müzik dinlemek, Tv izlemek, düğün gibi etkinliklere katılmak vb. davranışlardan uzak durmalıdır.   | <input type="radio"/> | <input checked="" type="radio"/> | <input type="radio"/> |
| 44. Hz. Muhammed, kendisine peygamberlik gelmeden önce de çeşitli yollarla Allah tarafından korunmuştur.  | <input type="radio"/> | <input checked="" type="radio"/> | <input type="radio"/> |
| 45. Nirvana, bütün ıstırap ve çilelerin bitip insanın saf mutluluğa ulaşmış hali anlamına gelir ve Budizm'in önemli inanışlarından biridir.   | <input type="radio"/> | <input checked="" type="radio"/> | <input type="radio"/> |
| 46. Hz. Muhammed'in aile kurumundaki davranışları, eşi ve çocuklarıyla ilişkileri (günümüzdeki aile yapısı değişmiş olduğundan) referans alınmaz.   | <input type="radio"/> | <input checked="" type="radio"/> | <input type="radio"/> |
| 47. Tüm din ve kültürlerde kabul edilmiş evrensel bazı ahlak kurallarından bahsedilebilir.  | <input type="radio"/> | <input checked="" type="radio"/> | <input type="radio"/> |
| 48. Kur'an'da kıssası anlatılan, adı geçen herkes peygamberdir.   | <input type="radio"/> | <input checked="" type="radio"/> | <input type="radio"/> |
| 49. İman esasları bir bütündür, insan hepsine birden inanmak zorundadır.  | <input type="radio"/> | <input checked="" type="radio"/> | <input type="radio"/> |
| 50. Cenaze namazı kılmak, örf- âdetimizin bir gereğidir.  | <input type="radio"/> | <input checked="" type="radio"/> | <input type="radio"/> |
| 51. İslam dini içerisinde pek çok mezhebin olması, kafa karışıklığına sebep olur.   | <input type="radio"/> | <input checked="" type="radio"/> | <input type="radio"/> |
| 52. Aleviler, Müslüman değildirler, Alevilik ayrı bir dindir.   | <input type="radio"/> | <input checked="" type="radio"/> | <input type="radio"/> |
| 53. Hz. Muhammed'e gençlik yıllarındaki dürüst davranışlarından dolayı güvenilir anlamına gelen 'emin' lakabı verilmiştir.  | <input type="radio"/> | <input checked="" type="radio"/> | <input type="radio"/> |
| 54. Brahma, Vişnu ve Şiva Hinduizm'deki Tanrıların adıdır.  | <input type="radio"/> | <input checked="" type="radio"/> | <input type="radio"/> |
| 55. İslam dininde kul hakkının büyük bir günah sayılması, İslam'da insan haklarına verilen değeri gösterir.   | <input type="radio"/> | <input checked="" type="radio"/> | <input type="radio"/> |
| 56. Kur'an'ın mesajı, her çağın ihtiyaçlarına cevap verebilecek nitelikte olup evrenseldir.   | <input type="radio"/> | <input checked="" type="radio"/> | <input type="radio"/> |
| 57. Tövbe etmek sadece ibadethanelerde mümkündür, her zaman ve her yerde yapılabilen bir şey değildir.  | <input type="radio"/> | <input checked="" type="radio"/> | <input type="radio"/> |
| 58. Mevlevilik, Yesevilik, Nakşibendilik, Kadirilik gibi tasavvufi mezhepler kalp temizliği ve güzel ahlak üzerinde dururlar.   | <input type="radio"/> | <input checked="" type="radio"/> | <input type="radio"/> |
| 59. Kıssalarla verilmek istenen mesaj, günümüzde değerini yitirmiştir.  | <input type="radio"/> | <input checked="" type="radio"/> | <input type="radio"/> |
| 60. Farklı dinlerde ortak noktalar bulmak mümkün değildir.  | <input type="radio"/> | <input checked="" type="radio"/> | <input type="radio"/> |

|  |                       |                                  |                       |
|--|-----------------------|----------------------------------|-----------------------|
| 61. İnsanların temel hak ve özgürlükleri, bireylerin koyduğu kurallardan daha değerlidir.                              | <input type="radio"/> | <input checked="" type="radio"/> | <input type="radio"/> |
| 62. İnsanın, yapıp ettiklerinden sorumlu tutulacağı bir ahiret hayatı mevcuttur.                                       | <input type="radio"/> | <input checked="" type="radio"/> | <input type="radio"/> |
| 63. Zekat bireysel ve toplumsal dengeyi ayakta tutar.  | <input type="radio"/> | <input checked="" type="radio"/> | <input type="radio"/> |
| 64. Bir tarikata bağlı olmak din istisnasıdır ve bu yüzden tarikatlar Türkiye Cumhuriyeti'nin laik yapısına aykırıdır. | <input type="radio"/> | <input checked="" type="radio"/> | <input type="radio"/> |
| 65. Bedir, Uhud ve Hendek savaşları toprak ve ganimet isteğiyle yapılmıştır.   | <input type="radio"/> | <input checked="" type="radio"/> | <input type="radio"/> |
| 66. Din, yeme, içme, giyinme, evlilik gibi konularda hayata yön veren belirleyici bir etkidir.                         | <input type="radio"/> | <input checked="" type="radio"/> | <input type="radio"/> |
| 67. Namaz, oruç, zekat ve hac gibi ibadetlerin davranışları güzelleştirmeye herhangi bir katkısı olamaz.               | <input type="radio"/> | <input checked="" type="radio"/> | <input type="radio"/> |
| 68. İnsan inandığı kutsal kitapta verilen her değeri ya da bilgiyi kabul etmek zorundadır.                             | <input type="radio"/> | <input checked="" type="radio"/> | <input type="radio"/> |
| 69. 5 vakit namaz için ezan okumak farzdır.  | <input type="radio"/> | <input checked="" type="radio"/> | <input type="radio"/> |
| 70. Alevilere göre, Hz. Ali peygamberdir.  | <input type="radio"/> | <input checked="" type="radio"/> | <input type="radio"/> |
| 71. Hicret, Hz. Muhammed'in yayılmacı politikasının bir sonucudur.   | <input type="radio"/> | <input checked="" type="radio"/> | <input type="radio"/> |
| 72. Medine'de yapılan Mescid-i Nebi, o günlerde sosyal hayatın merkezi durumundaydı.                                   | <input type="radio"/> | <input checked="" type="radio"/> | <input type="radio"/> |
| 73. İslam inancına göre de reenkarnasyon (ruh göçü) mümkündür.   | <input type="radio"/> | <input checked="" type="radio"/> | <input type="radio"/> |
| 74. Dini değerler örf ve adetten sonra gelir.  | <input type="radio"/> | <input checked="" type="radio"/> | <input type="radio"/> |
| 75. Hz. Muhammed kendisine ait olan vasıfları ve erdemleri peygamber olduktan sonra kazanmıştır.                       | <input type="radio"/> | <input checked="" type="radio"/> | <input type="radio"/> |
| 76. Melekler kendilerine ait bir iradeye sahip Allah'ın emrinde olan dışı varlıklardır.                                | <input type="radio"/> | <input checked="" type="radio"/> | <input type="radio"/> |
| 77. Akıl ve irade insana sınırsız bir özgürlük tanımaz.  | <input type="radio"/> | <input checked="" type="radio"/> | <input type="radio"/> |
| 78. Hz. İbrahim ateşe atıldığı halde yanmayan peygamberdir.  | <input type="radio"/> | <input checked="" type="radio"/> | <input type="radio"/> |
| 79. İslamiyetten önce – Cahiliye döneminde- tek bir yaratıcının varlığını kabul eden insanlar vardı.                   | <input type="radio"/> | <input checked="" type="radio"/> | <input type="radio"/> |
| 80. Dua ederken sadece Arapça ifadeler kullanılmalıdır.  | <input type="radio"/> | <input checked="" type="radio"/> | <input type="radio"/> |
| 81. İman, ibadet ve davranışlar arasındaki ilişki karşılıklıdır.   | <input type="radio"/> | <input checked="" type="radio"/> | <input type="radio"/> |
| 82. Hz. Muhammed'e gelen vahiy, kendisinin yazdığı şiirsel ifadelerdir.  | <input type="radio"/> | <input checked="" type="radio"/> | <input type="radio"/> |
| 83. Hinduizm'in kutsal kitabı Veda'lardır.   | <input type="radio"/> | <input checked="" type="radio"/> | <input type="radio"/> |
| 84. İslam'daki cihad kavramı barış anlayışıyla uyumsuz.  | <input type="radio"/> | <input checked="" type="radio"/> | <input type="radio"/> |
| 85. Kur'an-ı Kerim'i Arapça metninden okumak yeterlidir.   | <input type="radio"/> | <input checked="" type="radio"/> | <input type="radio"/> |
| 86. İbadetlerin insanın günlük hayatına hiçbir katkısı yoktur.   | <input type="radio"/> | <input checked="" type="radio"/> | <input type="radio"/> |
| 87. İhrama girmek, tavaf etmek ve Arafat'ta vakfe yapmak hacın farzlarındandır.  | <input type="radio"/> | <input checked="" type="radio"/> | <input type="radio"/> |
| 88. Alevilik- Bektaşilikte cem, bir ibadettir.   | <input type="radio"/> | <input checked="" type="radio"/> | <input type="radio"/> |
| 89. Kıssalar yetişkinlere göre değildir, çocuklar içindir.   | <input type="radio"/> | <input checked="" type="radio"/> | <input type="radio"/> |
| 90. Hz. Muhammed'in ahlakı, şartlar ve zaman değiştiğinden günümüzde örnek ahlak olarak gösterilemez.                  | <input type="radio"/> | <input checked="" type="radio"/> | <input type="radio"/> |
| 91. İslam dışındaki dinlerde, ahlaki kurallar yoktur.  | <input type="radio"/> | <input checked="" type="radio"/> | <input type="radio"/> |
| 92. Hz. Muhammed'i sağlığında gören kişiye sahabe denir.   | <input type="radio"/> | <input checked="" type="radio"/> | <input type="radio"/> |
| 93. İlahi kitaplar insanlar tarafından anlaşılacak kadar karışık ve geniş bir muhtevaya sahiptir.                      | <input type="radio"/> | <input checked="" type="radio"/> | <input type="radio"/> |
| 94. Manasını bilmeden Kur'an okumak kişiye hiçbir sevap kazandırmaz.   | <input type="radio"/> | <input checked="" type="radio"/> | <input type="radio"/> |
| 95. Mezhepler; fıkhi, itikadi ve tasavvufi olmak üzere üç gruba ayrılır.   | <input type="radio"/> | <input checked="" type="radio"/> | <input type="radio"/> |
| 96. Sihler ineklere taparlar.  | <input type="radio"/> | <input checked="" type="radio"/> | <input type="radio"/> |
| 97. Bir evliyanın türbesinde dua edip ona adak sunmak duanın kabul olmasını sağlar.                                    | <input type="radio"/> | <input checked="" type="radio"/> | <input type="radio"/> |
| 98. Hac hem mal hem de bedenle yapılan bir ibadettir.  | <input type="radio"/> | <input checked="" type="radio"/> | <input type="radio"/> |
| 99. İnsanın, araştırıp öğrenmek kaydıyla mezhebini değiştirmesinde dinimizce bir mahzur yoktur.                        | <input type="radio"/> | <input checked="" type="radio"/> | <input type="radio"/> |
| 100. Hadis, Kur'an'dan ayrı bir ilim dalıdır.  | <input type="radio"/> | <input checked="" type="radio"/> | <input type="radio"/> |

Katkılarınız için teşekkür ederiz.

### **ÖZ GEÇMİŞ**

1987 yılında Konya’da doğdu. 2005 yılında Aksaray Anadolu İmam Hatip Lisesi’nden, 2009 yılında Uludağ Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği bölümünden mezun oldu. Aynı yıl başladığı yüksek lisans öğrenimi 2012 yılında, ‘İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 4. ve 5. Sınıf Ders Kitaplarındaki Ayet Çevirilerinin Öğrenci Algı Düzeylerine Göre İncelenmesi’ başlıklı tezini vererek bitirdi. 2009-2013 yılları arasında Aksaray iline bağlı ilçe ve köylerde öğretmenlik yaptı. 2013 yılında Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’ne araştırma görevlisi olarak atandı. 2014 yılında görevine Aksaray Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi’nde devam etmeye başladı. 2015 yılında, “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Derslerinin Din Okuryazarlık Becerisine Etkisi (Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma)” adlı doktora tezini tamamladı.